

p _v
1

1966

Berliste

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

4-6

ANUL XVI

1966

C U P R I N S U L

	Pag.
† NICOLAE Mitropolitul Banatului: Plenitudinea vieții	179

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII	
Prof. S. COSMA: „...Pacea mea dau vouă...”	183.

S T U D I I	
Pr. prof. I. COMAN: Sfinții Părinți ca îndrumători ai duhovniciei . . .	191
Prof. V. S. TROIȚKI: Despre sensul canoanelor 9 și 17 de la Calcedon (trad. I. Paraschiv)	201
Arhim. prof. N. MLADIN: Sf. Taină a Botezului și viața morală creștină	214
Pr. prof. SP. CANDEA: Taina Sf. Mărturisiri	231
AL. RUSU: Cîteva date din istoricul tipografiei în Banat	239
M. TELEGUT: Cruci și troițe metalice în Banat	247
V. MOLIN: Din istoricul parohiei române ortodoxe din Pesta	256
GH. ALEXE: Poetul Ovidiu în folclorul românesc	262

Î N D R U M Ă R I O M I L E T I C E	
Pr. I. BUNEA: Pocăința	267
Pr. I. GHITA: Lacrimile pocăinței	270
Pr. AL. SINITEAN: Închinarea în duh și adevăr	273
Pr. prof. C. SIRBU: Samarineanul milostiv	276
Prof. S. COSMA: Sensul iertării creștine	279

P R O B L E M E L I T U R G I C E	
Prof. C. VLADU: Unele precizări în legătură cu săvîrșirea serviciilor divine	284
Diacon prof. I. ZĂGREANU: O practică greșită la săvîrșirea Sf. Botez	289

C O M E M O R Ă R I	
Prot. V. TURCAN: Un valoros monument istoric bănățean	294

D O C U M E N T A R E	
Prot. GH. COTOȘMAN: Syngheiliile sau gramatele Mitropoliei Banatului	307
N. CORNEAN: Pagini necunoscute din viața lui V. Babeș	339

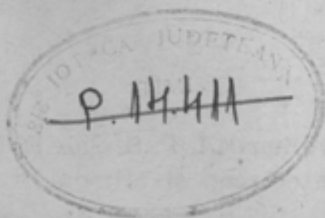
C R O N I C Ă B I S E R I C E A S C Ă	
Vizita unor reprezentanți ai Patriarhiei ecumenice. Redeschiderea unei vechi școli teologice. Pastor luteran devenit preot ortodox. Incendiu la Muntele Atos. Noul secretar general al Mișcării ecumenice. Cinstirea me- moriei lui Nathan Söderblom. Noi adeviziuni la Consiliul ecumenic al	

PV 1

MITROPOLIA BANATULUI

4-6

ANUL XVI 1966

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

Apare cu binecuvîntarea și sub îndrumarea I. P. S. Sale D. I.D.D.
Dr. NICOLAE CORNEANU Arhiepiscop și Mitropolit
Redacția și Administrația: Arhiepiscopia Ortodoxă Română,ă,
Timișoara I, Blv. Victoriei Nr. 7.

Plenitudinea vieții

Fără să fie nevoie a porni de la un anume text scripturistic ori de la interpretări făcute pe marginea acestuia, este absolut evident că, potrivit învățăturii creștine, Dumnezeu a dăruit făpturilor viața pentru ca ea să fie trăită în toată plinătatea ei. De fapt avem de-a face aici cu ceva ce stă în putința oricărui credincios a înțelege și, nu numai atât, ci a primi fără nici un fel de îndoială. Însăși simțirea noastră ne spune că lucrurile se prezintă într-acest chip și nu într-altul. Dacă totuși încapă loc pentru o discuție oarecare, faptul este a se pune în legătură cu întrebarea referitoare la ceea ce înseamnă într-adevăr viața deplină și modul cum se poate ea realiza.

Pentru a da un răspuns care să meargă dintr-o dată la miezul problemei va trebui să observăm că „nouă ne place viața, iubim lungimea ei și ne este voia să ne bucurăm de fericire”. A spus-o aceasta încă psalmistul David (Ps. 34, 13) dînd glas unei tendințe cu putere de instinct sădită în conștiința oricărei făpturi. Dumnezeu ne-a făcut pentru a trăi și toți cei care au avut prilejul de a împlini sfînta Sa voie, s-au arătat a fi slujitorii vieții. Iosif, bunăoară, cel despre care ne vorbește cartea Facerii, avea convingerea că a fost trimis fraților săi „spre păstrarea vieții” (Facerea 45, 5). E vorba aici despre viața luată în ansamblul ei, așa cum o înțelege și o trăiește insul obișnuit, desprinsă de orice teoretizări savante. Aceeași viață, și mai mult decît oricine pînă la El, a venit s-o slujească Mintuito-

rul nostru Iisus Hristos care spunea despre sine, comparându-se cu păstorul cel bun, că a venit pentru ca „oile mele — adică făpturile — să aibă viață și încă din belșug”. (Ioan 10, 10).

Plinătatea vieții Domnul n-o înțelegea transpusă într-o existență viitoare doar. În repetate rînduri a vorbit El despre „viața veșnică” căreia i-a dat înțelesul pe care teologia îl cunoaște foarte bine. Aici însă este vorba despre viața luată în accepțiunea de toată zilele, evident legală îndeosebi de caracterul ei spiritual, însă întru totul abundentă. (M. J. Lagrange, *Evangile selon Saint Jean*, 4-e éd., Paris, 1927, p. 278).

Viața aceasta deplină este lipsită de orice împuținări, indiferent de natura lor, dar mai ales de cele care i-ar primejdi esența, fie că s-ar lua în considerare aspectul pur sufletească sau cel fizic. La dreptul vorbind, o distincție nici nu-și are sens aici, atîta vreme cît dualismul este o simplă categorie mentală, teoretică, nu o realitate de sine stătătoare, ființa noastră conștient din suflet și trup dintr-o dată.

E ceea ce rezultă și dintr-un loc paralel textului iohanic citat mai-nainte: „Domnul este păstorul meu, de nimic nu duc lipsă” (Ps. 23. 1). Prin aceasta noțiunea plinătății dobîndește un spor de precizare indicînd în același timp altă latură a ei. Nu însă pe cea mai importantă, căci viața deplină se poate realiza doar în condiții de pace desăvîrșită. Ca să ne convingem de adevărul acestei afirmații este de ajuns să-l cităm și numai pe Apostolul Petru — iar procedînd astfel vom aborda și problema modului în care se realizează plinătatea vieții — Apostol care zice adresîndu-se celor cărora le-a dedicat cea de a doua epistolă a sa: „...Dar vouă și pacea să se înmulțească... Dumnezeuiască putere a Mintuitorului Iisus Hristos ne-a dăruit toate cele ce sînt spre viață” (II Petru 1, 2 și 3). Relația în care sînt puse aici viața și pacea este semnificativă și absolut obișnuită învățăturii creștine. Sfînta Scriptură face mereu din pace bunul cel mai de preț al tuturor

făpturilor ca una ce condiționează viața. Pe această linie și referindu-se, de astă dată în mod profetic, la același bun păstor, Iezechiel scrie: „Așa grăiește Domnul Dumnezeu. Eu voi purta de grijă de oile mele și le voi priveghea. Intocmai cum priveghează ciobanul turma lui în zi de vijelie, așa voi priveghea eu turma mea și o voi scăpa de orișunde s-ar risipi în zi cu nori întunecoși” (Iezechiel 34, 11—12). Așadar păstorul cel bun care a venit să aducă turmei sale belșug de viață o apără de orice „vijelie” și de „norii cei întunecoși” ducând-o la „pășunea cea grasă” (v. 14), în locul de „odihnă” (v. 15) unde e abundență și pace.

Este evident deci, pentru a nu mai lungi vorba, că viața deplină care însemnează lungime de zile, belșug în toate și fericire, se poate realiza numai în condiții de trai liniștit. Concluzia aceasta este încărcată de înțeles pentru noi cei de astăzi care sintem atît de dornici de o viață prosperă și pașnică. Vrem în adevăr să trăim „căutînd binele și nu răul, ca să fim vii” (Amos 5, 14), vrem să ne prisosească toate și, mai ales, pacea fără de care nimic nu poate rodi.

Dacă așa credem și mărturisim, atunci ca niște buni credincioși nu putem să procedăm într-alt fel decît alăturîndu-ne toate strădaniile la efortul colective-l depune omenirea minunatei vremi pe care o străbalem, înspre a realiza viața deplină și îmbelșugată, tihnilă și pașnică, ferită de orice distrugeră și moarte. Lipsurile, sărăcia și foametea care încă există în unele părți ale globului, ca urmare a nedreptății și exploatării ce mai dăinuiesc, avem convingerea că vor dispărea cît mai curînd. Popoarele care mai sînt încă ținute în jugul robiei își vor scutura, oricare sînt piedicile ce li se pun în cale, lanțurile asupritorilor și, în deplină autodeterminare, își vor împlini rosturile lor proprii. Profitorii de pe urma războaielor ce declanșează aici sau dincolo, în goană după noi cîștiguri, vor trebui să cedeze sau vor fi copleșiți de impetuoasa voință de pace a lumii întregi. Atunci „preface-se-vor săbiile în

brăzdare de pluguri și lăncile în coase. Nici un neam nu va mai ridica sabia împotriva altuia și pravila războiului nu o vor mai deprinde". (Isaia 2, 4).

Fie ca momentul acesta mult dorit să sosească cât mai curînd. „Doamne, revarsă pacea peste noi, căcă toate lucrurile noastre pentru noi le-ai făcut". (Isaia 26, 12)

† NICOLAE
Mitropolitul Banatului

„...PACEA MEA DAU VOUĂ...”

de: Prof. SORIN COSMA

Citind în Noul Testament cuvintele prin care Fiul lui Dumnezeu se desparte de cei iubiți ai Săi înainte de-a merge pe drumul Golgotei, îți apare în față promisiunea venirii unui „Mîngietor”, dar în același timp și veșnica rămînere a lui Iisus între ai Săi. El nu-și va părăsi prietenii nici atunci cînd trupul îi va fi închis într-un mormînt rece săpat în piatră. Iisus va inunda cu iubirea Sa pe ai Săi pînă la sfîrșitul veacurilor (Matei 28, 20). Apostolii și după ei toți mărturisitorii Nazarineanului înviat, vor forma de-a pururea o comuniune de iubire în care El va fi „vița”, iar ei „mlădițele”, încît ei să aducă roadă în El și prin El (Ioan 15).

Înainte de-a se despărți de cei ce i-au urmat Lui (Luca 18, 28), Mîntuitorul le lasă un dar care să-i mențină mereu în iubirea Sa și să le asigure un echilibru în trăirea vieții pătrunsă de duhul Lui. Acest dar este pacea. Iată cuvintele Mîntuitorului: „Pace vă las, pacea Mea dau vouă”. Pacea pe care Iisus o lasă Apostolilor Săi are ca scop menținerea unui echilibru sufleteș, a unei mîngietori desăvîrșite, a cheazășiei depline că Hristos este prezent în viața celui ce vrea să beneficieze de pacea Lui.

Despre pacea lui Hristos putem spune că ea are în primul rînd un caracter religios. Hristos se întrupează aducînd cu Sine „pacea lui Dumnezeu care depășește toată mintea” (Fil. 4, 7). Întreg-procesul soteriologic este un act al împăcării (Efeseni 2, 13—19). Prin moartea și prin învierea Sa, Hristos împacă lumea cu Dumnezeu și pune la baza acestei împăcări, împăcarea «amenilor întreolaltă. Prin Hristos, Dumnezeuul iubirii este și al păcii (II Cor. 13, 11). Cei care au cunoscut pe acest Dumnezeu, participă la pacea Lui și caută să realizeze prin Hristos această pace. Hristos dă pacea Sa ucenicilor Săi (Ioan 14, 27), dar aceasta nu înseamnă că pacea Lui ar fi rezervată numai anumitor oameni pe care El i-ar alege arbitrar, ci tuturor celor care vor să devină ucenicii Lui. Deci caracterul universal al păcii lui Hristos corespunde caracterului universal al mîn-

tuirii și este în funcție de aderența liberă a oricărui om. Faptul acesta prin care cei ce primesc pacea lui Hristos stabilesc legătura cu Dumnezeu ca niște fii iubiți al Tatălui ceresc (Matei 5, 9), implică păcii și caracterul de a se identifica cu viața. Mântuitorul, care aduce lumii pacea Sa, a venit ca oile Sale să aibă viață, și încă din belșug (Ioan 10, 10). Pacea lui Hristos este însăși împărăția lui Dumnezeu în sufletele celor ce au primit pacea Lui. Împărăția lui Dumnezeu este pacea (Rom. 14, 17), dar în același timp ea este viață. Este în primul rind viața pămîntească, pentru că ia naștere la început în sufletele creștinilor; dar această viață primește un orizont veșnic. Nu este numai viața de pe pămînt, ci viața care biruie mormîntul și se desăvîrșește în veșnicie. Împărăția lui Dumnezeu înseamnă viața de iubire, de bucurie și de fericire, așa că în acest cadru și pacea lui Hristos primește sensul de iubire și bucurie. Fericitul Augustin observă că „după cum nu există nimeni care nu vrea să se bucure, tot astfel nu există nimeni care nu vrea să aibă pace”¹⁾. Din Sfînta Scriptură știm că iubirea alungă orice frică (I Ioan 4, 18), iar Mântuitorul ne descopere că El dă pacea Sa ucenicilor Săi pentru ca inima lor să nu se tulbure, nici să nu se spăimînte (Ioan 14, 27). Ca expresie a iubirii, pacea lui Hristos adună și înfrățește pe toți aceia care îl iubesc pe Iisus și care fiind ucenicii Lui formează o comuniune de iubire în care Capul este El. Dacă acolo unde este prezent Iisus Hristos este pace, putem spune că acolo unde sînt doi sau trei adunați în numele Lui, El este prezent (Matei 18, 20), prezentă este în acel loc și pacea Lui. „Pacea între frați — arată Petru Hrisologul — este voința lui Dumnezeu, bucuria lui Hristos, ea este desăvîrșirea sfințeniei, regula dreptății, învățătoarea adevărului, păzitoarea vieții curate. Pacea este mama iubirii, legătura unirii și dovada limpede a minții curate”²⁾. Dar, întrucît semenul este orice om (Luca 10, 30—38) rezultă că cei care participă la pacea lui Hristos trebuie să caute a cultiva pacea cu orice ins. „Cît ține de voi, fiți în pace cu toți oamenii” (Rom. 12, 18), ne îndeamnă Sfîntul Apostol Pavel. În felul acesta, pacea lui Hristos devine o forță de realizare a unei prietenii universale. Pe de-o parte, fiindcă pacea e dată ucenicilor care sînt numiți de Mântuitorul „prietenii” Săi (Ioan 15, 14), iar pe de altă parte, fiindcă acești prieteni ai lui Iisus au datoria să extindă această prietenie, făcînd din orice om un prieten și astfel să cultive pacea lui Hristos. În felul acesta, pa-

1) *De Civ. Dei* XIX, 11 Migne P. L. XLI, col. 637. Textele patristice folosite în lucrarea de față, le-am luat din studiul I. P. St. Iustin Moisesescu, *Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii*, în rev. „Studii Teologice” an. V, nr. 3—4/1953.

2) *Despre pace*, Migne P. L. LII, col. 598.

cea lui Hristos va crea atmosfera unei egalități universale pe baza unei echitabilități depline, devenind totodată un bun al lumii. Sfântul Ioan Gură de Aur caracterizează pacea ca fiind „mama tuturor bucuriilor”. Același Sfânt Părinte observă că „atât de mare bun este pacea încît fii ai lui Dumnezeu sînt numiți cei care o fac și o clădesc. Pe bună dreptate, deoarece Fiul lui Dumnezeu pentru aceasta a venit pe pămînt ca să facă pace între cele de pe pămînt și între cele din cer”³). Așa că pacea lui Hristos, chiar dacă nu este „pacea lumii”, ea se realizează totuși în lume și pentru lume. Trăind în comuniunea semenilor, creștinii realizează pacea lui Hristos în lume. Hristos dă lumii pacea Sa ca să ridice lumea la viața Sa și El să trăiască în lume. Pacea lui Hristos nu plutește într-o lume iluzorie, ci se realizează într-o lume concretă, pe care Dumnezeu a iubit-o atât de mult, încît pe unicul Său Fiu a dat ca să o mîntuiască (Ioan 3, 16) și să-i asigure o viață din belșug.

Pacea lui Hristos realizată în lume primește un caracter religios, fiind expresia legăturii creștinului cu Dumnezeu. Dar acest caracter al păcii lui Hristos impune și legătura cu semenii, ca o condiție a legăturii cu Dumnezeu. Nu poate ajunge nimeni la pacea cu Dumnezeu, decît numai dacă va cultiva pacea cu semenul. Pacea cu semenul, care este orice om — în sens creștin — nu numai că atestă pacea cu Dumnezeu, ci o cultivă și o impune în notele ei autentice. Nu poți avea pacea lui Hristos, dacă nu ai pacea semenului. Mîntuitorul vorbind despre necesitatea împăcării cu aproapele, care împăcare trebuie să premergează împăcării cu Dumnezeu, spune următoarele: „De-ți vei aduce darul tău la altar și acolo îți vei aduce aminte că fratele tău are ceva asupra ta, lasă darul tău acolo, înaintea altarului, și mergi mai întîi de te împacă cu fratele tău și atunci venind, adu datul tău” (Matei 5, 23—25). Este adevărat că pacea lui Hristos se realizează inițial în ființa creștinului, dar nu ca să rămînă pe un fond egoist, ci ființa creștinului să devină izvor de revărsare a păcii în lume. Sfântul Grigorie de Nissa remarcă deosebit de plastic și sugestiv că „Dumnezeu dă pacea Sa în așa măsură, ca pe ea să nu o aibă fiecare numai pentru sine, ci din prisosința cea bogată să dea și acelor ce nu o au, căci „Fericiți — zice Domnul — sînt făcătorii de pace”. Făcătorii de pace sînt aceia, care dau pace altora; dar unul nu poate da altora ceea ce el însuși nu are. El voiește ca tu să fii mai întîi săturat de bunurile păcii, ca apoi să dai din acest bun și altora care au trebuință”⁴). Necesitatea cultivării păcii în relațiile cu semenii rezultă și de acolo că în

3) *Omilia III la Epist. către Coloseni*, Migne P. G. LXII, col. 322.

4) *Cuv. VII la Fericiți*, trad. Sandu Gh. Stoian, *Opt Omilii ale Sfîntului Grigorie de Nissa asupra Fericiților*, București, 1908, p. 92.

Noul Testament îndemnează de-a cultiva pacea se prezintă sub forma unui imperativ: „Aveți... pace unii cu alții” (Marcu 9, 50); „Căutați pacea și sfîntenia cu toți...” (Evr. 12, 14); „Siliți-vă să păstrați unitatea Duhului în legătura păcii” (Efe-seni 4, 3).

Din cele de mai sus reținem că pacea lui Hristos se realizează în lume. Fiind viață, bucurie, iubire, ea are menirea să cuprindă și pe semen în ambianța ei și deci să nu fie cultivată într-un mod egoist. Realizarea păcii în lume și în comuniunea semenilor, implică responsabilitatea pentru creștini asupra felului în care se realizează pacea lui Hristos în lume. De aici rezultă că, deși pacea lui Hristos nu este identică cu pacea lumii, ea nu poate fi totuși despărțită de pacea lumii. Punctul de întîlnire al păcii lui Hristos cu pacea lumii rezidă în grija pentru viața și fericirea lumii.

Dar, să vedem mai îndeaproape ce este și cum se poate manifesta pacea lumii. Ea are un caracter social și stabilește raporturile dintre membrii societății, oferind atmosfera prielnică de dezvoltare a ei. De aceea „pacea lumii” nu are un aspect uniform, ci este în funcție de societatea care o realizează, de timpul în care este promovată, de persoanele care militează pentru ea.

Indiferent prin ce unghi, sau în ce perspectivă a fost privită și susținută pacea, un lucru rămîne stabilit: problema păcii a fost întotdeauna în preocuparea omului, fiindcă asupra neamului omenesc s-au abătut atîtea războaie de foc și pustiire, care în general au adus beneficii doar acelor care le-au angajat, fără să participe la ele; iar pentru cei mai mulți, pentru milioanele de oameni, războiul a adus lacrimi, mizerii morale și materiale, luînd dreptul de a trăi a unor oameni nevinovați.

În timpul Mîntuitorului, oamenii se salutau dorindu-și unii altora, pace („Mergi în pace!” sau „Pacea cu tine!”). Organizarea teocratică a poporului iudeu vorbea de promovarea unei păci universale, legată de împărăția mesianică. Dar cărturarii și fariseii din timpul Mîntuitorului au denaturat sensul profetic al păcii mesianice, transpunîndu-l pe un tărîm politic și național, fiind oarecum o restrîngere a păcii pe un tărîm local, iar dacă totuși nu i se refuză nici sensul universal, acesta din urmă este dictat de societatea în care va apare Mesia. Această denaturare a păcii mesianice este în funcție de felul cum priveau cărturarii și fariseii din timpul Mîntuitorului, relațiile și atitudinea față de semen. Din pilda samarineanului milostiv (Luca 10, 30—38) și din discuția Mîntuitorului cu femeia samarineancă de la fîntîna lui Iacob (Ioan 4, 9), rezultă că pentru cei de odinioară aproapele, care trebuie tratat cu iubire, este numai acela din aceeași rudenie sau neam. Cu ceilalți,

chiar dacă erai în relații de pace, această pace este mai mult o atitudine de indiferență. Pacea lui Hristos fiind expresia iubirii universale se deosebește în mod vădit de pacea promovată de contemporanii Săi.

Aruncînd o privire asupra concepției despre pace pe care o aveau romanii, remarcăm că fiind un popor a cărui organizare economică, politică și socială se baza pe sabie și se impunea prin lege, ei promovau o pace a strategiei militare, avînd la bază principiul: „Si vis pacem, para bellum”).

Luptele de cucerire și subjugare — din Evul Mediu — purtate în numele lui Hristos, precum și elaborarea noțiunii de „război sfînt”, rămîn ca evenimente regretabile și de tristă amintire.

În legătură cu problema păcii, s-a elaborat în actualitate concepția „pacifismului”, care este un „curent liberal, ai cărui reprezentanți se pronunță împotriva oricăror războaie. Pacifiștii consideră că războiul poate fi înlăturat prin simpla propovăduire a păcii generale. Pacifismul a fost folosit în repetate rînduri de către imperialiști pentru înșelarea maselor, pentru a camufla războiul”⁵⁾. Pacea lui Hristos nu poate intra în legătură cu o astfel de concepție, fiindcă pacea lui Hristos nu poate fi apanajul pregătirii unei exploatări rezultate dintr-un război de cucerire. Pe de altă parte, fiindcă pacea lui Hristos nu are un caracter static, de pasivitate, ci unul dinamic, în sensul unei susțineri active a păcii. După cum remarcă Origen „Creștinul este dator să apere pacea cu munca sa, cu truda sa... și, dacă este necesar, chiar cu primejdia vieții și a bunului său nume”⁶⁾. Creștinii care beneficiază de pacea lui Hristos devin fii ai lui Dumnezeu în măsura în care ei sînt și făcători de pace. „Pacea trebuie să o caute și să o urmeze fiul păcii. Dacă sîntem împreună moștenitori cu Hristos să rămînem în pacea lui Hristos. Dacă sîntem fiii lui Dumnezeu, făcători de pace trebuie să fim”⁷⁾, observă Sfîntul Ciprian.

În actualitate problema războiului și a păcii a devenit îngrijorătoare și actuală. Aceasta pentru motivul că războiul purtat în condițiile actuale de dezvoltare a tehnicii, înseamnă o catastrofă. În acest cadru, pacea lui Hristos nu va putea fi de acord cu o pace a războiului rece, menită să anuleze definitiv pacea. Acest fel de a privi pacea, creează o atmosferă de tensiune, de agitație, de panică, de neliniște, care departe de a însemna pace, înseamnă, pentru sufletele oamenilor, un război nedeclarat. Pacea lui Hristos este complet străină unei astfel

5) B. H. Ponomarev, *Dicționar politic*, București, 1959, p. 430

6) *Comentar la Epistola către Romani*, Migne P. G. XIV, col. 1252.

7) *Despre unitatea Bisericii*, Migne P. L. IV, col. 534,

de păci, deoarece pacea lui Hristos „nimicește războiul, distruge teama, alungă vrăjmășia”⁸⁾.

Pacea rezultată de pe urma unui război nu corespunde unei viziuni apocaliptice privită într-o perspectivă eshatologică, ci se identifică cu un cimitir sinistru care lovește frumusețea creației divine restabilită prin Iisus Hristos și poate anula memirea omului de a o perfecționa. De aceea, după cum remarcă atât de plastic Fericitul Augustin, „mai bine să nimicim războaiele prin cuvinte decât pe oameni prin sabie și să cîștigăm sau obținem pacea prin pace nu prin război”⁹⁾.

Oamenii cinstiți de pretutindeni, dornici de-a se instaura o armonie desăvîrșită în omenire luptă pentru o pace veritabilă bazată pe dezarmare. Oprindu-se definitiv cursa înarmărilor și cultivînd o ambianță de prietenie între popoare, se va putea ajunge la realizarea unei păci depline pe pămîntul care a înghițit atîta sînge de pe urma războaielor. Aceasta este unica soluție care rezolvă în actualitate problema păcii pe pămînt, oferind totodată posibilități reale de apropiere între oameni, de desființare a deosebirilor dintre ei și de stabilire a unei egalități și fraternități.

Și cu aceasta am ajuns la răspunsul dorit. Pacea lui Hristos care se realizează în lume și care pune problema responsabilității creștinilor pentru pacea și viața lumii, neputînd fi indiferentă față de pacea lumii, trebuie să-și aducă aportul în scopul susținerii unei păci veritabile, a cărei caracteristici să coincidă cu însușirile ei. Rezidă în datoria creștinilor de a nu preocupă nici un efort pentru susținerea păcii.

Noțiunile „pace” și „dezarmare”, nu sînt străine doctrinei creștine, legătura lor stabilindu-se într-un sens moral. Sub aspect moral creștin, între pace și dezarmare există o interpenetrare reciprocă, formînd o unitate în care părțile nu pot exista independente, ci într-o cauzalitate reciprocă, încît pacea nu poate exista fără dezarmare, iar dezarmării îi revine sarcina de a asigura o pace desăvîrșită.

Iată explicația creștină a faptului: pacea lui Hristos nu poate fi cultivată decât numai de un suflet „îmbrăcat cu armele luminii” (Rom. 13, 12; Efeseni 6, 11) și deci, dezarmat, sau eliberat din robia întunecului, respectiv, a păcatului. Hristos dă pacea Sa ucenicilor Săi (Ioan 14, 27), care au ajuns la cunoașterea adevărului și astfel au devenit liberi față de păcat (Ioan 8, 32; II Cor. 3, 17). Dezarmarea morală creștină privește sensul eliberării din robia păcatului, concretizîndu-se prin

8) Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Omilie la înălțarea Domnului*, Migne P. G. LII, col. 766.

9) *Epistola CCXXIX-a*; Migne P. L. XXX, col. 1019.

eliminarea oricărui rău din ființa creștinului și deschizând totodată o perspectivă infinită de cultivare a binelui. Această stare de nepătimire rezultată din eliminarea răului moral și împletită cu tendința neîntreruptă de cultivare a binelui, este tocmai starea de pace a lui Hristos. Această „dezarmare” morală creștină pornește din interior spre exterior. Înainte ca păcatul să existe ca faptă, el există ca dorință, care încolțește și se desăvârșește la început în suflet. „Curăță întâi partea dinăuntru a paharului și a blidului, ca să fie și cea dinafară curată” (Matei 23, 26), a spus Mântuitorul. De aceea — cum războiul înseamnă ucidere — în problema uciderii, Mântuitorul nu numai că nu admite păcatul uciderii, dar pledează pentru nimicirea rădăcinilor lui, a miniei, care încolțește în suflet. „Auzit-ați că s-a zis celor de demult: să nu ucizi, că cine va ucide vinovat va fi judecății; iar Eu zic vouă: că oricine se minie asupra fratelui său în deșert, vinovat va fi judecății...” (Matei 5, 21—22).

Numai acel suflet creștin posedă pacea lui Hristos, care este pătruns de iubirea lui Iisus Hristos și ca atare eliberat din robia păcatului, fiindcă „dragostea este plinirea legii” (Rom. 13, 10). Un suflet străbătut de clocotul iubirii harice primită prin Iisus Hristos, nu va putea să aibă decît o atitudine de susținere dezinteresată și jertfelnică a vieții semenului. Prin această constatare am ajuns la punctul de legătură între sensul moral creștin al păcii și dezarmării și sensul ei social. Acest punct de legătură constă în grija pentru susținerea vieții semenului, sau pe plan general, grija pentru viața întregii omeniri. Totodată am ajuns și la legătura dintre pacea lui Hristos și pacea lumii. Un alt punct de trecere a problemei „pace și dezarmare” de pe un tărîm moral creștin pe unul social, este manifestarea de eliminare a oricărui rău din ființa individului izolat, care coincide cu cultivarea binelui pe un plan general, cu binele întregii omeniri, cu crearea unui climat de egalitate și frățietate între toți oamenii. Prin aceasta se evidențiază rolul păcii creștine în folosul păcii lumii.

Conștiinți de valoarea și importanța pe care o prezintă pentru omenirea întreagă o pace bazată pe dezarmarea generală și totală, creștinii se pronunță cu hotărîre în favoarea ei, ducînd o luptă susținută în acest scop. La cea dintîi Adunare a Conferinței Creștine pentru Pace (1961) participanții au declarat: „Pentru creștini, problema dezarmării e în legătură cu supunerea lor poruncii dragostei lui Hristos... Creștinii cred într-un Dumnezeu al dragostei și urmează calea deschisă de Iisus Hristos... E de datoria creștinului a dovedi tuturor poeziei că el nu are nici un motiv să amîne dezarmarea...”¹⁰⁾.

10) „...Et Paix sur la terre” rap. grupei a VII, Praga, 1961, pp. 136—137.

La capătul acestei confruntări se cade să tragem unele concluzii despre datoriile concrete ce-i revin fiecărui creștin în scopul susținerii păcii.

1. Intreținând legătura de iubire cu Iisus Hristos, creștinul primește pacea Mântuitorului pe fondul unui suflet curățit de păcat și împodobit cu florile virtuții, angajat pe calea slujirii semenului. Creștinul va tinde neîntrerupt să cultive acest dar al păcii, știind că răsplata lui veșnică este în funcție de străduința lui de a cultiva pacea. După cum observă atît de plastic Sfîntul Vasile cel Mare „nimic nu este mai propriu creștinului decît să fie făcător de pace; de aceea Domnul ne-a făgăduit cea mai mare răsplată pentru aceasta”¹¹⁾.

2. Beneficiind de pacea lui Hristos, pentru creștin se ridică responsabilitatea și grija pentru pacea lumii. De aceea, el va acționa punînd pacea lui Hristos în folosul păcii lumii, ca lumea pe care a răscumpărat-o Hristos să trăiască era unei armonii desăvîrșite. Pentru acest motiv, creștinii vor acționa hotărîți pentru o pace veritabilă, care va realiza acest deziderat. Această este pacea bazată pe dezarmarea generală și totală.

3. După cum s-a afirmat la Adunarea Conferinței Creștine pentru Pace (1961), „prima datorie a creștinului este a se ruga pentru pace și a chema pe toți oamenii la pace și împăcare”¹²⁾. Rugăciunile personale și rugăciunile Bisericii îndreptate către Dumnezeu pentru „pacea a toată lumea”, trebuie să fie expresia unei încrederi depline în biruința forțelor binelui în lume, dar în același timp și cererea de realizare a armoniei în lume. Chemînd pe toți credincioșii la pace, prin tendința neîntreruptă de realizare a unui climat de pace, creștinii se vor dovedi factori activi în promovarea păcii.

4. În direcția promovării păcii, creștinii au datoria de a participa la toate manifestările de sprijinire a păcii, unde se va exprima voința tuturor de a crea o lume fără arme și totodată a căuta să afișeze pretutindeni acest deziderat.

5. Muncind cu conștiinciozitate la locul de muncă, dovîndu-se pretutindeni și întotdeauna ca elemente care sprijină progresul și prosperitatea omenirii, slujind cu entuziasm interesele celor mulți, creștinii vor arăta că doresc ca această lume să aibă viață din belșug, iar oamenii să trăiască ca frați.

11) *Ep. CXIV-a Migne P. G. XXXII, col. 528.*

12) „... Et Paix sur la terre”, p. 136.

SFINȚII PĂRINȚI CA ÎNDRUMĂTORI AI DUHOVNICIEI

de: Pr. prof. IOAN G. COMAN

Puternicele personalități ale Sfinților Părinți au reprezentat o plenitudine și o culme teologică, bisericească și culturală puțin întâlnită în vremea lor. Dar ei au fost și continuă să fie deopotrivă și izvoare nesecate de duhovnicie, de îndrumare spirituală, de sugestii și îndemnuri pozitive spre desăvârșire pentru orice creștin care se apleacă cu atenție și interes asupra vieții și operelor lor.

Dacă cultura elenică vedea omul ideal în îmbinarea măiestrită a frumuseții fizice cu frumusețea spiritului, în Kalok'agathie, creștinismul urmărea și urmărește realizarea celor mai alese frumuseți ale sufletului în fiecare credincios. Ideea de progres duhovnicesc scumpă Sfinților Apostoli și tuturor creștinilor, de la primele comunități pînă astăzi, a căpătat o amploare și o adîncime deosebită dezvoltîndu-se într-o doctrină care fără a căpăta o precizie matematică, se specializează pe ramuri ale vieții sufletești, tratînd cu osebite despre cele opt păcate capitale sau numeroase și variate probleme de psihologie creștină individuală ori colectivă. Apariția vieții monahale a dat impuls serios grijii pentru viața duhovnicească, ducînd la alcătuirea de ghiduri scrise; primul ghid de acest fel a fost „Filocalia”, alcătuită de către Sfîntul Vasile cel Mare și Sfîntul Grigorie Teologul cu texte din operele lui Origen. Acest florilegiu originist și numeroase altele, care au urmat, se adresau cu osebite monahilor, dar și creștinilor în general. Scopul principal al acestor diferite „filocalii” era pregătirea și exercitarea sufletului cu frumusețile morale, adică cu virtutea, și cu cele pur spirituale, adică cu credința și cu toate implicațiile acesteia. Creștinii așteptau parusia Mîntuitorului și se osteneau să anticipe împărăția cerurilor printr-o viață cît mai înbunătățită. Pentru aceasta ei aveau nevoie de îndrumători cu experiență și reputație.

Sfinții Părinți erau asemenea îndrumători prin trei factori de seamă: viața și activitatea lor de ierarhi, numărul, varieta-

tea și tematica operelor lor scrise, orientarea generală a doctrinei lor.

1. Ca în orice domeniu, și în acela al duhovniciei sau al spiritualității, hotărîtor este *exemplul viu al celor mai în vîrstă și în deosebi al educatorilor*. Sfinții Părinți și scriitori bisericești au fost educatori de mîna întîi pentru toate vîrstele și pentru toate situațiile. Viața lor bogată în realizări și experiențe a fost un drum luminos pentru ucenicii lor și pentru generațiile mai tinere nu numai de creștini, ci uneori și de păgîni, care-i luau drept model. Existența multor Părinți supusă unei atente și alese educații în copilărie și tinerețe sau plină de zbucium și de drame spirituale era indicativă pentru cei dimprejur. Un sbucium al cunoașterii și al experienței spirituale ca acela al Sfîntului Justin Martirul și Filozoful și al Fericitului Augustin e mai mult decît sugestiv pentru orice tînră generație. Știința imensă a unui Origen, adîncimea de cugetare a capadocienilor, a lui Maxim Mărturisitorul și a lui Augustin, arta vorbirii Sfîntului Ioan Gură de Aur, strălucirea scrisului unui Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz, Lactanțiu, Ieronim și Prudențiu cîștigă mult în prețuire prin împletirea armonioasă cu o evlavie caldă, cu o dragoste părintească sau frățească față de toți și cu o jertfire puțin comună pentru alții. Convertirea unora dintre Părinți la creștinism sau ascensiunea lor pe diferitele trepte ale ierarhiei bisericești însemnau tot atîtea etape pe drumul de suîș al desăvîșirii duhovnicești. Aceste etape indicau tot atîtea grade de umanizare a mediului lor; fiindcă duhovnicia începe prin umanizare, fără de care nu e cu putință restabilirea chipului lui Dumnezeu în credincioși, chip care exprimă culmea duhovniciei. Părinții urmăreau refacerea chipului lui Hristos în cei botezați, în catehumeni și în cei care aveau să devină catehumeni. Ei săvîrșeau aceasta prin lucrarea lor de păstori și arhipăstori care nu încetau pînă la moarte să dăltuiască prin Duhul Sfînt duhul turmei încredințate lor. Metoda era individuală în sensul că lucrarea de îmbunătățire se ducea cu fiecare în parte. Istorici literari patristici și Părinții ei înșiși ne spun nu odată că ei, personal, au crescut duhovnicește în preajma sau în jurul unei alese personalități creștine din vremea lor: Sfîntul Atanasie în jurul Sfîntului Alexandru și Sfîntului Antonie, Sfîntul Vasile în jurul lui Eusebiu și Eustațiu de Sebasta, Sfîntul Grigorie de Nazianz în jurul tatălui său, episcopul Grigorie cel Bătrîn, Sfîntul Grigorie de Nyssa în jurul Sfîntului Vasile, Sfîntul Ioan Gură de Aur în jurul lui Meletie și Flavian, Didim în jurul Sfîntului Atanasie, Ieronim în jurul lui Damasus, Didim și Grigorie de Nazianz, Rufin în jurul lui Didim, Macarie cel Mare în jurul Sfîntului Antonie, Sfîntul Ioan Casian în jurul Părinților din Palestina și Egipt, dar mai ales în

jurul Sfântului Ioan Gură de Aur, Chiril al Alexandriei în jurul lui Isidor Pelusiotul și Teofil, Fericitul Augustin în jurul Sfântului Ambrozio etc. Ucenicia în mănăstirile și așezămintele patristice consta nu numai în transmiterea învățăturilor de la părinți la fiii duhovnicești, ci mai ales în atmosfera de împreună-lucrare, rugăciune, evlavie, de autodepășire și împreună-depășire în săvârșirea binelui, în găsirea și promovarea frumosului spiritual după modelul Mintuitorului, al Sfinților Apostoli și al Sfinților Părinți din generațiile anterioare, sau contemporani. Regulele morale, Regulele monahale, Convorbirile cu Părinții, Cuvintele sau spunerile Părinților, Patericul, tratatele Despre feciorie, Despre educație, Despre păcate și remedii împotriva lor, Vieți ale Sfinților, Istorii ale monahilor, Cărți despre desăvârșire scrise sub formă directă sau simbolică, Centuriile de maxime sau indemnuri etc. erau, cel mai adesea, expresii ale unor experiențe îndelungate și verificate.

Frumusețea vieții și activității generațiilor mature sau încărunțite se revărsa de obicei în grădina generațiilor tinere.

2. Un alt element de îndrumare al duhovniciei patristice era *numărul mare, varietatea, frumusețea și evlavia operelor* scrise ale Sfinților Părinți. Aceștia au scris imens, în toate direcțiile minții, ale inimii și ale credinței: de la simple însemnări sau invocări euharistice până la ample tratate de teologie, de istorie bisericească sau literară, de îndrumare generală sau specială, piese poetice și liturgice, florilegii teologice sau monahale, dialoguri teologice și filosofice, cărți de logică și dialectică, comentarii de tot felul și corespondență. Era și continuă să fie până astăzi un vast material de lectură și meditație pentru toate categoriile și nivelurile de cititori: de la cei mai simpli până la cei mai învățați. Fiecare își poate găsi autorul, cartea sau problema preferată. Oricare ar fi problema tratată, dezvoltarea și soluția ei sînt orientate duhovnicește și practic. Frumusețea ideilor și uneori a limbii atrage irezistibil. Varietatea și plasticitatea fondului și a formei se impun oricărei inteligențe atente. Pilonul central care susține întregul edificiu patristic al duhovniciei este „dreapta rațiune” sau „dreapta socoteală”. E un echilibru menit să preîntîmpine orice exagerare. Elementul practic e vizibil în majoritatea operelor patristice, cu osebire în corespondență. Corespondența Sfinților Părinți oferă un imens material pentru promovarea practică a duhovniciei, în deosebi prin exemplele concrete, personale la care se referă aproape de fiecare dată.

3. Orientarea generală a spiritualității patristice este *lupta pentru bine împotriva răului de orice fel*: spiritual, moral, social, general. Duhul patristic luptă în două sensuri complemen-

tare pe de o parte el caută să elimine răul, iar pe de alta să zidească binele și să aducă sfințenia. El pune virtutea să lupte contra viciului¹⁾, sfințenia contra păcatului, viața contra morții, pacea contra războiului, rugăciunea contra blasfemiei, frumosul contra uritului, armonia contra stridenței, dragostea contra urii și a tuturor derivatelor acestea. Duhovnicia patristică tratează cu atenție și trupul și sufletul, cum se vede din lucrările și paginile de antropologie scrise de Părinți; dar ea pune accentul pe suflet.

a) Baza, mijlocul și piscul duhovniciei patristice îl formează dragostea de Dumnezeu și de oameni din care rugăciunea și evlavlia, caritatea și bunătatea și tot tezaurul duhovnicesc propriu zis decurge în mod firesc. Dragostea e centrul și virful religiei creștine, esența Bisericii, esența însăși a lui Dumnezeu; implicând și alimentând toate virtuțile, ea dăltuește sufletul continuu afinându-l și înălțându-l spre o stare din ce în ce mai apropiată de aceea a Duhului lui Dumnezeu. Părinții ne atrag mereu atenția că rugăciunea și orice act de evlavie neînsoțite și nestimulate de dragoste rămân fără efect. Dragostea de Dumnezeu se manifestă prin dragostea față de oameni care sînt chipul lui Dumnezeu și fiii Acestor. Pe măsura firii noastre noi trebuie să ajungem să iubim pe frații noștri oamenii, așa cum ne iubește Dumnezeu pe noi. Să-i iubim adică cu o dragoste care nu obosește și nu se împuținează niciodată, care „pe toate le suferă, pe toate le crede, pe toate le nădăjduște, pe toate le rabdă” (1 Cor. 13, 7), o dragoste care vrea să rămână mereu datoare față de toți; Părinții socotesc dragostea drept datorie, dar nu o datorie ca impozitul, ci o obligație continuă care nu vrea să fie restituită sau acoperită vreodată, pentru că natura obligației sale este de a da și de a rămîne veșnic datoare. Dragostea este începutul și sfîrșitul virtuții²⁾. Ea, zice Teodoret al Cyrului, este adevărata „filosofie” și numai prin practicarea ei creștinii devin „filosofi” aievea. Trăirea dragostei cu toate implicațiile acesteia însemna și înseamnă o acțiune morală de mare însemnătate, e începutul aducerii raiului pe pămînt³⁾.

b) În cadrul dragostei de oameni, Părinții — după exemplul Mintuitorului și al Sfinților Apostoli — au promovat vir-

1) A se vedea episodul despre Heracle ezitînd în locul unde începeau cele două căi: a viciului și a virtuții, episod povestit de Prodicos din Keos și reluat de Sfîntul Vasile în *Omilia către tineri*, 5, ed. F. Boulenger, 1935, p. 48—49; *Psykomakia* lui Prudențiu cu cei 915 hexametri ai ei (P. L. 600, 11—90) și mai ales tratatele despre păcatele capitale ale unor autori ca Nil Sinaitul, Ioan Cassian etc.

2) Sfîntul Ioan Gură de Aur *Omilia* 23, 3, la *Ep. c. Romani*, P. G. 60, col. 618, 619.

3) Fericitul Teodoret al Cyrului, *Despre dumnezeiasca și sfința dragoste*, P. G. 82, col. 1501.

tutea prieteniei care, prin forța ei morală și socială, ajută substanțial duhovniciei. Adevăratul duhovnic cultivă o prietenie deschisă și trainică cu toți ucenicii și fiii săi sufletești. Ca expresie morală și socială a iubirii prietenia trezește și face să crească toate forțele latente ale binelui care cuceresc treptat sufletul și se întind apoi la sufletele din apropiere și la cele mai depărtate. Părinții ne cer să ne facem prieteni pe toți oamenii. Cu colaborarea noastră continuă Sfântul Duh poate săvârși acest lucru. O prietenie sinceră și integrală crează o comuniune spirituală, o circulație a fiecăruia în toți și a tuturor în fiecare ca în vasele comunicante unde substanța devine necesar aceeași sau cel puțin asemănătoare. E un proces la început complex apoi fericit care eliminând deosebirile sau contradicțiile prea mari de natură temperamentală sau principială, duce la o remarcabilă unitate sau chiar unire, care din două sau mai multe suflete face una, după cuvântul Sfântului Grigorie de Nazianz care notează acest lucru vorbind despre prietenia dintre el și Sfântul Vasile cel Mare. Duhovnicia trebuind să ducă la unirea în Dumnezeu, ea e ținută ca, în prealabil, să unească sufletele. Desăvârșirea se obține numai împreună cu alții.

c) Duhovnicia patristică a prețuit *munca* și și-a integrat-o ca pe un element fundamental. Nu e posibilă atingerea perspectivelor desăvârșirii fără muncă, cum știm din variatele Regulii monahale elaborate de Părinți în diferite epoci, sau cum o vedem practicându-se în comunitățile creștine. Formula: „ora et labora” nu era o simplă etichetă ci o realitate, cum se constată din documentele timpului. În primul rînd, munca făcea posibilă caritatea printr-un surplus de roade care aveau să fie împărțite altora. O caritate feneantă, adică din munca altuia nu era posibilă pentru că și mănăstirile și comunitățile erau sub controlul sever al conștiinței tuturor și hărnicia era o virtute mult prețuită. În al doilea rînd, munca, munca de toate felurile elimina, progresiv, răutatea și întortochielile de tot soiul ale sufletului, dăltuind în el frumuseți și virtuți ca punți pînă la Dumnezeu pe care le arcuiau și le întăreau căldura rugăciunii și frumusețea inimii. Părinții și autorii patristici dădeau exemple edificatoare în această privință. Cine a muncit — în vremea lor — ca Origen, Atanasie cel Mare, Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur, Chiril Alexandrinul, Augustin, Ieronim, Ioan Damaschin? Cine ar putea măsura cum se cuvine această muncă? Intelectuală, științifică, teologică, pastorală, monahală etc., această muncă încuraja, lumina, întărea și înălța sufletele. Părinții nu uitau o clipă cuvântul Mîntuitorului: „Tatăl meu lucrează și Eu lucrez” (Ioan 5, 17).

d) Prețuirea *adevărului*, a *științei* și a *culturii* era una dintre coordonatele fundamentale ale duhovniciei patristice. Teme-

iuri biblice, misionare și de viață îndemnau stăruitor la însușirea cunoștințelor și a adevărului.

Impletită cu darurile Sfântului Duh, cultura luminează multilateral și adânc pe duhovnic, care nu poate lucra fără instrumente la nivelul vremii și mediului său. Cultura afinează, ascute și înobilează spiritul duhovnicului.

e) *Înțelepciunea* e o altă trăsătură a duhovniciei patristice. Ea e suma tuturor tărilor și luminilor spirituale prin care cel ce o are prevede fapte ce se pot întâmpla, citește în sufletul altora taine care sînt reținute cu scumpătate și se opune răului de orice natură și dimensiune în toată vremea și în tot ceasul. Înțelepciunea fiind un alt nume al Cuvîntului-Logosului lui Dumnezeu, ea e tratată filozofic în lucrările teologice patristice, dar, în domeniul practic, ea e socotită ca o putere profetică. Sfaturile și îndemnurile duhovnicului au, cel mai adesea, ton sau sens profetic: prin gura lui vorbește Insuși Fiul lui Dumnezeu. Descoperind și contemplînd rațiunile a cît mai multe lucruri și evenimente, duhovnicul va fi în măsură să le vadă unitar în Dumnezeu-Cuvîntul și apoi în viața eternă. Astfel el va putea să le inspire și ucenicului său, dînd profetic acestuia din Logos cele ale Logosului. Adunînd în el toată virtutea și înțelepciunea, duhovnicul se apropie de imitarea adevărată a modelului⁴). Contemplarea lui Dumnezeu face posibilă vorbirea corectă despre El. Această vorbire se referă nu atît la slava lui Dumnezeu și faptele Lui, cît la mijlocul cel mai înțelept de a trata lucrurile în perspectiva umană și în perspectiva divină, la dreapta socoteală, sau dreapta judecată. Conducerea vieții duhovnicești potrivit dreptei rațiuni era atunci și este și astăzi necesară pentru că omul de evlavie sau iubitorul de desăvîșire este înclinat adesea să exagereze. Logosul lui Dumnezeu se face fiecăruia după măsura puterii lui. Duhovnicul e obligat să indice ucenicului această posibilitate.

f) *Pacea sufletească* e un alt mijloc și o altă roadă a duhovniciei. Pacea interioară întărește și luminează sufletul pregătindu-l pentru unirea cu Dumnezeu. Această pace se obține adesea foarte greu, pentru că inima omului e de obicei asaltată de frămîntări, nesiguranțe și idei care țin sufletul într-o adevărată stare de război nevăzut. Lucrul se întâmplă mai ales cu cei pe punctul de a se converti. Se cunoaște zbuciumul sufletesc al Sfîntului Apostol Pavel, al Sfîntului Justin Martirul și Filozoful, al Fericitului Augustin etc. Pacea sufletului e starea unei convingeri masive obținută după chinuitoare cercetări sau bucuria discretă a inimii după mărturisirea păcatelor sau după

4) Sfîntul Maxim Mărturisitorul, *Suta a doua a capetelor gnostice*, 21, în *Filocalia română II*, p. 174

o oră activă de duhovnicie. La marii convertiți, ca de exemplu Augustin, pacea se aseamănă cu o imensă boltă pe care răsar și strălucesc inegalabil sorii unor creații nemuritoare. Fără pacea de după convertirea sa, Augustin n-ar fi putut crea nicio dată opere de talia *Confesiunilor*, *Retractărilor*, *Cetății lui Dumnezeu*, *Liberului Arbitru*, *Sfintei Treimi*. Pacea nu e deci o stare de pasivitate sau de liniște stearpă, în care toate s-au oprit și n-apare nimic nou, ci ea e starea unei depline certitudini de convingere, de acțiune și de orientare în care se angajează toate forțele spirituale sau active ale omului în vederea unor creații pozitive care să însemne mereu un pas înainte. Evident că o asemenea angajare în munca obișnuită sau în munca de creație înseamnă mișcare și agitație continuă a sufletului și a trupului, care, adesea, elimină somnul de noapte sau odihna minimă de zi, dar aci nu e o turburare care se pierde în întrebări și îndoieli de principiu, ci e vorba de un sfânt avânt și entuziasm pentru realizări aievea ale unor certitudini nesdruncinate. Pacea sufletului e bucuria tainică de a lucra nestingherit de un element contrar. Această muncă își are și ea nelinștile ei, dar acestea sînt pozitive, nu negative. Duhovnicii patristici sînt totdeauna copleșiți de asemenea nelinști, dar acestea-s flori pe firmamentul păcii sufletului lor.

g) Duhovnicia patristică îndeamnă și îndreaptă spre *sfințenie*, achiziția și atmosfera finală a eforturilor de îmbunătățire ale sufletului. Sfințenia e sinteza sau suma darurilor Sfintului Duh, pe care duhovnicul și ucenicul său le primesc și le întăresc prin rugăciune, post și mai ales Sfintele Taine.

Numeroasele comentarii la Rugăciunea domnească și de-sele rugăciuni create de Sfinții Părinți pentru diferite ocazii includiv prețuirea pe care ei o acordau practic *rugăciunii* arată marele rol al acesteea în procesul de înduhovnicire. Rugăciunea înaltă progresiv sufletul spre focarul duhovnicesc care este Hristos, către care converg inimile și mințile credincioșilor pentru dialogul inefabil și imponderabil. Dacă rugăciunea leagă pe credincios de Dumnezeu, ea leagă mai ales pe cei ce o fac împreună, pentru că ea le unește și le purifică gândurile, aspirațiile, speranțele. Rugăciunea în comun e și un examen pe care credincioșii și-l fac unii altora; ea e un act de comuniune, dar și de critică sau de smerire. Un creștin rău nu se poate ruga cu încredere sau curajul celui bun în fața lui Dumnezeu și a fraților săi. Uneori predica patristică sau chiar tratate și piese autobiografice și poetice izbucnesc în invocări ori rugăciuni de o rară prospețime și putere sufletească, ceea ce arată că atmosfera normală a gândirii teologice este rugăciunea, acest infinit de variat dialog al credinciosului cu Dumnezeu. O teo-

logie fără rugăciune este ca un trup care a pierdut mult sînge și e gata să expire. Rugăciunea este, deci, sîngele credinței și al teologiei, dacă se poate numi așa. Dar o rugăciune fără dragoste pentru frații tăi și pentru toți oamenii, e o caricatură, o blasfemie. Lui Dumnezeu, care e dragoste absolută, nu-i putem cere împlinirea gîndurilor noastre meschine sau a planurilor noastre păcătoase. Rugăciunea trebuie să exprime căldura bine-lui în vatra inimii noastre. Duhovnicul e obligat să cunoască și să mediteze măcar unele din rugăciunile Sfinților Părinți, care sînt așa de cuprinzătoare, calde, la nivelul psalmilor. Rugăciunile citite sau rostite cu evlavie au o deosebită putere educativă.

h) *Postul* e practicat și recomandat insistent de Sfinții Părinți pentru progresul duhovnicesc. El urmărește înfrînarea poftelor, pregătește atmosfera de curăție a sufletului și sprijină temeinic rugăciunea prin crearea unui climat de sobrietate, liniște și concentrare. Abținerea de la anumite mîncăruri n-are în sine nici o importanță dacă ea nu e însoțită și întărită de abținerea de la gîndurile rele a căror zonă germinează și se întinde mereu, dacă nu e stăvilită la timp și continuu. Părinții Bisericii fac mare caz de acest lucru. Postul de mîncăruri e fără valoare dacă nu e însoțit de postul spiritual. „Nu postiți în judecăți și în lupte, ci desleagă toată legătura nedreptății“, strigă proorocul Isaia (58, 4—6). „Nu mîncîci carne, dar mîncîci pe fratele tău. Te abții de la vin, dar nu te abții de la ocări. Aștepți seara să mîncîci, dar îți petreci ziua în judecăți“⁵⁾. Pe de altă parte, economiile rezultate din post formează o substanță a carității cu care pot fi hrăniți cei ce postesc fiindcă n-au ce mîncă. Postul e un colaborator de seamă al înțelepciunii și prin aceasta al celor duhovnicești.

i) Viața duhovnicească legată în mod deosebit prin lucrarea sfințitoare a *Sfintelor Taine*, dintre care vom lua aci în considerare trei: spovedania, împărtășania și preoția. Actul sfințeniei și roadele sale sînt opera Sfîntului Duh: Acesta ne dă conștiința că cel ce sfințește și cei sfințiți fiind una, după cuvîntul Sfîntului Pavel (Evrei 2, 11), sfințenia e posibilă pînă la un grad foarte înalt. Ea reintroduce și face să înflorească în noi chipul lui Dumnezeu repictînd firea după frumusețea Arhetipului. Prin legătura continuă cu Sfîntul Duh credinciosul capătă o frumusețe sufletească deosebită, dînd chip lui Dumnezeu în el⁶⁾. El recîștigă vechea frumusețe a naturii care e înăl-

5) Sfîntul Vasile cel Mare, *Despre post*, în „Pagini alese din Sfinții Părinți“, Nr. 8, trad. de Pr. D. Fecioru cu unele modificări aduse de noi, Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Buc., 1943, p. 15.

6) Sfîntul Chiril al Alexandriei, *Tezaurul despre Sfînta și cea de o ființă Treime*, 34, P. G. 75, 609A.

tată la vrednicia supranaturală a lui Hristos, fiind fiu al lui Dumnezeu prin har, din iubire față de oameni.

Mărturisirea sau spovedania curăță sufletul prin înfățișarea severă a păcatelor, hotărîrea de a nu le repeta și de a nu face altele noi și prin iertarea lor de către Dumnezeu prin rugăciunea preotului. Spovedania e una din primele trepte ale procesului duhovniciei, e pregătirea și curățitoarea terenului în vederea evoluției ulterioare. În epoca patristică ea trebuia să preceadă botezul și celelalte taine. La început s-a admis o singură spovedanie, mai pe urmă două: una înainte și alta după botez, creștinul trebuind să nu mai păcătuiască pînă la sfîrșitul vieții; de unde amînarea botezului pînă pe patul de moarte. Părinții fac analize strînse ale psihologiei păcatului și rușinii de a se spovedi. Diavolul, zice Sfîntul Ioan Gură de Aur, face două rele deodată: împinge pe om spre păcat și după aceea nu-l lasă să se pocăiască⁷⁾. Puțini oameni au descris ca Fericitul Augustin încheștarea dintre păcat și voința de a-l birui. Cumplitul „e cu neputință să nu păcătuim” („non posse non peccare”) nu poate fi rezolvat fără ajutorul harului dumnezeesc, care face din pocăință o „topitoare a păcatului”⁸⁾. Lupta contra păcatului și practicarea deasă a spovedaniei erau două arme duhovnicești de seamă ale Părinților și ele au aceeași putere și azi pentru viața credincioșilor.

Impărtășania e taina de culme a sfințirii credinciosului, căci prin ea acesta se unește cu trupul și sîngele lui Hristos, devenind hristofor și pnevmatofor. Impărtășania înmulțește harul în suflete. Integrarea în trupul lui Hristos începe cu botezul și se încunună cu Euharistia. Ca expresie a dragostei lui Hristos, împărtășania apropie, împacă și sfințește. O comunitate împărtășită cu trupul și sîngele lui Hristos ar fi orientată spre pace și dragoste. Impărtășania provoacă un lung proces de educație euharistică „pînă la statura lui Hristos”, educație pe care o face Iisus Hristos: „Ce păstor își hrănește oile sale cu propriile-i mădulare?... Hristos El însuși ne hrănește cu sîngele său și prin toate ne unește cu El... El hrănește prin El însuși pe aceia pe care i-a născut, fără să-i încredințeze altcuiva”⁹⁾. Harul euharistic nu se mărginește să ne curețe de păcate, ci ne învrednicește și de a fi iubiți. Sfinții Părinți urmînd Mintuitorului și Sfinților Apostoli s-au ostenit să-i facă vrednici de a fi iubiți atît pe ucenici cît și pe toți păstoriții lor, atrăgînd continuu atenția asupra sensului și efectelor împărtășaniei după predania Bisericii. Literatura patristică posedă pa-

7) *Predica VIII despre pocăință*, 2.

8) Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Predica VII despre pocăință* 1.

9) Idem, *Omilia 82, 5 la Evanghelia după Matei*, P. G., 58, 744

gini negrăit de adinci și înălțătoare despre creșterea duhovnicească prin împărtășanie (mai ales Sfinții Părinți Capadocieni, Ioan Gură de Aur, Augustin, Ioan Damaschin). S-ar putea alcătui adevărate călăuze euharistice din aceste pagini.

Preoția administrează în Biserică Sfintele Taine. Se știe, din controversa Fericitului Augustin cu donatiștii, că efectele tainelor nu sînt atinse de nevrednicia preotului. Dar efectul psihologic moral și pastoral se resimte profund de vrednicia sau nevrednicia preotului. Induhovnicirea credincioșilor depinde în primul rînd de viața și gradul de duhovnicie al preotului. Dacă Sfinții Părinți au avut rezultate pozitive în administrarea celorlalte Sfinte Taine, este pentru că ei trăiau, iubeau și ridicau la nivel deosebit taina preoției lor, răspunderile preoției. Așa se explică refuzul inițial al unora dintre Părinți de a intra în preoție. Părinții au fost cu adevărat preoți care, prin puterea Sfîntului Duh, s-au sfințit pe ei și au sfințit și pe alții.

DESPRE SENSUL CANOANELOR 9 ȘI 17 DE LA CALCEDON*)

de: Prof. V. S. TROIȚKI

Încă din vremea veche sensul acestor canoane a constituit o piatră de scandal pentru canoniști, atât pentru cei din Apus, cât și pentru cei din Răsărit. În Apus, prilej de înțelegere greșită a acestor canoane a oferit traducerea necorectă — în *Sbornicul canonic latin al lui Dionisie cel Mic* (†512)¹⁾ — a cuvîntului „exarh”, folosit în canoane, prin cuvîntul „primat”, și, întemeindu-se pe o asemenea traducere, papa Nicolae I în *Epistola* sa, din anul 865, *către împăratul bizantin Mihail al III-lea*²⁾, demonstra că canonul 9 al Sinodului de la Calcedon îi acordă lui autoritatea asupra întregii Biserici și dreptul de judecată asupra tuturor patriarhilor. Același lucru au demonstrat și în vremea mai tîrzie și unii autori romano-catolici, ca de exemplu, în veacul al XVII-lea Binius, Turrian, Belarmin și alții³⁾, și abia în ultimul timp canoniștii romano-catolici fie, din jenă, trec sub tăcere tilcuirea dată de papa Nicolae I, fie reproduc tilcuirea fără comentarii.

Și canoniștii răsăriteni au căzut în ispită de a tilcui aceste canoane în sprijinul papismului răsăritean. În veacul al XII-lea incoruptibilul tilcuiitor al canoanelor Ioan Zonara, tilcuind canonul 17 al Sinodului de la Calcedon, combate tilcuirea lui Alexie Aristen făcută în favoarea Patriarhiei de Constantinopol — ca și cînd canonul 9 al acestui sinod, pomenind despre Scaunul de Constantinopol, acordă patriarhului de Constantinopol dreptul de a judeca pe mitropoliții din toate celelalte patriarhate

*) Studiul profesorului V. S. Troițki a apărut în Revista Patriarhiei din Mescova, nr. 2, februarie 1961, pp. 57—65. Deși publicat înainte cu cîțiva ani, îl socotim folositor cititorilor revistei noastre prin problemele pe care le pune și modul în care le soluționează.

1) În text și în note se folosesc următoarele prescurtări: *Sint. Aten.* = P. A. Ralli și M. Potli, *Sintagma*, tom ... kanonon, t. I—VI, Atena, 1852-1859. *Cod. Teod.* = *Theodosiani libri* XVI, Th. Mommsen, Berolini, MDCCCXCV. *C. J. C.* = *Corpus Juris Civilis*, vol. II, *Codex Justinianus*, recognovit Paulus Krüger, Berolini, MDCCCXCV; vol. III, *Novellae* recognovit Rudolf Schoell, Berolini, P. G. = *Patrologiae cursus completus*, series graeca, Paris, 1857—1866. P. L. = *Patrologiae cursus completus*, series latina, Paris, 1844—1855. B. L. LXVII, 173 BC: „petat primatem diocesens”.

(Sint. Aten., II, 260 și 240). Iar Macarie de Ancira și Nicolae de Metón⁴⁾ merg și mai departe, demonstrând că, pe baza canoanelor 9 și 17 de la Calcedon, patriarhului de Constantinopol îi revine dreptul de instanță generală de apel și dreptul de a judeca pe toți ceilalți patriarhi. Și cu toate că Sbornicul canonic oficial al însăși Bisericii de Constantinopol — *Pidalionul* — în tălcuirea canonului 9 de la Calcedon a demonstrat în chip amănunțit și temeinic falsitatea unor asemenea tălcuiri (ed. IV, p. 161—163; ed. V, p. 192—194), în ultimele decenii sint repetate astfel de tălcuiri — în legătură cu teoria nou-inventată de patriarhul Meletie despre subordonarea întregii diaspore ortodoxe față de patriarhul de Constantinopol — nu numai de către autori greci, ci și de către autori ruși care au făcut sau fac parte din rascolul de la Paris. De exemplu, în broșura ideologului acestui rascol, prof. A. V. Kartășev, *Practica dreptului de apel al patriarhilor de Constantinopol* (Varșovia, 1936, p. 7) scrie: „În timpul lui Anatolie, Sinodul al IV-lea ecumenic de la Calcedon a fixat canoanele 9 și 18 (17?) și așa-numitul canon 28, prin care dreptul de apel către Scaunul de Constantinopol a fost formal sancționat și anume „în înțeles universal — peste tot imperiul“. Iar în anul 1960, în ziarul din New-York, „Biserica cea Una“ a fost publicat articolul Prot. Serghie Polojenski, în care autorul, întemeindu-se pe canoanele 9 și 17 de la Calcedon și ignorând pomenirea în ambele canoane de „exarhul regiunii (adică al diocezei) celei mari“, susține că „Patriarhul de Constantinopol, indiscutabil, trebuie să constituie instanța superioară de judecată frățească, la care ar putea să se adreseze cei nedreptățiți din toate (sublinierea aparține autorului) patriarhatele lumii“.

Așadar, problema despre adevăratul sens al canoanelor 9 și 17 de la Calcedon prezintă în vremea noastră nu numai un

2) Epistola LXXXVI, P. L., CIX, 926—952; despre canonul 9—944 C-945 B: „Quem autem primatem dioceseos sancta synodus dixerit, praeter apostolici primi vicarium, nullus penitus intellegitur“.

3) *Pidalionul*, ed. IV, p. 161, ed. V, p. 192.

4) *Ibidem*. În același sens tălcuiesc uneori canonul 9 și autorii romano-catolici. De exemplu: H. Leclercq, în ediția franceză a *Istoriei sinoadelor* de Hefele, scrie, în interpretarea suplimentară la canonul 9: „Ceea ce se spune în legătură cu dreptul de apel către Constantinopol, nu este oare un fel de balon de încercare cu scopul de a determina pe delegații romani să accepte, relativ la patriarhatul de Constantinopol, ceea ce se propunea prin canonul 28? Iar canonul 28 este — dacă nu revanșa — în orice caz oarecum o compensație pentru canoanele de la Sardica, referitoare la dreptul de apel către Roma, canoane care în chip evident au împins înainte această Biserică. Totuși aceste canoane (de la Sardica) acordau episcopului Romei dreptul numai de a primi apelul și a desemna judecători noi, pe cînd dreptul de apel către Constantinopol acordă acestui Scaun dreptul de a judeca din nou chestiunea în litigiu“ (J. Hefele—H. Leclercq, *Histoire des conciles*, t. II, 2, p. 791—797. Paris, 1907).

interes pur științific, teoretic, ci și un interes de actualitate și practic, întrucât ti'cuirea necorectă a acestor canoane duce la înțelegerea necorectă a organizării Bisericii Ortodoxe și poate provoca violarea raporturilor canonice între Bisericile Ortodoxe Autocefale. Redăm textul ambelor canoane în traducerea, pe cât mai cu puțință precisă, din limba rusă.

Canonul 9 de la Calcedon: „Dacă un cleric oarecare are caz de judecată cu un alt cleric, să nu treacă peste episcopul locului și să nu se adreseze tribunalelor civile, ci mai întâi să lase să fie judecată plângerea de către episcopul său, sau, cu învoirea acestui episcop, pricina să fie judecată de cei pe care îi doresc ambele părți. Iar dacă cineva va acționa împotriva acestei (rînduiei) să fie supus pedepselor canonice. Iar dacă un cleric are caz de judecată cu episcopul său sau cu alt episcop, să se judece în soborul mitropoliei. Iar dacă episcopul sau clericul este în ceartă cu mitropolitul acelei mitropolii, să se adreseze sau către exarhul diocesei sau către Scaunul orașului împărătesc Constantinopol și de acela să se judece“.

Canonul 17 de la Calcedon: „În fiecare mitropolie parohiile care se află în comune sau în sate să rămână statornic sub autoritatea episcopilor care le conduc, mai ales dacă aceia le-au condus fără contestare timp de 30 de ani. Dacă însă a avut sau va avea loc ceartă din pricina lor în curs de 30 de ani, atunci să fie îngăduit celor ce se socotesc nedreptățiți să intenteze acțiunea la soborul mitropoliei. Iar dacă cineva va fi nedreptățit de mitropolitul său, atunci — așa cum s-a spus mai înainte — să se judece sau la exarhul diocesei sau la Scaunul de Constantinopol. Iar dacă un oarecare oraș va fi ridicat la acest rang sau va fi restabilit, acest rang de autoritate împărătească, atunci repartizarea parohiilor bisericesti să urmeze orînduirii de stat și (administrative) locale“.

După cum se vede și într-unul și în celălalt canon cea mai discutabilă este acea parte din ele, care vorbește despre competența judiciară a cazurilor în care împricinatul este mitropolit. Însă de obicei se înțelege necorect chiar caracterul cazurilor de judecată de care vorbesc aceste canoane, ceea ce duce și la înțelegerea necorectă a competenței judiciare pentru ele.

În general se presupune că canonul 9 de la Calcedon are în vedere nu numai chestiuni litigioase particulare și civile între slujitorii Bisericii, ci și chestiuni pur bisericesti. De exemplu, C. I. Hefe în lucrarea sa clasică *Istoria sinoadelor*, pe care o folosesc și canoniștii ortodocși — cu precădere⁵⁾, iar

5) Vezi, de exemplu, S. M. Veselinovici, *Mai departe de Olimp*, Belgrad, 1908, p. 7: „Dr. Nicodim Milaș a folosit necorect erudiția lui Hefe. El și-a însușit de la Hefe textul și notele la text, fără a pomeni undeva numele lui

uneori cu exagerată precădere —, scrie⁶⁾ la începutul tilcuirii canonului 9 de la Calcedon:

„Este neîndoielnic că acest canon în primul rînd vrea să încredințeze episcopului nu numai litigiile bisericești, ci de asemenea și litigiile civile care au loc între clerici“. În realitate nu numai că este neîndoielnic, dar este cu desăvîrșire neadevărat că acest canon rezolvă probleme despre competența judiciară pentru chestiunile bisericești. La aceasta indică chiar termenul „hypothesis“, care înseamnă nu învinuire, acuzare („enklemma“) ci reclamație, cerere, de unde urmează că acest canon nu are în vedere chestiunile, atît civile, cit și bisericești, cu caracter acuzator, penal; iar cuvîntul „proteron“ în primul rînd arată că acest canon nu se preocupă în general de chestiunile bisericești. Hefele scrie corect: „Este sigur și totodată cu desăvîrșire limpede, din cuvîntul „proteron“ („Zuerst“) „mai înțîi“ că el (canonul) nu exclude de loc adresarea către tribunalul civil“⁷⁾. Într-adevăr, întrucît, după regula generală, pricinile cu caracter de proprietate intră în competența tribunalului civil, în cazul cînd episcopul refuză se cerceteze pricina clericilor, ei pot să se adreseze și către tribunalul civil; dacă însă canonul ar fi avut în vedere și chestiunile bisericești, el nu ar fi putut indica o asemenea posibilitate, întrucît chestiunile bisericești nu intră în competența tribunalului civil. Sinodul de la Calcedon nu avea nevoie să rezolve problema despre competența judiciară pentru chestiunile bisericești, întrucît această problemă fusese rezolvată de multă vreme în favoarea tribunalelor bisericești, nu numai de o serie întreagă de canoane (de exemplu: canoanele Apostolice 34, 37, 74, 75; canonul 6 al sinodului al II-lea ecumenic; canonul 40 al sinodului de la Laodiceea; canonul 14, 15, 20 al sinodului de la Antiohia; canonul 4 al sinodului de la Sardica; canonul 15 al sinodului de la Cartagena și altele), ci și în chip cu totul precis de legile civile. Deja Constantin cel Mare, după învățătura scriitorilor bisericești⁸⁾, socotea că chestiunile litigioase bisericești revin numai jurisdicției bisericești; iar împărații de mai

Hefele...“ Este necesar însă să remarcăm că criticul a exagerat într-o măsură dependența episcopului Nicodim Milaș de Hefele. De exemplu, vorbind despre al nouălea (sic) sinod de la Calcedon, episcopul Nicodim a pomenit de două ori numele lui Hefele (*Pravila cu tilmăciri*, cartea I, Novi-Sad, 1895, p. 347, nota 52, p. 349, nota 59).

6) *Conciliengeschichte*, 2 Band. Freiburg in Breisgau, 1875, p. 513.

7) *Ibidem*.

8) De exemplu: Eusebiu al Cezareii, *Despre viața lui Constantin*, IV, P. G., XX, 1176; Sozomen, *Istoria Bisericii*, I, 17, P. G., LXVII, 913 AB; Optat de Mileve, *Despre schizma donatiștilor*, I, 23, P. L., II, 930—931; I, 25, P. L. II, 931—935.

tîrziu — Constantin⁹⁾, Valentinian¹⁰⁾, Grațian¹¹⁾, Onoriu¹²⁾ — au promulgat o serie de legi, după care: „De fiecare dată cînd chestiunea litigioasă angajează religia, episcopii sînt obligați să judece”, după cum glăsuiește de exemplu, amintita lege a lui Onoriu din anul 399, confirmată și în anul 412¹³⁾. Iar aceste legi fuseseră introduse în Codicele lui Teodosie din anul 438, care era în vigoare în epoca sinodului de la Calcedon și de aceea sinodul nu avea nevoie să ridice problema despre competența judiciară pentru chestiunile bisericești. Însă după aceleași legi civile chestiunile litigioase cu caracter civil și penal reveneau în principiu tribunalelor civile, ceea ce nu corespundea întru totul cu interesele bisericești și cu practica bisericească care se stabilise în epoca prigoanelor, practică după care tribunalul civil păgîn era, pe cît posibil, înlocuit cu tribunalul creștin de arbitraj (de mediație). „Cum îndrăznește la voi cineva, avînd chestiunea litigioasă cu altul, să se judece la cei necredincioși și nu la cei sfinți?” — scrie Apostolul Pavel către Corinteni¹⁴⁾ — „Spre rușinea voastră vorbesc: nu există, oare, între voi nici un om înțelept, care ar putea să judece între frații lui?” Cînd creștinismul a devenit religie dominantă în imperiu, primejdia de a se adresa către tribunalele civile pentru mirenii a căzut în desuetudine, însă nu a căzut în desuetudine pentru slujitorii Bisericii, întrucît cercetarea publică a neînțelegerilor dintre ei făcută de către tribunalul civil, putea provoca scăderea autorității lor și putea deveni ispitire pentru păstorii lor. Iată pentru ce sinodul al II-lea ecumenic „ca să nu întunece slava cea bună a sfinților slujitori și ca să nu producă tulburare în poporul mirean” prescrie ca tribunalul bisericesc să primească acuzațiile împotriva episcopilor din partea oricărui acuzator neîntîlnind seamă nici de persoana acuzatorului, nici de credința lui, „dacă cineva aduce plîngere proprie, adică particulară împotriva episcopului, fie că i-a fost luată averea de către el, fie că a avut de suferit orice altă nedreptate din partea lui”¹⁵⁾. Iar canonul 15 al sinodului

9) *Cod. Teod.*, XVI, 2, 23, constituția de la 23 septembrie 355, p. 838.

10) După mărturia Sf. Ambrozie al Milanului, *Epistola XXI*, 2, P. L. XVI, 1033: „... pater tuus ... sacerdotes de sacerdotibus voluit iudicare...”

11) *Cod. Teod.* XVI, 2, 23, constituția de la 17 mai 376, p. 842.

12) *Cod. Teod.* XVI, 11, 1, constituția de la 20 august 399, p. 905: „Quoties de religione agitur, episcopes convenit agitare, cetera vero causas ... legibus aportet audiri”.

13) *Cod. Teod.* XVI, 2, 41, constituția de la 11 decembrie 412, p. 849—850: „Clericos non nisi apud episcopos accusari convenit”.

14) I Cor., VI, 1, 5.

15) Cuvîntul „ierevs” desemnează uneori, în literatura canonică, pe episcop, de exemplu: can. 20 al sinodului de la Sardica (*Sint. Aten.* III, 280), *Epistola* sinodului de la Cartagena către papa Celestin (*Sint. Aten.* III, 620).

16) Textul grecesc în *Sint. Aten.*, II, 180—181.

de la Cartagena interzice în general tuturor slujitorilor Bisericii, — începînd de la episcopi și sfîrșind cu cîntăreții — de a renunța la tribunalul bisericesc și de a se adresa către judecătorii civile nu numai pentru chestiuni cu caracter de acuzare (penale), ci și pentru chestiuni de litigiu (politikon) sub amenințarea, în caz contrar, a înlăturării din slujbă chiar atunci, cînd tribunalul civil recunoaște pe cel împricinat nevinovat, și el însuși nu renunță la ceea ce i se acordă prin judecată¹⁷). Zonara tilcuiește în acest caz termenul grecesc „politikon” ca „hrematikon”, adică reclamație cu caracter pecuniar (Sint. Aten. III, 331). Canonul 16 al aceluiași sinod îngăduie apelul împotriva hotărîrilor tribunalelor bisericești inferioare la tribunalele „bisericești, avînd autoritatea superioară”, însă canonul următor — 17 — (în Sint. Aten., canoanele 16 și 17 serveau drept continuare a canonului 15) interzice apelul împotriva hotărîrii judecătorilor aleși „după acordul ambelor părți care sînt în judecată”, folosind astfel axioma juridică „volenti non fit iniuris”.

Iar legile civile îngăduiau episcopilor, în calitate de judecători de arbitraj aleși de părți, să rezolve pricinile cu caracter de proprietate și nu numai între clerici, ci și între mireni, și totodată împotriva hotărîrilor unui astfel de tribunal nu era îngăduit apelul, iar autoritățile civile erau obligate să aducă la îndeplinire hotărîrile unor astfel de tribunale. Deja Constantin cel Mare, după informația dată de Sozomen (Istoria bisericească, I, 9, P. L. LXVII, 884 AB), a promulgat o lege, prin care se îngăduia părților în litigiu să se adreseze la judecata episcopului, dacă nu voiau să se judece la tribunalele civile, totodată sentința unei asemenea judecăți episcopale urma să aibă o importanță mai mare decît sentința împăratului însuși, întrucît apelul la împărat împotriva sentinței nu era permis, iar conducătorii de provincii și funcționarii lor erau obligați să aducă la îndeplinire asemenea sentințe. Că această lege se aplica în chip larg și după Constantin cel Mare, se vede, de exemplu, din Contesiunile Fericitului Augustin (VI, 3)¹⁸), unde povestește că, înainte de trecerea lui la creștinism, el a avut mare dorință să discute cu Sfîntul Ambrozio al Milanului, despre îndoielile sale în legătură cu religia, „însă — scrie el — nu am avut putința să-l întreb ceea ce voiam, întrucît el era supra-

17) „S-a hotărît astfel ca oricare dintre episcopi, sau presbiteri, sau diaconi, ori cîntăreți, dacă — avînd intentată acțiune de acuzare sau litigioasă în Biserică — va renunța la tribunalul bisericesc și va dori să se judece înaintea tribunalului civil, să fie lipsit de locul său, chiar dacă hotărîrea tribunalului ar urma să fie în favoarea lui. Iar aceasta să fie pentru acțiunea de acuzare; pentru acțiunea litigioasă însă să renunțe la ceea ce a cîștigat prin judecarea acțiunii, dacă vrea să-și păstreze locul” (textul grecesc, în Sint. Aten., III, 330—331).

18) *Confesiunile* în 13 cărți, cartea VI, 3, P. L., XXXII, 720.

încărcat de mulțimile poporului cu chestiunile lor litigioase, pe care el se străduia să le rezolve". Dar însuși Fericitul Augustin — pe cînd era episcop de Ipona — explică, în opera sa *Despre lucrul manual al călugărilor*, că el însuși nu avea puțină să se ocupe cu lucrul manual, cum îndemna pe călugări, întrucît — împlinind porunca Sfîntului Apostol Pavel — era obligat să rezolve chestiunile litigioase incurcate ale altor oameni, rezolvîndu-le fie în conformitate cu legile, fie prin acordul benevol al părților¹⁹).

În anul 398 împăratul de Răsărit, Arcadie și cel de Apus, Onoriu, au promulgat o lege care permitea celor ce doreau să rezolve chestiunile pecuniare și în general chestiunile litigioase la episcopul ales de el în calitate de mediator²⁰). Iar peste zece ani Onoriu a completat această lege printr-o nouă lege, în care se spunea că împotriva judecării episcopului ales mediator pentru rezolvarea chestiunilor litigioase, nu este permis apelul și că judecătorii civili sînt obligați să aducă la îndeplinire sentințele episcopului²¹).

Însă atît canoanele cît și legile amintite prezentau acea insuficiență esențială că lăsau ca alegerea tribunalului de arbitraj să depindă numai de voia părților, neluînd în seamă rangul impricinatului; așa că, dacă plîngerea ar fi adusă împotriva unui mitropolit, episcopul ales de părți ca judecător de arbitraj ar putea să judece fără drept de apel pe mitropolit. Dar iată canoanele 9 și 17 de la Calcedon — pretinzînd, în conformitate cu canoanele anterioare, ca toți slujitorii Bisericii să se adreseze cu chestiunile lor litigioase în primul rînd către tribunalele bisericești — îngrădesc libertatea părților în alegerea instanței judiciare, stabilind-o în dependență de rangul impricinatului, sau înlocuiesc tribunalul de arbitraj, de meditație cu tribunalul bisericesc ordinar din punct de vedere formal. Un astfel de tribunal ordinar pentru chestiunile litigioase dintre clerici este, după canonul 9, judecata episcopului local, „al său"; iar pentru ca episcopii să nu fie prea încărcați cu rezolvarea chestiunilor litigioase ale clericilor, canonul dă dreptul episcopului să îngăduie clericilor aflați în litigiu să-și aleagă un tribunal de arbitraj, după voia lor.

19) *Despre lucrul manual al călugărilor*, 29, P. L. XL, 576—577. Aci Fericitul Augustin demonstrează că el nu poate fi invinuit pentru că, sfătuiind pe călugări să se ocupe cu lucrul manual, el însuși nu se ocupă cu aceasta și în felul acesta „leagă sarcini grele și greu de purtat și le pune pe umerii oamenilor", iar el însuși nu vrea nici cu degetul să le miște (Matei, XXIII, 4), întrucît el, cu toate că ar dori să se ocupe cu lucrul manual, nu are totuși această posibilitate, fiind ocupat cu cercetarea complicatelor chestiuni litigioase lumești.

20) *C. J. C.*, t. II, cartea I, 4, 7, p. 40

21) *Ibidem*, p. 8.

Suținând în canonul 19²²) competența sinoadelor mitropolitane provinciale, care uneori era încălcată de „sinodul permanent (de curte al Scaunului)” din Capitală și pretinzând „în conformitate cu rînduielele Sfinților Părinți”, ca astfel de sinoade să se întrunească de două ori pe an, sinodul de la Calcedon apără această competență și în canonul 9 și în canonul 17, declarînd asemenea sinoade ca singura instanță pentru rezolvarea chestiunilor litigioase, în care imprișnatul este episcop (canon 9) sau în care chestiunea în litigiu privește repartizarea parohiilor între episcopi (canon 17).

Însă în timp ce rezolvarea chestiunilor litigioase împotriva episcopului sau între episcopi la sinoadele mitropolitane, care se întruneau de două ori pe an, nu prezentau greutăți, rezolvarea la sinodul „regiunii celei mari”, adică al diocezei, a chestiunilor litigioase în care imprișnatul era mitropolit, era mult îngreunată, deoarece asemenea sinoade nu se întruneau regulat, ci numai atunci cînd apăreau chestiuni de o deosebită importanță — cum nu erau nici chestiunile pecuniare, nici repartizarea parohiilor comunale și satești. Pentru aceasta canoanele 9 și 17 de la Calcedon lasă rezolvarea unor asemenea chestiuni tribunalelor de arbitraj cerînd doar ca arbitru (mediator) să fie ales fie un ierarh de rang înalt — exarhul diocezei —, fie Scaunul de Constantinopol, adică „sinodul lui permanent (de curte)”, în frunte cu arhiepiscopul. Că în acest caz canoanele au în vedere nu tribunalul formal (obișnuit), ci tribunalul de arbitraj, se vede din faptul că ele acordă părților dreptul de alegere a tribunalului, acordînd pîrîșului inițiativa în legătură cu aceasta; pe cînd pentru tribunalul formal (obișnuit) rămîne obligatorie axioma: „actor sequitur forum rei” — adică „pîrîșul urmează tribunalul pîrîșului”. Canonul 9, vorbind de tribunalul formal (obișnuit) pentru clerici, obligă pe aceștia să se adreseze nu către episcopul pe care-l voiesc ei, ci numai către episcopul „local”, „al lor”. În timp ce în cazurile litigioase împotriva mitropolitului, canoanele 9 și 17 nu obligă părțile să se adreseze anume către exarhul diocezei acestui mitropolit, ci le acordă dreptul să se adreseze către exarhul oricărei dioceze.

După cum am văzut deja, atît după canoane, cît și după legile civile bizantine, care erau în vigoare în epoca sinodului de la Calcedon sentințele tribunalelor de arbitraj erau fără drept de apel. Și într-adevăr în canoanele 9 și 17 de la Calcedon nu există nici un cuvînt despre dreptul de apel, și de fiecare dată indică pentru slujitorii Bisericii doar o singură instanță, cea superioară rangului lor: pentru clerici — episcopul eparhial sau, cu înoirea lui, tribunalul de arbitraj; pentru episcopi

22) *Sint. Aten.*, II, 265.

— sinodul miropoliei; pentru mitropoliți — exarhul diocesei sau Scaunul de Constantinopol; însă nu se vorbește că în chestiunile cu caracter litigios cel nemulțumit de sentința unei instanțe poate face apel la o instanță superioară, așa cum se face în chestiunile cu caracter curat bisericesc. Și întrucât canonul, în problema despre competența judiciară pentru chestiunile cu caracter particular ale slujitorilor Bisericii, acordă însemnătate identică și tribunalului formal (obișnuit) al episcopului, și sinodului mitropolitan, și sinodului „permanent (de curte)” al Scaunului de Constantinopol, admițând schimbarea unuia cu altul, — schimbarea tribunalului episcopal cu tribunalul de arbitraj după libera voie a clericilor; și schimbarea tribunalului exarhului cu tribunalul sinodului „permanent (de curte)” din Capitală, în calitate de tribunal de arbitraj — urmează că trebuie să concludem că, după sensul canoanelor 9 și 17 de la Calcedon, împotriva sentinței oricăruia dintre tribunalele bisericești, care se referea la chestiunile particulare, nu bisericești, ca și la împărțirea parohiilor comunale și sătești, apelul la instanța superioară bisericească era în general neîngăduit.

Corectitudinea unei astfel de înțelegeri a acestor canoane se confirmă prin amintitele legi ale lui Arcadie și Onoriu, care erau în vigoare în timpul sinodului de la Calcedon. Aceste legi, consideră și judecata episcopului asupra chestiunilor civile ca judecată de mediator, ca tribunal de arbitraj și nu admit dreptul de apel împotriva sentinței unui astfel de tribunal.

Hefelescu ilcuiește cuvântul „mai întâi” din canonul 9 în sensul că canonul admite dreptul de apel împotriva judecății episcopului, dacă el n-a reușit să împace părțile, și, ignorând legile în vigoare în epoca sinodului de la Calcedon, aduce ca dovadă capitolul 21 din Novela CXXIII a lui Iustinian²³). Însă după legile în vigoare în vremea sinodului de la Calcedon, autoritățile civile erau obligate să aducă la îndeplinire sentința episcopului, indiferent dacă părțile erau mulțumite sau nu de sentință; iar cuvântul „mai întâi” în canon indică doar faptul că clericul are dreptul să se adreseze către tribunalul civil, dacă episcopul refuză să cerceteze cazul lui. Intemeierea pe capitolul 21 al Novelei CXXIII nu se poate referi la chestiune, în-

23) C. J. C., t. III, p. 609—611. Acest capitol este inclus de patriarhul Ioan Scolasticul în capitolul 54 al *Colecției în 87 de capitole* — sbornicul legilor despre Biserica, cuprinse în *Novelile lui Iustinian* (H. E. Heimbach, *Avecosta II*, Lipsiae, MDCCCL, p. 225), iar acest sbornic este inclus și în *Sintagma greacă în XIV titluri* și în traducerea lui în limba paleoslavă (V. N. Beneșevici, *Cormcia paleoslavă în XIV titluri fără tilcuiuri*, Sanct-Petersburg, 1907, p. 739—807) și în *Cormcia Sf. Sava Sirbul* (cap. 45) și în *Cormcia* tipărită în toate cele 10 ediții ale ei.

trucit: 1. această novelă a fost promulgată în anul 546 — aproape cu o sută de ani mai târziu de sinodul de la Calcedon; 2. novela nu vorbește despre litigiul între clerici, ci despre plîngerea mureanului împotriva clericului sau călugărului și 3. novela nu admite dreptul de apel către autoritatea bisericească, dar admite dreptul de apel către autoritatea civilă.

Sub influența lui Hefele, săvîrșește o greșeală identică prof. Emil Hermann de la Institutul papal pentru Răsărit, afirmînd fără întemeiere că canonul 9 de la Calcedon vorbește despre dreptul de apel împotriva judecării episcopului la sinodul mitropoliei; iar împotriva judecării unui astfel de sinod la exarh sau la episcopul de Constantinopol. Cu toate acestea și el, în chip corect, combate părerea după care canonul 9 de la Calcedon ar acorda dreptul de apel împotriva judecării exarhului diocesei la episcopul de Constantinopol²⁴).

Dacă însă canoanele 9 și 17 de la Calcedon în întreg cuprinsul lor nu vorbesc despre dreptul de apel și chiar exclud posibilitatea folosirii acestui drept în chestiunile litigioase discutate de aceste canoane, atunci înseamnă că în nici un fel nu este cu putință să se vadă în aceste canoane dovada dreptului de a apela la Scaunul de Constantinopol împotriva sentințelor altor Bisericii Autocefale.

Același lucru îl confirmă și unele detalii ale textului acelei părți a canoanelor, care pomenește de Scaunul de Constantinopol. În canonul 9 această parte glăsuiește:

„Dacă episcopul sau clericul este în litigiu cu mitropolitul aceleași mitropolii, să se adreseze fie către exarhul diocesei sau către Scaunul orașului împărătesc Constantinopol și să fie judecați de acela”.

1. Conjunctie „sau”, înaintea cuvintelor „către exarhul”²⁵) și „către Scaunul”, dovedește că acest canon nu acordă nici un fel de privilegiu Scaunului de Constantinopol față de exarhul

²⁴) Vezi opera fundamentală în trei volume a unui colectiv de învățați catolici despre Sinodul de la Calcedon; Aloys Grillmeier, S. J. und Heinrich Bacht, S. J., *Das Konzil von Chalkedon*, B. II, Würzburg, 1953, p. 475.

²⁵) Conjunctia grecească „e” înaintea cuvîntului „ton exarhon” se află în majoritatea edițiilor canoanelor sinodului de la Calcedon. Astfel, o aflăm în ediția greacă a *Sinagogii lui Ioan Scolasticul* (Vladimir Beneșevici, *Synagoga L. titularum Ioanni Scholastici*, München, 1937, p. 62); în traducerea de către Sf. Metodie a *Sinagogii* (I. I. Sreznevski, *Privire generală asupra manuscriselor vechi ale cărții Cormcia*, Sanct-Peterburg, 1897, anexa 21); în *Sintagma greacă în XIV titluri* în traducerea paleoslavă a ei (V. I. Beneșevici, *Cormcia paleoslavă în XIV titluri fără titluri*, Sanct-Peterburg, 1906, p. 117); în *Pidalion* (vezi nota 3); în *Cartea Pravilelor* în toate edițiile ei. Însă această conjuncție nu există la locul amintit, în *Sint. Aten.* (II, 237); în *Canoanele* editate de prof. A. Alivizatos (Atena, 1923, p. 61); conjuncția nu există, de asemenea, la locul corespunzător din canonul 17 de la Calcedon, în toate edițiile grecești și slavone.

diocezei, ci acordă și unuia și celuilalt drept identic de a fi mediator în chestiunea litigioasă, în care mitropolitul este implicat.

2. Cuvintele „episcopul sau clericul... să se adreseze” dovădesc că alegerea unui din cele două foruri de judecată indicate în canon depinde de înșiși cei supuși judecării, și nu depinde nici de Scaunul de Constantinopol și nici de exarhul diocezei.

3. Indicator este și detaliul că în ambele canoane Scaunul de Constantinopol este amintit la locul al doilea, după exarhul diocezei. De aici se poate trage concluzia că, așa cum judecătorul de drept pentru clerici este episcopul local, iar tribunalul de arbitraj este folosit numai cu permisiunea episcopului, tot așa judecătorul de drept pentru chestiunea litigioasă în care implicat este mitropolitul, trebuie să fie exarhul diocezei, iar Scaunul de Constantinopol numai în caz dacă exarhul diocezei refuză să cerceteze chestiunea în litigiu. Încă la sinodul al II-lea ecumenic, prin canonul 6 s-a stabilit că instanța superioară pentru sinodul mitropoliei trebuie să fie sinodul diocezei, al cărui președinte era de obicei exarhul diocezei, așa că rangul superior de exarh în comparație cu rangul de mitropolit fusese sancționat ca atare încă înainte de sinodul de la Calcedon. Or, cu toate că episcopul de Constantinopol, primise de la același sinod — ca episcop al Capitalei — „privilegiul de onoare după episcopul Romei” (canon 3), însă în ce privește autoritatea sa el era din punct de vedere canonic doar unul din episcopii diocezei Traciei, de la exarhul căreia el însuși primea hirotonia. Totuși situația de fapt a lui (episcopul de Constantinopol) — ca episcop al Capitalei, apropiat de împărat și ca președinte al „sinodului permanent”, care rezolva și chestiunile ce priveau pe mitropoliți — a îndemnat sinodul să-i acorde și lui dreptul pe care, după vechiul obicei, confirmat și de canonul 6 al sinodului al II-lea ecumenic, îl aveau deja exarhii de dioceză.

Una din cauzele înțelegerii exagerate în mare în legătură cu competența judiciară a Scaunului de Constantinopol, acordată lui de canoanele 9 și 17 de la Calcedon, o formează faptul că aceste canoane sînt puse în legătură cu așa-numitul canon 28 al sinodului de la Calcedon, presupunînd că ele au fost fixate în aceeași ședință a sinodului, cînd Scaunului de Constantinopol i-au fost subordonate trei dioceze mici: a Traciei, a Asiei și a Pontului; pentru aceasta s-a socotit că și canoanele 9 și 17 acordă episcopului de Constantinopol o autoritate superioară față de autoritatea exarhilor. Însă după editarea critică a canoanelor sinodale de către Eduard Schwartz²⁶⁾ a fost ca-

26) *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, t. I—IV, Argentorati, 1914, Berlin—Lipsiae, 1922—1940, t. II, vol. 1—6. *Concilium Chalcedonense*.

tegoric stabilit că, în realitate, toate cele 27 canoane autentice ale acestui Sinod au fost fixate la şedinţa a şaptea a Sinodului, din ziua de 25 octombrie 451, pe cînd hotărîrea (pschos) Sinodul despre subordonarea celor trei dioceze Scaunului de Constantinopol — hotărîre care a fost inclusă în numărul canoanelor sinodului de la Calcedon de către Cancelaria Patriarhiei de Constantinopol abia la sfîrşitul veacului al VI-lea — a fost luată în ziua de 30 octombrie 451 de minoritatea sinodală (185 de episcopi din 630), la şedinţa a XV-a a sinodului, iar la şedinţa următoare, neţinînd seama de protestele delegaţilor papali, hotărîrea a fost declarată, de către comisarii împărăteşti, primită de sinod.

În concluzie şi ca o confirmare a tîlcuirii date de noi canoanelor 9 şi 17 de la Calcedon, aducem un extras²⁷⁾ dintr-un izvor de autoritate — din adnotarea la canonul 9 de la Calcedon aflată în Sbornicul canonic oficial al însăşi Bisericii de Constantinopol în *Pidalion*:

„Că (patriarhul)²⁸⁾ de Constantinopol nu are autoritatea să activeze în dioceze şi în hotarele altor patriarhate; că prin canonul de faţă nu i s-a acordat dreptul — de ultimă instanţă de apel pentru întreaga Biserică, se vede din următoarele:...”

În continuare sînt prezentate cinci dovezi în favoarea acestei teze, pe care le redăm în rezumat:

1. La şedinţa a patra a Sinodului de la Calcedon, patriarhul Anatolie al Constantinopolului, care depusese din treaptă un episcop dintr-un alt patriarhat, a primit pentru acest fapt admonestarea sinodului, iar hotărîrile lui în acest caz au fost schimbate de sinod²⁹⁾.

27) Traducerea întregă a acestei observaţii a fost dată în articolul nostru *Unde se află şi în ce constă primejdia cea mare?* („Revista Patriarhiei din Moscova”, nr. 12/1947, p. 31—42).

28) *Pidalionul* înlocuieşte, în chip corect, termenul învechit „exarhul diocezei” pentru desemnarea ierarhului de cel mai înalt rang cu termenul stabilit mai tîrziu „patriarh”. Acest termen a fost stabilit după sinodul de la Calcedon, numai în veacul al VI-lea, mai înainte însă pentru desemnarea unor asemenea ierarhi se folosea termenul „exarh”, însă întrucît acest cuvînt avea largă semnificaţie de conducător şi se folosea nu numai pentru desemnarea înţilor ierarhi ai mitropoliilor (canonul 6 al sinodului de la Sardica; canonul 48 al sinodului de la Cartagena; *Sint. Aten.*, 39), ci şi pentru desemnarea conducătorilor civili, de aceea pentru desemnarea înalţilor ierarhi a fost nevoie să se adauge cuvîntul „diocezei”, şi apoi să fie înlocuit cu termenul „patriarh”. Cuvîntul „patriarh” se întîlneşte pentru prima dată în canoane abia în canonul 6 al sinodului Trulan 691—692 (*Sint. Aten.*, II, 320), iar a doua şi ultima dată în canonul 15 al sinodului „întîi — al doilea” de la 861 (*Sint. Aten.*, II, 692—693).

29) Arhiepiscopul Anatolie depusese din treaptă pe mitropolitul Fotie al Tirelor. Vezi articolul nostru *Sinodul de la Calcedon şi papismul răsăritean*

2. După legile bizantine hotărârile tuturor patriarhilor — nu numai a patriarhului de Constantinopol — nu sînt supuse apelului, ceea ce înseamnă că nu este cu puțință a apela către patriarhul de Constantinopol împotriva hotărîrii celorlalți patriarhi.

3. Canonul nu face nici o excepție pentru nici unul dintre patriarhi, și deci, dacă se recunoaște că patriarhul de Constantinopol poate judeca pe ceilalți patriarhi, atunci ar trebui recunoscut că el poate judeca și pe patriarhul Romei, în timp ce sinodul de la Calcedon recunoaște întîietatea patriarhului Romei.

4. Dacă nimeni — nici mitropoliții, nici patriarhii — nu are dreptul să săvîrșească vreun lucru în afara granițelor eparhiei lui, ci numai în granițele teritoriului subordonat lui (can. 34 și 35 apostolice; canonul 6 și 7 al sinodului I ecumenic; canonul 3—8 ale sinodului al II-lea ecumenic; canonul 20, 36 și 39 ale sinodului al VI-lea ecumenic; 3, 11 și 12 ale sinodului de la Sardica; canonul 9 al sinodului de la Antiohia și altele), atunci cum ar putea canonul de față (9 de la Calcedon) sau alte canoane să hotărască un lucru care contrazice toate aceste canoane?

5. Patriarhii de Constantinopol în disputele lor cu papii de la Roma nu și-au atribuit niciodată un asemenea privilegiu.

La aceste cinci argumente categorice împotriva dreptului de apel către patriarhul de Constantinopol — aflate în Codicele canonic al Bisericii de Constantinopol — trebuie să adăugăm încă un argument:

Intrucît canonul 9 al sinodului de la Calcedon vorbește despre competența judiciară numai pentru chestiunile litigioase civile, nu și pentru cele bisericești și nu vorbește despre dreptul de apel, atunci acest canon nu poate în nici un caz servi ca dovadă a dreptului de apel la patriarhul de Constantinopol în chestiunile litigioase cu caracter bisericesc.

Traducere de I. Paraschiv

(în „Buletinul exarhatului patriarhatului rus pentru Europa de Apus”, nr. 32/1959, p. 255—257). În același articol, la p. 257—260 se vorbește de încă trei cazuri asemănătoare de încălcare a drepturilor exarhului de diocază de către arhiepiscopul de Constantinopol, cercetate și condamnate de sinodul de la Calcedon.

SFÎNTA TAINĂ A BOTEZULUI ȘI VIAȚA MORALĂ CREȘTINĂ

de: Arhim. prof. dr. NICOLAE MLADIN

Întreaga viață creștină — sub toate aspectele ei — este „viață în Hristos”. Ea se temeinicește pe Hristos și izvorește din Hristos, care sălășluiește în noi, lucrează în noi, este unit cu noi, care ne crează din nou și cu care conlucrăm la mîntuirea, la desăvîrșirea noastră. În consecință și viața morală creștină este viață în Hristos, prin care — în neconținută conlucrare a noastră cu harul divin — sfințenia lui Hristos ne pătrunde, ne transformă mereu după asemănarea Lui.

Dar începutul „vieții în Hristos” îl realizează botezul. În botez ne unim cu Hristos și devenim o „creatură nouă”, mădule ale lui Hristos, mădule ale Bisericii. De aceea, viața morală a creștinului își are rădăcinile în sf. taină a Botezului, care ne dăruiește — oarecum — „zestrea” pe care s-o fructificăm de-alungul vieții noastre pămîntești. Legătura strînsă dintre Botez și viața morală a credincioșilor o afirmă Mîntuitorul, o explicitează Sf. Ap. Pavel și o aprofundează Sfinții Părinți ai Bisericii noastre. În cele ce urmează ne limităm expunerea la învățătura Sfîntului Apostol Pavel despre relația dintre Botez și viața morală creștină. În această învățătură sînt cuprinse, sînt concentrate toate elementele, pe care Sfinții Părinți le vor dezvolta și le vor aplica, în conformitate cu viața Bisericii din vremea lor și care constituie și pentru preoții și credincioșii de azi temeiuri de orientare în viața lor morală, în aplicarea Evangheliei lui Hristos la cerințele morale actuale.

Vom expune întîi învățătura Sfîntului Apostol Pavel despre Botez. După aceea vom arăta felul cum botezul se răsfrînge, se fructifică în viața morală creștină.

SFÎNTA TAINĂ A BOTEZULUI

După Sf. Ap. Pavel, Botezul este începutul unirii noastre cu Hristos: prin el sîntem scoși din sfera existenței adamice, robită păcatului, și ridicați în sfera existenței lui Hristos.

Și Apostol Pavel spre a exprima realitatea tainică a unirii cu Hristos, a asimilării la viața lui Hristos, întrebuițează di-

ferite expresii: a boteza „în Hristos” (Rom. 6, 3, Gal. 3, 27); a boteza „în numele (persoana) Domnului Iisus” (1 Cor. 1, 13; 6, 11) „A boteza: „baptizo” înseamnă etimologic „a scufunda în apă”¹⁾. A boteza „în Hristos” sau „în numele (persoana) Domnului Iisus” este: a fi scufundat „în Hristos”, ca într-o atmosferă spirituală, care ne învâluie toată ființa. Aceasta o exprimă și simbolismul ritului, care constă în afundarea în apă și scoaterea din apă, de trei ori. Ceea ce este apa pentru trup, este Hristos pentru existența noastră supranaturală: sîntem scufundați în El și viața Lui ne pătrunde toate măduarele. Prin intrarea în sfera Lui de influență și de viață, nu ne mai aparținem nouă, nici nu mai aparținem păcatului și morții, ci aparținem lui Hristos, care locuiește în noi. Botezul crează existența „în Hristos”: prin el „sîntem în Hristos”. De aceea în loc să zică: „Andronic și Iunia au fost botezați înaintea mea”, apostolul zice: „Andronic și Iunia au fost înaintea mea în Hristos”. (Rom. 16, 7).

Aceeași idee o exprimă și „îmbrăcarea în Hristos”: „Cîți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați îmbrăcat”. (Gal. 3, 27). Hristos e ca o îmbrăcămintă care ne dă o nouă formă²⁾, nu numai pe dinafară ci mai ales lăuntric. Îmbrăcarea în El înseamnă participare la ființa Lui: ea exprimă „unirea cea mai strînsă cu Iisus Hristos”, în așa fel încît avem „forma” lui Hristos³⁾. Astfel ne-am făcut „împreună odrăsliți” (Rom. 6, 5) cu El, adică noi și Hristos sîntem ca doi copaci crescuți împreună, care se hrănesc din aceeași sevă sau sîntem mlădiță ce viază prin butucul-Hristos: prin botez devenim o unitate cu El, sevele vieții Lui ne hrănesc ființa, creștem împreună cu El⁴⁾.

Între noi și Hristos se stabilește „o legătură pneumatic-organică”⁵⁾; sîntem „un duh”.

Comuniunea cu Hristos e așa de reală, așa de adîncă, încît „nu e concepută ca o participare liniștită la ființa spirituală a lui Hristos, ci ca o reală împreună-trăire a morții și învierii Lui”⁶⁾. Sîntem cuprinși în dinamica vieții Lui: toate ale Lui

1) Cf. F. Prat: *La Theologie de Saint Paul*, II, Paris, 1933, 19 p. 551; Fr. Amiot: *L'Enseignement de Saint Paul*, I, Paris 1938, p. 275.

2) Cf. F. Prat: *o. c.* II, p. 311: „Noi îmbrăcăm pe Hristos mai puțin ca pe o manta ce ne acopere mizeriile, cît ca pe o formă vitală care ne face să participăm la viața Lui”.

3) Sf. Ioan Hrisostom: *Comentariile sau explicarea Epistolei către Galateni*. Trad. Arhim. Th. Athanasie, Iași, 1901, p. 82—83.

4) E. Sommerlath: *Der Ursprung des neuen Lebens nach Paulus*. Leipzig, 1927², p. 110 sq; W. Schauf: *Sarx. Der Begriff „Fleisch” beim Apostel Paulus unter besonderer Berücksichtigung seiner Erlösungslehre*. Münster i. W. 1924, p. 48, n. 1.

5) E. Sommerlath: *o. c.* p. 113; p. 103: „Botezul e mijlocirea obiectiv-reală a vieții celei noi”.

6) A. Schweitzer: *Die Mystik des Apostels Paulus*, Tübingen, 1930, p. 13.

devin ale noastre. A fost Hristos răstignit? În botez sîntem și noi împreună răstigniți cu El. A fost Hristos îngropat? În botez sîntem și noi împreună-îngropați cu El. (cf. Gal. 2, 19—20; Rom. 6, 3—8). A înviat Hristos? În botez, înviem și noi împreună cu El. (Cf. Col. 2, 12—13): „Botezul e mijlocirea obiectiv-reală a vieții cei noi”. S-a înălțat Hristos deadreapta Tatălui? În botez sîntem și noi împreună înălțați cu El. (cf. Ef. 2, 5—6). Viața noastră este astfel „ascunsă cu Hristos în Dumnezeu” (cf. Col. 3, 3).

Cum va să se înțeleagă această „împreună răstignire”, „împreună-îngropare”, „împreună-înviere”, „împreună-înălțare”, cu Hristos? — Este ca și cum creștinul ar fi contemporan cu patimile și învierea lui Hristos și ar participa în mod real la ele, asemenea tilharului de pe cruce. Mai mult: e ca și cînd creștinul ar fi cuprins în Hristos, cel ce e răstignit, îngropat și înviază. Subiectul acestor evenimente e Hristos: creștinul participă la acest „subiect” și deci și la evenimentele prin care trece el⁷⁾. Moartea și învierea lui Hristos îl cuprind și pe el, în mod real: el se botează „în moartea Lui”. (Rom. 6, 3); el înviază împreună cu Hristos, pentru că el e „în Hristos”.

Cum e posibilă această „contemporaneizare” e un mister al existenței pnevatice a lui Hristos. S-au încercat diferite lămuriri mai mult sau mai puțin plauzibile. A. Schweitzer susține că „puterile lumii supranaturale”, „puterile învierii”, „puteri ce transformă lumea”, „ce s-au manifestat pentru prima dată în moartea și învierea lui Iisus, încep să se arate active în oameni”⁸⁾. Ele sînt ascunse sub aparența lumii adamice, în realitate însă, moartea și învierea lui Hristos constituie începutul unui proces de transfigurare a cosmosului, în care, prin botez, sîntem încadrați și noi. Procesul acesta e opera „puterilor învierii”. Astfel moartea și învierea noastră în botez nu mai e propriu zis decît participare la un proces „natural”, care-și are numai începutul în moartea și învierea lui Hristos. Noi sîntem învăluiți nu „în Hristos”, ci în puterile ce lucrează transfigurarea. E o soluție care nu satisface realismul formulelor pauline: noi sîntem botezați în moartea lui Iisus și înviem cu El, nu într-un proces „organic”, impersonal.

W. Traugott Hahn, în remarcabila lui monografie asupra „împreună-muririi și împreună-învierii cu Hristos”, susține că în moartea și învierea lui Hristos s-a întîmplat „o ruptură și o năvală unică a lumii lui Dumnezeu în cosmosul cel vechiu...”

7) W. Tr. Hahn: *Das Mitsterben und Mitauferstehen mit Christus bei Paulus. Ein Beitrag zum Problem der Gleichzeitigkeit des Christen mit Christus*. Gutersloh, 1936, p. 87, 96—97.

8) A. Schweitzer: *o. c.* p. 23, 27, 99.

Eonul cel vechiu încă durează. Dar în el s-a spart o fereastră, în care tot ceea ce determina vechiul eon e suspendat și nimic. Prin această fereastră pătrunde Hristos... în lume, însă nu-mai prin fereastra crucii și a învierii". „Relația cu Dumnezeu e posibilă numai prin aceste evenimente”⁹⁾. Astfel noi ne întâlnim cu evenimentele în Hristos¹⁰⁾. Concepția aceasta abstractizează „moartea și învierea”, le suspendă deasupra lumii și prin *cadral lor gol ne conduce la Hristos*. Comuniunea cu Hristos apare ca o consecință a comuniunii cu moartea și învierea Lui. Abstractizarea și separarea evenimentelor de Hristos e partea slabă a acestei rezolvări.

J. Schneider — ucenic al lui A. Deissmann — și alți cercetători¹¹⁾ s-au oprit la o explicație mai simplă: Botezul ne unește cu Hristos, ne introduce „în Hristos”. Dar „Hristos cel înălțat e identic cu Hristosul istoric”¹²⁾. Hristos este totodată: cel răstignit, cel îngropat, cel înviat și cel prea mărit. El poartă încă semnele răstignirii pe trupul Său. Cu acest Hristos intrăm noi în comuniune: de aceea participăm la răstignirea, îngroparea, învierea și înălțarea Lui. Ceea ce are Hristos avem și noi; prin ceea ce a trecut Hristos trecem și noi. În cel răstignit, sîntem răstigniți; în cel îngropat, sîntem prea măriți; în cel înviat, sîntem înviați; în cel prea mărit sîntem prea măriți. „Comuniunea cu Hristos crează accesibilitatea la faptele istorice ca fapte mîntuioare. Istoria devine prezent prin... Hristos. „În comuniunea cu Hristos e experimentată moartea Lui ca o realitate prezentă”. Prin trupul lui cel preamărit intrăm în relație și cu trupul Lui cel pămîntesc și participăm la ceea ce s-a înîmplat cu El. Moartea lui Hristos e experimentată ca prezentă în chip obiectiv. „Mormîntul lui Hristos și botezul coincid”, astfel „într-un eveniment simultan”¹³⁾.

În altă perspectivă: cînd a murit Hristos pe cruce și a înviat, noi toți eram „în El” (în chip ideal) și am murit și am înviat și noi „în El” (în chip ideal sau potențial). „Dacă a murit unul (Hristos) pentru toți, am murit deci toți”. (2 Cor. 5, 14). Această existență (potențială) „în Hristos, prin botez devine actuală: deci și moartea și învierea noastră (potențială) „în Hristos”, prin botez devine actuală. Comuniunea cu Hristos

9) W. Tr. Aahn: o. c. p. 109—110.

10) Cf. W. Tr. Aahn: o. c. p. 121—122, 181.

11) Cf. A. Wikenhauser: *Die Christumystik des hl. Paulus*. Münster i. W. 1928, p. 68; E. Sommerlath: o. c. p. 105 sq.; Fr. Jürgensmeier: *Der m. Leib Christi als Grundprinzip der Aszetik. Aufbau des religiösen Lebens und Sterbens aus dem Corpus Christi*. M. Paderborn, 1938, p. 112—113.

12) J. Schneider: *Die Passionsmystik des Paulus. Ihr Wesen, ihr Hintergrund und ihre Nachwirkungen*. Leipzig, 1929, p. 8.

13) J. Schneider: o. c. p. 10, 37, 22, 43.

este comuniunea cu „destinul” lui și deci cu moartea și învierea Lui. Și aceasta nu ca trăire subiectivă ci ca proces obiectiv, real, ca includere reală în Hristos cel crucificat, îngropat și înviat. O dată ce sînt „în Hristos” particip și la crucea, mormîntul și învierea Lui. Botezul e Golgota, mormînt și înviere. „Botezul e crucea pe care ne răstignim”. La botez „murim și noi ca și Hristos”¹⁴). Dacă un mădular pătimeste, pătinesc toate celelalte: cu atît mai mult ceea ce a pătimit „capul” vor pătimi și mădularele celelalte și întru ceea ce a fost preamărit „capul”, Hristos se vor preamări și celelalte membre. Solidaritatea dintre cap și membre explică moartea și învierea noastră cu Hristos¹⁵).

Desigur toate aceste lămuriri își au nedesăvîrșirea lor: faptul în sine e o taină a existenței pnevmatice a lui Hristos. Ceea ce în sfera terestră e imposibil, în sfera existenței lui Hristos e posibil. Moartea și învierea Lui nu sînt numai „fapte istorice”, ci și fapte cu ecou în veșnicie. Și de acolo își proiectează ființa asupra întregii existențe creștine. De aceea apostolul Pavel nu problematizează; el afirmă existența unui fapt. Faptul acesta era un bun comun al întregii creștinătăți: „Au nu știți că oricîți ne-am botezat în Iisus Hristos, în moartea Lui ne-am botezat?” (Rom. 6, 3). Și „fiind dimpreună-îngropați cu El prin botez... ați fost împreună-înviați (cu El) ... și v-a făcut să trăiți împreună cu El”. (Col. 2, 12—13).

Cu toate acestea s-ar putea obiecta că există o deosebire între moartea și învierea lui Hristos și moartea și învierea noastră în botez: Hristos a murit cu trupul de carne și sînge și a înviat cu trup duhovnicesc; noi din punct de vedere empiric rămînem aceeași, trăim în același trup de carne și după botez. De aici unii ar deduce că moartea și învierea noastră nu e reală, ci o trăire psihologică a morții și învierii lui Hristos, sau o deciziune etică de a ne lepăda de păcat și a urma lui Hristos. Așa ar fi dacă ne-am opri la aspectul exterior al ființei noastre. Sub acest aspect exterior, însă, s-a întîmplat o moarte și înviere reală: nu mai sîntem aceeași. Dacă înainte de botez trăim sub existența adamică, adică sub stăpînirea păcatului și a morții asemenea Lui Adam, celui căzut, prin botez „am murit păcatului”¹⁶) — „omul cel vechiu a fost împreună răstignit cu El”

14) Sf. Ioan Hrisostom: *Comentariile sau explicarea Epistolei către Romani*. Trad. Arhim. Th. Athanasie. București, 1906, p. 152.

15) Cf. A. Stolz: *Theologie der Mystik*. Regensburg, 1936, p. 49: „Comuniunea cu Hristos e o reală comuniune în moarte și viață cu Hristos. Ca membru al trupului lui Hristos, credinciosul trăiește soarta Mîntuitorului... Moartea-impreună și învierea-impreună cu Hristos depășește trăirea pur psihică: e pătimire reală și includere în moartea lui Hristos”.

16) Cf. Sf. Ioan Hrisostom: *Com. ep. Rom.* p. 152; A. Wikenhauser: *Die Kirche als der m. Leib Christi nach dem Apostel Paulus*. Münster, i. W. 1937, p. 124; Col. 2, 11, Rm. 6, 2.

(Rom. 6, 6), astfel că nu mai sîntem sub tirania păcatului și a morții. Eliberați de dominația păcatului, prin nimicirea „trupului păcatului“, deși prin faptul că trăim înă într-un trup de „carne“ și în „lume“ putem fi ispitiți, păcatul nu mai apare ca o „fatalitate“, ci ca lipsit de putere, ca o atracție pe care o biruim neconținut¹⁷). Nu mai trăim pentru păcat: puterea lui s-a știrbit ca și puterea morții. De altfel și moartea lui Hristos este biruință asupra „întunecului“, stergerea păcatelor lumii; a participa la moartea Lui este a participa la biruința Lui. Numai în moartea Lui moare și păcatul, se nimicește și stăpînirea morții asupra noastră.

Cu aceasta însă am sta numai la jumătatea drumului: noi nu numai am murit cu Hristos, ci am și înviat, ne-am și înălțat cu Hristos, adică sîntem ridicați în planul vieții lui Hristos de după înviere și înălțare. Prin botez se stabilește un contact nemijlocit cu Hristos: viața lui se revărsă în ființa noastră. În locul păcatului, sfințenia; în locul diavolului, Duhul lui Dumnezeu; în locul morții viața cea veșnică. Stăpînește acum în toată făptura noastră, Hristos. Sufletul și trupul sînt străbătute de sevele dătătoare de viață, dar nevăzute, ale Duhului: e o comoară în vase de lut. (2 Cor. 4, 7). Nu numai sufletul e templu a Duhului, ci și trupul; nu numai sufletul e mădular al lui Hristos, ci și trupul. Întreaga persoană a celui botezat e sustrasă de sub stăpînirea păcatului și a morții și umplută de puterile Duhului sfințeniei și vieții. Sufletul nu mai este mort pentru Dumnezeu (prin păcat), ci este viu pentru Dumnezeu în Iisus Hristos; trupul însuși are în sine arvuna învierii. Chiar dacă trupul va muri pentru că poartă urmele păcatului, moartea lui nu mai are caracter de pedeapsă, ci de putrezire necesară, ca bobul de grâu sub glie, spre a încolți din el trupul cel duhovnicesc, a cărui arvună o are din viața aceasta. Creștinul întreg, trup și suflet, e sfințit: e o „făptură nouă“, e un „om nou“ acela care iese din baia sfîntului botez. Dacă înainte erati păcătoși — zice sf. ap. Pavel — acum „v-ați spălat, v-ați sfințit, v-ați îndreptat în numele Domnului Iisus Hristos...“ (1 Cor. 6, 11). Deci „de este cineva în Hristos (prin botez) este crea-tură nouă“ (2 Cor. 5, 17). Faptul că botezul e moarte și înviere reală îl exprimă apostolul prin ideea că botezul e „baia nașterii din nou“, (Tit. 3, 5) adică actul prin care ne naștem la o nouă viață în sfera existenței lui Hristos. Din întunecul păcatului la lumina sfințeniei; din neînțînța morții, la viața cea veșnică. Înviere, creație din nou, sau naștere din nou, sînt noțiuni sino-

17) Cf. F. Prat: *o. c.* II. p. 309: „A muri păcatului e a desbrăca înțînă-ciunea păcatului, dar e în același timp a fi eliberat de tirania lui și pus în starea de a rezista atacurilor lui ulterioare“.

nime pentru aceeași realitate: înnoirea ființei noastre prin participare la viața lui Hristos¹⁸). Astfel devenim din „fii ai lui Adam“, „fii ai lui Dumnezeu“, din „fii ai miniei“, „fii ai iubirii“. „Ceea ce era unul-născut Fiul al lui Dumnezeu de la natură, aceea am devenit și noi după har“. „El este fiu, și noi (sintem) fii, însă El mintuește și noi ne mintuim. ... El sfințește și noi sintem sfințiți“: „noi și Hristos una sintem ... adică ne împărtășim și noi de aceleași bunuri ca și Hristos“, participăm la viața Lui.

În concluzie: botezul este participare reală la moartea și învierea lui Hristos, e moartea și învierea reală, „adevărată“¹⁹) a celui ce se botează. Dar moartea și învierea aceasta privește un „aspect“ al ființei umane care e dincolo de empirismul obișnuit, și încadrarea într-o viață divină: ea e moarte și înviere „tainică“. Ființa omului, în totalitatea ei, a fost infectată de păcat. Păcatul însă nu aparține naturii umane: el e un intrus. Botezul „nimicește jugul acesta, taie puterea păcatului, purifică natura umană și o pune în comuniune cu Dumnezeu, o restabilește, o înnoește, o umple de viață nouă. Acestea sînt realități „tainice“, nesesizabile, dar nu mai puțin reale:²⁰) efectele lor se văd în viața practică. De acum înainte, creștinul poate trăi în sfințenie, deși nu este lipsit de ispite.

Desigur Hristos ar fi putut să ne facă părtași morții și învierii Lui, în sensul că, prin botez am muri deplin și am învia cu trup duhovnicesc. Atunci însă n-am mai viețui în cosmosul acesta, am viețui în sfera nevăzută în care viețuiește Hristos. Spre a viețui în acest cosmos, aparținînd totuși „vieții celei noi“, trebuie să ne menținem forma obișnuită de existență. Noi însă, nu mai sintem aceiași: sintem sfințiți, purificați, înnoiți; aparținem lui Hristos și trăim din viața Lui. Astfel, participînd la moartea și învierea lui Hristos, adică la „omorîrea“ păcatu-

18) Cf. Sf. Ioan Hrisostom: *Com. ep. c. Efeseni* I, p. 10: „Intocmai cum ar lua cineva un rîios, prăpădit de această boală ..., de bătrînețe, sărăcie și foame, și deodată l-ar face tinăr și frumos, întrecînd pe toți oamenii în frumusețe, și l-ar îmbrăca cu haină împărătească și cu diademă ..., în așa fel a lucrat Dumnezeu cu sufletul nostru pe care l-a făcut frumos, scump...“

19) Sf. Ioan Hrisostom: *Die Kirche* ... p. 124: „Botezul are pentru creștini același efect ca și moartea și învierea lui Hristos. Hristos a murit pe cruce păcatului și acum trăiește pentru Dumnezeu în cer; cel botezat moare deasemenea (chiar dacă numai sacramental) păcatului și trăiește ca înviat (sacramental) o viață nouă. El este transpus într-o sferă nouă de viață: aceasta este Hristos“.

20) Cf. Sf. Ioan Hrisostom: *Com. ep. c. Rom.* p. 162; p. 159: „La botez nu a murit însăși ființa omului, ci omul cel din păcate, adică răutatea“ — omul cel vechi; Cf. I. Dey: *Paligenesia. Ein Beitrag zur Klärung der religionsgeschichtliche Bedeutung von Tit. 3, 5.* Münster i. W., 1937, p. 176: „Nașterea din nou este, pe deoparte absolut reală, pe de altă parte“ nu aparține de „sfera experienței naturale“.

lui și primirea unei vieți noi în Hristos, ni se dă posibilitatea în forma existenței pămîntești să ducem o altă viață decît cea adamică: viața asemănătoare cu aceea a lui Hristos pe pămînt. Sufletul și trupul nu mai sînt robite păcatului, ci se aduc ca jertfă bine primită lui Dumnezeu: nu mor, dar nu mai vor să păcătuiască, adică sînt moarte față de păcat. Și astfel primesc garanția, arvuna, învierii finale, cînd vom fi întru totul asemenea lui Hristos. Căci nu vor învia cu trupuri duhovnicești, cu trupuri prea mărite, decît aceea cari prin botez au murit și au înviat (în mod tainic sacramental) împreună cu Hristos și cari în viața lor au tras consecințele practice ale acestei „nașteri din nou”.

Dacă botezul este stabilirea unirii cu Hristos, în El primim toate celelalte daruri colaterale: înfierea, revărsarea Duhului Sfînt, participarea la viața sfîntei Treimi, încorporarea în „trupul lui Hristos”... Intr-adevăr botezul e lucrare a Dumnezeului treimic: Dumnezeu „ne-a mîntuit prin baia nașterii din nou și prin înnoirea Duhului Sfînt, pe care l-a vărsat peste noi, cu bogăție, prin Iisus Hristos...” (Tit. 3, 5—6). Căci „într-un Duh ne-am botezat „și ne-am sfințit „în numele Domnului Iisus și în Duhul Dumnezeului nostru”. (1 Cor. 6, 11). Astfel primim Duhul înfierii, care ne unește cu Fiul (ne face fii) și în care avem intrare la Tatăl. Prin botez „intrăm în relație reală cu cele trei persoane divine²¹⁾ și în relație specială cu Hristos. Botezul crează și unitatea creștinilor într-un trup: sîntem „unul” în Hristos Iisus pentru că ne-am botezat în Hristos (Gal. 3, 27—28); sîntem „un trup” pentru că „într-un duh ne-am botezat... și la un Duh ne-am adăpat” (1 Cor. 12, 12—13). De aceea a trebuit să se boteze și apostolul Pavel după convertire; de aceea prima condiție a mîntuirii era botezul. (cf. F. A. 2, 37—41; 8, 12, 38; 9, 18; 16, 15, 33; 18, 8). Fără botez sîntem în afara Bisericii și în afara lui Hristos: Botezul ne unește cu Hristos și ne transformă în membre ale „trupului lui Hristos”.

CONCRETIZAREA BOTEZULUI ÎN VIAȚA MORALĂ CREȘTINĂ

Cum unirea cu Hristos devine realitate prin botez, viața morală creștină, în concepția paulină, este prelungirea sau întruparea botezului în viața creștină. Morala „este răspunsul uman la opera botezului: ea e încarnarea botezului”. „Lucrarea realizată în botez trebuie să se continue, sau mai curînd să se concretizeze și să se traducă în viața creștină²²⁾. Dacă botezul e participare la moartea și învierea lui Hristos, morala e permanentizarea morții și învierii suferite în botez: „toată viața

21) F. Jürgensmeier: *o. c.* p. 151.

22) L. Bouvet: *L'Asceze dans Saint Paul*. Lyon, 1936, p. 170, 109.

creștină trebuie să fie un botez continuat, o permanentă moarte în Hristos și o viață neconținută în și cu Hristos²³⁾. „Sînt două morți și două mortificări — zice sf. Ioan Gură de Aur — dintre cari cea dintîi se face de Hristos în botezul ce-l primim, iar a doua trebuie să se facă de noi prin sirguința noastră după aceasta”. Dacă ai murit în botez, rămii mort... (Dacă creștinul botezat) a murit o dată acolo (în botez), apoi trebuie să rămînă pentru totdeauna mort păcatului”. Moartea de la botez este cauza (morții față de păcat)²⁴⁾. Dacă în botez ai murit păcatului moartea aceasta trebuie să se prelungească, să se permanentizeze în toată viața. Aceasta presupune însă efort, luptă, nevoință. Moartea morală (față de păcat) nu este o lucrare împotriva firii, a naturii, nici împotriva trupului, ci o lucrare în conformitate cu natura înnoită a creștinului în Hristos, de purificare a trupului și a sufletului, și de menținere, întărire și dezvoltare a purității baptismale. Atît trupul cît și sufletul trebuie să rămîie moarte față de păcat. Păcatul mai are vre-o putere asupra celui botezat? Stăpînirea lui a fost înfrînată; creștinul stă sub stăpînirea lui Hristos. Totuși în chiar persoana creștinului există înclinarea spre rău, ce persistă și după botez. De sigur — prin botez — înclinarea aceasta și-a pierdut puterea dominantă; ea însă continuă să existe și să poartească împotriva duhului. (cf. Gal. 5, 17). Rămîne la latitudinea voinții de a asculta imboldurile duhului sau de a urma chemările patimilor și poftelor desordonate. Omul cel vechiu, „omul păcatului a fost răstignit în botez. (cf. Gal. 5, 24), dar el trebuie crucificat în permanență. Tot ceea ce e „aplecarea spre fapte rele”²⁵⁾, spre patimi înrobitoare, trebuie înfrînat, mortificat atît în trup cît și în suflet. Nimic din ființa creștinului să nu mai fie sub robia „necurăției și a fărădelegii” (Rom. 6, 19). E un proces de despătimire a firii, de eliberare, de purificare, de hristoformizare.

Botezul însă nu e numai moarte, ci și înviere; murim păcatului ca să viem lui Hristos. De aceea viața noastră creștină nu e numai renunțare, numai mortificare, numai luptă împotriva păcatului, ci și nevoință pozitivă de îmbrăcare în virtuțile ce strălucesc din persoana lui Hristos. Primatul îl are virtutea nu „păcatul”, „viața” nu „moartea”; murim ca să viem, lepădăm „fărădelegea, ca să viețuim cu înțelepciune, cu dreptate și cu cucernicie” (Tit. 2, 12). Mortificarea e posibilă prin întărirea în virtute și se face pentru dobîndirea virtuții. E un singur proces, în care primează însă efortul pozitiv asupra mortificării, așa cum viața primează asupra morții. Alergînd spre

23) W. Schaaf: *o. c.* p. 50.

24) Sf. Ioan Hrisostom: *Com. ep. c. Rom.* p. 159, 161, 169.

25) Sf. Ioan Hrisostom: *Com. ep. c. Rom.* p. 220.

Hristos, căutînd să te asemeni Lui, te și îndepărtezi de ceea ce e viciat de păcat. Morala creștină este așadar permanentizarea morții și a învierii baptismale. Noi „cei cari am murit păcatului, cum vom mai trăi într-însul? Sau nu știți că toți cîți ne-am botezat în Iisus Hristos, în moartea lui ne-am botezat? Prin botez, ne-am îngropat împreună cu El, în „moarte” („și am înviat împreună cu El), „ca precum Hristos s-a sculat din morți...”, așa și noi întru înnoirea vieții să umblăm... Că omul nostru cel vechiu s-a răstignit împreună cu El... ca noi să nu mai slujim păcatului... (De aceea) și voi socotiți-vă a fi morți păcatului, viețuind însă lui Dumnezeu în Iisus Hristos... (și) vă înfățișați înaintea lui Dumnezeu ca din morți vii și măduarele voastre arme ale dreptății lui Dumnezeu”. (Rom. 6, 2—13). Botezul e o moarte și înviere reală. De aceea „toată viața creștină e o continuă moarte a omului vechiu și creștere a celui nou”²⁶). O dată ce ești răpit din existența adamică și ridicat în planul existenței lui Hristos, păcatul nu mai trebuie să stăpînească în viața ta, ci sfințenia care este roada Duhului lui Hristos. Astfel că, precum înainte omul întreg era „trup”, era „carne” (sarx), adică robit păcatului, așa acum omul întreg devine „duh”, adică dominat de Duhul, este înduhovnicit, este piăsmuit după asemănarea lui Hristos. Pe deoparte apostolul declară că prin botez „omul cel vechiu a fost împreună-răstignit cu Hristos” și „a fost nimicit”, pe de altă parte arată ca imperativ al vieții creștine uciderea mădurelor „pămîntești” și a faptelor „trupului” și desbrăcarea de „omul cel vechiu”. (cf. Rom. 6, 6; Gal. 5, 24; Col. 3, 5—9; Ef. 4, 22; Rom. 8, 13; 13, 14); pe deoparte susține că, în botez, ne-am îmbrăcat în Hristos și Hristos locuiește în noi, astfel că am devenit o faptură nouă, pe de altă parte scrie creștinilor: îmbrăcați-vă în Domnul nostru Iisus Hristos, îmbrăcați-vă în omul cel nou și Hristos să locuiască în inimile voastre, (cf. Gal. 3, 27; Rom. 8, 10; Gal. 2, 20; 2 Cor. 5, 17; Rom. 13, 14; Ef. 4, 24; Col. 3, 10; Ef. 3, 17). S-ar părea că, aici, e o contradicție pe care apostolul n-a putut-o armoniza: „omul cel vechi” ori a murit și atunci nu mai trebuie ucis, ori n-a murit și atunci acțiunea mortificării e justificată; „omul cel nou”, îmbrăcarea în Hristos, ori e o realitate și atunci e inutilă porunca de a ne îmbrăca în Hristos, ori nu e o realitate și atunci porunca este valabilă. De aceea unii au eliminat indicativul (realitatea sacramentală) și au menținut imperativul (efortul moral); alții au eliminat imperativul și au menținut indicativul. Ambele soluții sînt unilaterale. Apostolul Pavel afirmă și indicativul și imperativul: e o afirmație paradoxală. Ambele sînt valabile: indicativul în do-

26) A. Stolz: o. c. p. 53.

meniul sacramental, imperativul în domeniul moral. Relația baptismală devine relație morală; odată ce s-a surpat stăpînirea păcatului, poți fi mort față de el în viața ta morală; o dată ce ai o viață nouă trebuie (și poți) să duci o viață morală nouă; o dată ce te-ai îmbrăcat în Hristos și El locuiește în tine, poți și trebuie să te și îmbraci în haina virtuților Lui, se devii întruparea vie, văzută a prezenței Lui cei nevăzute. Pentru că unirea sacramentală nu distruge personalitatea, ci îi dă posibilitatea manifestării și împlinirii. Indicativul e la temelia imperativului, botezul la rădăcina moralei. *Dacă trăim în Duhul* (sacramental), în *Duhul să și „umblăm” moral* (cf. Gal. 5, 25), este sinteza raportului dintre unirea sacramentală cu Hristos și viața morală creștină, după concepția paulină. Sau în altă formulare: Umblați „în chip vrednic de Domnul, vrednic de Dumnezeu, vrednic de sfinți”, adică în chip vrednic de starea la care ați fost ridicați prin botez, „ca să fiți fără prihană și curați, fii ai lui nepătați”...²⁷⁾ Unirea baptismală cu Hristos nu dizolvă persoana creștinului, ci îi dă puterea supremei împliniri, o cheamă la responsabilitatea supremă a plăsmuirii sale într-o personalitate creștină, care e imaginea lui Hristos în viața pămîntească.

Morala este așadar concretizarea unirii sacramentale: unirea baptismală e cauza, e izvorul datoriei și lucrării morale: Dar nu aceasta este singurul raport dintre botez și morală: efortul moral desvoltă și adîncește viața lui Hristos revărsată în noi prin botez. Prin progresul moral ne pătrundem din ce în ce mai mult de viața lui Hristos, de harul Lui, ne asimilăm Lui, ne induhovnicim, și El trăiește din ce în ce mai intens în propria noastră viață. Orice străduință morală „e dezvoltarea organică a simbului de viață supranaturală pus în noi prin botez”²⁸⁾. Prin progresul moral unirea cu Hristos devine din ce în ce mai intimă, aprinde în flăcările ei toată făptura: viața morală superioară ne purifică, ne face sensibili la realitățile suprafirești, ne aseamănă cu Hristos, ca astfel Hristos să stăpînească, să lumineze, să transfigureze toată viața noastră. Unirea baptismală e cauza moralei: fără ea viața morală creștină nu e posibilă; viața în Hristos este și scopul moralei: viața morală adîncește unirea cu Hristos și deschide căile spiritualizării depline prin puterile harului. Unirea cu Hristos e temelia și ținta, izvorul și scopul acțiunii morale. Unirea baptismală cu Hristos dă puterea creștinului să devină asemenea Lui,

27) Fil. 2, 15; Cf. Ef. 4, 17, Col. 1, 10, I. Tes. 2, 12, Rom. 16, 2; El. 4, 1; Cf. Sf. Ioan Hrisostom: *Com. ep. c. Rom.* p. 211: „Nu ne este de ajuns spre mîntuire numai baia renașterii... dacă nu vom arăta o viață vrednică de acest dar”.

28) Fr. Jürgensmeier: *o. c.* p. 159.

iar asemănarea cu Hristos intensifică unirea cu Hristos, ca aceasta să-i dea capacitatea unei mai depline asemănări cu Hristos ș. a. m. d. Cu cât creștinul devine mai asemenea lui Hristos (moral), „cu atât mai mult se revărsă în el puterea și viața lui Hristos, și cu atât mai mult poate el prin propria activitate să se zidească ca membru al lui Hristos”²⁹). Astfel se adâncește asimilarea noastră în Hristos, până când putem zice cu adevărat: „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine” (Gal. 2, 20). Desăvârșirea morală duce în chip firesc spre „experiența” prezenței lui Hristos: unirea sacramentală cu Hristos devine conștientă, este „experimentată” pe culmile unei vieți desăvârșite în Hristos. „Experiența” aceasta, pregătită de efortul moral, e însă un dar al harului lui Hristos.

Această interpătrundere între unirea cu Hristos și viața morală e un fapt de sine înțeles dacă ne gândim la unitatea dintre Hristosul cel preamărit și cel istoric: Hristosul cel preamărit păstrează trăsăturile Hristosului istoric și Hristosul istoric se înțelege prin Hristosul cel preamărit. E aceeași persoană divin-umană, în viața pămîntească și întru preamărire. Unitatea aceasta se reflectă și în viața creștină: Hristos locuiește în noi și devine principiul lăuntric al vieții noastre, dar El e și în afara noastră, ca model de imitat (aceasta mai ales ca Hristos istoric)³⁰). Viața istorică a lui Iisus e concretizarea desăvârșită a sfințeniei divine: dacă în noi locuiește Duhul lui Hristos, lucrarea lui trebuie să se concretizeze într-o viață asemănătoare cu viața lui Iisus. Pentru că e același Duh care lucrează și aici și acolo, trebuie să existe și aceleași roade ale sfințeniei. Astfel că privind la viața lui Iisus, mergînd pe urmele Lui, dăm posibilitate de expresie, în propria noastră viață, lui Hristos ce locuiește în noi prin botez. Imitarea lui Iisus, împlinirea poruncilor Lui, e singura cale morală de concretizare și dezvoltare a harului, prin care participăm la viața lui Hristos. Dacă ar trebui să ascultăm numai „îmboldurile” lăuntrice ale Duhului, am fi avizați la un criteriu subiectiv și, în mare parte, nebuloși. În viața și învățătura lui Iisus avem un criteriu obiectiv, care dă certitudine impulsurilor lăuntrice și le luminează: purtați-vă așa cum s-a purtat Iisus și veți merge pe calea desăvârșirii. Aceasta înseamnă a ne îmbrăca (moral) în Hristos”, (cf. Gal. 4, 19). „Fiți imitatorii mei, precum și eu al lui Hristos”, (1 Cor. 11, 1) îndeamnă apostolul pe Corinteni. A imita pe Pavel,

29) Fr. Jürgensmeier: *o. c.* p. 87.

30) Cf. Marcu T. Grigorie: *Antropologia paulină*, Sibiu, 1941, p. 272; J. Dupperay: *Le Christ dans la vie chretienne d'apres S. Paul*, Paris 1928, p. 132—143; L. Bouvet: *o. c.* p. 118; A. Junker: *Die Ethik des Apostel Paulus*. I. Halle, 1904, p. 193—201.

e a imita pe Hristos, pentru că Hristos trăiește în Pavel. Imitarea sfinților — cari ne pot sluji de model — se reduce tot la imitarea lui Hristos, al cărui chip strălucește în toți sfinții. Căci imitarea lui Hristos, nu e reproducerea exteriorului lui Hristos, nu e copierea gesturilor lui, nu e simplă mască externă; imitarea lui Hristos e identificare spirituală cu El, este însușirea dispozițiilor lăuntrice ale lui Iisus: „aveți în voi simțirea (cugetul), care a fost și în Hristos Iisus“, (Fil. 2, 5), este regula imitării lui Hristos. Dacă Hristos a fost fără păcat și noi să fim morți păcatului, dacă Hristos s-a smerit pe sine și noi să fim smeriți; dacă Hristos s-a jertfit pentru noi și noi să ne jertfim pentru El și unul pentru altul; dacă Hristos este iubire, blindețe, bunătate, răbdare, iertare etc. și noi trebuie să fim asemenea, (cf. Rom. 15, 1—3, 7; 2 Cor. 8—9; Gal. 6, 2; Ef. 4, 32; 5, 1—2; Col. 3, 12—14; 1 Tes. 1, 6). Iar cine are într-însul simțămintele lui Hristos, va și făptui ca Hristos. Modelarea lăuntrică după Hristos are ca urmare și manifestarea externă după chipul lui Hristos, în Duhul lui Hristos. Această unire „în Duh“ cu Hristos, această îmbrăcare în simțămintele Lui, oferă posibilitatea de dezvoltare într-o multiplicitate indefinită de forme a chipului lui Hristos: noi nu sîntem decît reflexe harice și personale ale aceluiași chip al lui Hristos. Așadar Hristos, pe deoparte e prezent în mod tainic, sacramental, în fiecare creștin, pe de altă parte trebuie să fie prezent în mod moral în viața tuturor. Aceste două aspecte constituie o unitate, pentru că unul este și Hristos. Hristos viază în mod tainic în noi, pentru ca să-L putem imita, iar imitîndu-L prezența Lui în noi devine din ce în ce mai plenară, mai coplesitoare.

Astfel Hristos crește în noi, ne învăluie toată ființa în razele sfințeniei Lui, și noi creștem în Hristos, ne ridicăm pînă la statura lui Hristos. La început, cînd ieșim din baia botezului, sîntem „prunci în Hristos“ (1 Cor. 3, 1; Ef. 4, 14) și dacă lipsește colaborarea morală a noastră sau e prea slabă rămînem tot „prunci“, neîntăriți în viața cea nouă și supuși căderii. Pe măsura colaborării noastre, a progresului moral, și a adîncirii în viața lui Hristos creștem întru toate în Hristos“, El ia din ce în ce mai deplin chip în ființa noastră. Astfel se ajunge la „starea de bărbat desăvîrșit, la măsura vîrstei plinirii lui Hristos“. (Ef. 4, 13—15). Idealul este acesta: „să înfiățîșăm pe tot omul desăvîrșit în Hristos Iisus“ (Col. 1, 28), adică fiecare să asimileze în ființa sa toate puterile sfințitoare ce i le comunică Hristos, în măsura capacității sale, să-și împletească haina personalității din firele de aur ale sfințeniei lui Hristos. Hristos își continuă viața pe pămînt în viața fiecărui creștin, mai mult sau mai puțin desăvîrșit. De aceea există diferite trepte de „a

fi creștin": de la pruncie pînă la desăvîrșirea bărbăției sînt posibile tot atîtea întruchipări, cît zel de imitare al lui Hristos există.

Cum însă Hristos este sfințenia inaccesibilă, creștinul nu poate susține niciodată că a ajuns la capăt: viața creștină e cînamism, e creștere neconținută, e luptă neogoită. Intotdeauna ți se spune: ai făcut un bine? Fă și mai bine; ai ajuns o culme? Ai încă altele de urcat. „Desăvîrșirea în Hristos nu e atinsă niciodată. Viața celui botezat poate și trebuie să crească indefinit. Va fi o creștere perpetuă și nelimitată". „Progresul realizat nu e nimic: singurul lucru necesar e a merge mereu înainte"³¹⁾. Ținta desăvîrșirii e infinită ca și Hristos. A fi desăvîrșit — în această viață — e a alerga ca să ajungi pe Hristos, e a fi din ce în ce mai conștient de nedesăvîrșirea ta, de distanța incommensurabilă dintre tine și Hristos și a te aprinde din ce în ce mai mult de rîvna asemănării cu El: „Nu că ași fi luat (răsplata) sau aș fi desăvîrșit, ci alerg (urmăresc) ca doar voi prinde (aceea), în care și eu am fost prins de Hristos Iisus... Eu nu mă socotesc să fi ajuns, ci una (fac): uitînd cele dinapoi și tinzînd spre cele dinainte, alerg la țintă, spre răsplata chemării de sus a lui Dumnezeu în Hristos Iisus. Cîți dar sîntem *desăvîrșiți*, aceasta să gîndim"... (Fil. 3, 12—15). Viața creștină nu e lincezeală: e alergare spre țintă, care e Hristos. O alergare care nu se odihnește decît dincolo de limitele vieții terestre. Moartea și învierea — împreună cu Hristos sînt realități ce se adîncesc și se prelungesc pe toată lungimea „arenei", în care alergăm, spre cununa cea nepieritoare a comuniunii veșnice cu Hristos. Așa trebuie să fie viața fiecărui creștin, pe care Hristos l-a cuprins în apele de har ale botezului: în toate ca Hristos, în toate cu Hristos, în toate spre Hristos.

Am putea încheia considerațiile noastre aici, dar prin aceasta am lăsa neamintit un alt aspect esențial, alături de cel hristocentric, al vieții morale creștine: aspectul comunitar bisericesc. Unirea cu Hristos și starea de „mădular al Bisericii" sînt realități neseparabile. Botezul însuși ne unește cu Hristos și Biserica Sa, ne face mădulare ale Bisericii, ne încadrează în comunitatea Bisericii și în această comunitate, ne dezvoltăm viața și existența creștină. Incadrarea „ontologică" în Biserică realizată prin botez, trebuie să se concretizeze (ca și moartea-împreună și învierea-împreună cu Hristos) în viața morală a creștinului: cel ce în mod ființial este membru al Bisericii, trăiește în și din viața ei, trebuie să fie și în mod „psihologic", în mod moral, membru activ al Bisericii. „Faptul ontic" al participării

31) L. Bouvet: o. c. p. 114—115.

la viața harică a Bisericii, are consecințe morale: viața morală trebuie să evite subiectivismul și individualismul și să se încadreze în viața Bisericii. E viață comunitară. De aici rezultă: relații cu celelalte membre ale Bisericii dominate de iubire; relație de dragoste, de supunere, de slujire, de responsabilitate față de Biserică. Creștinul e în permanență învăluit în comuniunea de dragoste și har a Bisericii. Există o lege a solidarității, prin care „binele pe care-l face unul folosește întregului trup și celorlalte membre, și invers: fiecare membru primește pentru sine din creșterea întregului trup și a celorlalte membre”³²). Fiecare membru trebuie să se desăvârșească în locul în care e pus după capacitatea sa, ca astfel să contribuie la zidirea fraților lui și la creșterea și desăvârșirea Bisericii. Apostolul Pavel poruncește creștinilor să asculte de ierarhia Bisericii, care priveghează pentru sufletele lor, de vreme ce este pusă „spre desăvârșirea sfinților... pentru zidirea trupului lui Hristos”, și să se împărtășească cu vrednicie cu sf. euharistie (Ef. 4, 12 cf. Evr. 13, 17); recomandă înlăturarea păcatelor ce tulbură pacea și unitatea; scoate în evidență valoarea deosebită a virtuților comunitare: unitatea credinței, a iubirii, a nădejzii, a duhului ș. a., arată cum fiecare trebuie să caute la binele fratelui său și al Bisericii; accentuiază — împotriva subiectivismului anarhic — că „harismele” sînt date spre edificarea Bisericii (folosite altfel ele sînt vătămătoare) și însăși viața morală-duhovnicească e supusă autorității bisericesti, criteriului moral și doctrinal bisericesc după care se apreciază ceea ce e adevărat sau fals, bun sau rău, de la duhul lui Dumnezeu sau de la alte „duhuri”.

Dacă unirea sacramentală cu Hristos este totodată unire cu Biserica, unirea morală cu Hristos, ca reflex psihologic al realităților ontologice, trebuie să fie totodată și unire morală cu Biserica. Caracterul comunitar-bisericesc este un caracter tot atît de esențial ca și cel hristocentric, în doctrina apostolului Pavel. Și precum am accentuat unitatea dintre Hristos cel preamărit și Hristosul istoric tot așa spre a crește viața cea nevăzută a Bisericii în noi trebuie să fim ascultători față de Biserica văzută. Una fără alta nu se poate. De altfel Biserica în cele două aspecte ale ei — văzut și nevăzut — este Hristos în cele două aspecte ale Lui, prelungit dealungul veacurilor: Hristos e cel ce se împărtășește prin Biserică tuturor credincioșilor, văzut și nevăzut. Văzut: prin ierarhie, învățătură, forme cultice etc., nevăzut: prin har, care se revărsă prin cele văzute. În Biserică avem cu adevărat pe Hristos. Creștem în Hristos în Biserică, slujim lui Hristos în Biserică, ajungem la desă-

32) Fr. Jürgensmeier: *o. c.* p. 244, 237—238.

virșire, la asemănare cu Hristos, în Biserică. Astfel fiecare membru, crescînd pînă la „vîrsta plinirii lui Hristos”, asimilînd în viața lui harurile ce le revărsă Hristos prin Biserică în ființa lui, prin aceasta crește însăși Biserica, crește „trupul lui Hristos”, devenind din ce în ce mai mult întrupare văzută a lui Hristos în lume, pînă ce Biserica va ajunge la desăvirșire, și va străluci cu toate membrele ei întru mărirea în care strălucește Capul ei — Hristos. Aceasta va fi minunata revelație a venirii celei de a doua a lui Hristos.

Dacă viața morală creștină are caracter comunitar-bisericesc, ea este și încadrare în societate, în viața patriei și a omenirii întregi. Creștinul, conștient că e mădular al Bisericii, are simțul comunității și se simte mădular al poporului său, al omenirii, slujind astfel propășirea poporului și înfrățirea popoarelor, mersul înainte al omenirii.

Iubirea, care este virtutea centrală a vieții creștine, unește pe credincios cu Iisus Hristos, îl unește cu Biserica, și în Hristos îl unește cu patria, cu omenirea, cu cosmosul, făcîndu-l să se simtă integrat în marile realități ale vieții omenesti și să sprijinească progresul, urcușul spre desăvirșire a societății și a cosmosului. De aceea egoismul, izolarea individualistă, este combătut ca un păcat grav: creștinul e creștin în măsura în care iubește, adică în măsura în care se dăruiește pe sine, după asemănarea lui Hristos, pentru binele Bisericii, pentru binele semenului, pentru fericirea poporului și omenirii, pentru transformarea pămîntului și a cosmosului prin extinderea acțiunii spiritului uman asupra forțelor materiale din univers. Persoana lui se lărgeste, se îmbogățește, prin dăruirea de sine a iubirii, căci iubind totul, ea însăși participă la viața totului și la dinamismul ei neogoit și cuprinde în sine totul: pe Iisus Hristos, Biserica, poporul, omenirea, cosmosul. O picătură într-un ocean imens, creștinul prin Iisus Hristos și prin forța spiritului, prin puterea iubirii, participă la viața oceanului întreg.

In concluzie: 1. viața morală este concretizarea botezului, deci prelungirea morții și învierii cu Hristos în viața conștientă: ea e desbrăcare de „omul cel vechiu” (mortificare) și îmbrăcare în Hristos (imitarea lui Hristos).

2. Unirea baptismală cu Hristos (sacramentală) e cauza

33) Aceasta o afirmă și Marcu Ascetul: „Prin botez se dă în chip tainic harul, care locuiește astfel (în noi) în chip ascuns. Pe urmă, pe măsura împlinirii poruncilor, (a progresului moral) ... se descoperă celor ce cred în Domnul”. Iar „de nu vom lucra poruncile lui Dumnezeu, harul dat nouă nu se va descoperi”. Fiecare creștin „are de la botez pe Hristos ascuns în sine”, care i se descoperă pe măsura în care el crește în virtute.

La fel grăiește și Diadoch al Foticei și alți Sfinți Părinți. Cf. *Filocalia*, trad. D. Stăniloae, vol. I. p. 286-287, 292-297, 314, 374, 381, 384-385.

vieții morale, iar viața morală desvoltă viața în Hristos, astfel că ținta moralei este înduhovnicirea în așa măsură a creștinului încît unirea baptismală cu Hristos să devină, prin darul lui Dumnezeu, un fapt de experiență spirituală³³).

3. De aici rezultă și caracterul comunitar-bisericesc al vieții morale creștine: ea trebuie să se încadreze în Biserică, de vreme ce fiecare creștin „ontic” este membru al „trupului lui Hristos” și nu poate fi altfel. Ca membru al Bisericii trebuie să se desvolte și moral pînă la desăvîrșire. El este și membru al societății. Prin iubire se dăruiește și slujește Bisericii, poporului, cmenirii spre propășirea tuturor și spre ridicarea societății pe culmile unei vieți de pace și înfrățire universală, de progres neconținut.

Botezul, unind pe creștin cu Hristos și cu Biserica și transformîndu-l într-o „făptură nouă”, atrage după sine obligația unei vieți morale corespunzătoare, prin care creștinul să ajungă nu numai la desăvîrșirea proprie, adică la asemănarea cu Hristos, ci și să contribuie la viața Bisericii, la înnoirea neconținută a societății, spre starea unei desăvîrșiri finale.

TAINA SFINTEI MĂRTURISIRI PRIVITĂ DIN PUNCT DE VEDERE PASTORAL ȘI METODOLOGIC

de: Pr. prof. dr. SPIRIDON CÂNDEA

Între cele șapte taine ale Bisericii se numără și Taina Sfinței Mărturisiri. Instituirea acestei taine a făcut-o Mîntuitorul Iisus Hristos prin cuvintele: „*Adevăr grădiesc vouă: ori cîte veți lega pe pămînt, vor fi legate și în cer, și ori cîte veți dezlega pe pămînt, dezlegate vor fi și în cer*” (Matei 16, 19; 18, 18; Ioan, 20, 23).

Importanța acestei taine pentru mîntuirea credincioșilor este mare, covârșitoare. Sfinții Părinți au subliniat în repetate rînduri acest adevăr¹⁾, iar mai nou s-a spus: „Nu putem nega că această instituție este de o înțelepciune divină și dacă este ceva distins și lăudabil în religia creștină, este această instituție, căci necesitatea spovedaniei reține pe mulți de la păcat, mai ales pe cei neînrădăcinați și aduce mare mîngăiere celor căzuți, astfel că sînt de părere că un duhovnic serios și înțelept este un mijloc excelent pentru mîntuirea sufletelor; căci ajută cu sfatul lui ca să fim stăpîni pe pornirile noastre rele, să evităm prilejurile spre păcat, să restituim dauna cauzată, să rezolvăm nedumeriri, să alungăm depresiunea sufletească, în sfîrșit să lecuim și să alinăm toate durerile sufletului. Dacă este adevărat că în lucrurile noastre omenеști nu avem ceva mai sublim decît un prieten bun, cu atît mai sublim este că pe acest prieten bun demnitatea inviolabilă a tainei divine îl obligă să fie credincios și dătător de ajutor”²⁾. În această taină se aplică pedagogia divină, care influențează nelimitat asupra sufletelor credincioșilor și ajută la înălțarea lor morală.

Taina Sf. Mărturisiri este Viteza miraculoasă a Noului Testament, gata în orice moment, ziua și noaptea, să primească în apele ei, să spele, să curețe, să înnoiască și să tămăduiască sufletele credincioșii care vor să se mîntuiască, vor să spele întinăciunea păcatelor, vor să se apropie, să se împace și să se unească din nou cu Iisus Hristos Mîntuitorul nostru.

1) Ciprian, Epist. 33, 1; Ambrozie, *De Poenit.* I. 26; Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre Preoție*, Cartea III, 5; Ciril al Alexandriei. *Migne*, P. G. 74, col. 720, etc.

2) Leibnitz, *Systema theologicum*, Mainz 1825, p. 264.

Datorită acestei importanțe, pe care o are spovedania în lucrarea de mîntuire a sufletelor, porunca a patra bisericească și răspunsul pe care îl dă Mărturisirea ortodoxă la întrebarea 90 spun: „Să ne mărturisim păcatele de patru ori pe an (în cele patru posturi) înaintea preotului, care este hirotonit după lege și ortodox. Cei ce sînt înaintași în cuvioșie și în cucernicie să se mărturisească în fiecare lună, iar ceilalți datori sînt să-și mărturisească cel puțin odată pe an păcatele lor, și aceasta să o facă în timpul sfintei patruzecimi (Postul Sf. Paști). Iar pentru cei bolnavi aceasta trebuie să fie înția lor grijă, să curețe cit mai neîntîrziat cugetul lor cu mărturisirea, și să se împărtășească cu sfintele, primind mai înainte cu toată cucernicia sfințirea untului de lemn (Taina Sf. Mașlu)³⁾.

Mărturisirea păcatelor în fața duhovnicului este una din condițiile esențiale și indispensabile ale mîntuirii credincioșilor. Fără această mărturisire nu există pocăință, nu există curățire, nu există renastere spirituală, nu există iertarea păcatelor, îndreptarea credincioșilor și mîntuirea sufletelor. De aceea cea dintîi îndatorire a duhovnicilor și a păstorilor de suflete este aceea de a depune toate străduințele și toate eforturile personale pentru a aduce pe credincioși în scaunul mărturisirii. Fiecare preot trebuie să știe că el va răspunde înaintea lui Dumnezeu cu sufletul său despre toate absențele credincioșilor din parohie din scaunul spovedaniei, dacă acestea se datoresc neglijențelor, indiferentismului, neștiinței sau lenevirilor preotului. De aceea preotul e dator să stăruie „cu timp și fără timp“, să lămurească, să povătuiască și să arate importanța și necesitatea Tainei Sf. Mărturisiri.

Deci preotul trebuie să se sesizeze de orice neglijență, să dea atenție și importanță îndeplinirii acestei îndatoriri creștinești. Cînd preotul este conștiincios, credincioșii își îndeplinesc cu evlavie și dragoste îndatoririle lor creștinești.

În scaunul mărturisirii duhovnicul îndeplinește o deosebit de sfîntă lucrare, lucrarea cea mai grea, cea mai delicată și în același timp cea mai plină de consecințe bune sau rele, pozitive sau negative pentru mîntuirea sufletelor. De felul cum spovedește, de iubirea pe care o are, de răbdare pe care o dovedește, de atenția, de înțelegerea, de prețuirea, de indulgența și interesul arătat față de viața, față de sufletul și mîntuirea penitentului atîrnă întreg rezultatul mărturisirii. De aceea o bună mărturisire poate fi o piatră de hotăr în îndreptarea vieții, în curățirea împărăției lui Dumnezeu, așa precum o mărturisire nepotrivită, superficială și stereotipă poate ușor să primejduiască

3) *Mărturisirea Ortodoxă*, București, 1899, p. 88. Cf. și *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, București, 1952, p. 292—295.

definitiv mîntuirea sufletească a penitentului. De aceea, duhovnicul e dator să pună în lucrarea duhovniciei întreg talentul, toată arta, toată știința și toată puterea sufletului său, spre a o face cît mai vie, cît mai interesantă, cît mai zguduitoare și cît mai rodnică.

Etapela activității duhovnicului în scaunul mărturisirii sînt pe scurt următoarele:

a) Cercetarea stării morale a penitentului. Duhovnicul, numai dacă cunoaște temeinic starea de vinovăție, poate să dea îndemnul necesare, povățuirile bune și să prescrie canonul, adică epitiimiile care ajută la însănătoșirea morală a penitentului.

Se recomandă ca în pregătirea pe care preotul o face înainte de Taina Mărturisirii, să arate credincioșilor clar, că duhovnicul nu pune nici o dată penitentului întrebări determinate de o curiozitate oarecare sau alte interese personale. Singurul interes este acela de-a cunoaște starea reală spre a putea să ajute apoi la îndreptarea morală și prin aceasta la mîntuirea sufletească a penitentului.

E bine de asemenea ca în limita posibilităților preotul să pregătească pe credincioși pentru mărturisire, așa încît ei să știe cum au să se spovedească, adică să fie deprinși cu examenul de conștiință. Această examinare se face în lumina întrebărilor și a problemelor pe care le pun credincioșilor îndatorirea față de Dumnezeu, îndatorirea față de Biserică, îndatorirea față de semenii noștri și îndatorirea față de noi înșine. Cele zece porunci dumnezeiești și poruncile bisericești sînt o oglindă clară în care fiecare credincios își poate examina profilul său sufleteș, gradul său de vinovăție și posibilitățile de îndreptare⁴⁾.

b) A doua etapă a lucrării duhovnicului în scaunul mărturisirii este aceea de învățător. Indată după ce duhovnicul a ascultat mărturisirea penitentului, el trebuie să fie gata să dea învățătura necesară, să indice precis calea de urmat, punînd la îndemîna fiecărui credincios toate mijloacele necesare îndreptării vieții și înălțării lui pe scara desăvîrsirii morale. Sfaturile bune, îndemnul sănătos, povățuirile părintești, rugăciunea stăruitoare, lectura cea ziditoare de suflet, purtarea exemplară, înfrînarea, stăpînirea și dirijarea instințelor, credința și faptele bune sînt mijloace potrivite pentru desăvîrsirea vieții creștinului adevărat. Duhovnicul trebuie să dea penitentului „toate indicațiile, ca să se descurce și să se elibereze de sub stăpînirea păcatului, precum și remediile, care să-i dea tăria de a se menține în viața harică. Pe unii, precum observa

4) A se vedea mai pe larg Pr. Sp. Cîndea, *Examenul de conștiință - element important în pregătirea penitentului pentru Sf. Mărturisire*. Revista „Mitropolia Ardealului” anul VII, nr. 9—12, 1962, p. 711—718.

cineva, îi va duce de mină, ca pe cei care își redresează mersul după vindecarea unei paralizii, ținându-i strâns pentru a nu cădea, când picioarele sînt gata să-i lase. Pe alții, îi va supraveghea din urmă, ca pe copiii care învață să meargă, pentru a le da curaj să continue, precum au început, sau să intervină și să-i ajute la cea dintîi înclinare a lor în altă parte⁵⁾. „In scaunul mărturisirii preotul este... în primul rînd un călăuzitor spre căile virtuții⁶⁾).

c) Concentrarea eforturilor trebuie făcută în continuare întru determinarea căinței, a regretului sincer pentru păcatele săvîrșite. „Simpla mărturisire sau înșirare a păcatelor fără pocăință adevărată și fără hotărîre de îndreptare, nu aduce iertarea păcatelor⁷⁾. In cumpăna iertării păcatelor nimic nu trage atît de greu și hotărîtor ca regretul sincer, pocăința care stoarce uneori lacrimi amare pentru păcatele săvîrșite⁸⁾. Deci duhovnicul trebuie să stăruie pentru trezirea conștiinței și nașterea regretului sincer pentru toate păcatele săvîrșite pînă în clipa acestei mărturisiri. Strîns legată de problema acestui regret este aceea a hotărîrii de a duce de acum înainte o viață mai bună, de a face un progres continuu pe scara vieții morale. Deci Taina Sfintei Mărturisiri trebuie socotită ca o treaptă importantă, care ajută an de an la înălțarea sufletească, la desăvîrșirea continuă și la mîntuirea credinciosilor din parohie.

d) Urmează etapa acordării canonului, a epitimiei. Mulți duhovnici nu numai că nu mai acordă canonului atenția cuvenită dar neglijează cu totul utilizarea epitimiilor ca mijloc de îndreptare a penitentului, deși tradiția ortodoxă și experiențe bogate au dovedit suficient de convingător că epitimiile au fost, sînt și pot să fie în toate împrejurările vieții un puternic mijloc de îndreptare a penitenților.

Epitimiile, după învățătura ortodoxă, nu sînt pedense satisfăcătoare, ci medicinale, date spre asigurarea dobîndirii și păstrării sănătății morale a credinciosilor. Deci epitimiile sînt în concepția ortodoxă leacuri vindicative și nu elemente pentru satisfacerea lui Dumnezeu și potolirea miniei Sale⁹⁾. Datorită tocmai acestui fapt, pentru aceleași păcate nu se dau în toate

5) Petre Vintilescu, *Spovedania și duhovnicia*, București, 1939, p. 28.

6) Idem, p. 33, 34.

7) *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, o. c. p. 293.

8) A se vedea legenda îngerului neutru la Pr. Sp. Căndea, *Hristos și mîntuirea sufletească a orășenilor*, Sibiu, 1939, p. 249—250.

9) Teza Bisericii romano-catolice, cu dogmele despre *purgator*, despre *indulgențe* și despre *tezaurul faptelor prisositoare*, este cu totul greșită și fără temeiuri biblice și patristice. Mărimea meritului jertfei Fiului lui Dumnezeu exclude orice satisfacție omenească. A se vedea mai pe larg această teză la H. Andrusos, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe Răsăritene*, Sibiu, 1930, p. 410—412.

cazurile aceleași epitimii. Ele variază după calitatea penitenților, după sensibilitatea lor sufletească, după vîrstă, după sex, după împrejurările în care a avut loc căderea omului în păcat, după frecvența păcatului, după posibilitățile spirituale, fizice și materiale ale penitentului și după alte multe criterii individuale ale celui ce se mărturisește. Deci gama acordării epitimiilor este aproape fără de sfîrșit, este extrem de variată. Duhovnicul trebuie să cugete bine, să chibzuiască îndelung și serios și să prescrie pentru fiecare caz în parte rețeta medicamentelor sigure, adică epitimiile cele mai potrivite pentru reînsănătoșirea fiecărui penitent.

Epitimiile rinduite de duhovnic trebuie să combată totdeauna păcatele penitentului, adică ele să fie contrare deprinderilor rele. În nici un caz și în nici o împrejurare duhovnicul să nu prescrie un canon pe care penitentul nu-l îndeplinește sau nu-l poate îndeplini. Deci canonul să se rînduiască în așa fel încît el să fie totdeauna îndeplinit cu sfințenie.

e) Dezlegarea de păcate o face duhovnicul prin rostirea formulei rugătoare ca Dumnezeu să ierte pe cel ce se căiește¹⁰⁾, după ce acesta a făcut mărturisirea păcatelor, a dat semne de căință sinceră, a promis că va face eforturi pentru îndreptarea vieții, a acceptat și a promis solemn că va îndeplini canonul rînduit. Fiecare preot este însă dator să supravegheze, să urmărească, să se intereseze și să ajute în continuare pe fiecare penitent întru îndeplinirea canonului primit și întru desăvîrsirea vieții lui religioase morale. Fără această supraveghere, călăuzire și ajutorare continuă e greu de presupus că penitentul va putea să se ridice la înălțimea morală dorită și așteptată de Biserică.

Este ușor de înțeles, că îndeplinirea conștiințioasă a etapelor amintite din Taina Mărturisirii pretinde duhovnicului o pregătire intensă și continuă, atît din punct de vedere spiritual cît și din punct de vedere fizic. Această pregătire este prevăzută amănunțit în vechile noastre cărți de cult, liturghiere și molitvelnice. Mărturisirea păcatelor este una dintre cele mai grele, mai oboșitoare și mai plină de răspundere lucrări a preotului. El trebuie să fie pregătit în tot momentul să dea răspuns satisfăcător la orice întrebare, să dea povățuire înțeleaptă în fiecare caz, să aplice epitimii ducătoare la scop fiecărui penitent și să acorde dezlegare de păcate numai celui ce merită, în urma unei mărturisiri complete, a unei căințe sincere, a hotărîrii de îndreptare și a angajamentului de împlinire a canonului. În caz contrar, adică atunci cînd duhovnicul nu face această măr-

10) A se vedea deosebirea dintre Biserica Ortodoxă și cea Romano-catolică la H. Andrusos, *o. c.*, p. 408—409.

turisiră conștiincioasă și acordă totuși dezlegare de păcate, el rămâne răspunzător în veșnicie, în fața lui Dumnezeu, și va răspunde cu sufletul său, pentru păcatele nemărturisite, pentru orice lipsă de povățuire bună, pentru orice insuficiență în determinarea câinței, pentru orice lipsă de canon sau greșită aplicare a canonului și pentru orice dezlegare dată fără vrednicie penitentului. Prin asemenea dezlegări duhovnicul ia asupra sa toate păcatele nemărturisite sau neregretate ale penitentului. De aceea orice mărturisire trebuie făcută cu multă grijă, cu multă dragoste, cu mult interes, cu multă răbdare și temeinicie. Aici trebuie să ne ferim ca de foc de orice grabă, de orice superficialitate, de orice diminuare a solemnității, a gravității și a responsabilității acestei cutremurătoare lucrări preoțești. Mărturisirea să nu fie niciodată pentru nimeni — nici pentru duhovnic, nici pentru penitent — o formalitate simplă, o lucrare obișnuită, un șablon, ci un efort desăvârșit pentru dobândirea mintuirii sufletului. De aceea, fiecare duhovnic conștiincios și înțelept, își planifică lucrarea, mai ales în timpul Postului Mare, în așa fel încât în fiecare zi să aibă un număr potrivit de credincioși pentru Taina Sf. Mărturisiri. Cu alte cuvinte preotul trebuie să evite aglomerările din ultimile zile ale postului, cind nu mai poate face o mărturisire conștiincioasă, temeinică și roditoare.

Dacă Taina Sfintei Mărturisiri este un mijloc puternic pentru îndreptarea, pentru purificarea, pentru înnoirea și înălțarea vieții fiecărui credincios din parohie, ea este în același timp izvorul „apei celei vii” care spală, curăță, înmoldă și îndumnezeiește și viața fiecărui preot. Nimeni pe lume nu are mai multă nevoie decît preotul de existența acestui miraculos izvor de „apă vie” și de puterile și darurile pe care Taina Sfintei Mărturisiri le revărsă asupra vieții noastre.

Fiecare preot e supus ispitelor, e supus greșelilor, e supus păcatului¹¹⁾. Ca liturghisitor însă, ca slujitor al Sfintului Altar preotul e chemat să îndeplinească cele mai curate și mai sfinte lucrări de pe lume. Săvîrșirea Sfintelor Taine și a tuturor slujbelor dumnezeiești reclamă fiecărui preot un înalt grad de curățenie morală, reclamă chiar înălțarea lui pînă la punctul sfințeniei.

Reflectînd asupra acestei necesități, asupra acestei curățenii morale Sf. Ioan Gură de Aur spunea: „preoția se exercită pe pămînt, dar rangul ei face parte din categoria lucrurilor cerești; și pe drept cuvînt... El acordă înalta sa încredere făpturilor — deși ființe îmbrăcate în trup — să îndeplinească

¹¹⁾ Din rugăciunea de la înmormîntarea mirenilor, Cf. *Molitoelnic*, Sibiu, 1874, p. 188.

această slujbă cu totul îngerească... Dacă reflectăm că acela, care poate să se apropie de această natură prea fericită și nemuritoare, este o făptură îmbrăcată în carne și sînge, atunci rămînem uimiți de profunzimea misterului și, în același timp pătrunși de măreția puterii, pe care harul Sfîntului Duh a încredințat-o preoților¹²). Preoții îndeplinesc această mare sfință și cutremurătoare slujbă „spre slava lui Dumnezeu și mîntuirea noastră. Și apoi, făpturi, care locuiesc pe pămînt, de care le este legată existența, să fie puse la chivernisirea lucrurilor cerului, la exercitarea unei puteri, pe care Dumnezeu n-a dat-o nici îngerilor, nici arhanghelilor! Căci nu acestor spirite s-a zis: tot ce veți lega pe pămînt va fi legat și în cer, și tot ce veți deslega pe pămînt va fi dezlegat și în cer. (Matei 18, 18). Legătura de care vorbește Evanghelia, este o legătură care încătușează sufletul și se extinde pînă în ceruri. Tot ce fac preoții aici jos, Dumnezeu întărește sus; Stăpînul confirmă sentința slujitorilor săi”¹³).

Sfîntul Grigorie Teologul meditănd asupra lucrării preotului de „ispravnic al tainelor lui Dumnezeu”, îl vede pe preot „stînd alături de îngeri, preamărînd pe Dumnezeu alături cu arhanghelii, aducînd jertfe la altarul cel de sus, luînd parte la slujba de preot împreună cu Iisus Hristos, înnoind făptura, restabilind în ea chipul lui Dumnezeu, slujind lumii celei de sus, ba, ceva mai mult, devenind întru cîțva Dumnezeu și pre alții Dumnezeu făcîndu-i”¹⁴).

Sfîntul Efreem Sirul rămîne de-a dreptul extaziat în fața misiunii de liturghisitor a preotului și spune: „Minune uimitoare, putere nespusă, mister înfricoșat al preoției! Slujbă sfință, sublimă, de neprețuit, cu care Hristos, după venirea Sa pe pămînt, a binevoit să însărcineze pe nevrednicile sale făpturi! Vă rog în genunchi, cu lacrimi și cu suspine, să cinstiți acest tezaur al preoției — tezaur, pentru cei care știu să-l păstreze cu sfințenie și cu vrednicie. Dar cum voi putea să slăvesc demnitatea preoțească?... Sfîntul Ap. Pavel la ea se gîndea, după părerea mea, cînd scria: O, adîncul bogăției, al înțelepciunii și al științei lui Dumnezeu!... Eu îl văd pe preot în mijlocul sfinților, în cetele curții împăratului împăraților. În mijlocul celor fără de trup, strălucitoare de slavă, pline de iubire, el se desfată în apropierea Domnului său, Creatorul și izvorul a toată lumina. El își exprimă o dorință și această dorință îi este împlinită”¹⁵).

12) Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre preoție*, Cartea III, cap. 4 și 5.

13) *Idem, ibidem*

14) Sf. Grigorie Teologul, *Apologia despre Iugă*, cap. 73.

15) Sf. Efreem Sirul, *Cuvînt despre preoție*.

Este ușor de înțeles că această înaltă și sublimă slujire reclamă preotului o curățenie sufletească și trupească cu totul deosebită. La această curățenie și desăvîrșire morală nu se poate ajunge decît prin Taina Sfintei Mărturisiri. În consecință, mărturisirea păcatelor este necesară în primul rînd preotului, este chiar indispensabilă pentru îndeplinirea misiunii lui cu deplină vrednicie. Numai prin această taină și încă prin o cît mai deasă mărturisire a păcatelor, preotul se poate curăți de greșelile pe care le face, ziua și noaptea, cu gîndul, cu vorba, cu fapta, cu vrere și fără de vrere, cu știința și cu neștiința, păcate mari și păcate mici, și se poate apoi prezenta cu vrednicie în fața Sfîntului Altar, spre a liturghisi și a îndeplini toate celelalte slujbe dumnezeiești. Deci mărturisirea cît mai deasă a preotului este o necesitate evidentă și singurul mijloc și posibilitate de-a se păstra mereu curat, nepătat și vrednic de frumusețea și sfințenia slujbei pe care o îndeplinește.

O deasă și sinceră mărturisire a preotului devine în mod automat și un puternic factor de pastorație creștină în fiecare parohie. Mărturisirea preotului are totdeauna o înrîurire bună, o influență pozitivă asupra credincioșilor din parohie. Văzînd acești credincioși atenția deosebită, considerația și însemnătatea pe care preotul lor le acordă Tainei Sfintei Mărturisiri, văzînd ei că preotul lor nu se mărginește numai la cuvînt, numai la predică, dar că el însuși se spovedește des, din convingere curată, și cu o sinceritate deplină, la rîndul lor și ei se vor mărturisi mai des și mai deplin, și vor acorda o prețuire și o considerație mai mare Tainei Sfintei Mărturisiri. Exemplul preotului va fi și în acest caz un stimulent puternic și predica cea mai convingătoare pentru toți credincioșii parohiei.

Pe lângă acest exemplu viu și convingător, preotul, curățit de păcate prin Taina Sfintei Mărturisiri, apare totdeauna în fața credincioșilor săi ca o făptură nouă, ca o ființă renăscută, aparținînd lui Dumnezeu, cu puteri spirituale mari și cu o autoritate morală nestirbită. În fața acestui preot credincioșii din parohie vor alerga cu o încredere nelimitată ca la un mijlocitor între ei și Dumnezeu și cu aceeași încredere își vor pleca genunchii în fața crucii lui Hristos și sub epitrahilul duhovnicului lor, mărturisindu-și toate păcatele lor.

Taina Sfintei Mărturisiri este prin urmare atît pentru preot cît și pentru credincioși un mijloc puternic de curățire, de înnoire, de întărire și înălțare spirituală și în același timp cel mai puternic mijloc de pastorație individuală și calea cea mai sigură a mîntuirii tuturor creștinilor.

CÎTEVA DATE DIN ISTORICUL TIPOGRAFIEI ÎN BANAT (1591—1848)

de: ALEXANDRU RUSU

Ocuparea cetății Timișoarei la 1552 de către armatele sultanului s-a răsfrînt îndeosebi asupra orașului, restul Banatului trăind încă mult timp o viață aparte în care schimbul între produsele agricole și cele meșteșugărești dintre sat și oraș, nu a fost influențat de ocupanții turci. Dovadă ne sînt documentele care atestă că cetatea Caransebeșului și în anumită măsură și a Lugojului, se bucurau de anumite privilegii cu urmări pozitive asupra vieții economice și social-culturale a românilor din partea răsăriteană a provinciei.

Din punct de vedere cultural, secolul al XVI-lea marchează de la început o cotitură în istoria Transilvaniei inclusiv amintite cetăți cu întinsele teritorii ce le aparțineau și care în acest timp îi erau încorporate. Acum apar și primele manifestări scrise și tipărite, ce iau apoi diferite forme.

Este îndeobște cunoscut că scrisul în limba română este în întîrziere în acest secol datorită vitregiei vremurilor și că cele dintîi năzuințe de cultură au găsit adăpost în Biserică. Lepădînd tot mai mult haina slavonească pe care a îmbrăcat-o, Biserica a devenit treptat o instituție națională, punînd în valoare limba națională, ca element primordial¹⁾.

Nu poate să surprindă deci că cele dintîi începuturi de școală se fac și ele sub scutul Bisericii, sub înfrîurirea curențului calvin care reprezenta aci ideile înnoitoare ale veacului și că își face loc limba maternă, noul curent ascunzînd desigur scopuri prozelitiste și politice.

Societatea românească din Transilvania, mai ales în sudul și sud-vestul țării, avea unele elemente receptive pentru o reformă a Bisericii pe plan social antifeudal, deoarece deja în prima parte a secolului al XVI-lea, cuprindea o pătură orășenească, ca cea din Făgăraș, Sibiu, Sebeșul Săsesc, Caransebeș, Lugoj, a cărei temelie economică se afla în miinile țărănimii ce avea contact direct cu Țările Române prin desfacerea pro-

1) Al. Piru: *Literatura română veche*, București 1961, pp. 29, 30; O. Ghibu: *Din istoria literaturii didactice românești*, I, București, 1916, p. 6.

duşelor de lină şi comerţul de tranzit, fapt ce a stat piedică în calea ciştigării lor pentru luteranism sau calvinism²⁾.

În împrejurările date, spre sfîrşitul secolului XVI ia fiinţă la Caransebeş o şcoală de dascălie, iar în cel următor ne sînt cunoscute şcolile din Lugoj şi Caransebeş, atestate în prefaţa scrisă în limba maghiară a catehismului calvinesc de la Bălgard (1698) unde se spune „că acesta a fost dat, pentru şcolile de religie din aceste două locuri, mai cu seamă din Lugoj şi Caransebeş şi pentru întărirea în credinţă a tinerilor care învăţă în ele”.

Această mişcare religioasă cu un fond cultural naţional evident, a făcut să-şi găsească aşezare în comuna Zărveşti de lângă Caransebeş o tipografie la 1591, a unui tipograf cu numele Faber Bonaventura, care făcea propagandă pentru reformă între românii ortodocşi. Urmaşii lui au continuat meşteşugul tipăririi, pînă la 1598, o dovadă a unor stări pline de semnificaţie.

Lista cărţilor tipărite aici, după Pesty Frigyes³⁾, este următoarea:

1. *Antithesis ubiquitatis et orthodoxae doctrinae de persona Christi, illam propugnante Gregorio Horvath aliter Stansith de Gradeer etc. hanc defendente Sebastino Ambrosio etc. Servestae excudit Bonaventura Faber, Anno 1591.* (Antiteza generalităţii a învăţăturii ortodoxe despre persoana lui Christ, pe una prezentînd-o, mai altfel numit Gregorio Horvath, problema cealaltă apărută de către Sebastino Ambrosi etc. Zerveşti, compus de Bonaventura Faber, anul 1591).

2. *Defensio orthodoxae Doctrinae etc. a Sebastiano Lannio 1592 in 12 nov.* (Apărarea învăţăturii ortodoxe etc. de Sebastian Lannio 1592, în 12 nov.).

3. *Declaratio Circumstantiarum Gemini colloqui: alterius 5 Decembris anni 1595 alterius 29 ianuarii anni 1596, in arce Keismarcensi habiti, charta, in titula argumenta in eisdem colloquis proposita promitens edita sit, hanc obscure perspicui potest. Ad Magnificum D. Stephanum Theokeoli Dominum in Keismark etc. in comitis Posoniensibus versantem missa: et iam necessariae defensionis ergo in lucem data a Sebastiano Ambrosio Pastore Ecclesiae Keismarcensis 1598, Servestae excudebant Haeredes Bonaventura Fabri in 8. pg. 75 preter prae-mium.* (Declararea hotărîrilor celor două colocvii: unul din 5 dec. anul 1595, altul din 29 ianuarie anul 1596, ce au avut

2) P. P. Panaitescu: *Inceputurile şi biruinţa scrisului în limba română*, Bucureşti, 1965, p. 41.

3) Pesty Frigyes: *A szörény bántág és szörény vármegye története*, Budapest, 1878, pp. 509—510.

loc în oraşul Cetate, Kesmark (Cehoslovacia n. a.) din care se poate vedea destul de clar, ce s-a tipărit privitor la celelalte hotărîri despre adevăruri, punînd înainte în introducere argumentele prezentate în aceleaşi intruniri, adresată magnificului Stepan Theokeoli stăpîn în Kesmark etc., referindu-le la adunările din Pojon (Bratislava n. a.) socotindu-le şi pe acestea necesare apărării, au fost date la lumină de către Sebastian Ambrosie pastorul din Kesmark 1598, la Zerveşti le-au editat moştenitorii lui Faber Bonaventura, după introducere).

Singurele date cunoscute pînă acum despre activitatea acestui tipograf călător, probabil din Sibiu, sînt cele publicate de Ioannes Nemeth⁴⁾ folosite apoi de Pesty.

Problema localităţii Zărveşti este controversată. Autorul maghiar Szabó Károly în lucrarea sa *Régi Magyar könyvtár* (vol. I, pag. 62), consideră că nu ar fi vorba de Zărveşti de lingă Caransebeş, ci de oraşelul Zerbst din Republica Democrată Germană, dar este greu de crezut că tocmai în inima Germaniei s-ar fi ocupat cineva de problema ortodoxiei în secolul al XVI-lea, şi că atît Pesty cît şi Nemeth ar fi greşit determinarea localităţii. Din titlurile cărţilor nu rezultă această situaţie, iar volumele amintite nu sînt cunoscute la noi. Intregul ansamblu de împrejurări confirmă însă cele afirmate de noi.

O cercetare cu grije de către teologi a acelor scrieri în care se oglindeşte un interes deosebit la sfîrşitul secolului XVI iaţă de ortodoxie şi în care apar aspecte noi, neştiute pînă acum, credem că ar putea lămuri sensul luptelor religioase desfăşurate în aceste părţi şi că ar fi în măsură să aducă mai multă lumină în însăşi istoria acelor vremi.

Cei 164 de ani de ocupaţie turcească, au oprit orice progres cultural. Cel puţin pînă acum nu ne sînt cunoscute manifestări pe acest teren şi nici o activitate tipografică, în afara celei arătate. Abia după reocuparea Banatului întimplată la 1716, începe aici o eră nouă în istoria tipografiilor care apar destul de tîrziu, primele fiind semnalate în Timişoara, oraş ce a devenit prin forţa împrejurărilor numai după zece ani, un centru populat cu un comerţ dezvoltat, bine organizat administrativ civil şi militar.

Printre cele dintîi încercări de a înfiinţa o tipografie la Timişoara o întîlnim şi pe aceea, românească, a vestitului călugăr tipograf rîmnicean, popa Constantin, consemnată de cronicarul bănaţean, protopopul Nicolae Stoica: „Popa Constantin Tipografu rîmniceanu în a. 1767 venise în Timişoara la Episcopu Vikentie Joanovici Vidak şi ceru a şi scoate slobozenie să

4) *Memoria Typographiarum ... Pesthini 1818. Typis et sumptibus J. Th. Trattner, p. 174.*

facă aici Tipografie cu cheltuiala popii Constantin eu fui de față la aceea... Episcopu nu primi. Nicolaie Stoica de Hațeg, protopop⁵⁾.

Înființarea atelierelor tipografice a fost mult îngreunată de ordinul împăratului Carol al VI-lea din 1718, care a dispus închiderea imediată a tipografiilor clandestine, ce se pare că ființau în număr mare, deschiderea de astfel de ateliere permițându-se numai la sediul universităților sau în capitalele provinciilor și numai în acele orașe, unde se putea exercita o supraveghere a autorităților asupra activității lor. În fine se interzice folosirea unor tipografi care nu sînt oameni onorabili și a acelor care după depunerea jurămintului, nu vor să respecte dispozițiile Curții imperiale. În același sens, s-a ordonat ca pe lângă fiecare tipografie să funcționeze un cenzor cu o cultură și cu cunoștințe vaste, care avea obligația ca lucrările să nu apară fără numele și pronumele autorului, a editorului, fără anul apariției și a orașului unde au apărut. În caz contrar, editorul, autorul și tipograful vor răspunde cu averea, corpul sau singele lor, pentru călcarea acestor dispoziții⁶⁾.

În timpul împărătesei Maria Terezia, problema tipografiilor a fost tratată cu aceeași severitate. Este așadar firesc, ca particularii să nu se fi simțit îndemnați a înființa tipografii, iar dacă se găseau astfel de persoane, au fost verificate cu grijă din punct de vedere al religiei, comportării în societate, a originii și fidelității față de casa imperială.

Ca urmare a acestor dispoziții, înainte de 1771 nu s-a dat nici o autorizație pentru înființarea de tipografii, deși li se simțea lipsa pentru satisfacerea nevoilor zilnice ale autorităților existente atunci la Timișoara.

Primele urme despre înființare de tipografii apar abia în 1758, cînd Schotter Iosif se adresează cu o cerere administrației camerale. Despre rezolvarea cererii sale nu avem nici o amintire în procesele verbale ale consiliului orașenesc. Probabil, că cererea lui nu s-a luat în considerare, deoarece în 1766, s-au prezentat alți doi solicitanți care desigur nu s-ar fi adresat primăriei orașului dacă ar fi existat deja o tipografie. Cererea lor s-a citit în ședința din 26 aprilie 1766 a consiliului orașenesc⁷⁾. Unul dintre ei, calfă de tipograf cu numele Anton Kolb din Buda, s-a priceput și la gravare, iar soția lui, și la unele lucrări legate de activitatea tipografiei.

5) Coriolan Buracu: *Muzeul General Nicolae Cena în Băile Herculane* Ternu Severin, 1924, p. 49.

6) Dr. Berkeszi István: *A temesvár könyvnyomdászai és lapirodalom története*, în revista „*Ertesítő*”, Timișoara, 1878, I, II pp. 6--7

7) Arhiva orașului Timișoara, anul 1766.

Datorită acestor informații primite de către consiliul orășenesc s-a propus administrației camerale să i se aprobe deschiderea tipografiei la Timișoara. A doua cerere ce era a unui meșter din Sibiu, care se bucura de simpatii în cercurile luterane și calvine nu s-a aprobat, fiindcă n-a prezentat încrederea și garanția cerute. Hotărîrea imperială a ajuns în luna august 1766 la consiliul orășenesc, citindu-se în ședința din 9 august 1766. Cererile ambilor solicitanți au fost respinse din cauza mai multor împrejurări. Ceea ce nu i-a reușit lui Schotter și Kolb, a realizat Heimerl Matei în anul 1771. El înființează o tipografie în Fabricul Timișoarei, într-o clădire erarială pusă la dispoziția lui de către administrația camerală a Banatului.

Activitatea tipografiei lui Heimerl s-a rezumat la imprimarea de tipărituri oficiale pe seama autorităților civile și militare din Timișoara. În 1771 i s-a aprobat, ca pe lângă aceste tipărituri să scoată o revistă săptămînală și anual cite un calendar. A avut și o librărie. Dar viața tipografilor era grea și din această cauză, pe lângă meserie s-au ocupat și cu comerțul. Aveau librării și chiar prăvălii de coloniale⁸⁾.

Heimerl moare în 1789. Tipografia lui o moștenește Iosif Slavatzcek, ginerele său, comerciant în Timișoara, care avea autorizație de la consiliul orășenesc pentru meseria de legător de cărți.

În timpul domniei lui Iosif al II-lea, se dau dispoziții mai liberale relativ la activitatea tipografiilor. În ordonanța lui referitoare la presă s-a dispus ca numai acele lucrări să fie interzise care contravin dispozițiilor legale, care lezează morala publică și siguranța statului și care nu aduc nici un folos științei sau statului.

Se știe, ce influență a avut această ordonanță a lui Iosif al II-lea asupra dezvoltării tipografiilor. La Timișoara, tiparul a luat un mare avînt. Slavatzcek a devenit editor și în tipografia lui au văzut lumina zilei multe cărți. Lista lor a fost înaintată din ordinul consiliului orășenesc, consiliului locotenențial de la Buda. Această listă însă nu se găsește în arhiva primăriei din Timișoara. O dată cu ea s-a înaintat și cite un exemplar din cărțile tipărite, așa cum se amintește în procesele verbale ale consiliului orășenesc din Timișoara.

În 1786, consiliul locotenențial a dispus orașului să tragă la răspundere pe Slavatzcek pentru editarea cărții maiorului Styber, care era interzisă, și totodată pentru vînzarea de cărți interzise. Consiliul citează pe Slavatzcek, ce promite că în viitor va fi mai vigilent, iar cu vînzare de cărți interzise nu se va

8) Dr. Berkeszi: *o. c.* p. 9.

mai ocupa, fiindcă în librăria lui se vînd cărți venite numai de la Viena.

Slavatzcek a devenit și depozitarul vestitului tipograf și librar Trattner Ioan Thomas din Viena. Acest tipograf a construit în 1773 „Trattner Hop“ în care au fost concentrate toate ramurile meșteșugului tipograficesc. În urma călătoriilor sale, a luat un avînt mare tiparul și comerțul cu cărți. El a înființat 16 librării în Austria, iar cîte una în Polonia și Germania. Acest Trattner a găsit un vad important la Timișoara, pentru a deschide 5 librărie.

Consiliul locotenențial, comunică orașului Timișoara la 30 ianuarie 1783 că împăratul i-a permis lui Trattner să deschidă „Officianum librariam“ la Timișoara. Credem însă, că n-a avut o librărie sub numele lui, ci numai un depozit în cadrul librăriei lui Slavatzcek, fiindcă din cercetările întreprinse nu am găsit o urmă despre o astfel de librărie la Timișoara. Cu această ocazie Trattner a obținut și autorizație de a scoate la Timișoara o gazetă cu caracter politic, economic și comercial. Această gazetă s-a tipărit în tipografia lui Slavatzcek.

Cenzorul acestei tipografii a fost Karlitzky Albert, inspectorul școlilor naționale. Avea, ca sarcină, ca orice pachet de cărți să fie verificat de dînsul, deoarece pe acele vremi librării se ocupau în stil mare cu specula cărților prohibite.

Prin numirea lui Karlitzky ca cenzor, este de presupus că între produsele tipografiei lui Slavatzcek erau lucrări tipărite în românește și fără îndoială, destule cărți ortodoxe.

Pînă în 1787 exista la Timișoara numai o singură tipografie. În acest an Iosef Eisenführer întemeiază pe cea de a doua dar el nu a făcut un negoț prea bun la Timișoara, că în acest an se adresează cu o cerere la comandamentul militar din Petervaradin (în R. S. Jugoslavia), ca să-și mute tipografia acolo, în acest scop cerînd un împrumut de 700 florinți. Cererea i-a fost respinsă. Eisenführer rămase în continuare la Timișoara, unde consiliul orașenesc i-a fixat impozitul în valoare de 15 fiorini anuai. În 1789 nu mai este la Timișoara iar tipografia a vîndut-o lui Lechner Ión, legător de cărți. De la dînsul a cumpărat-o în 1791 tipograful Ionas Iacob Iosif care cumpără și atelierul lui Slavatzcek. El avea pe lîngă tipografie și o librărie, care desfășura o activitate foarte redusă. Cititorii în provincie erau foarte puțini, cărțile căutate erau tocmai cele interzise. Astfel de cărți au fost vîndute numai prin contrabandă sau prin agenți secreți, cu ocazia tirgurilor mari, unde oamenii librarilor le achiziționau pentru a le vinde mai departe clienților de încredere.

Este de remarcat, că vestita lucrare a lui Martinovici „Ora-

tio pro Leopoldo Rege", un pamflet la adresa regelui Leopold II, care a apărut în 1792 și care era îndreptată și contra împăratului Francisc I, a fost foarte mult urmărită de autorități, unele exemplare din această lucrare ajungind prin rețeaua librărilor și pînă la Timișoara. În conformitate cu ordinul consiliului locotenențial din Buda nr. 12224 din 1792, adresat consiliului orașului Timișoara, se ordonă ca cele 15 exemplare găsite la Timișoara din această carte să fie înaintate. Orașul, la 24 iunie 1792 execută ordinul, înaintînd cărțile la Buda⁹⁾.

Pe teritoriul comitatului Timiș nu s-a găsit nici un exemplar din această lucrare, cum rezultă din procesul verbal al consiliului județean din 2 iulie 1792.

Avem o amintire interesantă în jurnalul de călătorie a lui Lehman, care a fost și la Timișoara și care spune, că la Timișoara se citește foarte puțin deși sînt mulți care iubesc cartea. Cărțile sînt însă foarte scumpe¹⁰⁾.

După moartea lui Iosif al II-lea, tiparul a decăzut mai ales în urma conspirației lui Martinovici. S-au luat măsuri restrictive și ca urmare și la Timișoara a încetat să funcționeze a doua tipografie. Astfel între 1791—1848 a funcționat numai o singură tipografie la Timișoara, care numai așa a putut exista, că orașul și comitatul au tipărit aici diferite publicații și formulare oficiale.

Jonas, pe lângă tipografia lui avea și un atelier de legat cărți. Voia să tipărească manuale școlare, dar n-a primit aprobarea consiliului orașenesc. Moare la 1804 și ca urmasă a rămas văduva sa ce se recăsătorește cu Iosif Klapka care înființează la Timișoara o bibliotecă publică, conținînd 4000 de volume între care erau multe și în limba română. Tot el a redactat și tipărit primele periodice timișorene apărute între anii 1771—1848 în număr de nouă, toate în limba germană, tipărirea în alte limbi permițîndu-se numai după înăbușirea revoluției.

Din datele înșiruite, apare evident că restricțiile referitoare la înființarea tipografiilor făceau parte din gîndirea politică a habsburgilor și că urmăreau să ascundă puternicele frămîntări cu caracter social și național din acest timp. Ele n-au servit scopului, dar au constituit o frînă puternică pentru progresul cultural ce se înfiripase promițător și în limba română, deja din veacul al XVI-lea.

Tipografia de la Viena, apoi cea de la Buda, au depus silință spre a satisface unor trebuințe școlare, religioase și de alt ordin în limba română, căutîndu-se consecvent împiedicarea aducerii cărții de peste munți. Sînt cunoscute rescriptele imperiale date în

9) Dr. I. Berkeszi: *o. c.*, p. 12.

10) *Lehmans Reise*, Leipzig, 1785, p. 34.

acest sens, motivate de faptul că îndeosebi în predosloviile tipăriturilor bisericești, se strecurau idei primejdioase pentru stat.

Abia după 1848 legiuirile devin mai îngăduitoare în privința înființării tipografiilor. Numărul acestora crește cu fiecare an dar activitatea lor, din aceleași motive politice se mărginește mai ales la imprimări oficiale. Aci își găsește explicația faptul că cel dintîi periodic român apare la Timișoara în 1874, purtînd titlul *Priculiciul*, continuat apoi de *Higiiena și școala* (1876-1878), prima revistă de igienă în limba română, editată de doctorul Pavel Vasici; de *Luminătorul* (1880—1894), *Timișana* (1885), *Gazeta poporală* (1886—1892), *Avocatul Poporului* (1886—1887), *Săteanul* (1891), *Dreptatea* (1894—1898), *Foaia de Duminică* (1894—1898), *Controla* (1895—1908) oglindiri fidele a luptei pentru dreptate și libertate națională cum și a tuturor aspirațiilor sociale și a manifestărilor culturale românești din Banat, în care preoțimea a avut un rol de seamă.

Tot în aceste tiparnițe, unele înzestrate cu buchii și caractere de tranziție, au văzut lumina zilei 9 din cele 22 scrieri ale timișoreanului Pătru Lupu-Lupulov (1804—1872), profesor de teologie și director al școlilor naționale din districtul regimentului româno-banatic, cărturar de o vastă cultură, autor al mai multor interesante scrieri teologice și religioase, popularizator al poeziei românești deja în 1845, traducător al mai multor piese de teatru și cel dintîi care face cunoscută literatura italiană la noi. Și tot în Timișoara, își tipărește lugojanul Vasile Maniu (1824—1901), *Răspunsul replicativ la broșura protopopului Dreghici* (1856) și binecunoscuta *Disertațiune istorică critică și literară tractînd despre originea românilor din Dacia Triană* (1857), în peste 600 de pagini, activitate pe care o continuă și care îl trece în rîndurile membrilor Academiei Române. În același timp apare lucrarea istorică semnată de orăvișanul D. Constantini, *Scurtă deducere a istoriei Ost și Vest a Romanilor* (1856) și *Istoria Ost și Vest a Romanilor* (1857), cum și lucrările polemice cu Vasile Maniu și alte 7 scrieri teologice și istorice ale protopopului timișorean ortodox român Meletie Dreghici (1814—1891)¹¹⁾.

Tipăriturile românești apărute în atelierele din Timișoara își sporesc apoi numărul, între ele remarcîndu-se cărți valoroase.

Fenomenul cultural românesc din Banat a luat amploarea încă nu îndeajuns de cunoscută, slujindu-l cu mult folos periodicele și cărțile apărute în tipografiile din Lugoj, Caransebeș și Oravița, cu o activitate ce merită interesul cercetătorilor.

11) I. B. Mureșianu: *P. Lupu-Lupulov*, în „Dacia”, Timișoara, 1940, nr. 49, 50 și 51; *Vasile Maniu*, în „Luceafărul” Timișoara, 1940 nr. 52, 54, 55; *Din trecutul tiparnițelor timișorene*, „Dacia” Timișoara, 1939, nr. 78.

CRUCI ȘI TROIȚE METALICE ÎN BANAT

de: MIRCEA TELEGUT

Prelucrarea metalelor în țara noastră este străveche, ea caracterizând stadiul de dezvoltare economică, nivelul de trai, îndemânarea tehnică și gustul artistic al societății din acele timpuri. Ea permite totodată și urmărirea evoluției de la meșteșugul individual la artizanat și la creația de artă, încheată într-un stil¹⁾.

Banatul își avea și el meșteri vestiți în prelucrarea metalului. Numele argintarului Petru din Becicherec, Dumitru Zlătaru și Condo Vlahul, au rămas alături de meșterii sași din Ardeal²⁾.

Lucrări cu totul aparte caracterizând peisajul bănățean sînt crucile de fier forjat și troițele metalice, datînd de la finea secolului XIX și prima parte a secolului XX. Ele caută în bună parte să imite creațiile valoroase ale trecutului, de care însă sînt într-un fel rupte. Este o fază de tranziție, de încrucișare a influențelor străine, o fază în care „moda” își spune cuvîntul hotărîtor, dar care își are totuși importanța ei prin faptul că tinde să generalizeze un gen de tehnică artistică în decorul vieții zilnice.

În Banat, tradiția balcanică cedează încetul cu încetul locului barocului apusean. Acest stil pompos și greoi este adus o dată cu masivele colonizări din secolul al XVIII-lea³⁾. Noua „modă” nu mai folosește tehnica și ornamentația tradițională. Acum se lucrează mai mult după șabloane, obiectele se execută în serie în ateliere prin ștanțare sau prin turnare⁴⁾. În această perioadă se încadrează și troițele sau crucile metalice turnate sau din fier forjat din partea de nord și de vest a Banatului. Aceste lucrări se datoresc în bună parte faurilor sau „covacilor” cu ateliere de veche tradiție meșteșugărească.

1) Georgeta Oțetea: *Aspecte ale producției de metal în arta aplicată contemporană românească*, în: „Studii și cercetări de istoria artei”, București, 1963, nr. 2, pp. 482—493.

2) G. Romanescu: *Argintăria la românii balcanici în veacurile XVI—XVIII*, București, 1933, citat de G. Oțetea, *o. c.*, p. 483.

3) G. Oțetea, *o. c.*, p. 482.

4) *Idem*, p. 483.

Figura 1

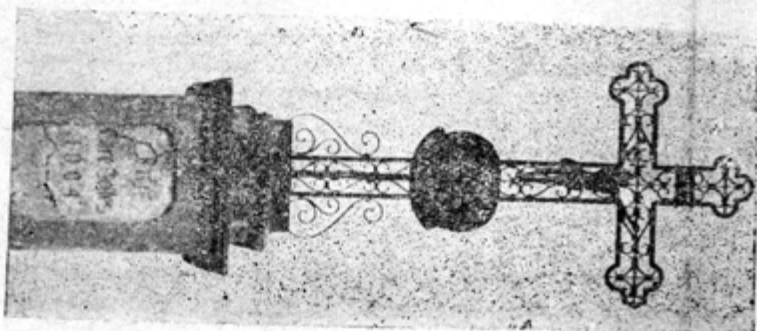

Figura 2

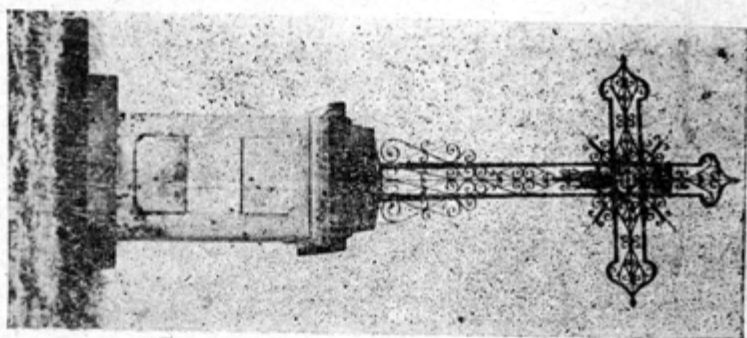
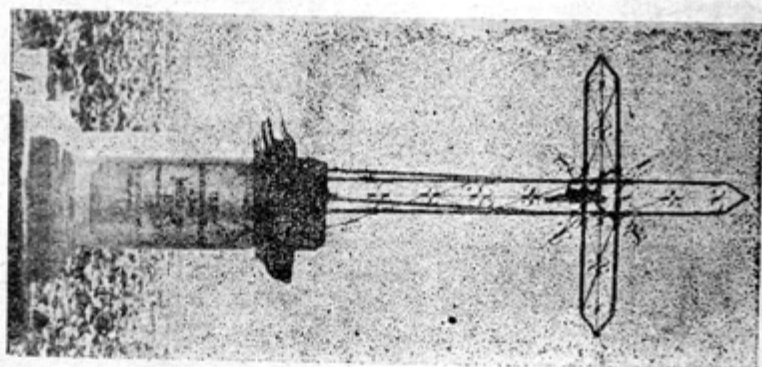

Figura 3

Cutreierînd drumurile Banatului, se observă că numărul troițelor metalice este destul de mare în comparație cu cel al crucilor din lemn, piatră sau zidărie așezate la în crucișări sau la marginea drumului. Dintr-o încercare de recensare întreprinsă în cursul anilor 1950—1960, s-a putut stabili că numărul crucilor de metal din lungul drumurilor, de la în crucișări de străzi prin sate și cele din fața bisericilor, depășește cifra de 150. Număr suficient de mare, ținînd seama că zonarea lor este limitată la colțul de nord-vest al Banatului. Nu s-a ținut seama aici de crucile metalice din cimitirele rurale și nici de unele cruci de construcție specială de pe turnurile unor mănăstiri, capele sau biserici.

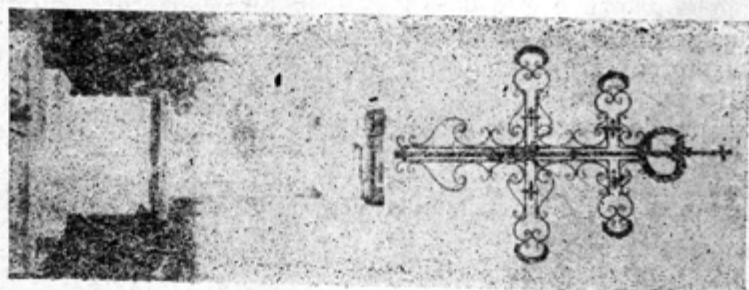
Densitatea cea mai mare a acestor obiecte de artă o întîlnim în zona satelor colonizate în secolul XVIII și XIX. Colo-niștii germani, francezi, spanioli, etc., au adus în afara obiceiurilor și tradițiilor din țările de unde veneau și „moda” troițelor metalice atît de răspîndită în Franța și Germania. Fără îndoială ei au fost primii care le-au confecționat. Românii își aveau troițele din lemn, pe care le cunoaștem de pe stampe vechi sau din descrierea călătorilor străini prin părțile Banatului și crucile de piatră din care azi mai avem o mărturie datată 1782, pe troița de la Grădinari din marginea șoselei spre Oravița⁵).

Din numărul relativ mare ale acestor cruci metalice, valoare artistică prezintă puține și nu pot fi comparate cu realizările de remarcabilă calitate artistică a vechilor meșteri caracterizată prin obiecte de cult, cruci, cădelnițe, relicvare, etc., care în majoritate erau din argint. Totuși se remarcă dintru început crucile de fier confecționate de meșteșugul individual, mai simple sau mai decorate, mai sărac sau mai bogat ornamentate cu fier bătut, după priceperea faurului care le-a executat. Acestea sînt „unice”, în sensul că meșterul nu a mai făcut și alte troițe la fel pentru a le vinde în altă localitate. Celelalte însă, au fost rezultatul noilor posibilități tehnice, care permiteau executarea de obiecte metalice în serie și la un preț redus.

Din păcate, cercetările de pînă acum nu au putut scoate la iveală date mai precise cu privire la făuritorii acestor obiecte de artă, care mai mult ca sigur vor rămîne anonimi. Prea puține sînt crucile cărora li se poate stabili anul ridicării. Nici scopul pentru care s-au înălțat și nici alegerea locului n-au putut fi stabilite precis; unele au fost făcute pe cheltuiala unui

5) Crucea de piatră de la Grădinari (Cacova) e cunoscută și sub denumirea de „Crucea Căpitanului” ridicată, se pare, în amintirea unui căpitan de haiduci. Inscripția e românească cu caractere cirilice.

Figura 4

- Figura 5

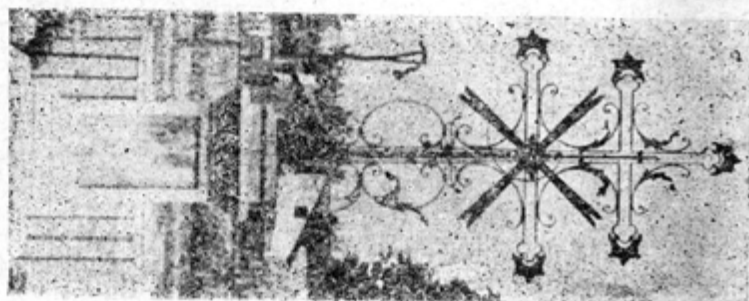
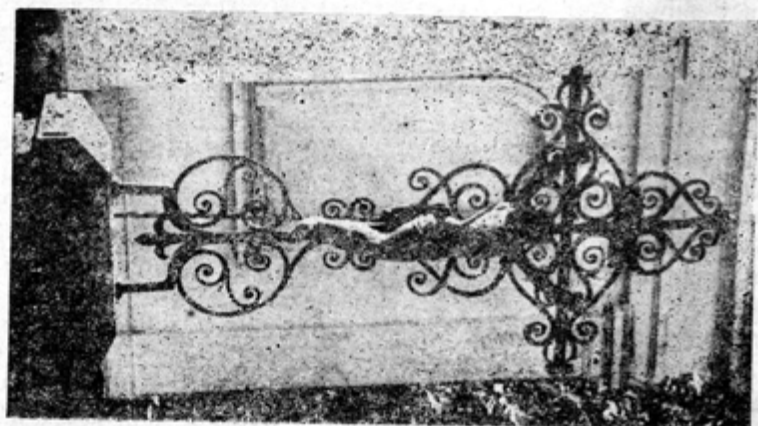

Figura 6

ins sau familii în amintirea unui eveniment ori pentru a aduce slavă lui Dumnezeu. Altele par să fi fost ridicate de colectivitate în semn de mulțumire că au scăpat de diferite calamități și în special de epidemiile foarte frecvente în acea epocă, care au secerat o bună parte din coloniștii veniți⁶⁾.

Troițele din fier sînt așezate toate pe socluri înalte din zidărie de cărămidă. Foarte rare sînt cele cu postament de cărămidă aparentă, adică netencuite. Pe una din fețele soclului, și mai rar pe două, se aplică plăci de marmoră pentru inscripții. La altele există cite un ancadrament în care se fixau icoane sau table cu inscripții pe tinichea vopsită. Azi abia mai există astfel de table care toate sînt ruginite ne mai putîndu-se descifra nimic. Crucile din localități sînt toate prevăzute cu o împrejmuire de lemn sau metalică. Cele din lungul drumurilor sînt lipsite de gard protector.

Dintre crucile de fier cu valoare artistică prezentăm cele de pe malul stîng al Mureșului între Lipova și Cenad, limita de nord a zonei investigate. Aceste cruci, situate toate în lungul drumului raional Lipova—Arad și Arad—Periam trebuiesc atribuite coloniștilor germani din Valea Mureșului (fig. 1, 2, 3, 4).

Pentru partea de vest, este interesantă și de o reală frumusețe crucea de fier de la Ciacova (fig. 5) în care meșterul a introdus în scop ornamental peste crucea dublă și o cruce de Malta.

Coloniștii bulgari din sud, în satele Denta și Breștea, au preluat și ei obiceiul acestor troițe, executînd crucea din curtea bisericii din Denta (fig. 6), model care, într-o formă puțin simplificată și redusă ca dimensiuni, îl întîlnim și în hotarul satului Breștea, pe marginea drumului comunal Denta—Breștea.

Nu știm dacă crucea de fier de pe șoseaua Timișoara—Lugoj trebuie atribuită coloniștilor unguri de la Ghîrda (fig. 10). sau poate este opera unui talentat fierar din Fabricul Timișoarei.

Dar „moda” crucilor de metal a trecut repede de la coloniști la populația băstinașă, care în Banat — mai mult ca oriunde — voia să meargă în pas cu vremea. Ei folosesc într-o sinteză armonioasă soluții artistice de adaptare a decorului la material, iar influențele străine sînt interpretate și adaptate posibilităților tehnice și materiale în sensul gustului și nevoilor locale⁷⁾. Elementul de bază pentru forjarea acestor troițe rămîne bara de fier, element care se poate observa ca domi-

6) „Morbus banaticus”, era denumirea sub care se raportau majoritatea cazurilor de deces.

7) G. Oțetea, *o. c.*, p. 484.

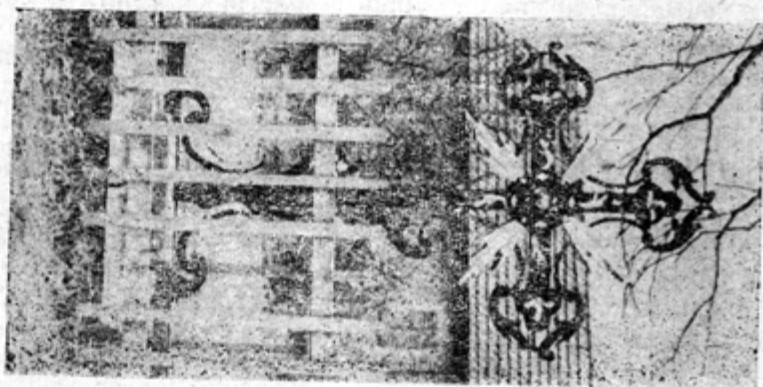

Figura 7

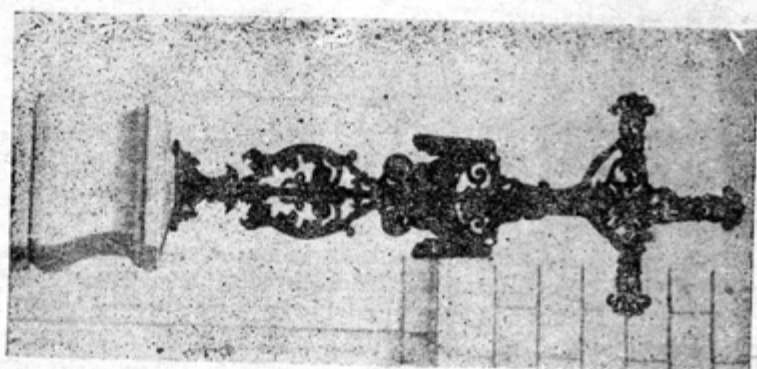

Figura 8

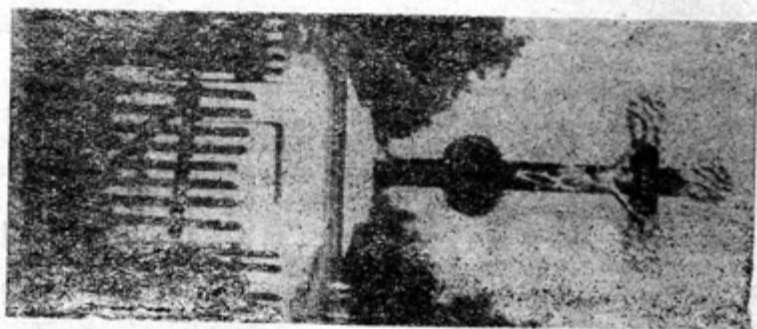

Figura 9

nant chiar și în ornamentațiile cele mai bogate. Indiferent de secțiunea lor, barele se recunosc peste tot, fără a da însă obiectului „făurit de faur” aspectul de simplitate sărăcăcioasă, de răceală, monotonie sau rigiditate. Paradoxal apare faptul că materialul cel mai rigid și „rece” e capabil să trezească senzații atât de strins legate de finețe. Crucile de fier impresionează prin efectul desenului bine conturat, scos în evidență prin contrastul „alb-negru” când se proiectează pe un perete văruiț sau pe bolta senină a cerului.

Dintre crucile românești din această perioadă e de amintit cea le la Izvin, de o ornamentație cu frunze forjate, cu totul diferită de cele întâlnite până acum. După construcția acestei troițe de pe șoseaua Timișoara—Lugoj, ca și după felul soclului ea pare a fi una dintre cele mai vechi (fig. 11).

O altă cruce foarte simplă, diferită însă de celelalte, se găsește în hotarul satului Utvin (fig. 9). Despre această cruce se susține că a fost ridicată drept mulțumire că satul a scăpat de o epidemie de holeră⁸⁾.

Un aspect deosebit se întâlnește în raionul Caransebeș unde nu am putut identifica decât 3—4 cruci metalice: la Obreja o cruce din platbandă de fier, fără valoare artistică, asemănătoare celei de la Utvin (vezi fig. 12) iar alta de construcție mai recentă la Zervești. Aceste cruci sînt lipsite de soclu înalt de zidărie. Ele au o fundație de piatră sau beton, puțin ridicată deasupra soclului. Crucea din Zervești, creația unui „covaci” de pe Valea Sebeșului se diferențiază de toate celelalte. Ea păstrează din elementele „barocului popular bănățean” (fig. 7), dar meșterul pentru a scoate mai mult în evidență lucrarea a vopsit anumite părți ale ornamentului cu argint spre a contrasta cu negrul barelor de fier.

Cele zece cruci prezentate scot în evidență talentul și gustul artistic al meșterilor populari de pe teritoriul Banatului. Lucrările lor, de reală valoare artistică, răspindite pe o arie destul de vastă, dovedesc că numărul acestor artiști era mare. De aceasta ne putem convinge și prin cercetarea cimitirelor sătești, unde lucrări similare dar de dimensiuni mai mici, nu sînt rare.

Ultima categorie de cruci metalice de care ne ocupăm o formează cele executate în serie prin metoda stanțării sau turnării în forme sau tipare. Acestea sînt cele mai numeroase și au fost executate în mare număr de atelierele artisanale de prin orașele regiunii. Fiind de dată mai recentă, le întâlnim deopotrivă prin sate, în lungul drumurilor și prin cimitirele ro-

8) Trebuie să fie vorba de ultimile epidemii de holeră din Banat de la finea secolului XIX.

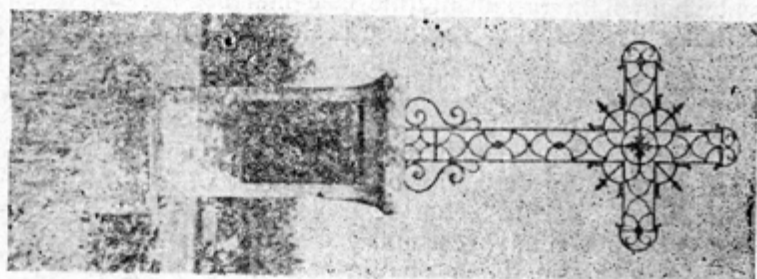

Figura 10

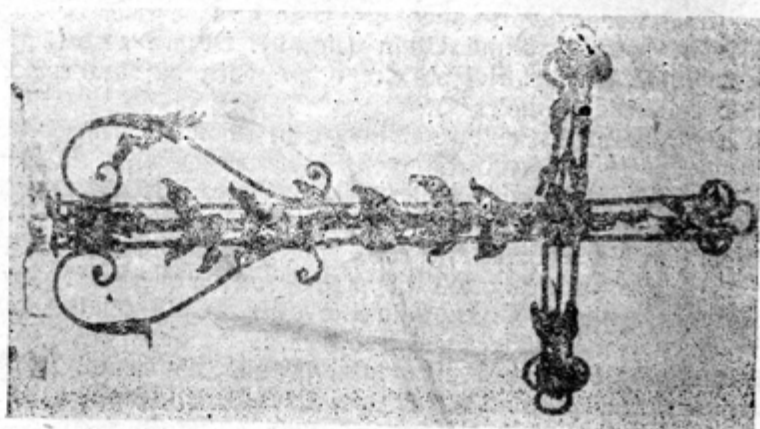

Figura 11

Figura 12

mânești sau cele ale coloniștilor unde predomină. Din punct de vedere artistic sînt mai puțin importante decît crucile meșterilor individuali, dar prezintă totuși un specific caracteristic bănățean.

Una din formele cele mai frumoase și bogat ornamentate a crucilor din această categorie este cea din fig. 8, întilnită atît la margine de drum cît mai ales în fața bisericilor satești. Alt model — mai simplu — dar foarte frecvent este cel din fig. 9.

Succinta prezentare a aspectelor caracteristice la crucile de metal din Banat, a scos în evidență influențe și forme artistice într-o zonă unde s-au întilnit mai multe naționalități cu aceleași condiții de viață.

DIN ISTORICUL PAROHIEI ROMÂNE ORTODOXE DIN PESTA (1788)

de: VIRGIL MOLIN

Sint foarte puține datele cunoscute cu privire la trecutul comunității de cult, ca parohie româno-ortodoxă din Pesta pentru perioada premergătoare unificării administrative cu Buda, cu toate că prin așezarea ei centrală în capitala Ungariei, Pesta nu era decît spațial izolată de masele românești, dar mereu legată de viața politică și religioasă a poporului român de sub dominația habsburgilor.

Cu veacuri în urmă, macedo-românii, prizoniți de turci, au început să părăsească veștele lor strămoșești, răspîndindu-se prin țările învecinate, unele eliberate de sub stăpînirea otomană. Deosebit de atractiv pare a fi fost imperiul austriac (Ungaria), unde s-au așezat în colonii relativ numeroase și unde prin iscusința lor în ale negoțului și datorită rezistenței lor față de vicisitudinile vieții și ca păstrători fideli ai obiceiurilor și credinței străbune, au reușit să cîștige prețuire ca cetățeni destoinici.

Răspîndiți prin diferitele orașe mari ale Ungariei¹⁾, orașul Pesta, acest mare centru al comerțului de transit în spre Balcani, a fost cel mai atractiv și dat fiind numărul mare al acestei colonii mixte greco-macedo-română, încă de la 1778 se ajunge la hotărîrea de a se uni și prin înființarea unei parohii comune să se asigure exercitarea împreună a cultului ortodox.

Actul pentru constituirea parohiei și a asocierii pentru zidirea bisericii din Pesta, scris în limba greacă, a fost semnat la 18 aprilie 1788 avînd următorul conținut:

„Subsemnații, conlocuitori ai orașului Pesta, de națiune greacă și valachi, creștini dreptcredincioși ai bisericii orientale neunite, în consens general și uniți într-unul, adunîndu-ne am hotărît să ridicăm pentru mîntuirea sufletelor noastre, scopul final al fiecărui creștin, o BISERICA, pentru ca în aceasta să lăudăm pe Dumnezeu în limba noastră pururea. Cauza pentru

¹⁾ Orașul Mișcolț, din Ungaria de nord, era un centru al macedonenilor. În 1728 erau 300 familii. Și-au zidit biserică (la 1806) și aveau școală proprie. Pe la 1826 directorul școlii era Gheorghe Mutsu, fratele Anastasiei Șaguna (născută Mutsu), mama mitropolitului. La 1910, slujea încă preot român ortodox (pr. Aurel Moșiu).

care am hotărît este sporirea națiunii noastre sub aripa prea puternicului împărat al Romanilor și fiindcă biserica celorlalți coreligionari cu noi a devenit prea mică (biserica sîrbilor n. n.) și ca astfel să înlăturăm din mijlocul nostru orice ură, dușmănie și gelozie, ceea ce prin diferitele noastre dialecte pînă azi se află. Pentru ca să domnească pacea dintre națiunile greco-valache și cea ilirică (sîrbă n. n.) nu putem ajunge la un alt mijloc mai potrivit, decît prin ridicarea unei biserici greco-valache aparte, ca astfel orice piatră de ciocnire să fie înlăturată pe viitor din fiecare biserică, care să aparțină dialectului ei⁽²⁾.

Ca temei bănesc la acțiunea începută stă o donație a macedo-românului Dumitru Arghir, care face următorul act:

„Subsemnatul adevăresc prin aceasta că în caz că a tot mărirea maiestate împăratul și regele nostru ne va da îngăduința ca toți grecii și valahii care se află în Pesta să-și zidească o biserică greco-valachă în care Domnul să fie lăudat în dialectele noastre, eu voi da, nesilit de nimeni, din ceea ce prea bunul Dumnezeu mi-a dat și am cîștigat cu sudoarea feței mele, suma de două mii florini și pe care o voi depune fără întîrziere și fără nicio despăgubire la începerea zidirii bisericii în mina epitropilor aleși” (1 mai 1788).

Din actul de constituirea parohiei se deduce că colonia greco-macedono-română a fost determinată de două circumstanțe pentru a trece la zidirea unui lăcaș propriu de rugăciune. Întîi înmulțirea coloniei, un motiv formal, și unul de fond: vrajba și conflictele din sinul parohiei comune cu sîrbii din Pesta. În actul reprodus se vorbește de „ură, dușmănia și gelozia” ce se încuibase între credincioșii ortodocși din Pesta și că tensiunea nu mai era de suportat.

De la curtea din Viena a „prea grațiosului Împărat al Romanilor” cererea greco-macedo-românilor a fost trimisă spre avizare episcopului sîrb din Buda, care în acei ani era Șt. Stratimirovici, patriarhul de Carlovăț de mai tîrziu. Stratimirovici răspunde la 8 martie 1789 printr-o lungă argumentare, scrisă în limba latină, că se opune zidirii unei biserici și implicit constituirii unei parohii greco-macedo-română aparte. El consideră că valahii de orice fel, ca și bulgarii, n-au nimic comun cu ortodoxia greacă și conform canoanelor și legilor ei revin sub jurisdicția ilirică (sîrbă)⁽³⁾.

Cu toată opoziția lui Stratimirovici, Palatinul din Buda, ca locotenent al împăratului, aprobă cererea și biserica se zidește și se va termina în anul 1791, cu hramul Adormirea Maicii

2) Traducere din germană.

3) Șt. Stratimirovici este ales în 1790 patriarh al Carlovățului și păstorește pînă la moarte (1837). El înființează paralela românească a institutului teologic de la Virșeț (1822).

Domnului, iar parohia se constituie, alegându-și pe cei dintii epitropi greci și macedo-români: Naum Moscu, Mihai Astri, George Pellenga, Costa Manoîl, Naum Schuliovski, Mihai Ciornea și George Rali.

Biserica s-a construit pe terenul viran numit „Alte Residenz” obținut la licitație și fost al colegiului piarist din Pesta numit „Piarum scholas”, cheltuindu-se suma de 20.150 florini. La sumele necesare pentru zidirea și întreținerea bisericii cît și la „Fondul școlar” au contribuit mulți macedo-români, ca George N. Lazăr, Ioan Papacostea, Filip Archip, Spiridon Catus, Mihael Sofrona, Caterina Mahovski și alții.

Dar n-a fost dat comunității greco-macedono-românească să conviețuiască în pace, ferită de frământări, devenite păgubi-toare pentru existența spirituală a parohienilor. Deși au fost hirotoniți doi preoți, unul grec și celălalt „valah macedonean” și deși slujeau cu schimbul, dar întrucît sfintele sacramente (împărtașania) și serviciul divin se făcea numai în limba greacă, acest fapt nu a fost acceptat de parohienii „valahi” și drept consecință a pornit o acțiune de a cîștiga dreptul pentru cel de al doilea preot ca să slujească în dialectul aromânesc. Incepe o îndelungată perioadă de agitație cu „prea plecate suplici la împărăție” fiecare parte susținîndu-și cu pasiune principalitatea. Nu putem intra aci în amănunte, reținem doar fazele mai importante. Astfel la 25 iulie 1808, Iosif Kautz, patriarhul Ungariei, ascultînd doleanțele parohienilor macedoneni, hotărăște ca pentru „Civicum pestiensium Valahicae nationis” adică pentru valahii din Pesta, liturghia să fie celebrată alternativ, în limba greacă cu cea valahă. Incurajați de această decizie „ce-tățenii valahi” ai Pestei cer la 1811 ca și în școala confesională ce exista în cadrul parohiei să se predea lecțiile și în limba română, pe lângă cea greacă și germană. Ei întăresc „suplica”, arătînd printr-o tabelă de evidență că enoriașii români contribuie cu sume mai însemnate decît partea greacă la „Fondul școlar”). Intr-adevăr, românii din Pesta acordă o deosebită importanță școlii de acolo, în jurul căreia se formează o mișcare culturală ce s-a dovedit de mare sprijin pentru susținerea unui suflu românesc în acest important centru cosmopolit, o mișcare ce va avea urmări fericite pentru promovarea culturii românilor din monarhia habsburgică.

Atît de mult ținea colonia macedo-română la școala ei, încît visul lor privind viitorul școlii a mers departe. Se agita idea transformării într-o „preparandie”, încă premergător înființării celeia de la Arad (1812) și poate cu un grad mai înalt. Dar flacăra iluminismului lui Iosif al II-lea, care a pil-

4) Titlul „Fondului” era „Fondationis Scholae gr. Ritus non uniti”.

păit prelung și în acest început de veac, se stinsese încet sub apăsarea întunecatului absolutism instaurat de Francisc I și Metternich, curmind orice visare. Era în perioada cînd la Pesta au intrat în lupta pentru emanciparea culturală și femeile din această capitală. Ele au înțeles că a se organiza nu e numai treabă de bărbat și constituindu-se în „Societatea femeilor române” (1815), au avut ca prim scop contribuirea prin aducerea de mijloace bănești, la sporirea „Fondului școlar” (devenit „Fondul Națiunii”) și deci la animarea unei mișcări educativ-naționale de amploare. În fruntea organizației erau femeile din familiile Grabovski, Mutso și Economu, din mijlocul cărora s-a ridicat Șaguna, apoi Pometa și Dumcea, cu care s-a înrudit, Gojdu, prin cele două căsătorii, Arghir, Lazăr, Trandafil cu neamuri în Banat și altele, toate cu dare de mină.

În primele decade ale secolului XIX-lea, Pesta atrage cărturari din toate ținuturile locuite de români, datorită a două puncte de atracție: universitatea cu facultățile ei și tipografia universității. Tineri români care audiază aceste facultăți au devenit îndrumătorii de mai târziu ai vieții cultural-politice⁵⁾, iar cărțile tipărite în tiparnița Universității reprezintă început de prodigioasă perioadă pentru literatura românească⁶⁾. În acești ani, Pesta a fost și pentru românii din Banat deosebit de atrăgătoare. La biserică preotul era unul venit din Banat, iar școala a fost ilustrată prin activitatea învățătorului Ștefan P. Neagoe, bănățean din Sîn-Ianoșul de lângă Virșeț, ieșit dintre primele promoții ale „preparandiei” de la Arad⁷⁾, acel

5) Pe lângă bănățenii citați ar mai fi de menționat E. Gojdu, care n-a studiat la Pesta (licența în drept la Oradea) dar s-a căsătorit și a trăit acolo.

6) Pe lângă operele protagoniștilor „școlii ardelenе”, lucrări de temelie în literatura istoriografică și lexicală, este remarcabilă contribuția culturală a dascălilor bănățeni, începînd cu Paul Iorgovici, Tichindeal, cu clasicele lui „Fabule” (1814) și mai ales lucrările lui Diaconovici-Loga, începînd cu Ortografia (1818), Gramatica română (1822), Chemare la tipărirea cărților (1822) etc. ținînd seama și de lucrările lui Bojincă cu ascuțită polemică istoriografică, etc. Biserica ortodoxă a fost lungă vreme servită de seria de cărți de cult scoase la Buda, unele din acestea fiind diortorisite de bănățeni (Octoih 1826, Tălcu evangheliilor 1835, Viața lui Iisus, Istoria Bibliei de Diaconovici-Loga, etc. Tot în acest mediu tipo-editorial s-a lansat vestitul „Ierlegher” (editor) Z. Carcalechi, din Țara Românească. Istoricul Petru Maior impresionat de contribuția scriitoricească a bănățenilor de la Pesta a avut de spus: „nu după lung timp este a se nădăjdui că bănățenii între Români cei mai învățați se vor numera, macar că nu au episcopi din neamul lor”.

7) Ștefan (Popovici) Neagoe s-a născut pe la 1800 în Sănianăș, în apropiere de Virșeț, dar făcînd parte din comitatul Torontal. După absolvirea preparandiei din Arad, va deveni „învățătoriu Școlei Romanesci din Pesta” (1822) și desfășoară o vie activitate scriitoricească. El scoate la Pesta vestitele „calendare de la Buda” (cu ajutorul lui Gojdu și Mucio) între care acela pe anul 1830 înția dată „cu stremoșeștile litere (latine)”, precum și

Neagoe, care va rămâne pentru istoria literaturii noastre ca adevăratul părinte al faimoaselor calendare de la Buda⁸).

Pe la biserică se perindă mai mulți preoți și învățători, originari din Banat. Autorul Nic. Albu presupune că Diaconovici-Loga ar fi precedat pe Neagoe ca director al școlii din Pesta. Pe la 1829 era paroh al Bisericii bănățeanul Ioan Theodorovici care în calitate de cenzor de pe lângă tipografia universității din Buda aprobă o lucrare a lui Gh. Mucio (despre ortografia limbei daco-rom.) semnînd: Ioanes Theodorovits gr. n. u. ritus parohus Pestiensis ad Assumptam, Assesor Conistorialis et Librarum Valachicum Reg. Inter. Cenzor⁹.

Credem că nu greșim dacă atribuim aflului de români bănățeni spre Pesta, faptului că între colonia de negustori macedoneni din capitala Ungariei și între Banat a existat o strînsă legătură și anume pe plan mercantil. Banatul a reprezentat pentru intensele relații comerciale din foarte vasta rețea de schimburi de mărfuri stăpînită de faimoasele companii de negustori macedono-români ce se întindea de la Brașov la Viena, un avantajos hinterland. Cercetarea acestor relații cu Banatul n-ar fi lipsită de interes pentru documentare și studierea fenomenelor și factorilor care au contribuit la dezvoltarea vieții economice locale, cît și la aspectele de expansiune din perioada încă feudală⁹).

Revenind la firul istoric al parohiei mixte de la Pesta, vom afla că tensiunea ce a intervenit în relațiile dintre enoriași

mai multe caete de caligrafie „a românești scrisori frumoasă, scobite în aramă”. Prin 1836 trece în Țara Românească și urmînd unei chemări a lui A. Treboniu Laurian va fi numit secretarul Eforiei Școalelor, post în care funcționează pînă la moarte (1868), după o ocupație vremelnică ca institutor, profesor de caligrafie și specialist în gravură la Monetăria statului. Este confundat cu Ștefan Neagoe, tot profesor și scriitor, născut la 1838 în Micăsasa (Sibiu), trecut și el în Țara Rom., dar activînd în Birlad (mort la 1897).

⁸) Tipografia Universității avea sediul în Buda, pe atunci încă cetate. Dar adevărata viață de oraș mare, începînd cu cea comercială se desfășura în Pesta, unde a fost plasată apoi și universitatea.

⁹) S-ar afla d. e. că vestitele țiguri de la Timișoara, Ciacova, Sinnicolaul mare, Virșeț și Biserica Albă erau cercetate constant de către rețeaua de agenți-achizitori (numiți „natrapazi”) ai caselor de negoț din Pesta. Produsele preferate erau ceara, lina și pieile, a căror prețuri erau aci foarte avantajoase (32 creșteri ocaua de lină la 1790). La Timișoara era o reprezentanță comercială și antrepozite permanente sub îndrumarea unor mecedoneni ca Hagi Trandafil Gheorghiu, Pavel Economu din familia acelor Economu din Pesta pe care îi găsim „stilpi” ai bisericii și școlii românești de acolo. Reprezentanți permanenți mai erau Marcu Trandafil la Ciacova, Dinu Lioga (poate Loga?) la Virșeț, Gh. Chisăliță la Biserica Albă, etc. Și corespondența lor oficială se cere a fi cercetată, fiind de interes lingvistic, căci se găsesc cuvinte ce au rămas în dialectul bănățean, chiar după scurgerea a unui veac și jumătate, ca: *avov*, *călpac*, *căpară*, *țorpot*, *riș*, *sucnă*, *țot*, *vig*, etc. (Cu privire la activitatea din Brașov a unor negustori macedoneni vezi: E. Limona și D. Limona, *Aspectele comerțului brașovean în veacul al XVIII-lea*. „Studii și materiale de istorie medie” vol. IV, 1960.

este în creștere. Divergențele iau un ascuțit aspect care determină grupul grec ca să se plîngă împăratului că o conviețuire nu mai este posibilă. Ei arată la 1820 că datorită unor „aprecieri diformante a relațiilor s-a furișat pornirea persecuțiilor” și că în ambele parohii „spiritele sînt agitate”. Lucrurile ar fi mers atît de departe încît serviciile divine ar fi fost tulburate „învățămintul școlar a decăzut sau e complet neglijat și chiar ordinea socială perturbată”, așa se plîng petiționarii greci. De aceea ei roagă palatinatul imperial să acorde o despărțire între cele două comunități, pe baza împărțirii terenului și a sumei de 30.000 florini pentru cei care vor ceda construcțiile (biserica și școala) de pe terenul cu zidiri. Comunitatea românească fiind consultată de către palatinat, aceasta se opune categoric propunerii de a împărți proprietățile parohiei. Opoziția este semnată de un număr de peste 80 enoriași români (macedoneni). Din aceste semnături se pot reține o seamă de nume, de rezonanță neaoș românească¹⁰) toți „bisericani” credincioși și îndirjiți în a-și apăra etnicitatea lor.

Documentar nu sîntem în situația de a stabili data cînd și cum au luat sfîrșit frecușurile dintre cele două tabere. Se pare că spre sfîrșitul veacului (1890), cînd ambele comunități se aflau încă în procese de revendicări asupra proprietăților. Școala își închide porțile prin 1836, odată cu plecarea lui Neagoe în Țara Românească. Biserica a rămas în posesiunea comunității grecești, iar enoriașii români se vor mulțumi cu o modestă capelă, adăpostită într-una din clădirile Fundației Gojdu. Slujește un timp îndelungat parohul Ghenadie Bogoevici, protosinel și administrator al „realităților” (averii), fundație ctitorită de marele mecena bănățean, Emanoil Gojdu și el descendent al unei familii de macedo-români¹¹).

10) Iată cîteva: Ion Popa Constantin-Oeconomu, fondatorul unei mari case de comerț, unchiul lui Șaguna, Georg Batsula (Băciulă), Elias Blănă, Const. Arghir, Alex. Athanasie Panaioth, comerciant fruntaș, Ath. Scutaru, George și Naum Mutso (Mucio), din care se trăgea Șaguna, mama mitropolitului fiind născută Mutso, Mihai Trandafil, C. Papailie, ambii cu rude în Timișoara, Nicolas Malagecz (Mălăghet) Demeter Mossiko, Georg Czeiko (Teicu?) Nicolas Rózsa rudă cu autorul „Giliovăsirii”, Georg Csicsó (Cicio), Sofia Kuisor. Const. Derra de Marode, Basilus Butsu de Kapacsányi. Un reprezentant de mare prestigiu al coloniei din Pesta a fost cel care semna Athanasie Grabovski, nobil de Apadia, Administratore-Condeputatus al Fondului școlar, în casa căruia a crescut Șaguna, o casă ospitalieră, un fel de „salon literar” al timpurilor unde studenții bănățeni erau bine primiți. Grabovski a fost președintele „companiei grecești”, iar soția animatoarea și conducătoarea „Societății femeilor”.

11) Privitor la originea lui Gojdu sînt controverse. Cert este că avea mari afinități cu familia din colonia din Pesta. A crescut în familia Pometa, înția soție fiind născută Pometa, iar după moartea acesteia (1863), se căsătorește cu o altă fiică de macedoneni, cu Melania Dumtsa (Dumcea). Vorbea bine dialectul aromănesc.

POETUL OVIDIU ÎN FOLCLORUL ROMÂNESC

de: GHEORGHE ALEXE

Trăindu-și veacul între două lumi, „la plinirea vremurilor”, — între sfârșitul Fastelor romane și începutul Sărbătorilor creștine, — poetul Metamorfozelor, relegat la Tomis, a îndurat el însuși o metamorfoză interesantă demnă de a fi urmărită cu simpatie, în istoria culturii omenеști.

În rîndurile de față vrem să sesizăm, „metamorfoza” pe care o suferă Ovidiu în atingere cu cultura și spiritualitatea populară românească, în special în „Colindul lui Ovidiu”, despre care ne vom ocupa în cele ce urmează. De fapt, dedicînd acestui colind cîteva glose, nu facem altceva decît să accentuăm simpatia și popularitatea marelui poet latin în sinul folclorului românesc.

Pomenirea lui Ovidiu în folclorul românesc nu este deloc întîmplătoare și nici lipsită de sens. Faptul că documentele folclorice românești despre Ovidiu sînt mai mult de factură religioasă, ne îndeamnă să credem că amintirea lui Ovidiu a crescut, peste secole, ca o floare sfioasă, în umbra Bisericii noastre strămoșești, în răzorul care desparte credințele religioase ale lumii vechi, idolești, de credințele religioase populare, noi, creștinești.

Academicianul G. Călinescu semna la cititorilor revistei *Contemporanul*¹⁾, chipul lui Ovidiu înveșmîntat în mantie bizantină, zugrăvit printre sibile și filosofi, pe zidul exterior al bisericii din trecătoarea Lainici. Relatarea acad. G. Călinescu a făcut senzație. Consultate, erminiile bizantine n-au fost în stare de nici un răspuns. Ipoteza oricît de fermecătoare, că Ovidiu ar fi fost oficial „reconsiderat” de tradiția Bisericii bizantine este lipsită de orice temei istoric.

Comentînd această ipoteză „literară”, enunțată de susnumitul academician, dl. Teodor N. Manolache era de părere, că această „reconsiderare” a lui Ovidiu, în tradiția Bisericii bizantine, nu putea fi decît *pe plan popular*²⁾.

1) Vezi nr. 30 din 27 iulie, 1957 și nr. 31 din 2 august 1957 (*Cronica optimistului*: 1. *Pină în satul lui Brîncuș*, 2. *Poetul săracilor*).

2) T. N. Manolache, *Poetul Ovidiu în tradiție și credințele populare*, în rev. „Mitropolia Olteniei”, an. IX (1957), nr. 11—12, pp. 866—869.

Intr-adevăr, mult mai receptivă și mai sensibilă fenomenului vieții decât tradiția oficială a timpului de atunci, tradiția populară, neîncorsetată de forme rigide, vechi, și deschisă nou-lui, consfințește valorile vremii sale după canoanele sale proprii, trecându-le în arhiva sa vie, care este folclorul.

Este și cazul lui Ovidiu. Veacul întreg era plin de numele lui. De aceea prezența lui s-a permanentizat nu numai în istoria culturii omenești, dar și în tradiția creștină populară. Dar dacă prezența lui Ovidiu în istoria culturii omenești se poate explica fără greutate, nu același lucru se poate spune și despre prezența lui Ovidiu în tradiția creștină populară.

De aceea, căutând temeuri pentru a explica prezența lui Ovidiu printre sibilele și filosofii zugrăviți pe zidul exterior al bisericeții din trecătoarea Lainici, vom găsi în același timp și temeuri pentru prezența lui Ovidiu în folclorul românesc.

Se știe că Ovidiu nu era deloc străin duhului creștin primar. Sfântul Apostol Pavel, adresînd creștinilor din Roma cunoscuta sa epistolă, citează pe Ovidiu, comentînd în spiritul noii credințe, celebrul vers din *Metamorfoze*: „video meliora proboque sed deteriora sequor”³).

De asemenea, Ovidiu este pomenit deseori în literatura patristică. El este invocat ca autoritate în rîndul peoților și filosofilor păgîni, care, luminați de razele acelui *Logos spermatikos*, au ajuns la mărturisirea unei concepții monoteiste despre Dumnezeu. Epoca primilor apologeti creștini cunoaște opera poetică a lui Ovidiu. Georges Lafaye notează că aceștia o foloseau în scrierile lor fie pentru a dovedi imoralitatea păgînismului, fie, dimpotrivă, pentru a trage din ea alegorii morale sau idei asupra originii lumii⁴).

Scriitorul bisericesc Lactantius, în cartea sa *Divinae Institutiones* (lib. I, 5), aducînd dovezi în favoarea monoteismului, citează, — după Homer, Hesiod și Virgiliu, — pe Ovidiu cu „*Metamorfozele*” sale. Iată textul: „Chiar și Ovidiu, la începutul strălucitei sale opere, mărturisește că lumea este întemeiată de Dumnezeu, pe care-L numește, fără nici o prefăcătorie a numelui, ziditorul lumii și creatorul lucrurilor” (*Ovidius quoque in principiis praeclari operis sine ulla nominis dissimulatione a deo, quem fabricatorem mundi, quem rerum opificem vocat, mundum fatetur instructum*)⁵).

3) Vezi Sfântul Apostol Pavel, *Epistola către Romani*, VII, 15—21.

4) Ovide, *Les Métamorphoses, texte établi et traduit par Georges Lafaye*, tome I (I—V), Paris, 1928, p. XII.

5) L. Caeli Firmiani Lactantii, *Opera Omnia*, Pars. I, *Divinae Institutiones et Epitome Divinarum Institutionum*, recensuit Samuel Brendt (*Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum*) Vindobonae (Viena), 1890, p. 15.

Același text, prescurtat de Lactantius, în *Epitome*, sună în felul următor: „Nici chiar Ovidiu n-a ignorat că lumea este întemeiată de Dumnezeu, pe care-L numește Creatorul lumii“ (ne Ovidius quidem ignoravit a deo instructum esse mundum: quem interdum mundi fabricatorem vocat)⁶⁾.

Desigur nu pledăm aici pentru încreștinarea lui Ovidiu post mortem. Poate că auzise și el, la Tomis, prin corăbieri și negustori, de zvonul noii credințe. Este sigur însă că el nu a primit niciodată botezul creștin. Dar opera lui poetică, atât de mult cunoscută și citată în vechime chiar de Apostolul neamurilor, suferințele lui îndurate pe malul pontului euxinic, au făcut pe primii creștini, — datorită celor spuse mai sus, — să-l considere pe Ovidiu, — poate mai puțin decît pe Seneca, — apropiat de ei sufletește, așezîndu-l, cu simpatie, în rîndul păgînilor luminați, care s-au ridicat în mijlocul politeismului la o concepție monoteistă despre divinitate. Aceste spirite superioare ale lumii vechi au pregătit omenirea de atunci pentru noua eră creștină, contribuind și ei la „plinirea vremurilor“.

Dar ei n-au intrat în Biserică. Creștinii însă îi pictează, la un loc cu sibilele, pe zidul exterior al bisericilor, acordîndu-le în felul acesta, cinste cuvenită pentru luminile minții lor și pentru meritul de a fi ajuns în apropierea unor adevăruri creștine.

Așa se explică apariția lui Ovidiu înveșmîntat în mantie bizantină, cum l-a văzut academicianul G. Călinescu, înveșnicit printre sibile și filosofi, pe zidul exterior al bisericii din trecătoarea Lainici.

Pe această cale credem că se poate explica și prezența lui Ovidiu în folclorul religios românesc. De data aceasta, la baza legendelor și credințelor populare despre Ovidiu stă un temei istoric: relegarea poetului la Tomis. Desigur, personalitatea lui Ovidiu înstrăinat pe meleagurile noastre a uimit în chip deosebit pe strămoșii noștri geți, care l-au trecut în legendă. Urmașii geților, străromânii și apoi românii, moștenind pe cale orală tradițiile și legendele strămoșești, nu au pierdut amintirea marelui poet. Dar cum urmașii geților s-au născut creștini, ei au împodobit chipul lui Ovidiu cu trăsături religioase. Asimilat spiritualității creștine populare, Ovidiu ne apare ca un personaj simpatic, un om pașnic, „al lui Dumnezeu“ (în înțelesul popular al expresiei), așa cum este descris de legendele dobrogene pomenite și comentate de academicianul D. Panaitescu-Perpessicius⁷⁾.

⁶⁾ *Ibidem*, p. 678.

⁷⁾ Vezi Perpessicius, *Cuvînt la deschiderea expoziției ovidiene*, în revista „Steaua“ (Cluj), an. VIII (1957) nr. 11, p. 66—70.

În „Colindul lui Ovidiu” poetul roman ne apare sub chipul unui voinic. Fabulația colindului, de natură religioasă, ne arată imaginea raiului prădat și întunecat. Atunci,

„Dumnezeu mi-s-a-ntristat
 Scară dalbă mi-a-nălțat
 Peste lume s-a uitat
 Dar în lume ce-a aflat?
 Tot voinicul de Ovidiu.
 De dimineață s-a sculat
 Pe ochi negri s-a spălat,
 La icoane s-a-nchinat,
 Lui Dumnezeu s-a rugat.
 El din gură-a cuvîntat:
 — „Dă-mi, Doamne, puterea ta.
 Dumnezeu îi răspundea:
 — „Eu puterea nu ți-oi da
 Numai tunul și fulgerul”.

Are loc lupta și Ovidiu reușește să readucă în rai obiectele prădate (Nuna Luna, Soarele și cheile raiului).

„... Iar frumos de Ovidiu
 Prada-n poală mi-a luat
 Prada-n rai mi-a aruncat
 Raiul mi s-a luminat,
 Iadul mi s-a-ntunecat
 Dumnezeu s-a bucurat...”

Colindul se termină cu urările cunoscute:

Asta gazda lui Hristos
 Să vă lăsăm sănătoși
 La anul
 Și la mulți ani!

Colindul este publicat în: „*Literatură populară românească*”, adunată de Nicolae Păsculescu, tipărită de vechea Academie Română, în colecția „*Din viața poporului român*, culegeri și studii”, V, București, Viena, Leipzig, 1910, pag. 50.

Prin răpirea soarelui și lunii, precum și a obiectelor sfinite din rai se înțelege, în general, aluzia fină făcută de credincioșii noștri cu privire la pierderea harului dumnezeesc prin căderea în păcatul strămoșesc.

Să reținem faptul că *tunetul* și *fulgerul* sînt atributele lui Jupiter.

8) Al. Rosetti împarte colindele religioase românești în șapte cicluri și 27 de tipuri. Colindele care au ca temă prădarea raiului fac parte din ciclul VII, tipul 19 (Vezi Al. Rosetti, *Colindele religioase la români*, București, 1920, pp. 54—60).

La întrebarea dacă acest colind este închinat poetului Ovidiu, sau prin coincidență de nume unei alte persoane cu aceeași onomastică, — răspunsul este ușor de dat. „Colindul lui Ovidiu“ face parte din categoria colindelor religioase, epice, care, după cum se știe, sînt forme fixe, rituale, supuse cu greu schimbării⁸). Putem avea deci garanția că acest colind, odată intrat în circuitul colindelor religioase, va fi transmis pe cale orală, așa cum a ieșit, cine știe cînd, din plămuirea geniului anonim, fără să sufere schimbări prea esențiale.

Colindele lirice, deci subiective, exprimînd sentimente personale față de vîrsta, de ocupația sau condiția socială a celui colindat, este normal să fie mai ușor flexibile, după stările sufletești ale colindătorilor, stări, care, desigur, se pot schimba de la an la an, de la situație la situație, după cum e cazul.

În colindul citat de noi nu poate fi vorba decît de Ovidiu. Nu se poate stabili cu precizie vechimea acestui colind. Atît se poate presupune că fiind de factură religioasă, poate să aibă o vîrstă apreciabilă, de proporții istorice.

Taine și comori ascunde folclorul românesc și despre poetul îmbrăcat cu mantie bizantină și înveșnicit printre sibilele și filosofi zugrăviți pe zidul exterior al bisericii din trecătoarea Lainicilor

POCĂINȚA

Duminica II-a a Postului Mare

În sfânta evanghelie după Matei, Capernaumul este numit „cetatea” Mîntuitorului. Numirea i se potrivește, fiindcă aci, în acest oraș cosmopolit, și-a desfășurat Mîntuitorul o parte din activitatea Sa pămîntească. De multe ori a trecut pragul sinagogii din această cetate, tîlmăcind texte din profețiile Vechiului Așezămînt și biciuind cu asprime pe fariseii atinși de virusul aducător de moarte al păcatului.

Poposea și în casele oamenilor de rînd, pentru a aduce har și binecuvîntare tuturor celor ce ședeau „în latura și în umbra morții”.

Petrecerea Sa mai îndelungată în forfoteala acestui oraș maritim, a avut ca efect zguduirea multor suflete și întoarcerea lor în făgașul unei vieți sănătoase din punct de vedere religios și moral. Exemplul cel mai concludent, în această privință, ni-l îmbie cei patru tîrgoveți, pomeniți în sf. evanghelie de astăzi, care duc patul celui slăbănog la casa în care se oprise și învăța Iisus. Inima lor își întetise bătăile și fremăta de bucurie la vestea că se pogorîse din nou între ei Cel ce tămăduia „toată boala și neputința”. Credința, germinată în adîncurile tainice ale ființei lor, îi determină să alerge la El, cu un oropsit al sorții, spre a-l cere să-l tămăduiască de boala care îl măcina. Foarte probabil că în chiar inima slăbănogului se produsese o răscolire cu efecte hotărîtoare pentru viața sa ulterioară. Nici Sf. Evanghelist Matei, nici Sf. Ev. Marcu nu ne descriu frămîntările lăuntrice ale paralizicului, dar nu-i exclus ca însuși paralizicul să fi cerut prietenilor și rudeniilor să-i înlesnească ajungerea sa înaintea lui Iisus, împins de efervescența sufletească, de regretul viețuirii păcătoase, de credința sfîielnică ce acum se zămislea în el.

Fenomenul renașterii sufletești — în cele ale credinței și moralei — este baia curățirii de „întăritările patimilor și aprinsele săgeți ale vicleanului”. Acest feonmen este cunoscut în limbajul nostru bisericesc sub numele de *pocăință*, desemnînd întoarcerea de la păcat la virtute, îndrumînd sufletul spre desăvîrșire, spre sfințenie.

Păcatul, odată infiltrat în fibrele vieții creștinului, este un factor permanent de dezagregare, provocând neliniște, amărăciune și întristare. În starea de păcat nu mai poate fi vorba de armonie și pace lăuntrică. Locul lor l-a luat desgustul și disperarea. S-a produs o desbinare, o ruptură în eul nostru sufleteșc, de pe urma căreia rezultă tulburare, frământare și remușcări chinuitoare.

În situația dată, procurorul este subiectul însuși. Mingiile și încurajările altora sînt paliative. De aceea, în atare încercări, unii se aruncă în moarte, asemenea lui Iuda Iscarioteanul. Alții, cei înțelepți, la marginea desnădejzii, de pe urma pustiirilor păcatului, își îndreaptă privirea spre Dumnezeu în durărilor, care „*iartă toate fărădelegile tale și toate bolile tale le vindecă, El te încununează cu milă și cu îndurare*”. (Ps. 102, 3—4).

Sufletul celui prins în vîltoarea chinuitoare a patimilor abominabile și stăpînit de dorul descătușării, începe ofensiva dărîmării idolului la care s-a închinat și curățirea ariei sale sufletești năpădită de buruieni ucigătoare.

Lupta este grea, fiindcă este vorba de a doua naștere, de o naștere în duh, iar „*poftele trupului sînt potrivnice Duhului, iar ale Duhului sînt potrivnice trupului. Și acestea se împotrivesc întreolaltă ca să nu faceți ceea ce vă placeți*”. (Gal. 5, 17.). Sînt doi înși ce-și dispută acum dreptul la viață, două voințe diametral opuse.

Biruința asupra păcatului nu se poate smulge dintr-o singură opintire, fiindcă cel prins în mreжіle lui ține morțiș să-și păstreze pozițiile cucerite și să ducă lupta de dărîmare a ființei noastre morale. În această clipă, sufletul este asemenea unei zile de martie, cînd iarna nu se lasă dusă, iar primăvara nu are putere s-o învingă. În cîteva ore, se pot întoarce norii de octombrie, se poate ivi soarele de mai, își poate face apariția viscolul de ianuarie sau se pot dezlănțui ploile de noiembrie. Dar, ici-colo, la margine de drum, prin mărăcinișul spinos și uscat, își scoate capul sfielnică cite o viorea, izbutind, pînă în cele din urmă, să se dezvolte în toată splendoarea ei, ca împreună cu alte surate ale ei să acopere cu un covor minunat mărăcinișul uscat și ruginiu, dînd astfel o priveliște încîntătoare tuturor trecătorilor.

Zile de martie, cu vijelii și însoriri, cu casne și nădăjduiri, are și sufletul păcătosului în lupta ce o duce pentru „*desbrăcarea de omul cel vechi și de faptele lui și îmbrăcarea întru cel nou*” (Col. 3, 9—10.). În anumite momente ale bătăliei ce se desfășoară pe arena vieții lăuntrice, se proiectează la orizont fizionomia făpturii celei noi ce va să ia ființă. Nu-și poate

afirma, însă, deplina ei existență decît atunci cînd a înlănțuit firea cea veche, tributară păcatului.

Roadele acestei innoiri sufletești se arată fără întîrziere. Astfel după convertire, dispăre starea de neliniște, de nemulțumire și de desgust, apărînd în locul acestora sentimente de pace și de liniște, o lumină de negrăită bucurie se strecoară în sufletele înfiorate de reintrarea în viața harică, după rătăcirea în bezna păcatului. Intocmai cum după o secetă îndelungată, care a pîrjolit pămîntul și rodurile lui, cerul rouează peste el o ploaie îmbelșugată și binecuvîntată, tot așa se trezește și sufletul „din adîncul somn al păcatului”, prin pocăință, înzdrăvenindu-se și folosindu-și energiile reîntinerite întru desăvîrșirea ființei sale.

Ar fi un nonsens să credem că în momentul pocăinții sau cel mai tirziu a doua zi, făptura cea nouă (II Cor. 5, 17), curățită de păcat, devine singură și atotstăpîitoare în noi. Pocăința nu aduce cu sine suprimarea naturii, ci o transformă și o purifică, face din ea izvor de viață nouă și de biruințe viitoare. Forțele ce pînă aci erau îndreptate spre rău, ea le îndreaptă spre bine. Sufletul își schimbă itinerarul, dar nu-și schimbă natura. O enoriașă spunea preotului ca a găsit pe Mîntuitorul. Acesta a întrebă-o „Intrucît te simți acum altfel decît înainte?” Ea a răspuns prompt: „Înainte de pocăință am fost păcătoasa care alerga după păcate, iar acum sînt o păcătoasă care fuge de păcate”.

„De trecut te poți lepăda, dar nu-l poți nimici, mijeste chiar fără știința și fără voința lor, pînă și în cei ce-și retrăiesc viața prin cea de a doua naștere a pocăinței” (G. Papini: *Viața lui Iisus*, trad. București, 1928 p. 55.).

Nici chiar viciile nu sînt expulzate din ființa celui pocăit, de azi pe mîine. Ele sînt reprimare, frîinate, reduse și slăbite, dar, sub o formă sau alta, încearcă să răbufnească. Cei mai mari sfinți s-au plîns de năvala ispitelor ce-i încerca după lepădarea de negura păcatului. *Fer. Augustin* remarcă, în *Confesiunile* sale, că trecuseră 12 ani de la convertire și făcuse progrese vădite în domeniul vieții religioase și morale, dar unele apetituri ale naturii vechi — robită păcatului — cereau cu insistență să fie satisfăcute. „Imaginile voluptăților întipărite prin deprindere sînt slabe, zice el, dar adeseori mă îndeamnă la revenire, la consimțire, și-mi dau iluzia actului” (Confes. X, 30).

Avînd în vedere că păcatul ar putea oricînd să-și arate virulența, chiar după ce a fost înfrînt prin pocăință, lupta împotriva lui trebuie dusă pînă la moarte. Existența acestor două euri — păcătos și innoit prin pocăință —, precum și lupta lor,

a lămurit-o Iisus, în *parabola neghinelor*, unde stăpînul spune slujitorilor săi: „Lăsați-le să crească împreună pînă la seceriș, ca nu cumva să smulgeți grîul cu neghina. Și atunci, la vremea secerișului, voi zice secerătorilor: pliviți întîi neghina și o legați în snopi ca s-o ardem, iar grîul îl adunați în jîtnița mea” (Mt. 13, 29—30).

Ce este de făcut în fața primejdiei amenințătoare a păcatului? Pentru a păși pe drumul desăvîșirii creștine, trebuie să considerăm pocăința începutul izbăvirii. Ea rămîne o îndatorire permanentă pentru creștinul rîvnitor de mîntuire. Intr-una din zile se apropia Mîntuitorul de un sat. Își îndreaptă chemarea către cineva spunîndu-i: „Vino după mine”. Acesta i-a zis: „Doamne, voi merge după tine, dar îngăduie-mi să-mi iau mai întîi rămas bun de la cei din casa mea. Iar Iisus a zis către dînsul: *Nimeni punîndu-și mîna pe plug și uitîndu-se înapoi nu este potrivit pentru împărăția lui Dumnezeu*” (Luca 9, 61.). Nimeni punîndu-și odată mîna pe plugul ce sapă brazde adînci în ogorul vieții sale sufletești, spre a-l face propriu semănăturii virtuților, nu este înțelept dacă ascultă cîntecul de sirenă al doririlor deșarte, ce adeseori îl fredonează vechiul Adam din noi, acum înlănțuit.

Să stăruim, deci, cu osebire, în zilele acestea de post, pentru primenirea vieții noastre, pentru ca să ne împărtășim din izvoarele de bucurie ce ni le-a hărăzit Părintele ceresc, „*Întoarceți-vă și voi deschide jghiabiurile cerului și voi vărsa binecuvîntarea mea din belșug*”. (Maleahi, 3, 7, 10.).

Preot Ioan Bunea

LACRIMILE POCĂINȚEI

Duminica V-a din Post

Perioada celor zece săptămîni ale Triodului a fost numită și poate fi considerată ca o adevărată școală de formare creștinească, ea fiind cea mai bogată în conținut duhovnicesc și cea mai rodnică pentru viața sufletească a credincioșilor.

Triodul este prin excelență timpul pocăinței, timpul celor dintîi pași pe cărările mîntuirii.

Întreaga imnografie a Triodului reflectă tendința Bisericii de prefacere treptată a omului lăuntric. Pentru „tămăduirea rănilor celor ascunse” în adîncurile firii omenești, Biserica se îndreaptă spre amîndouă laturi ale vieții cu scopul de a dezrădăcina „răutatea patimilor” ce se arată prin „amîndouă fețele”, patimă pentru trup și păcat pentru suflet.

Duminica de astăzi poartă numele Mariei Egipteanca, păcătoasă care prin lacrimile pocăinței s-a ridicat la treapta sfințeniei. După ce mai înainte s-a făcut povățuitoarea desfrînării, această tinără a ajuns să se ridice din „stricăciunea patimilor celor omoritoare” spre „nestricăciunea bunătăților celor mai presus de fire ce ni le-a dăruit Hristos”, devenind astfel simbolul pocăinței integrale și al convertirii autentice.

Din descrierea vieții ei de către Sofronie, patriarhul Ierusalimului, cunoaștem stadiul vieții ei păcătoase, dar și stadiul vieții ei de sfințenie, după triumful pocăinței sale transfiguratoare.

Începînd de la 12 ani de cînd a ieșit din dragostea și de sub ocrotirea părinților ducîndu-se la Alexandria, de atunci tinăra Maria a pășit pe calea „care i se părea că este dreaptă, dar la capătul căreia era prăpastia morții” (Prov. 14, 12).

Era frumoasă și tocmai frumusețea ei a dus-o la o viață descumpănită. Parcă anume a căutat primejdia ca să cadă întrînsa (Ecl. 3, 27). Este adevărat că înfățișarea frumoasă a chipului este o podoabă a femeii, dar podoaba ei cea mai de preț nu trebuie să fie aceasta, ci salba faptelor bune și a virtuților (I Tim. 2, 9).

În Alexandria și peste tot unde a umblat prin „vorbe trufașe și deșarte a momit întru poftele trupului și întru desfrînări” (II Petru 2, 18) pe tineri și bătrîni deopotrivă. Timp de 17 ani și-a murdărit trupul și și-a întunecat frumusețea sufletului cu dulcele poftelor sale nesăbuite.

Alipindu-se unor călători ce mergeau la Ierusalim de sărbătoarea Înălțării Sfintei Cruci a ajuns și în acest oraș, continuîndu-și viața ușuratică. Împreună cu mulțimea venită la acest praznic a încercat de mai multe ori să intre în biserică, dar n-a putut. Noroiul faptelor ei a fost acela care i-a închis intrarea în Biserică.

Luînd chezaș pe Maica Preacurată că își va trăi viața în înțelepciune și departe de întinăciunea patimilor spurcate dacă se va învrednici să intre în biserică, i s-a îndeplinit această dorință. Închinîndu-se Sf. Cruci a mulțumit Maicii Domnului și a rugat-o să o „povățuiască pe calea ce duce la pocăință”.

În acel moment a auzit din depărtare zicînd: „Dacă vei trece Iordanul vei găsi odihnă”. Cu cele trei pîini luate drept merinde și după ce s-a împărțășit în biserica Sf. Ioan Botezătorul de pe malul Iordanului a trecut riul și s-a afundat în pustie, făcîndu-se podoaba înfrînării și a vieții îngerești. După 47 de ani de aspră pocăință a murit în vîrstă de 76 de ani,

fiind trecută în rîndurile sfinților cu prăznuirea amintirii ei în ziua de 1 aprilie a fiecărui an.

Luînd drept piatră de hotar convertirea Mariei, deosebim în viața ei o perioadă de triumf a păcatului și o perioadă de triumf a pocăinței. Impiedecarea de a intra în biserică ca să se închine sf. Cruci a fost un moment hotărîtor în viața ei. Acum s-a convins că între desfrinare și sfințenie nu poate fi nici o împreunare și tot acum a început plînsul și pocăința Mariei.

Se știe că plînsul poate rezulta din mai multe cauze și înțelesul lui depinde de cauza din care pornește. De aceea nu toți cei ce plîng și varsă lacrimi amare își găsesc ușurarea și mîngăierea. Cei ce plîng deobicei, par a fi nefericiți și nemîngăiați. Plecînd de la acest fapt, cuvintele Mîntuitorului: „Fericiți cei ce plîng că aceia se vor mîngăia” ar fi în contradicție cu realitatea vieții, pentru că este foarte greu să crezi cum pot fi fericiți cei ce plîng. Și totuși pot fi fericiți și dntr-aceștia. Este vorba de aceia care îngrozindu-se de uriciunea păcatelor lor dau expresie acestei amărăciuni prin lacrimi sincere de pocăință. Așa e cazul și cu desfrîната egipteană. Lacrimile ei rezultă din părerea de rău pentru păcatele săvîrșite cu care a suferat pe Dumnezeu.

Celor ce plîng din astfel de motive, Mîntuitorul le făgăduiește mîngăierea harică: iertarea păcatelor și scăparea de chinuri sufletești în viața de acum, iar pentru viața viitoare împărăția cerurilor, adică bucuria (Sf. Ioan Gură de Aur).

Din cele de mai sus rezultă că, pe lîngă lacrimi de durere și de bucurie, avem și lacrimi de pocăință. Considerate ca un foc care curăță întinăciunea sufletului, ca un diamant care îșnește din frămîntarea lăuntrică a ființei păcătoase, acestea — distrugînd iadul din sufletul celui cuprins de păcat — îi aduc liniștea, ușurarea, învierea și înălțarea sufletului spre zări de fericire, de înaltă moralitate și sfințenie. Astfel în baia lacrimilor sale de pocăință Maria Egipteanca și-a găsit echilibrul necesar prin așezarea sufletului în cadru de funcționare normală, făcîndu-l în același timp propriu virtuților aducătoare de mîntuire. În suvoiul cald al acestor lacrimi ea și-a găsit izvorul mîngăierii, renașterii și al mîntuirii sale sufletești.

Transformarea trecutului păcătos și pătimaș al Mariei Egipteanca în izvor de viață nouă, ne oferă prilejul de a cunoaște puterea transfiguratoare a pocăinței și rostul lacrimilor vărsate pentru ștergerea unui asemenea trecut. Prin lacrimile pocăinței sale această tinără a murit păcatului desfrînării și vieții sale

descumpănite, eliberându-se de forța trecutului ei care-o ținea legată în sfera vieții păcătoase.

Viața trăită în gama nesfârșită a patimilor fără nici un friu și control al conștiinței, lipsită de echilibru și orientare sănătoasă și cu irosirea fără rost a puterilor fizice și spirituale, străină de ori ce curățire trupească și morală și fără nici o perspectivă de mai bine este o viață pierdută, o viață sterilă atât pentru individ cât și pentru societate. De aceea să ne clădim și să ne așezăm viața în rostul preocupărilor ei majore, în cadrul moralității autentice, în spiritul trăirii ei ordonate și a folosirii puterilor ei spre folosul sufletului și al societății în care trăim.

Fugind de viața molatecă a patimilor, să ne folosim energiile și valorile noastre permanente pentru stilul nou al vieții, în care regula este munca, iar scopul, fericirea și înfrățirea tuturor.

Pr. Ieremia B. Ghita

ÎNCHINAREA ÎN DUH ȘI ADEVĂR

Duminica V-a după Paști

Trecind din Iudeea spre Galileea, Iisus face un scurt popas în orașul Sihar din Samaria, lângă fântina lui Iacov. Ostenit și însetat, El își așteaptă acolo ucenicii plecați după merinde. Până să se reîntoarcă ei, vine la fântină o femeie samarineancă, căreia Iisus îi cere să bea apă.

De aici se înfiripează apoi o convorbire în doi, pe care Apostolul Ioan ne-o descrie atât de sugestiv și o imortalizează în pagini de o frumusețe rară. Convorbirea aceasta, pe lângă farmecul ei, are și un conținut bogat de învățături de o varietate deosebită și cu adinci rezonanțe sufletești. Din punct de vedere soteriologic, această convorbire consemnată numai de evanghelistul Ioan, are o importanță de primul rang.

Pornind de la o temă simplă, legată de o trebuință trupească firească, setea, convorbirea, care se desfășoară într-un cadru natural, ajunge gradat să se extindă asupra unor zone tot mai largi de cugetare și să se fixeze asupra unor adevăruri de credință fundamentale. Locul de lângă fântina lui Iacov se prefăcea, deci, într-un amvon de propovăduiri a învățăturilor mintuitoare ale „Legii celei noi”.

Le vom pomeni doar în treacăt, ca apoi să ne oprim asupra uneia singure. Iată-le:

1. despre egalitatea tuturor fiilor lui Dumnezeu;
2. învățătura despre harul lui Dumnezeu;
3. apa vie a învățăturilor, dătătoare de viață veșnică;

4. despre castitate și căsătorie;
5. despre omnipotența lui Dumnezeu;
6. despre ființa lui Dumnezeu și adevărata închinare.

În cele ce urmează, ne vom opri mai pe larg asupra ultimei teme.

Pentru o mai bună înțelegere a ei, vom începe prin a lămurii termenul de închinare. Prin închinare, în sens mai larg, înțelegem manifestarea în extern, de către credincioși, a sentimentelor de adorare a Ființei supreme, Dumnezeu, concretizată în acte ca: rugăciunea, cântarea, citirea, îngenunchierea, semnul sfintei cruci și altele.

În vorbirea curentă, cuvântul închinare are și un înțeles mai restrâns și se referă mai mult la rugăciune. În acest înțeles, vom vorbi și noi despre „închinare”. Cunoșcând importanța rugăciunii în procesul de mântuire a credinciosului, rugăciunea devine obiectul atenției constante a Domnului nostru Iisus Hristos. El spunea: „Cînd vă rugați nu spuneți multe ca păgînii” (Ioan 6, 7); Iar în altă parte: „Tu însă, cînd te rogi, intră în camera ta și închizînd ușa te roagă Tatălui tău într-ascuns”... (Matei 6, 6.).

Iisus condamnă rugăciunea formală, lipsită de sinceritate cînd spune: „Poporul acesta se apropie de mine cu gura și mă cinstește cu buzele, dar inima lui este departe de mine” (Matei 15, 8).

În pilda vameșului și a fariseului ni se spune că închinarea trebuie făcută cu smerenie. Acest lucru de altfel e și firesc căci în esență, închinarea este un act de supunere. Ea definește raportul de atîrnare a credinciosului imperfect față de Ființa supremă, atotputernică și desăvîrșită: Dumnezeu. Îngîmfarea și mîndria desființează pur și simplu acest raport de interdependență între credincios și Dumnezeu și face ca rugăciunea să-și piardă valoarea.

Prin actul închinării adevărate se statornicește pe aripile gîndului o punte de legătură între credincios și Dumnezeu; credinciosul intră în comuniune spirituală cu Dumnezeu. Din acest punct de vedere ea este nu numai folositoare dar și necesară.

Inchinarea răspunde însă și unei cerințe a sufletului. Închinarea, poate fi considerată ca un act reflexiv al sufletului în permanentă vibrație. Acest suflet căzut în strînsoarea păcatului, se vrea eliberat.

Dar pentru ca legătura dintre două ființe să poată fi reală și trainică, se cere ca ele să se cunoască în prealabil. Cunoașterea stă la baza tuturor relațiilor dintre ființele vii. Pe cine nu-l cunoști, nu poți să-l iubești, nici să ai vreun resentiment

față de el. Cît privește problema cunoașterii dintre Dumnezeu și credincios, ea se pune în felul următor. În atotștiința Sa, Dumnezeu ne cunoaște pînă în cele mai mici amănunte. În fața Lui pînă și gîndurile noastre rămîn descoperite. Cine, deci, trebuie să fie obiectul cunoașterii pentru ca închinarea adevărată să poată să aibe loc? Firește că noi trebuie să cunoaștem pe Dumnezeu. Cunoașterea lui Dumnezeu e una din condițiile mîntuirii. „Iar viața veșnică aceasta este, să te cunoască pe Tine“ ... (Ioan 17, 3.).

Mîntuitorul Iisus, în convorbirea sa cu femeia samarineană, printre altele îi spune referitor la problema cunoașterii: „Voi vă închinați la ce nu știți, noi ne închinăm la ce știm“ (Ioan 4, 22). Deci pentru închinătorii adevărați Dumnezeu nu e o ființă necunoscută.

Pe Dumnezeu îl putem cunoaște prin descoperirea naturală și supranaturală.

Pe cale naturală cunoaștem pe Dumnezeu din lucrarea miinilor Lui, din alcătuirea minunată a lumii acesteia și a tot ce ne înconjoară. Mina lui Dumnezeu o descoperim, atît în li-cărul stelelor, cît și în zîmbetul ghiocelor. Numai să avem ochi limpezi și pătrunzători ca să le putem vedea toate lucrurile din lume, în înfățișarea lor reală, în puritatea și frumusețea lor. Contemplînd creația lui Dumnezeu, psalmistul exclamă extaziat: „Cerurile spun slava lui Dumnezeu și lucrarea miinilor Lui o vestește tăria“ (Psalm 18, 1).

Dar cunoașterea lui Dumnezeu se poate realiza și prin credință, apoi prin descoperirea supranaturală, făcută de către bărbații aleși prin inspirația Duhului Sfînt. Aceștia au vestit voinea lui Dumnezeu sub formă de învățături scrise și orale, învățături cuprinse în Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție (II Petru 1, 21.).

Descoperirea dumnezeiască făcută de profeți, se desăvîrșește prin Mîntuitorul după cum și Apostolul scrie: „Dumnezeu a grăit părinților noștri prin prooroci, iar mai pe urmă ne-a grăit nouă prin Fiul“ (Evrei 1, 1—2, Ioan 17, 6).

El a revelat oamenilor pe Dumnezeu adevărat, ne-a dat relații privitoare la ființa lui Dumnezeu cînd spune că „Dumnezeu este Lumină“ (Ioan 1, 5), „Dumnezeu este Iubire“ (I Ioan 4, 8) ...

În convorbirea avută cu femeia samarineană, Iisus ne arată că: „Dumnezeu este Duh și cei ce i se închină cade-se să i se închine în duh și adevăr“ (Ioan 4, 24). De ce această închinare în duh? Intii, pentru că credinciosul se aseamănă cu Dumnezeu „prin duh“. Dată fiind această asemănare „în duh“, fuziunea dintre credincios și Dumnezeu — prin închinare — se poate realiza cu o sporită eficiență. În rîndul al doilea, Dum-

mezeu fiind Spirit, legătura credinciosului cu acest Spirit trebuie făcută pe cale adecvată, deci prin închinare „în duh“.

Istoria religiilor ne arată că ori de câte ori credincioșii și-au materializat dumnezeii lor sau i-au învăluit într-un mister de nepătruns, tot de atâtea ori ei au greșit căzînd în idolatrie sau misticism.

În creștinism „închinarea în duh“ își are temeiul și în faptul că sufletul credinciosului, dornic de a fi eliberat de sub tirania păcatului, poate să ajungă pînă la locul său de obîrșie — sînul Tatălui ceresc — loc de supremă împăcare. În adîncurile insondabile ale sufletului întotdeauna a existat dorința de unire cu Ființa supremă, Dumnezeu. Acestei dorințe îi răspunde cît se poate de bine lucrarea, sau mai bine zis actul închinării, „în duh“. Prin el, unirea credinciosului cu Dumnezeu devine pe deplin realizabilă.

Iisus cere ca închinarea noastră să fie făcută și „în adevăr“. Pe adevăr se zidește totul în lume. Viața e fundamentată pe adevăr. Adevărul e nu numai o lege, dar e și o Ființă, e Dumnezeu. „Adevărul este primul nume a lui Dumnezeu“. Dar adevărul e și lumină. „În ea strălucesc toate ființele“. Pilat vrea să știe ce e adevărul. Iisus altă dată a spus: „Eu sînt calea, adevărul și viața“ (Ioan 14, 6.).

Adevărul revelat de Dumnezeu este unic, depozitat în „Una sfință sobornicească și apostolească Biserică“. Ea ne învață: „Căutați adevărul și el vă va slobozi pe voi“, iar în altă parte ne sfătuiește: „Ispitiți Scripturile și ceea ce e bun să țineți“.

Închinarea în adevăr trebuie să ție seama de spusele de pînă aici, să aibe ca țintă Adevărul, să-l înfrățească pe credincios cu El și să-și contopească așa-zicînd întreaga ființă în El.

În creștinism, singura regulă eternă și permanent viabilă este ca, închinarea să se facă „în duh și adevăr“. O astfel de închinare poate să ne fie de mare folos, să ne mîntuie. Iisus Mîntuitorul a recomandat-o samarinencii și o recomandă tuturor credincioșilor.

Pr. Al. Sinițeanu

SAMARINEANUL MILOSTIV

Duminica XXV-a după Rusalii

În această duminică din pragul postului Crăciunului, Sfînta noastră Biserică ne pune în față pilda samarineanului milostiv (Luca 10, 25—37).

Dacă citim cu atenție această parabolă, atunci în fața noa-

stră se desfășoară tabloul unei drame umane zguduitoare și cu un adânc înțeles.

Pe când propovăduia într-o casă din Ierusalim, un învățător de lege îl întreabă pe Iisus: „cine este aproapele meu?” Printr-un exemplu dramatic, mai clar și mai mișcător decât cele mai frumoase teorii, Mintuitorul îi demonstrează cine este aproapele și ce însemnează iubirea față de el.

Un om — iudeu după neam — coboară de la Ierusalim în Ierihon prin îngrozitorul deșert, în care colinele de calcar golașe alternează cu văile fără apă, de asemenea golașe. El trece printr-un loc penibil și periculos.

O ceată de tilhari îl dezbracă, îl rănesc, apoi pleacă și-l lasă „abia viu”, adică expus unei morți sigure, dacă nu intervine un ajutor prompt.

În fața acestui caz, o minte și o inimă fatalistă ar spune că avem de a face cu victima unui destin năpraznic, orb și neîndurător. Concluzia, care se desprinde pînă la urmă dintr-o astfel de apreciere, este resemnare și pasivitatea.

Dar o minte și o inimă creștină nu poate privi lucrurile în felul acesta. Ea vede în cel căzut între tilhari o victimă a egoismului răpitor, a urii și a linsei de iubire față de aproapele. Situația lui critică nu este consecința unui „destin rău”, ci rodul păcatului în dezlănțuire violentă, împotriva căruia trebuie să lupti cu arma binelui.

Pe lângă cel rănit de tilhari trec unul după altul trei oameni: un preot, un levit și un samarinean.

Preotul trece pe alături, adică — văzînd victima — își continuă călătoria, luînd-o pe cealaltă parte a drumului și dovedind o uimitoare indiferență față de suferințele grele ale celui de-un neam cu el.

Levitul dovedește o atitudine și mai inumană: se apropie de cel rănit pentru ca să-l vadă mai bine, dar inima sa rămine înghețată față de fratele său.

Samarineanul săvîrșește — *din iubire, prin iubire și cu iubire* — ceea ce primii doi neglijează în chip inuman și rușinos. Căci el experimentează un sentiment, care n-a pătruns nici în inima preotului iudeu și nici în inima levitului, și anume *mila*. Aceasta îi dictează gestul generos de binefacere: — fără să ezite la gîndul că tilharii ar putea fi aproape și că, deci, îl paște pe el însuși o mare primejdie, generosul binefăcător intervine prompt și acordă rănitului întreaga asistență necesară.

După ce se încredințează că învățătorul de lege a înțeles bine tîlcul parabolei, Iisus îl invită la *acțiune*, spunîndu-i: „Du-te și fă și tu la fel!” Ceea ce însemnează: mergi și imită acest model!

Nimic nu poate reda mai profund, mai concret și mai convingător învățătura creștină despre iubirea aproapelui, decât această parabolă. Ea ne arată că *aproapele este orice om*, indiferent de neamul din care face parte, de credința pe care o mărturisește și de starea în care se află. Iubirea de aproapele înfringe diferențele de convingere, prejudecățile de rasă, deosebiriile ori care ar fi ele, urile învechite și toate păcatele care învrăjesc și dezbină.

Samarineanul milostiv este tipul iubirii creștine în plină acțiune. El reprezintă chipul mișcător al Mintuitorului, prin care se coboară în lume toată iubirea dumnezeiască. Acesta se jertfește pentru mântuirea și fericirea creaturii și ne dă un exemplu viu despre felul cum trebuie să iubim pe aproapele nostru ca pe noi înșine: „V-am dat vouă pildă ca să faceți și voi precum v-am făcut eu” (Ioan 13, 15).

Tilcul adînc care se desprinde din parabola samarineanului milostiv, este acesta: „*să nu iubim cu vorba, numai din gură, ci cu fapta*” (I. Ioan 3, 18). Căci valoarea unei religii se măsoară după gradul transformării în fapte a ideilor și sentimentelor religioase. Religia nu este simplă teorie, ci dă regulile pentru viață și dictează o anumită linie de conduită. Ea nu urmărește cunoașterea adevărurilor religioase numai pentru motive și scopuri abstracte, ci pentru a le pune în slujba vieții. Drept aceea, adevăratul creștinism nu stă în domeniul ideilor pure sau al sentimentelor intime, ci *în fapta concretă de dăruire pentru altul*.

În consecință, problema principală, este *topirea urii în flacăra iubirii* — pentru ca egoismul să se convertească în dăruire generoasă pentru semenii. Noi vom reuși să ne zidim fericirea dorită în măsura în care vom arde pe altarul iubirii munții de ură și de egoism îngrămădiți în viața noastră.

Drept aceea, întrebarea principală pe care trebuie să ne-o punem, este aceasta: Ce ne spune Mintuitorul nouă, creștinilor de azi, prin parabola samarineanului milostiv? Ne spune: „*Du-te și fă și tu la fel!*”. Ceea ce înseamnă că Mintuitorul ne trimite ca — prin inimă generoasă ca a samarineanului milostiv — să împlinim marea sarcină umanitară a faptelor de îndurare trupească și sufletească față de semenii noștri de pretutindeni. A nu săvîrși acest lucru, înseamnă a reedita figura inumană și rușinoasă a preotului și a levitului.

Prin o astfel de lepădare de noi înșine pentru binele semenilor de pretutindeni, facem să lucreze în lume însăși iubirea lui Dumnezeu, cea spre binele tuturor. În felul acesta, apropiem împlinirea în lume a mesajului din noaptea sfîntă a Crăciunului: „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pămînt pace și între oameni bunăvoie”.

Pr. Prof. Corneliu Sîrbu

SENSUL IERTĂRII CREȘTINE

Duminica XXXIV-a după Rusalii

În rugăciunea „Tatăl nostru“, pe care creștinii o rostesc zilnic, întâlnim următorul text: „Și ne iartă nouă greșalele noastre precum și noi iertăm greșiților noștri“ (Matei, 6, 12). După ce Mântuitorul i-a învățat pe Apostoli această rugăciune, insistă, revenind asupra acestui singur text, arătând că „de veți ierta semenilor greșalele lor, ierta-va și vouă Tatăl vostru cel ceresc; iar de nu veți ierta greșalele lor, nici Tatăl vostru nu vă va ierta greșalele voastre“ (Matei 6, 14—16).

În textul citat mai sus din „Rugăciunea Domnească“ distingem două părți: pe de o parte cerem iertare greșalelor noastre, iar pe de altă parte noi înșine punem drept condiție a acestei iertări, iertarea pe care noi o acordăm celor ce ne greșesc nouă.

De aici rezultă că Mântuitorul ne descopere pe Tatăl ceresc ca pe un părinte bun, care ne iartă de orice greșală și care cu brațele deschise ne primește în iubirea Lui părintească, ca pe copiii Săi. El nu ne refuză iubirea Lui nici atunci când ne-am abătut de la ea și apucând pe drumul păcatului, nu am făcut voia Lui. El ne iubește și se bucură de orice reîntoarcere a noastră. În numele unei iertări universale și depline, Dumnezeu-Tatăl a trimis în lume pe Fiul Său. Hristos a venit să aducă iubirea și pacea tuturor sufletelor împovărate de păcat, care nu mai puteau suporta apăsarea chinuitoare a conștiinței, acordându-le tuturor iertare. Iisus a vindecat pe toți suferinzii trupești de orice boală sau neputință ar fi fost cuprinși, iertându-i mai întâi de păcat, și astfel, împăcându-i cu Dumnezeu, i-a făcut apți pentru a pune în aplicare roadele acestei iertări. De la femeia care spală cu lacrimi picioarele lui Iisus și le șterge cu părul capului în semn de pocăință și smerenie și pînă la slăbănogul din Capernaum, Iisus acordă tuturor pacea Sa cerească, iertându-i de orice păcat. Jertfa de pe Golgota este actul iertării universale și depline. Toți cei care înainte de Mântuitorul au murit în nădejdea mântuirii prin El, au fost iertați prin jertfa Lui. Pe Golgota Iisus Hristos îi iartă pe toți, absolut pe toți; chiar și pe aceia care îl batjocoresc, îl hulesc, îi pun cunună de spini, îl răstignesc, sau îi împung coasta cu sulița. „Părinte, iartă-le lor, că nu știu ce fac“ (Luca 23, 34) este ultima rugăciune a Celui aflat în agonia morții. El i-a iertat pe toți, pentru ca toți să poată beneficia de roadele iubirii Lui. El i-a iubit pe toți, chiar și pe răstignitori... El vrea ca și aceștia să intre în ambianța iubirii Lui și să devină renăs-

cuți prin har, copii preaiubiți ai Tatălui ceresc. Semnele cuielor se păstrează pînă în veșnicie ca o mărturie eternă a unei iertări depline și ca oferire permanentă a iertării pentru toți aceia care greșind se pleacă sub umbra crucii Lui ca să-și plîngă păcatul, convinși fiind că măcar o picătură din singele nevinovat al jertfei Fiului Omului a curs și pentru ei, și primind iertare, trăiesc o viață nouă lipsită de păcat și plină de roadele iubirii Celui ce i-a iertat.

Se pune problema: de ce Mintuitorul ne cere să iertăm pe aproapele în măsura în care și noi cerem să fim iertați? Putem noi să iertăm cu o egală iubire cu care sintem iertați? Sau, cerind zilnic iertarea păcatelor, cerem în același timp osîndă, dacă nu putem ierta și noi cu o egală iubire cu care cerem să fim iertați?!

Prin faptul că cerem iertare în măsura în care și noi iertăm, se evidențiază lămurit caracterul imperativ al iertării. Aceasta se traduce printr-o apropiere de semenul nostru, de înțelegere a lui, a neputințelor lui, a greșelilor lui. Este, cu alte cuvinte, o iertare-răspuns iertării pe care ne-o acordă Dumnezeu. Precum Dumnezeu ca un părinte iubitor se apropie de noi, de neputințele noastre, de greșalele noastre și ca pe niște copii iubiți ne iartă și ne ajută să nu mai greșim, și noi, care sintem ai Lui, datorî sintem să facem ca El. „Cine zice că rămîne în El, dator este, precum acela a umblat și el așa să umble“ (I Ioan 2, 6).

În cadrul iubirii, noi îl iubim pe Dumnezeu pentru că El ne-a iubit mai întîi (I Ioan 4, 10), iar iubirea lui Dumnezeu devine motiv al iubirii noastre și imperativ de-a ne deschide față de semen cu egală iubire cu care am fost și sintem iubiți de Dumnezeu. Tot astfel și în privința iertării: trebuie să răspundem cu o egală doză de iertare, iertării cu care am fost și sintem iertați. Obiectul iertării noastre nu mai poate fi ca în cadrul iubirii, Dumnezeu, și prin Dumnezeu întreaga crea-tură, ci obiectul iertării este aproapele nostru.

Smerenia ne îndeamnă ca totdeauna să ne dăm seama că iertarea pe care noi o acordăm semenului nu poate atinge niciodată iertarea cu care Dumnezeu ne-a iertat și ne iartă pe noi. Prin aceasta, iertarea creștină primește un caracter dinamic. Privind la iertarea lui Iisus Hristos, creștinul își dă seama că este departe de modelul iertării divine, dar în același timp, că este chemat să o urmeze și să o echivaleze. De aici rezultă că strădaniile creștinului de-a ierta, trebuie să fie într-o permanentă depășire.

Dar o astfel de iertare universală și deplină, îndreptată spre oricine mi-ar greși și oricît mi-ar greși, nu înseamnă cumva o slăbiciune din partea mea? Oare nu va abuza de ier-

tarea pe care i-o acord și în loc să-și îndrepteze greșala, va continua să se complacă în ea, asigurat că la mine va găsi totdeauna o inimă deschisă, care trecînd cu ușurință peste greșelile lui, îi voi acorda din iubire un maxim de iertare? Răspunsul la această întrebare îl vom da, analizînd diferite feluri de manifestare a iertării din partea creștinilor.

În prima categorie ar intra creștinii care, deși cer zilnic iertare, refuză în permanență să acorde și ei semenilor lor aceeași iertare. Ei înfrîng o lege elementară a dreptății, aceea de a nu răspunde cu iertare celor ce le greșesc, deși ei înșiși cer această iertare lui Dumnezeu. Aceasta înseamnă o închistare în propria-i persoană, un egoism feroce, o mîndrie, sau o idolatrizare a eului, ce se redă prin conștiința că ei nu pot greși niciodată și că aproapele nu merită iertare. Acest refuz brutal de a te apropia de semenul tău și de-al înțelege că și el poate greși, face ca prin rugăciunea „Tatăl nostru” să-ți ceri o condamnare din partea Dreptului Judecător. Această categorie de credincioși se aseamănă cu datornicul din pilda Mîntuitorului (Matei 18, 23—35), care deși a fost iertat de datoria sa, el nu a voit să-și ierte datornicul ce-i datora cu mult mai puțin. Condamnarea pentru veșnicie a datornicului neiertător, este concluzia acestei drame.

În a doua categorie ar intra credincioșii care iartă, dar care nu vor să uite greșalele semenilor lor. Aceasta nu este propriu-zis iertare, ci o formalizare a iertării, asemenea unui înveliș frumos care acopere un miez de putregai. Acești credincioși, ca și primii, rămînînd cu sufletul plin de mînie și de ură față de cei ce i-au greșit, nu numai că trec indiferenți față de suferința celor ce i-au greșit, dar chiar se bucură cînd acestora li se întîmplă un rău, sau se tulbură cînd acestora le este bine. Mai mult chiar, orice rău li s-ar întîmpla celor ce ți-au greșit, îl socotești ca pe un semn ceresc de răzbunare din partea lui Dumnezeu pentru greșala săvîrșită de ei. Acest fel eronat de a înțelege lucrurile, izvorit dintr-un suflet care nu vrea să ierte sau să uite greșala semenului său, rămîne o judecată minoră, lipsită de temei creștin, fiindcă dreptatea lui Dumnezeu este deasupra capriciilor zilnice, chiar dacă cei ce înțeleg lucrurile în felul acesta s-ar declara creștini.

În a treia categorie se încadrează acei creștini care, rugîndu-se ca Tatăl ceresc să le ierte greșalele lor, se străduiesc să „ierate fratelui său din toată inima” (Matei 18, 35). Aceștia sînt creștinii care caută în viața lor morală să imite viața de iubire a Mîntuitorului. Aceștia sînt inimi generoase îndreptate totdeauna cu o iubire sinceră față de semenul lor, căruia îi doresc numai binele și caută neconținut a-și ajuta aproapele să se realizeze cît mai deplin. Acești creștini au o conștiință sme-

rită, în sensul că văd în aproapele lor nu numai defecte, ci și calități, dându-și totodată seama că precum semenul lor a greșit, tot așa pot și ei greși față de aproapele lor, sau față de Dumnezeu.

Cum să iertăm însă pe aproapele? Dezbătând această problemă, răspundem și la întrebarea de mai sus. (De la început precizăm că vom privi problema din punct de vedere moral creștin, nu juridic).

Pornind de la principiul: „Iubește pe păcătos, dar urăște păcatul“, iertarea acordată celui ce mi-a greșit nu poate avea un caracter pasiv, ci unul activ. Iertarea acordată semenului nu va primi aspectul unei delăsări sau slăbiciuni, fiindcă pe mine mă interesează în mod real viața celui pe care l-am iertat. Nefiind vorba de o iertare formală, ci de una deplină și activă, îl iert pe cel ce mi-a greșit, fiindcă el este fratele meu, este chipul lui Dumnezeu, pentru că și Dumnezeu îl iartă cum m-a iertat pe mine. Dar această iertare este expresia sinceră a iubirii îndreptată spre cel ce mi-a greșit, încît iertarea acordată lui mă pune din nou în legătură de iubire cu el, determinîndu-l să-și deschidă sufletul spre mine și să-mi primească iertarea mea deodată cu dezaprobarea faptei lui rele; îi dau astfel posibilitatea morală de îndreptare. Iertînd pe aproapele — după porunca Mîntuitorului — de șaptezeci de ori cîte șapte (Matei 18, 21—23), tot de atîtea ori îi demonstrez că îl iubesc și că insist mă interesează, nu pot trece indiferent pe lângă viața lui și doresc ca el să nu mai greșască. Este aici, desigur, o faptă de eroism moral creștin bazată pe optimismul că cel ce-mi greșeste, ori de cîte ori mi-ar greși, rămîne totuși creatura lui Dumnezeu și fratele meu, pe care Dumnezeu îl iartă și pe care sînt chemat și eu să-l iert.

Mîntuitorul i-a iertat pe toți, fiindcă pe toți i-a iubit. Chiar și pe fariseii și cărturarii care îi făceau de atîtea ori opoziție și îl urau așa de cumplit. Ultima Lui rugăciune este și pentru iertarea lor. Cu toate acestea, Mîntuitorul a demascât persistența lor în greșală, combatînd-o atît de tăios ca sentințele de la Matei cap. 23. Dumnezeu, chiar dacă ne iartă, nu rămîne indiferent față de greșala noastră, ci de multe ori ne ceartă ca să ne îndreptăm. „Pe cine iubește Domnul îl ceartă și biciuiește pe tot fiul pe care îl primește. Dacă suferiți certarea, Dumnezeu se poartă cu voi ca față de fii; căci care este fiul pe care nu-l ceartă tatăl? ... Apoi, dacă am avut pe părinții noștri trupești, care să ne certe, și i-am respectat, nu ne vom supune oare cu mult mai mult Tatălui duhurilor, ca să trăim?“ (Evrei 12, 6—10).

Dar fapta este legată de persoană, ea este expresia persoanei, reprezentînd voința, gîndirea și întreaga adeziune a

persoanei la fapta săvârșită. Și dacă fapta este rea, înseamnă că și persoana este rea și deci ceva rău nu merită a fi iubit, iar iertarea acordată persoanei rele ar însemna a-i da posibilitate să rămână în greșală, fiindcă iertarea ar deveni în acest caz o accepiune indirectă și involuntară a faptei. La aceasta răspundem că oricât de mare ar fi greșala săvârșită și oricât de predispusă spre rău ar fi persoana, totuși nu trebuie să ne pierdem încrederea în semenul nostru, în forțele sale bune de realizare a binelui. Arătăm astfel convingerea că răutatea lui este un accident și că în eul lui intim este bun și că el poate să învingă răul din el, dacă este ajutat și astfel să devină bun. Pe de altă parte, iertarea acordată semenului este și o consecință a căinței lui: „Și de-ți va greși fratele tău, mergi și-l mustră între tine și el singur. De te va asculta ai dobândit pe fratele tău...” (Matei 18, 15.). Căința lui exprimă o dezlipire categorică de fapta rea, este o biruință a conștiinței binelui în fața unei fapte rele și totodată hotărîrea de a se smulge din rău și de-a săvârși binele. Iertarea greșelii lui ca expresie a iubirii sincere ce i-o acordăm este tot una cu un ajutor real pe care îl manifestăm față de semenul nostru ca să se statornicească în bine. Dar în situația că aproapele nostru nu-și recunoaște greșala, ci se menține într-o aderență la fapta lui rea, ce atitudine vom lua? Mintuitorul ne învață că cel ce nu-și recunoaște greșala și nu vrea să o îndrepteze, să fie arătat obștii.

Din cele de mai sus rezultă că noi trebuie să iertăm pe aproapele nostru, fiindcă numai iertîndu-i greșalele ne putem apropia de el și-l putem ajuta să se statornicească în bine. Această iertare nu este o slăbiciune, fiindcă noi nu iertăm în sens de aprobare involuntară a faptei lui rele, ci persoana lui, care în fond este bună și pe care o iubim. Dacă aproapele nostru persistă în greșala cu care caută să se identifice și pe mai departe, nu-l vom urî totuși, dar nu ne vom mai asocia cu el în acțiunile noastre.

Mintuitorul ne cheamă la iertare, la a nu trece indiferent pe lângă slăbiciunile și greșalele semenului, ci înțelegîndu-l, a-l ajuta să nu mai greșească. Iar dacă vom întreba ca Petru: „Doamne, de cîte ori va greși fratele meu și eu îi voi ierta lui?” (Matei 18, 21), e suficient să privim măcar o dată spre crucea răstignirii și vom primi răspunsul: „De șaptezeci de ori cîte șapte” (Matei 18, 22.).

Prof. Sorlin Cosma

UNELE PRECIZĂRI ÎN LEGĂTURĂ CU SĂVÎRȘIREA SERVICIILOR DIVINE

de: Prof. CONSTANTIN VLADU

O liturghie sau orice altă slujbă este neschimbată ori unde ai asculta-o. Pretutindeni simți același fior tainic, căci sobornicitatea Bisericii te întâmpină cu aceeași căldură pretutindeni.

Sfinții Părinți și prin excelență cei trei mari dascăli ai Ortodoxiei Vasile, Grigorie și Ioan, aproape contemporani, au codificat așa-zicînd canonul liturghiilor, încît mulțumită și tradiționalismului Bisericii noastre ortodoxe, firul roșu al „regulei” s-a continuat, s-a păstrat și respectat cu scumpătate.

În realitate cultul întreg este o expresie vie a economiei de mîntuire, este istoria acesteia, însăși reprezentarea ei. Fondul îl constituie dogma Bisericii, avînd la temelie învățătura despre mîntuire. De aci omogenitatea și unitatea. Abaterea de la dogmă este erezie, după cum abaterea de la canonul liturgic ar însemna perturbare.

Pînă astăzi după mai mult de un mileniu și jumătate, cultul ortodox a rămas același, neschimbat. În întregul său ca și în amănuntele sale n-a suferit abatere.

Pe marginea acestor adevăruri, în cele următoare, ne referim la unele forme și acte liturgice de o importanță deosebită, fixîndu-le sau precizîndu-le sensul.

1. *Formula de binecuvîntare.* Sfintele Taine și sfînta liturghie care „este taina tainelor” se încep invariabil cu: „Binecuvîntată este împărăția Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor”. Toate celelalte servicii se încep numai cu formula: „Binecuvîntat este Dumnezeu nostru totdeauna acum și pururea și în vecii vecilor”. De la slujba Învierii pînă la ieșirea praznicului, miercuri înainte de Înălțarea Domnului, utrenia se începe nu cu: „Binecuvîntat este Dumnezeu nostru...” ci cu: „Mărire Sfintei și celei de o ființă și de viață făcătoare și nedespărțitei Treimi, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor”.

Explicația stă desigur în importanța care o are serviciul sf. liturghii, în care se aduce jertfa cea necruntă și Sfintele Taine care sînt așezate de însuși Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, ca mijloc de mîntuire, la realizarea căroră ia parte întreaga Sfîntă Treime.

După binecuvîntarea preotului, urmează „rugăciunea (ec-

tenia) păcii". Biserica creștină este o biserică a iubirii, iar iubirea se fundamentează pe pace. Nu poate să fie iubire dacă nu este pace. Deci condiția cea dintâi ca preoții să poată săvârși serviciile divine și credincioșii adunați în biserică la rugăciune să se poată cu adevărat ruga, trebuie ca ei să fie stăpîniți, să fie pătrunși, de pace: „Cînd stați de vă rugați, iertați orice aveți asupra cuiva". (Marcu 11, 25.).

Această rugăciune de cerere este atotcuprinzătoare. Preotul se roagă aci pentru cei de față ca și pentru aceia care nu sînt în biserică, pentru deplinătatea Bisericilor, pentru dregătorii, pentru rodirea țarinilor ca și pentru cei care locuiesc în orașe, în sate și pretutindenea. Neînchipuit de frumoasă, această rugăciune a păcii caută să coboare în comunitatea celor împreună rugători și peste inima lor cea stare, în care ei cu preotul împreună să fie vrednici a asista la cea mai importantă parte a liturghiei, la prezentarea jertfei.

2. *Cădirea*. Împreună cu cele două condiții, arătate mai sus, pentru începutul unui serviciu divin un rol important îl are cădirea. Simeon al Tesalonicului ne spune în legătură cu aceasta următoarele: „Săvîrșind preotul proscomidia aduce lui Dumnezeu tămîie întru mulțumirea lucrului și spre venirea darului Duhului Sfînt. Căci chipul Duhului însemnează tămîia", după cum mărturisește și rugăciunea ce zice: „Tămîie îți aducem Ție Hristoase Dumnezeul nostru, întru miros de bună mireasmă duhovnicească, pe care primindu-o întru jertfelnicul Tău cel mai presus de ceruri, trimite-ne nouă harul Prea Sfîntului Tău Duh".

Cădirea este un act liturgic, și nu numai atît. Cădirea cu tămîie înseamnă aducerea și împrăștierea „chipului Duhului". Tămîia este jertfa noastră modestă, curată, ce se ridică spre tronul ceresc în formă de fum și, împreună cu rugăciunile noastre ea ne mijlocește trimiterea Sfîntului Duh. Prin cădire preotul adică răspîndește acel „miros de bună mireasmă" între toți cei prezenți la rugăciune, întărind predispoziția lor spre rugăciune și evlavie, și înlesnind astfel coborîrea darului Prea Sfîntului Duh peste ei.

Preotul care cădește e bine să cunoască temeiul actului pe care îl săvîrșește, îndeplinindu-l cu demnitatea cuvenită.

Unul dintre actele liturgice pe care unii preoți îl neglijează, este cădirea cea de după proscomidie, cînd se cădește întreaga biserică, începînd cu proscomidierul și care se termină tot la proscomidier, rostind în decursul cădirii — în taină — psalmul 50.

Cum se face cădirea? Preotul binecuvîntînd cădelnița, zice: „Tămîie îți aducem Ție, Hristoase Dumnezeul nostru..." Stînd înaintea sf. mese cădește de trei ori, a doua oară pleacă puțin capul iar a treia oară mînuiește cădelnița în semnul crucii. Că-

dește latura de miazăzi, dinspre răsărit, miazănoapte, proscomidierul și tot pe dreapta cădește întreg altarul, trece pe dinaintea sf. mese, iese pe ușa de miazănoapte, mergînd în fața ușilor împărătești, cădește spre ușile împărătești icoana Mîntuitorului, a Născătoarei de Dumnezeu, a Sfîntului Ioan și a hramului, tronul Născătoarei, făcînd mișcarea de întoarcere cu fața spre altar, cădește scaunul arhieresc, strana dreaptă, strana stîngă și apoi se întoarce la dreapta și merge spre naos, cădește icoana de pe tetrapod, partea dreaptă și stîngă a naosului, continuă cu pronaosul unde se întoarce cu fața spre altar, cădește și continuă căderea cu partea dreaptă și stîngă, merge iarăși în fața ușilor împărătești pe care le cădește, apoi icoana Mîntuitorului, a Născătoarei, tronul Născătoarei, scaunul arhieresc și intră în altar prin ușa de meazăzi unde iarăși cădește în fața sf. mese. Toate cădirile unde se încep, acolo se și termină.

3. *Pomenirile*. În privința pomenirilor de la ectenia întreită de după citirea Evangheliei și la ieșirea cu sfintele daruri, cînd unii dintre preoți fac abuzul de a citi în fiecare dăminică la liturghie pomelnici cu sute de nume, pentru aceasta nu se găsește nici un temei. Dimpotrivă rînduiala celor ce se pomenesc nominal este categorică, și astfel inovațiile sau particularismele nu au ce căuta.

Pomenirile nominal se fac numai la proscomidie, scoțîndu-se pentru cei vii din prescura IV-a cîte o pîrtică, pentru fiecare nume, iar pentru cei morți din prescura V-a de asemenea se scoate cîte o pîrtică pentru fiecare nume zicînd: „Pome-nește Doamne pe (N)” și și în decursul irmosului. De altfel întreaga liturghie constituie ea însăși o rugăciune în care preotul la auzul credincioșilor ca și în taină rostește o seamă de rugăciuni atît pentru cei vii cit și pentru cei morți.

Pentru diferite trebuințe din viața credincioșilor la ectenia întreită de după Evanghelie și la ectenia mare de la începutul liturghiei se intercalează, cînd este cazul, cereri și aceea numai după ce la proscomidie s-a scos pîrtica cu rugăciunea specială arătată în liturghier.

Desigur că credincioși își pun mare nădejde în rugăciunile preotului, îndeosebi cei bolnavi, de aceea preotul este obligat a le face cu toată buna cuviință. Pentru asemenea cazuri liturghierul prevede ca la proscomidie să se scoată din prescura IV-a o pîrtică pentru fiecare credincios bolnav roșînd rugăciunea: „Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeuul nostru, primește jertfa aceasta spre iertarea păcatelor robului Tău (sau robilor Tăi) N, și ca un îndurat, cu dreapta Ta cea întru tot puternică, stinge-i (sau stinge-le) focul ce l-a cuprins pe el, încetează-i boala, și cu milostivire îl ridică din patul durerii,

întru slava numelui Tău". Apoi la ectenia păcii se intercalează cererile speciale prevăzute de liturghier și la întreită rugăciune (ectenie) când se pomenesc toți bolnavii (Liturghier, ediția 1956, pp. 370—374).

Tot așa pomenirea morților are zilele precis determinate când urmează să se facă slujba morților. Așa: în simbăta lăsatului de carne, simbăta II-a, III-a, IV-a din Postul Mare, în simbăta dinainte de Pogorîrea Duhului Sfînt, precum și a doua zi de serbarea hramului când, la ecteniile de la utrenie, se face pomenirea morților, de asemenea și la liturghie după ectenia întreită.

Acesta este motivul pentru care în liturghier, după ectenia întreită se află și ectenia pentru cei morți.

Nu se fac parastase și pomenirea morților în public, de la Nașterea Domnului pînă la Botezul Domnului, săptămîna patimilor, săptămîna luminată, duminicile dintre Paști și Rusalii, precum și la praznicile împărătești sau sărbători mari.

4. *Rugăciunea amvonului* încheie toate rugăciunile de cerere. De aceea Patriarhul Gherman numește această rugăciune „sigiliul tuturor rugăciunilor”.

În legătură cu această rugăciune semnalăm că unii preoți obișnuiesc să înceapă rostirea din altar și mergînd spre amvon să binecuvinteze pe credincioșii prezenți, ceea ce este o inovație, provenind din necunoașterea rugăciunii.

Această rugăciune are următorul text: „Cel ce binecuvintezi pe cei ce Te binecuvintează, Doamne, și sfințești pe cei ce nădăjduiesc întru Tine, mîntuiește poporul Tău și binecuvintează moștenirea Ta...” Deci invocăm binecuvîntarea lui Dumnezeu peste credincioșii care au asistat la sf. liturghie. Preotul, nu el binecuvintează, ci el roagă numai pe Dumnezeu să reverse binecuvîntarea Sa cerească peste credincioși.

Această regulă o întărește încă și mai mult, invocarea pe care o rostește preotul, după ce s-a cîntat: „Fie numele Domnului...” și anume: „Binecuvîntarea Domnului peste voi, cu al Său har și cu a Sa iubire de oameni...” binecuvintează credincioșii, aici și nu la rugăciunea amvonului.

5. *Otpustul*. Așa cum toate serviciile divine se încep cu o rugăciune specială din partea preotului, pe care o numim binecuvîntare, tot așa serviciile se încheie cu o rugăciune, a nume rînduită, numită otpust.

După cum pentru începutul serviciilor deosebim două feluri de binecuvîntări, tot așa și pentru încheierea serviciilor avem două feluri de încheieri: otpustul mare și otpustul mic. La laudele cele mari se face otpustul cel mare, iar la laudele cele mici și cele mari simple (vecernia și utrenia la un sfînt de rînd în zi de săptămînă) se face otpustul cel mic.

Totuși sint cazuri cînd în loc de a se face otpustul cel mic, preotul trebuie să facă otpustul cel mare. Asemenea caz este la obednița care se face după ceasul al nouălea cînd înainte de încheiere preotul fiind îmbrăcat în toate ornatele pentru săvîrșirea liturghiei darurilor celor mai înainte sfințite, deschizînd ușile împărătești, face otpustul cel mare, iar dacă nu se face liturghia, atunci încheie cu otpustul cel mic.

Regula tipiconală prevede categoric, că preotul fiind îmbrăcat și cu felonul, face otpustul cel mare din ușile împărătești.

Deosebirea între otpustul cel mare și otpustul cel mic constă în aceea că otpustul cel mare se face din ușile împărătești, aflîndu-se preotul îmbrăcat și cu felonul. În otpustul cel mare se amintește: Maica Domnului, Sfinții Apostoli, sfîntul al cărui hram îl poartă biserica, sfîntul zilei, dreptii și dumnezeieștii părinți Ioachim și Ana.

La liturghie, se amintește, după hram, sfîntul a cărui liturghie se face.

La Sfintele Taine se amintește sfîntul care este în legătură cu Taina.

Otpustul cel de rînd în zi de săptămîină se începe cu: „Hristos adevăratul Dumnezeuul nostru...”; duminica și la rînduiala pentru cei morți: „Cel ce a înviat din morți, Hristos adevăratul Dumnezeuul nostru...”

La praznicile Mîntuitorului pe întreaga durată, afară de duminica, se amintește serbarea respectivă, precum și în săptămîina patimilor. Amintirea numelui Născătoarei de Dumnezeu, a proorocului Ioan sau al unui sfînt, nu se amintesc cu cuvinte speciale, zicîndu-se nașterea, adormirea, tăierea sfîntului cap, ci simplu, numai numele.

La otpustul cel mic, preotul aflîndu-se numai cu epitrahilul, vine din altar și iese înaintea ușilor împărătești, și rostește invocarea în care se amintește numai Maica Domnului, preacuvioșii și de Dumnezeu purtătorii părinți și toți sfinții, și anume: „Hristos, adevăratul Dumnezeuul nostru, pentru rugăciunile preacuratei Maicii Sale, ale preacuvioșilor și de Dumnezeu purtătorilor Părinților noștri și pentru ale tuturor sfinților, să ne miluiască și să ne mîntuiască pe noi, ca un bun și de oameni iubitor”.

Așa cum toate în biserică au un temei, și slujbele își au regula lor de săvîrșire, fiind prin excelență întemeiate solid și necunoscînd abatere. Deci, semnalînd regula, credem că servim buna rînduială, care trebuie să existe în Biserica noastră și care singură o impune în fața tuturor.

O PRACTICĂ GREȘITĂ LA SĂVÎRȘIREA SFÎNTULUI BOTEZ

de: Diacon prof. dr. I. ZĂGREANU

Între inovațiile liturgice care se mai mențin încă, sînt unele care nu se datoresc dorinței preotului de a se impune, ci ele au fost moștenite de la preoți mai bătrîni, la care cei mai tineri și-au făcut ucenicia, ori au luat naștere numai din comoditatea și din dorința unor preoți de a prescurta una sau alta din rînduiele liturgice prin omiterea unor părți însemnate ale acestora, ori prin înlocuirea lor cu ceva asemănător. Din această categorie de inovații face parte și înlocuirea sfințirii apei din rînduiala Sfîntului Botez și înlocuirea apei botezului cu apă sfințită anterior (păstrată de la slujba aghiazmei celei mari sau de la o aghiazmă mică, ori chiar cu apă sfințită la un botez anterior).

În practică acești preoți procedează în felul următor: După săvîrșirea ierurgiilor premergătoare botezului, care se încheie cu rînduiala exorcismelor, trecînd la rînduiala propriu-zisă a Sfîntului Botez care începe cu: Binecuvîntată este împărăția Tatălui..., nu rostesc întreaga ectenie mare, completată cu cererile speciale pentru sfințirea apei botezului, în scopul coborîrii asupra ei a darurilor divine necesare pentru luminarea (botezarea) celui chemat, ci recită această ectenie numai fragmentar, omițînd toate cererile în legătură cu sfințirea apei botezului, de asemenea nu rostesc nici rugăciunea pentru sfințirea apei botezului, rugăciune care, precum se știe, este împărțită în patru părți inegale ca mărime, separate întreolaltă prin ecfonisele: „Mare ești, Doamne, și minunate sînt lucrurile Tale...”, „Tu însuși dar, iubitorule de oameni, Împărate, vino și acum...”, „Să se zdrobească sub semnul crucii Tale...” rostite fiecare de trei ori, ci toarnă în apa din cristelniță sau în vasul cu apa cu care se va face botezul, apă sfințită (din sticla în care aceasta s-a păstrat), iar imediat după aceasta rostesc rugăciunea sfințirii untului de lemn, fac însemnarea apei cu untul de lemn în semnul crucii, iar apoi săvîrșesc botezul cu apa aceasta după rînduiala prescrisă.

De la început trebuie să presupunem că toți preoții care procedează astfel, au convingerea că nu săvîrșesc ceva neîngăduit, deci procedura lor nu e condamnată, deoarece, prin turnare apei sfințite în vasul cu apa pentru botez, această apă

se sfințește, astfel că sînt îndreptățiți să boteze cu ea, iar dacă săvîrșesc botezul prin turnare — ceea ce în Biserica noastră este neîngăduit — și folosesc în acest scop numai apă sfințită anterior, se consideră și mai îndreptățiți să procedeze astfel. Așadar, acești preoți rămîn în convingerea că prin această abatere, rînduiala botezului rămîne nealterată și deci nu poate fi vorba de o inovație condamnată.

Dar eroarea unei astfel de practici iese în evidență la o cercetare cît de sumară a rînduiei botezului precum și a altor taine, în legătură cu materia acestora, de asemenea, a rînduiei sfințirii apei botezului în comparație cu rînduiala aghiazmei mari și a aghiazmei mici. Iată ce se poate constata în această privință:

1. Este cunoscut faptul că atît îndrumările înscrise în cărțile de ritual — iar în cazul de față în molitvelnic — cît și povătuirile ce ne-au rămas de la sfinții ierarhi care s-au ocupat cu astfel de probleme (ca bunăoară de la Sf. Simeon al Tesalonicului), de asemenea toate manualele de liturgică recomandă liturghisitorilor ca mai ales la săvîrșirea sfintelor Taine, să urmeze întru totul ritualul prescris și să nu schimbe nimic din rînduiala respectivă, sau să adauge ceva la ea (vezi de ex. Molitvelnicul român, București, 1950 și Mitrofanovici—Tarnavski—Cotlarciuc, Liturgica Bisericii Ortodoxe, Cernăuți 1929, pag. 720 și urm.). De asemenea, în manualele de liturgică se atrage atenția că ceremoniile cuprinse în rînduiele sfintelor Taine, reprezintă darurile pe care creștinul le primește în tainele respective, ele avînd putere activă, deoarece sînt împreunate cu rugăciunea Bisericii (vezi Mitrofanovici—Tarnavski—Cotlarciuc, o. c. pag. 720).

De aici rezultă că a omite partea privitoare la sfințirea apei din rînduiala botezului și a înlocui această apă cu apă sfințită pentru alte scopuri, pe de o parte înseamnă a nesocoti și a schimba rînduiala botezului, iar pe de altă parte, înseamnă a nu ține seama de un fapt de o importanță capitală la săvîrșirea tainelor, anume că harul divin se pogoară și lucrează asupra credincioșilor prin anumite forme și lucrări văzute (atenții, rugăciuni, binecuvîntare, etc.) păstrate pînă astăzi în Biserică din tradiție apostolică.

2. Sfințirea apei botezului este o practică străveche, păstrată prin tradiție, iar mărturii despre aceasta avem de la mai mulți Sf. Părinți și scriitori bisericești ca: Tertulian, Ciprian, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigore de Nisa, etc. Intr-o cuvîntare despre botez, acesta din urmă zice: „Nu disprețui baia dumnezeiască, căci deși apa servește la întrebuintare de rînd, totuși nu socoti neînsemnată această apă, căci efectele ei sînt mari și

roadele ei sînt minunate. Căci precum altarul, untdelemnul și altele de acest fel, prin sfințire se înstrăinează de la destinația lor pămîntească și se consfințesc serviciului dumnezeiesc, așa se întîmplă și cu apa botezului" (cf. Migne, P. G. XLVI, 585). Din aceste cuvinte rezultă că apa botezului — asemenea altarului și untdelemnului — prin sfințire dobîndește o destinație specială în vederea scopului pentru care urmează să se întrebuițeze. Și este neîndoielnic că această destinație n-o poate primi decît prin sfințire în vederea unui anumit scop, așadar prin sfințirea de a fi apă pentru botez.

3. La o cercetare mai amănunțită a ecteniei și a rugăciunii sfințirii apei din rînduiala botezului, în comparație cu ecteniile și rugăciunile corespunzătoare din rînduiala aghiazmei mari și a aghiazmei mici, constatăm că în afară de cererile comune tuturor ecteniilor și rugăciunilor de sfințire a apei, ectenia și rugăciunea de la sfințirea apei pentru botez, cuprind cereri și invocări speciale, în legătură directă cu scopul întrebuițării ei și cu efectele tainei Sf. Botez, pe care celelalte ectenii și rugăciuni de la celelalte sfințiri de apă nu le conțin. Cererile din ectenie sînt următoarele:

Pentru ca vrednic să se facă împărăției celei nestricăcioase acesta ce se botează întrînsa, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să se arate el fiu al luminii și moștenitor al veșnicelor bunătăți...

Pentru ca să se facă el împreună sădit și părtaş morții și învierii lui Hristos Dumnezeuului nostru...

Pentru ca să-și păzească el haina botezului și logodirea Duhului neîntinată și fără prihană în ziua cea înfricoșată a lui Hristos Dumnezeuului nostru...

Pentru ca să se facă lui apa aceasta baie nașterii lui celei de a doua, spre iertarea păcatelor și spre îmbrăcăminte în nestricăciune...

În ceea ce privește rugăciunea de invocare a Duhului sfînt pentru sfințirea apei botezului, conținutul ei este și mai specific acestei taine. Astfel, preotul roagă pe Dumnezeu, cunoscătorul și ispititorul gîndurilor celor mai ascunse ale oamenilor, să-i ierte păcatele lui, pentru ca nu cumva vestind el altora slobozenie, el însuși să fie rob netrebnic păcatului. Îl mai roagă ca să-l îmbrace cu putere de sus pentru săvîrșirea slujbei acestei mari taine, iar pe cel ce se va naște din nou să nu-l surpe, ci să închipiască în el pe Hristos și să-l zidească pe acesta pe temelia apostolilor și a proorocilor (cf. Efes. 2, 20), spre a deveni răsăd al adevărului în sfînta sa Biserică.

După rostirea cunoscutei exclamații: Mare ești Doamne și minunate sînt lucrurile Tale..., preotul amintește atotputerni-

cia și purtarea de grijă a lui Dumnezeu pentru întreaga crea-tură, precum și milostivirea și dragostea Sa pentru neamul omenesc arătată prin trimiterea Fiului Său spre a-l mîntui. Mărturisind binefacerile revărsate asupra neamului omenesc prin Iisus Hristos, ca și sfințirea apelor Iordanului la botezul Său, preotul, însemnînd apa cu mîna în semnul crucii, de trei ori, rostește: Tu, însuși dar, iubitorule de oameni, Impărate, vino și acum... și sfințește apa aceasta. După invocarea efectelor harice pentru sfințire, dezlegare de păcate, vindecări de boale ș. a., suflînd asupra apei de trei ori, zice: Să se zdrobească sub semnul chipului crucii Tale, toate puterile cele potrivnice.

În sfîrșit, preotul se roagă ca în apa aceasta să nu se ascundă, nici să se pogoare duh întunecat și viclean, ci ea să fie arătată ca apă de izbăvire și sfințire, de curățire a sufletului și trupului, de iertare a păcatelor, luminarea sufletului, baia nașterii celei de a doua, înnoire a duhului, dar de înfiere divină, îmbrăcăminte a nestricăciunii, izvor de viață veșnică. Mai cere apoi ca Domnul să se arate în apa aceasta, schimbîndu-l și îmbrăcîndu-l pe cel ce se botează întrînsa, din omul cel vechi supus pofțelor înșelăciunii, în omul cel nou, înnoit după chipul Ziditorului său, făcîndu-l părtaş prin botez învierii lui Iisus Hristos.

Dacă acesta este conținutul cererilor speciale din ectenia și rugăciunea pentru sfințirea apei botezului, este evident că harurile cerute ce se pogoară asupra acestei ape prin sfințire sînt cu totul deosebite de cele cerute la celelalte sfințiri de apă, așadar asupra apei botezului sînt invocate daruri speciale în cea mai strînsă legătură cu scopul și efectele tainei Botezului și desigur, prin puterea Duhului Sfînt, apa aceasta dobîndește astfel de daruri, în timp ce apa sfințită la celelalte sfeștănii nu le posedă. De aici rezultă că numai apa sfințită pentru botez — deci nu orice apă sfințită — dobîndește puterea de a avea efectele și roadele necesare asupra celui botezat. Iată de ce este neîngăduit să se înlocuiască apa sfințită pentru botez, cu apă sfințită pentru alte scopuri.

4. Dar ar putea întreba cineva: Oare nu-i îngăduit preotului să boteze cu apă sfințită anterior la un alt botez, o dată cu apa pentru botezul respectiv? Răspundem: Nici această practică nu poate fi admisă, deoarece orice botez este o taină legată de un primitor anumit, de timp, loc și împrejurări, așadar este o lucrare harică individualizată, adică administrată la o anumită persoană. Apa botezului nu e sfințită pentru scopul general al botezului, ci se sfințește pentru botezul lui X sau Y, deci pentru primitorul care vine atunci la botez. Dacă n-am privi astfel lucrurile, atunci numeroase ierurgii ar putea fi să-

virșite o singură dată, la intervale foarte mari, putînd beneficia de efectul lor, într-un interval de timp mai lung sau mai scurt, toți creștinii care au nevoie de ele. În acest caz ar fi suficientă o singură sfințire a apei (aghiazma mică) într-un an, urmînd ca apa aceasta să fie păstrată și folosită pentru toți credincioșii care solicită sfeștaniei în anul respectiv. Dar o astfel de concluzie credem că n-ar accepta-o nimenea.

5. Dacă s-ar admite folosirea la taina Sf. Botez a apel sfințite anterior la un alt botez, atunci tot așa ar trebui să se procedeze și la taina Sf. Maslu cu sfințirea untdelemnului: acesta n-ar trebui să se sfințească numai pentru maslul respectiv, ci și pentru maslurile următoare, prin aceasta scurtîndu-se simțitor rînduiala Sf. Maslu, pe care preoții ar urma să o facă de aici înainte pentru toți bolnavii care ar solicita această taină. Dar la o astfel de inovație, cel puțin după cunoștințele noastre, nici un preot n-a ajuns pînă acum și nici nu credem că va putea ajunge vreodată!

6. Sfințirea apei pentru botez este o lucrare sfîntă ce face parte integrantă din rînduiala Sfîntului Botez, fiind în cea mai strînsă legătură cu materia tainei Botezului. Și după cum la alte taine (Sf. Euharistie, Sf. Maslu) a căror materie este un element sau un produs natural, destinația acestuia ca materie specifică tainei se face prin cereri și rugăciuni speciale rostite asupra acestuia la începutul rînduiei tainei (ca bunăoară la Sf. Euharistie, la care destinația pîinii și a vinului ca materie de jertfă se face printr-o rînduială specială, a proskomidiei, sau la Sf. Maslu, la care sfințirea untdelemnului pentru destinația respectivă se face tot printr-o rînduială specială), tot așa și sfințirea apei pentru botez se face printr-o lucrare specială din cadrul rînduiei Sf. Botez. De aici rezultă că această apă nu poate fi nici sfințită mai înainte, nici înlocuită cu altfel de apă sfințită, indiferent de proveniența acesteia.

Din cele arătate mai înainte, rezultă că practica de care ne-am ocupat este lipsită de orice temei și îndreptățire, iar cei ce o mai utilizează comit nu numai o împietate liturgică, ci dovedesc o totală neînțelegere și nesocotire a lucrărilor sfînte împreunate cu săvîrșirea tainelor. De aceea, acolo unde se mai păstrează încă, această practică trebuie părăsită cît mai neîntîrziat.

UN VALOROS MONUMENT ISTORIC BĂNĂȚEAN: BISERICA „ADORMIREA MAICII DOMNULUI“ DIN LUGOJ

de: Prot. VIRGIL TURCAN

Din oricare parte te-ai îndrepta spre orașul Lugoj, vei putea observa de la mare depărtare, profilându-se maiestros, silueta bisericii „Adormirea Maicii Domnului“. Biserica cea mare, cum o numesc localnicii a fost dintru început cea mai mare biserică românească din părțile locului. „Peregrinul transilvan“ Ion Codru-Drăgușanu, ajungând în iarna anului 1838 pe meleagurile bănățene notează în însemnările lui: „... Lugojul cetate comitală, unde am văzut o beserecă românească cum nu se afla nice în București“. (I. Codru-Drăgușanu, *Peregrinul transilvan*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București 1956, p. 69). Folosind prilejul împlinirii a două secole de la sfințirea acestui minunat locaș de cult (15 VIII. 1766), declarat monument istoric, voi încerca în cele ce urmează, să zăbovesc asupra trecutului și valorii acestui tezaur de artă și arhitectură.

Există o nedumerire de care trebuie să pomenesc de la început și care a făcut pe mulți să se întrebe pe bună dreptate, cum a fost posibil ca ortodocșii micului orașel de pe malul Timișului, care acum două secole nu era decît o modestă înjghebare cu mărunte căsuțe învelite cu șindrilă și paie să fi fost în stare să înalțe o biserică de proporții monumentale, care întreceau cu mult posibilitățile lor materiale. Explicația o găsim în faptul că pe atunci, la noi ca și în alte părți ale Europei, mica burghezie se consolidează tot mai mult. Această nouă clasă socială formată din micii meseriași, organizați fiecare în bresle, își face simțită tot mai mult prezența în orașe și țirguri. În urma păcii de la Passaroviț, granițele imperiului habsburgic se mută vremelnic pînă la Olt și trec peste Dunăre în Balcani. Drumul de comunicație cu noile teritorii încorporate, era valea Timișului spre Orșova, de unde se putea trece în Oltenia și în valea Timocului. Acest drum era străbătut de numeroși negustori și meseriași, care își desfășeau mărfurile în centrele mai cunoscute. Lugojul fiind în calea acestora, era firesc să devină

un vad negustoresc şi meşteşugăresc. Aceşti negustori şi meseriaşi care s-au ridicat aici, deşi nu erau toţi români, erau totuşi de lege ortodoxă. În drumurile lor prin marile oraşe ale imperiului, au avut prilejul să deprindă multe meserii bănoase şi în acelaşi timp să admire minunate biserici şi monumente de artă. Astfel fiind lucrurile, negustorii şi meseriaşii lugojeni, ajungând la o stare materială tot mai înfloritoare, n-au mai fost mulţumiţi cu biserica lor cea mică, care restaurată în 1726, era în stare destul de corespunzătoare şi încăpătoare pentru trebuinţele lor duhovniceşti. O dorinţă vie s-a conturat şi s-a înfiripat în gândul lor, de a-şi înălţa şi ei o biserică măreaţă asemenea aceloră pe care au avut prilejul să le admire în drumurile lor prin marile centre ale Apusului, pe unde negustoreau.

În fruntea acţiunii pentru înălţarea falnicului locaş de închinare este vrednic de amintit numele obercneazului Gavril Gureanu, care a fost în acelaşi timp şi episcopul bisericii. Pentru a putea însă traduce în fapte această unanimă dorinţă, lugojenii, trebuiau să obţină încuviinţarea autorităţilor statului. Acestea condiţionau aprobarea cererii pentru zidirea bisericii, de angajamentul că îngroparea morţilor să nu se mai facă în curtea bisericii, aşa după cum se obişnuia pînă atunci, în jurul bisericii celei mici, ci pretindeau să ia fiinţă un alt cimitir pentru români în afară de oraş. Lugojenii, care erau vrednici păstrători ai tradiţiilor, nu se împăcau cu gândul de a nu-şi mai putea avea locul de veşnică odihnă în jurul bisericii, mai în-acearcă totuşi bunăvoinţa stăpînirii înaintînd o cerere Administraţiei Centrale din Timişoara (K. u. K. und Königlicher Banater Landes Administ.), dar răspunsul, spre înfrîstarea credincioşilor, ca de obicei a fost scurt şi milităresc: „Să se restituie, dorinţa nu se împlineşte“ (26 iunie 1762). De asemenea se mai dispunea ca biserica cea nouă să fie zidită la o oarecare distanţă de cea veche. Terenul destinat zidirii bisericii fiind necorespunzător, parohia s-a văzut silită să mai cumpere cîteva terenuri cu case vechi, din împrejurimi.

Imaginaţia şi pietatea localnicilor a creat şi o parte legendară legată de zidirea bisericii. Obercneazul Gavril Gureanu — grăieşte legenda — avea pe lîngă casa sa o tînără fată care păştea turma de miei. Într-o zi, fata scormonind pămîntul găsi o comoară de aur. Bucuroasă ea alergă de grabă la stăpîn împărtăşindu-i cele întîmplate. Obercneazul venind neaptea, scoase preţioasa comoară şi sfătui pe tînăra fată să tănuiască cele văzute. Stăpînul însă, îndoiindu-se de încrederea fetei, îi luă viaţa. Cuprins de remuşcări, hotărî pentru spălarea păcatului săvîrşit, să înalţe pe locul nelegiurii, o măreaţă biserică.

Stilul arhitectonic al minunatului locaş de închinare, este barocul vienez, stil mai apropiat de al Renaşterii. Planurile de execuţie ale bisericii nu s-au păstrat. Acestea erau atribuite de către unii cercetători, cunoscutului arhitect al Curţii Imperiale din Viena, Johann Fischer von Elach. Acesta moare în 1723, iar contractul de zidire poartă data de 18 mai 1759. După toate probabilităţile, planurile au fost întocmite în birourile de proiectări ale Administraţiei din Timişoara, care aproba şi controla toate construcţiile de biserici.

În arhiva parohiei se păstrează „Acordul” încheiat între reprezentanţii obşteii lugojene şi maistrul constructor (burghl. mauer maister) Johannes Breitner din Timişoara. „Acordul” sau „contractul” încheiat în limbile germană şi românească, poartă data de 18 mai 1759 şi este iscălit de 46 lugojeni avînd în frunte pe obercnezii şi epitropii: Gavril Gureanu, Alexandru Petraşcu, etc. De menţionat este faptul că 12 dintre aceştia şi-au întărit iscălitura cu sigiliul personal pe ceară roşie.

Vara anului 1759 a adus cu sine o nemaiîntîlnită lumină şi bucurie în sufletele lugojenilor, căci visul lor a început să se prefacă în realitate şi măreţul locaş să se contureze spre cer. La zidirea bisericii au dat un neprecupeţit sprijin toţi credincioşii din Lugoj. Aşa după cum se poate citi din actele parohiei, căratul pămîntului şi săpatul fundaţiei s-a făcut de către credincioşi. Atît de mare era zelul şi entuziasmul cu care se participa la înălţarea bisericii, încît „paorii” lugojeni au luat drumul lung şi obositor al Vienei şi Budei, pentru a aduce de acolo, cu carul cu boi, piatra de marmură roşie necesară unei cit mai strălucite împodobiri a ei. Bătrînii mai povestesc şi acum cu vădită mîndrie, că buncii lor urcau cu carul, cărămida pe schele şi pe zidurile groase de aproape 3 metri, pentru a grăbi săvîrşirea lucrărilor. Tot ei au făcut şi numeroase danii în bani şi diferite bunuri.

Cel mai mare merit la ridicarea acestei sfinte case, ne spun cercetătorii trecutelor vremi, „îl are fostul atuncea obercneaz Gavril Gureanu, ce cu drept cuvînt îl putem numi de întemeietorul bisericii, fiindcă el a fost acela care a cuprins mai înainte ideea aceasta şi cu cea mai mare osteneală şi acurateţe au adus-o la desăvîrşire”. (Broşura: Cum s-a zidit biserica ortodoxă română din Lugoj, ed. I-a, Lugoj, 1859 şi ed. II-a, Lugoj, 1936, p. 5.). „În arhiva bisericii se află un protocol de însăşi mîna lui purtat unde tot venitul şi răsipitul, ce au fost cu zidirea bisericii, cu amănuntul e însemnat, ce dovedeşte iubirea lui de dreptate şi simţul lui cel creştinesc, dacă însă cumcă el nu numai în privinţa aceasta a fost om meritat dovedeşte împlinirea aceea cumcă era decorat cu colaina de aur pentru

merite, cu părere de rău însă trebuie să mărturisim că n-avem date mai de aproape despre dinsul şi familia lui, căci acesta e astfel de bărbat, care în adevăr învredniceşte să fie de mustră fiecăruia şi care serveşte spre laudă lugojenilor, că au avut cîndva aşa un om întreprinzător, creştin adevărat şi drept. Dînsul nu s-a îndestulit că au jertfit mai toată averea sa şi s-au ostenit foarte mult pentru ridicarea sfintei case întru mărirea lui Dumnezeu, fiind tot odată epitrop de la 1759—1771". (Idem, pag. 7.).

Arhitectura exterioară. Biserica cea mare a Lugojului, cu cele două turnuri este o realizare bine proporţionată, cu linii svelte ce se înalţă spre cer, şi se impune printr-o remarcabilă măreţie şi exuberanţă. Acest monument arhitectural poartă, parcă, pecetea chipului lugojanului băştinaş, plin de mîndrie şi optimism. Înaintaşii noştri inimoşi cum erau, au pornit la o lucrare care depăşea posibilităţile lor materiale. Au reuşit să ducă la bun sfîrşit exteriorul, dar interiorului nu i-au mai putut imprima aceeaşi măreţie şi podoabă. Interiorul de proporţii impresionante, pînă la iconostas, este conceput în stil apusean. Însăşi străinile cantonale care în bisericile ortodoxe răsarîtene sînt reduse la simple „citelniţe", aici sînt deosebit de mari şi fastuoase şi ne amintesc de scaunele destinate pentru clerul superior din bisericile apusene.

Iconostasul a fost construit mai tîrziu şi modificat, lucru ce se poate vedea şi astăzi pe zidăria veche, acum acoperită cu plăci de marmură artificială. Iconostasul vechi a fost construit pe un arc mare între pereţii laterali, fără să aibă fundaţii. În naia bisericii în dosul scaunelor, sub cele patru ferestre, sînt zidite patru firide de proporţii reduse, în cuprinsul zidurilor. S-a crezut că sînt „bolţi", gropniţe sau „tainiţe". Se credea că într-una din aceste firide ar fi îngropat ctitorul Gavril Gureanu, despre care nu se ştie cînd a murit şi unde a fost înmormîntat. Aceste nişe au pereţii din faţă şi spate relativ subţiri, iar deasupra un arc solid fixat între doi pereţi, care la rîndul lor, susţin bolţile bisericii. Între ferestre stîlpi solizi susţin bolţile bisericii. Cu ocazia ultimei restaurări, fiecare din aceşti stîlpi au fost ornaţi cu cîte două lizene peste care este aşezată cornişa principală iar pe cornişe şi capitele sînt aşezate arcadele care susţin bolţile bisericii. Aceste lizene, la ultima restaurare au fost îmbrăcate în marmură artificială „stuke-lustru" de culoare verde. În felul acesta s-a îndeplinit o vîedorinţă a lugojenilor, care într-un proces verbal vechi, au consemnat ca la reînnoirea bisericii lizenele şi interiorul „să fie marmorate verde şi cu „clonţ", adică cu luciu. Cupola bisericii este semicilindrică, proprie stilului. Din altar duce, prin

zid, un coridor spre „predicalniță“ la care se ajunge urcînd o scară din cărămidă.

În altar se găsește sfînta masă construită dintr-o placă masivă de marmură roșie, sprijinită pe patru pilaștri. Cu ocazia restaurării s-a observat la mijlocul mesei săpată o gropiță pentru sfintele moaște, de asemenea la fiecare colț cite o asemenea gropiță. Proscomidierul este construit sub formă de nișă în absida altarului.

Dimensiunile bisericii sînt următoarele: lungimea 41 m, lățimea 22 m. Interiorul are o înălțime de 15,70 m, pînă la bolțile cupolei. Înălțimea în cor este de 13,88 m, la intrarea principală 5,18 m. Ușile asemenea unor impunătoare portaluri au înălțime de 3,80 m. Iconostasul, fără baldachinul adaus la restaurare, are o înălțime de 9,30 m.

Turnurile bisericii. Biserica „Adormirea Maicii Domnului“ este cunoscută sub numele de: „Biserica cu două turnuri“, despre care bătrînii spuneau cu mîndrie că se văd de la Timișoara. Turnurile bisericii au o înălțime de 57 m. De menționat este că turnul din partea stîngă zis „turnul mic“ este într-adevăr mai mic atît ca volum cît și ca înălțime. Turnurile care în decursul timpului au suferit diferite modificări, au fost învelite dintru început, cu foi de aramă. După focul cel mare (9 iulie 1842) cînd a fost mistuită în flăcări o mare parte a orașului (313 case și gospodării), a fost năpăstuită și biserica cea mare, arzîndu-i turnurile. Biserica a fost restaurată între anii 1843—1844 sub conducerea și purtarea de grijă a episcopului Iosif Panaiot, din darurile adunate de la credincioși și parohii între care vrednică de amintit este Lipova. Cu ocazia acestei restaurări, turnurile au fost refăcute numai provizoriu, de proporții reduse și acoperite cu un înveliș de tablă. Ultima restaurare din 1940, după proiecte amănunțit studiate, au redat turnurilor atît stilul cît și sveltețea originală. Turnurile au fost din nou învelite cu foi de aramă iar deasupra s-au așezat crucile aurite.

Acoperișul bisericii la început, a avut formatul „mansardă“, învelit cu țiglă solzi, de culoare verde smălțuită, care în nopțile senine avea sclipire neobișnuit de înălțătoare. Actualul acoperiș are format semicilindric și este învelit cu foi de aramă de 5 mm.

Pictura veche. Vechea pictură a bisericii a fost executată în tempera. Cu scurgerea vremii, dar mai ales în urma incendiului din 1842, s-a înnegrit și în mare parte s-a cojit și căzut, așa că puțin s-a mai putut cunoște din această lucrare. În afară de pictura din prima boltă deasupra soleei, care înfățișa „Facerea lumii“, restul era de o valoare mediocră. Stilul pic-

turii era baroc, lipseau însă perspectivele jocului de umbre și lumină specifice stilului. Impărțirea iconografică era următoare: calota altarului, sectorul central, cuprindea icoana Sfintei Treimi. Panourile laterale înfățișau cetele îngerești cu eșarfe ce purtau textul „Sfânt, Sfânt, Sfânt...” În fața sfintei mese sub ferească, era icoana „Iisus, marele judecător”. La proscomidier erau înfățișate mai multe scene ale minunilor lui Iisus. Cu titlu de curiozitate menționăm că în scena vinderii unui „îndrăcit”, dracii sînt înfățișați ca un roi întunecat de muște, cu aripi ca insectele, cu cap, coarne, coadă și copite. Din pictura din partea dreaptă (diaconicon) nu s-a mai păstrat deslușit, aproape nimic. Pe peretele din spatele iconostasului s-au păstrat destul de clar mai multe icoane. Una din ele este „Punerea în mormînt”, avînd în prim plan pe Maica Domnului, Maria Magdalena și bătrînul Iosif, plîngînd pe Iisus, care era înfășurat în giulgiu și așezat într-un sarcofag de piatră. La dreapta și la stînga ușilor împărătești erau pictați în ulei (deci mai recent) Sf. Ioan Gură de Aur și Sf. Grigorie, iar la extreme portretele episcopului Ioan Georgeviciu care a sfințit biserica. Se pare că această pictură ar fi cea mai veche și nu a fost refăcută la 1819.

În naia bisericii pe bolta cea dintîi, era înfățișată cum spuneam „Facerea lumii”. Menționăm că în această scenă de-a dreapta chipului lui Dumnezeu, soarele era înfățișat avînd chip de om (cu ochi, gură, nas). Aceste pretenții ale credincioșilor impuse zugravului, au fost consemnate și în procesele verbale. În cele patru colțuri ale boltii erau înfățișați: David cu harfa, Moise cu rugul arzînd, la dreapta icoana Maicii Domnului, iar în față Arhanghelul Gavril. Pe această boltă ca și în cele următoare se mai distingeau urmele unui panou central încadrat într-o ramă de ipsos. Pictura de pe bolta a doua, a treia și a patra era împărțită în șase tablouri care înfățișau faptele îndurării trupești. „Sătos am fost... gol am fost...”; peste tot erau texte explicative în românește cu cirile. În ceea ce privește coloranții folosiți s-au mai păstrat pe alocuri vopsele de roșu zinober cald și luminos. În cadrul ferestrelor erau pictați sfinți și mucenici. Se mai cunoștea chipul Sf. Sava. Pe peretele corului era pictată scena „izgonirii din Rai”, iar mai jos este pictat în ulei portretul ctitorului Gavril Gureanu, care este conservat integral. În boltile corului (cafas) nu era nici o pictură. În schimb pe peretele de-asupra ferestrei dintre turnuri, a fost pictată icoana „Înălțarea Domnului”, iar în două panouri laterale mai mici, într-unul era pictat Iisus Semănătorul, în celălalt era o scenă care înfățișa pe plugarul-ctitor lugojan, cu patru boi înjugăți la plug, cu numele Ianăș Iorga. Pe planul secund al tabloului se conturează ruinele cetății Lugoșului, iar

deasupra pe o eșarfă se mai poate citi și acum textul: „S-a zugrăvit Capela cu cheltuiala lui Ianăș Iorga lucrător de pă-mînt și s-a sfințit ... 1814”.

Pictura în ulei. Pictura în ulei din biserică datează din trei epoci și este executată de cel puțin patru pictori. Cea mai veche pictură în ulei se mai poate vedea și acum deasupra stranelor cantorale și înfățișează doi îngeri purtînd tipicul, cel din stînga cu inscripțiuni în românește iar cel din dreapta cu text sîrbesc. Faptul acesta stabilește vechimea picturii înainte de dobîndirea autonomiei. Pictura în ulei, artistic executată, se mai păstrează și pe iconostas (icoana Sf. Nicolae și Învierea Domnului) însă, sînt acoperite de cele noi care sînt suprapuse, fiind pictate pe placaj. Autorul lucrărilor este cunoscutul pictor Pavel Giurcovi. Iconografia este o compilație după Rafael și o serie de picturi de influență apuseană. Icoana „Coborîrea de pe Cruce” este o copie după Rubens. Cit privește lucrările executate de P. Giurcovi din „Protocolul Comitetului Parohial” purtînd data de 9 mai 1819 sub nr. 429, se poate vedea tot zbuciumul și grija credincioșilor pentru problemele bisericii. S-a ajuns cu necazurile și „lăcrămațiile” pînă la episcop, pentru motivul că pictorul nu și-a respectat angajamentul încheiat cu parohia. Episcopul a provocat pe numitul pictor să execute lucrările potrivit angajamentului încheiat. Pictura în ulei mai reușită este portretul ctitorului bisericii Gavril Gureanu. Chipul ctitorului are o expresie de distincție sufletească și de blîndă mîndrie.

Pictura în ulei de pe mobilier. Această pictură este opera a doi pictori. Icoana Sf. Ioan Gură de Aur din tronul arhieresc, de o deosebită valoare artistică, este semnată de Pavel Giurcovi (1821). Aceluiași pictor îi sînt atribuite și icoanele de pe cele trei fețe ale „predicalniței”, de pe stranele cîntăreților și de pe ușile diaconesti.

Ușile împărătești au o pictură de proveniență mai nouă. Sub actuala pictură se mai pot observa urmele uneia mai vechi. Arhanghelul Gavril așa cum este înfățișat pe ușile împărătești, a fost pictat și pe fațada bisericii, pe turn. Se știe că pictura exterioară, și anume icoana hramului „Adormirea Maicii Domnului”, Sf. Arhangheli pe turnuri, icoana lui Iisus deasupra intrării la bărbați și a Învierii deasupra intrării principale, acestea toate sînt opera cunoscutului pictor bănățean Nicolae Popescu. Este mai mult ca probabil că icoanele de pe ușile împărătești să fi fost executate ca o probă înainte de a i se fi încredințat spre pictare exteriorul bisericii.

Arhitectura nouă. Deodată cu scurgerea vremii dar mai ales în urma incendiului din 1842 care a mistuit o bună parte a orașului, înfățișarea bisericii a devenit din cele mai dezolante.

Exteriorul, dar mai ales interiorul lăsa mult de dorit. Pereţii şi bolţile erau înnegrite de fum şi acoperite cu praf. Pictura era cojită şi bucăţi mari de zugrăveală erau desprinse, ciubucăria ruptă şi ornamentaţia plastică săracă cum era, acoperită de var şi vopsea şi în mare parte deteriorată. Bolţile dar mai ales iconostasul prezentau crăpături adânci şi prelungite. Mai mult decît jumătate din incinta bisericii era inaccesibilă credincioşilor. Un zid gros de 60 cm, despărţea naia de pronaos, locul destinat femeilor şi un alt zid tot atît de gros, ridicat în arcada de sub cor. Epitropii ocupau cu masa lor un spaţiu în mijlocul bisericii. Prin restaurarea radicală executată după proiectele întocmite de arhitectul lugojan Alexandru S. Iorga, şi aprobate de către Comisiunea de Stat a Monumentelor Istorice, s-a intenţionat mărirea şi valorificarea spaţiului interior, degajarea arhitecturii şi tot ce ar putea influenţa ansamblul, dîndu-i-se posibilitate vizitatorului de a putea admira toată grandoarea interiorului, din orice unghi l-ar privi.

Cu ocazia restaurării ce s-a efectuat înainte cu 30 de ani, iconostasul a fost redus ca înălţime. Aşa cum a fost construit vechiul iconostas, nu era decît un zid negru cu puţine icoane şi cu o ornamentaţie mediocră, care contrasta flagrant cu nobleţea arhitecturală a interiorului. Iconostasul restaurat, are caracter baroc şi constituie obiectivul principal de atracţie. În locul coloanelor, care erau abia marcate la vechiul iconostas, s-au aşezat coloane libere dublate de lizene. Cornişele au forma lor iniţială, iar ca încheiere superioară a iconostasului, s-a creat un „baldachin”, element decorativ cu linii bogate şi admirabil conturate. În cadrul acestui baldachin poleit în aur, domină icoana „Adormirea Maicii Domnului”, hramul bisericii. Între ferestre s-au conturat stilpi masivi cu două lizene, iar acestea sînt completate la rîndul lor cu capitellii şi cu soclu, ambele aurite. Corpul acestor stilpi este îmbrăcat în marmură artificială verde.

Un alt element decorativ adăugat interiorului la restaurare, este aplicarea de balustrade — sens vertical — în cadrul inferior al ferestrelor. De asemenea s-a înlăturat balustrada de zid plin de la cor (cafas) care lua din lumină şi imprima un aspect sobru şi prea masiv peretelui dintre naos şi pronaos. În locul acestuia s-a aşezat o balustradă de marmură artificială cu balustre. Tot cu ocazia restaurării s-a înlăturat zidul gros din arcada de sub cor. În fine pentru a produce o puternică impresie de fast, bogăţie şi strălucire, arhitectul a conceput, în stil baroc, două portaluri grandioase, cu capitele şi bază, aşezate pe un soclu mai înalt şi redus la bază, o formă ce se afla şi la iconostasul vechi.

Pictura actuală. Restaurarea generală a corpului bisericii executată între anii 1934—1940 și pictarea interiorului și exteriorului între anii 1940—1944, a redat acestui monument arhitectural o nouă și admirabilă înveșmîntare. Pictura nouă executată în frescă pe tencuială de mortar crud, este opera valorosului pictor Atanasie Demian. Stilul picturilor este cel neobizantin în culori naturale și vii. Artistul a respectat ordinea iconografică ortodoxă. Panourile sînt încadrate în bogate che-nare poleite și alternate de minunate modele și simboluri liturgice ca: frunze de acant, ramuri de vie cu struguri, spice de grîu, etc., toate specifice iconografiei creștine. Ornamentațiile artistice modelate din ipsos și poleite, completează organic lucrările de pictură și dau ansamblului o imagine de măreția dumnezeiască care uimește, înalță și trezește în sufletul credinciosului sentimente de adîncă trăire creștină.

Iconostasul este pictat în stilul Renașterii de către pictorul Aurel Ciupe. Icoanele de pe iconostas sînt executate pe placaj și aplicate peste vechea pictură.

Pavajul. Biserica este pavată cu plăci patrate de Kellheim, care au fost aduse cu mare cheltuială din capitala împărăției de altădată, cu carul cu boi de către inimoșii „paori” români din Lugoj.

Lucrările de restaurare a bisericii s-au terminat în anul 1944. Sfințirea locașului divin, înveșmîntat în haină strălucitoare s-a săvîrșit în ziua de Crăciun a anului 1944 de către Episcopul Veniamin Nistor.

Obiectele și vasele sfințite. Vasele sfințite ale bisericii precum și celelalte obiecte necesare cultului divin sînt aproape în întregime lucrate în stilul răsăritean și sînt opera neîntrecuților măiestri argintari ardeleni ale căror nume au rămas necunoscute. Lucrările acestea poartă pecetea stilului brincovenesc, stil atît de obișnuit. Ele au fost executate la comanda și îndrumarea voievozilor români, care uneori, schițau și desenele ornamentațiilor.

În inventarul parohiei Lugoj, întocmit la 1792 de către protopopul Constantin Atanasievici, după „porunca mai înaltă”, se cuprind următoarele vase și obiecte de cult: „Un potir de argint cu cifre și aurit și cu flori săpate pe el, dimpreună cu discosul fără stilpeți, asemenea din argint poleit cu aur, zvezdița și lingurița și copia, toate de argint și aurite, grele de 1 funt și 10 loți”.

Potir, disc și zvezdița din argint „ce s-au cinstit la împărțirea Erariumului”, iară copia și lingurița au rămas la anul 1811.

Chivot de argint cu ușă și înlăuntru două lădițe în care

stă Sf. Agneţ şi Sf. Cuminecătură, pe uşă este „Adormirea Maicii Domnului” iar pe partea dinăuntru este scrisă următoarea inscripţie: „Acest chivot s-a făcut cu cheltuiala lui Gavrilă Guzean... 1775”. Chivotul este lucrat din argint forjat şi împodobit cu minunate ornamentaţii.

Tavă de argint, cu flori săpate, pentru anaforă, dăruită de obercneazul Alexandru Petraşcu în 1780.

Cruce de lemn sculptat, ferecată cu argint şi poleită cu aur şi împodobită cu pietre preţioase.

Litier sau petohlebniţă de argint cu 3 pahare, dăruit de obercneazul Alexandru Petraşcu, care are următoarea însemnare în slavoneşte: „Acestei dumnezeieşti biserici din oraş de lege neunită cu hramul Sf. Adormiri a Maicii Domnului întru veşnică pomenire a soţiei şi a tuturor neamurilor, acest litier a fost dăruit prin jertfa dlui Alexandru Petraşcu, obercnez locuitor al oraşului Logoj, de noi dăruită la anul 1782, luna aprilie ziua 1”.

Cruce de lemn pictată (model Bildhauer) şi aurită, danie a negustorului Agasimovici la anul 1782.

„Dorh” pentru sf. potir (acoperemînt) de catifea verde, brodat cu fir de aur, avînd în mijloc icoana Răstignirii, de o parte Maica Precista, de altă parte Sf. Ioan Bogoslov, apoi Iisus în Potir iar în altă parte prorocul Isaia. A fost dăruit de protopresbiterul Constantin Athanasievici, „de pomenire pentru sufletul său”.

Cădelniţă de argint dăruită bisericii la 1790 de către episcopii Toma Vuia şi George Costa. La anul 1839 episcopul Ioan Kendaly dăruieşte bisericii împreună cu Neică Popovici, o candelă de argint lucrată la Pesta, cu trei îngeri împodobită. Tot ei au mai dăruit şi alte candelă şi un talger de argint cu flori gravate, pentru anaforă, lucrat la Viena la 1810.

Antimis vechi, amintit încă în inventarul din 1792, sfinţit de episcopul Ioan Georgievici la 18 aprilie 1758. De menţionat că la această dată episcopul a împărţit antimise tuturor bisericilor din eparhie. Din păcate antimisul acesta a ars în pîrjolul de la 1842. În acelaşi inventar sînt consemnate mai multe vase de aramă şi cositor şi anume: „Un blid de cositor pentru ofteştanie, trei tăiere de cositor pentru anaforă (1787). Una Petohlebniţă (litier) de plek alb, trei candelă, opt sfeşnice de părete la timpă”.

În faţa sf. altar s-au păstrat pînă astăzi două sfeşnice din lemn sculptate, cu deosebită migală şi artă, avînd fiecare două icoane în medalion. Acestea, împreună cu uşile împărăteşti şi diaconeşti, tronul arhieresc şi cu strănile cantorale sînt opera sculptorului Ianici din Arad. Sfeşnicele din faţa sf. altar „s-au donat sf. biserici de către Maria soţia lui Ioan Popovici, în anul

1817 și s-a reînnoit prin Maria nepoata lui Ioan Jurca la anul 1877, 28, III".

În naia bisericii se păstrează două policandre de argint de China cu 12 lumînări și o candelă în mijloc, cu trei lanțuri atârinate de cupolă. Unul este dăruit de „cojocari" în 1859. Al doilea dăruit de „lucrătorii de pământ" în anul 1861. Un policandru de lemn aurit cu 6 lumini „la muieri dăruit de D. Protoane Maria Marco" soția protop. Ioan Marco).

O podoabă a bisericii și în același timp o mândrie a lugojenilor, erau steagurile, praporii din biserică. Vrednic de amintit este faptul că Lugojul a fost unul dintre puținele orașe în care meseriașii ca și plugarii erau organizați în bresle. Mândria fiecărei bresle era să-și aibă steagul propriu cât mai mare și mai frumos, în biserică. Aceste steaguri erau purtate la procesiunile religioase de către o gardă de onoare a breslei respective, având în frunte pe președintele lor. Se mai păstrează și astăzi în biserică steagurile breslelor: cojocarilor, cismarilor, agricultorilor („paorilor") și tăbăcarilor.

În biserică la loc de cinste se păstrează baldachinul sau „cerimea", care este lucrat din brocat, brodat cu fir, susținut de patru brațe. Într-un protocol al Comitetului parohial din 13 iunie 1829, se hotărăște: „Baldachinul și prapurile în biserică numai de la Paști pînă la Dumineca Rusaliilor stă la vedere și la vreun praznic mare, au la vreo osebă paradie întru alt feliu să fie învăluiți în ladă". Întrecerea între bresle, în privința aceasta, uneori lua proporții încît era nevoie de intervenția autorităților superioare bisericești, după cum se poate citi din hotărîrea Consistoriului din 13 iunie 1829: „să se facă pace între negustori și între maistorii cojocari pentru baldachin și să nu se sfințească fără blagoslovenie de la episcop".

Într-un inventar din 1863 sub pag. 33, citim: „În sf. oltar de dreapta se află pascienita (epitaf), în ram negru cusută cu aur de Iul. Stefanovici, spre acest scop dăruită. De stînga icoana Patimilor dăruită de Maica Vidruț călugărița".

Icoane (prăznicare) vechi. Dintre prăznicarele vechi care se păstrează și au valoare istorică amintim: icoana „Adormirea Maicii Domnului", dimensiuni 50×40 cm, pictată pe lemn care are următoarea însemnare: „Sfințitu-s-au jertfelnicul și bisărica aceasta a Domnului și Dumnezeuului și Mintuitorului Nostru Is. Hrs. în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh. În cinstea Adormirii Prea Sfîntei Născătoare de Dumnezeu". În stăpînirea Împăraților Iosifu cel de al doilea și Împăratului Rîmului Marii Terezii Crăiasa Hungarii, prin Arhiepiscopul Carlovățului și al slăvitului norod Sîrbesc și Rumânesc Mitropolitu Vichentie Popovici Pravoslavnic Episcopul alu Vir-

şeşului şi alu Caran Săbeşului. În oraşi: în Logoji — 1777 August 15 Po. Rad."

Cu aceeaşi dată, dar cu text sîrbesc, sînt şi icoanele (prăznicarele) care înfăţişează: Înălţarea Domnului, Sf. Apostoli Petru şi Pavel, Proorocul Ilie şi Aaron, pictate de: „Po. Rad.”, adică de Popa Radu Lazarovici.

Socotesc că nu e de prisos a aminti că autorul acestor prăznicare Radu Lazarovici este cunoscutul zugrav care a împodobit mai multe biserici bănăţene şi care a lucrat împreună cu zugravul Gheorghe Diacul-Diaconovici-Loga, unul dintre cei mai talentaţi pictori ai Banatului. Ei au dat o lăudabilă contribuţie la sporirea tezaurului nostru artistic.

Cărţi de valoare istorică şi artistică. La biserică se păstrează mai multe cărţi bisericeşti şi de ritual de o deosebită valoare istorică şi artistică, dintre care amintim: Indreptarea Legii a lui Matei Basarab — Tirgovişte 1652 (legată în piele); Noul Testament — Bălgrad, 1648; Biblia de la Bucureşti — Serban Cantacuzino, 1688 (legată); Ceaslov — Bălgrad, 1797; Evangheliier, 1754, Rîmnic; Liturghier, 1767, Rîmnic; Triod — 1782, Rîmnic; Cazania — 1748, Rîmnic; Psaltirea — 1844, Mănăstirea Neamţu-Secu; Biblia de la Blaj 1796; Biblia de la Sibiu 1859 (Şaguna); Cărţi slave: Evanghelia slavă — Moscova 1754; Triodion slav 1761 — Lipsca; Euhologhion (rusesc), 1698, Moscova; Biblia slavonă — 1730, Moscova. Între cărţile mai noi de valoare artistică menţionăm: Evanghelia cu coperta de argint ciocănit, ornamentată cu 6 medalioane de aur, gravate, ce reprezintă icoanele Răstignirii, Învierii şi cei 4 Evanghelişti. O montură de rubine mari, ametiste, smaralde şi chihlimbar completează frumoasa şi valoroasa podoabă a cărţii. Această Evanghelie a fost donată bisericii în 1936. O altă piesă care o amintim, este Evanghelia de la Rîmnic, învelită în catifea roşie, împodobită cu frumoase filigrane veneţiene de o execuţie artistică deosebit de fină.

După cum se poate constata, cea mai mare parte dintre vechile cărţi de ritual ale bisericii, sînt de la Rîmnic. Aceste cărţi, scoase din teascurile vechii tiparniţe oltene, scrise în grai românesc, au avut o căutare nebănuît de mare între credincioşii bănăţeni.

Este un fapt cunoscut că în trecut numeroşi călugări munteni şi moldoveni au străbătut munţii ajungînd şi pe meleagurile bănăţene, aducînd cărţi trebuitoare pentru slujbe şi zidire sufletească.

*

Asemenea bisericilor-cetăţi (săseşti) din Ardeal, catedrala

Lugojului a fost împrejmuită de o parte cu un zid înalt și cu două corpuri de clădiri, cunoscute sub numele de „bazure”. Bazarele construite în 1894, asemenea celor orientale, erau mici prăvălioare și ateliere, unde își ofereau mărfurile meseriașii lugojeni. Un fronton lung sprijinit pe stilpi de fier și acoperit, era locul de întâlnire obișnuit, al meseriașilor și „paorilor” în zilele de sărbătoare. Patru porți de fier lăsau loc de intrare în curtea bisericii. „Bazarele” care nu constituiau parte integrantă din monumentala clădire au fost înlocuite cu un minunat parc cu flori și spații verzi. Prin realizarea acestei zone florale, s-a creat o largă perspectivă care face să apară în toată splendoarea lui, acest prețios monument de artă și arhitectură din patria noastră.

SYNGHELIILE SAU GRAMATELE MITROPOLIEI
BANATULUI

de: Prot. dr. GHEORGHE COTOȘMAN

I

Moștenitori ai unei vechi tradiții, ierarhii ortodocși, români și sîrbi, al eparhiilor ortodoxe din Banat și Transilvania, precum și cei din Țara Românească și Moldova, au eliberat preoților nou hirotoniți, trimiși și instituiți la parohii, așa-numita CARTE DE PREOȚIE, SYNGHELIE sau GRAMATA arhierească.

Canonistul Dr. Nicodim Milaș, episcop sîrb al Zarei din Dalmația, în ediția germană a Dreptului Bisericesc Oriental, la cap. IV: „Die Pfarrgeistlichkeit, & 97: Die Bestellung der Pfarrer“ scrie că după prestarea jurămîntului „hierauf wird ihm die gesetzlich vorgeschriebene URKUNDE ausgefertigt“¹⁾.

Pentru cele afirmate, Milaș face trimitere la Syntagma atheniană a canoanelor ediția Rallys-Potlis, unde se indică un act patriarhal, în care decretul (Urkunde) de instituire în oficiu atît a ierarhilor cit și a preoților-parohi poartă numirea de GRAMATA²⁾.

Canonistul român Dr. Valerian Șesan, profesor universitar, în al său Curs de Drept bisericesc universal, la cap. VI: Oficiile bisericești. Designarea persoanei și așezarea persoanei în oficiu scrie: „Decretarea pentru un oficiu din partea organului competent se numește pentru episcop și mitropolit: GRAMATA sinodală sau mitropolitană (syllabé entronistiké), iar pentru paroh: SINGHELIE. În baza acesteia persoana decretată pentru oficiu poate cere să i se predea oficiul“³⁾.

Iar la cap. VII: „Organele de exercitare a puterii bisericești... Parohul“, canonistul Șesan scrie: „Pentru manauarea

1) Dr. Nikodim Milaș, *Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche*, trad. Al. Pessic, Zara, 1897.

2) G. A. Rallys—M. Potlis, *Syntagma ton theion kai ieron kanonom ton te agion kai panejimon Apostolon*, V. Athena, 1855, p. 572/3.

3) Dr. Valerian Șesan, *Curs de Drept bisericesc universal*, ed. IV. îngrijită de Dr. M. Șesan, Cernăuți, 1942, p. 101.

oficiului de paroh mai trebuie după hirotonie și SINGHELIA episcopală (decretul de numire)" și instalarea în oficiu⁴⁾.

Faptul că „decretul”, Cartea de Preoție era cunoscută la greci sub numirea de SYGGELIA, iar la latini sub cea de GRAMATA constituie o dovadă palpabilă a existenței ei atât în Biserica de Răsărit, cât și în cea de Apus.

Practica eliberării Cărții de Preoție, cum era cunoscută Synghelia sau Gramata în Biserica celor două Principate Române, merge pînă în cele dintîi secole ale creștinismului și are în vedere necesitatea de a se pune organizația bisericească, eparhială și parohială, pe temelii solide, și a reglementa astfel raporturile spirituale, administrative și canonice dintre ierarhi și clericii subalterni, trimiși să păstorească credincioșii din comunitățile bisericești ale eparhiei.

SYNGHELIA sau GRAMATA era semnul văzut, mărturie documentară că cel trimis de ierarhul său să păstorească credincioșii unei parohii este preot cu preoție lucrătoare, bărbat ales, cucernic, învățat, încununat cu multe virtuți, canonic hirotonit și legal instituit.

Analizînd conținutul acestor Synghelii ajungem la concluzia că el pornește de la un prototip, căruia aproape fiecare episcop, arhiepiscop, mitropolit sau Patriarh în funcțiune i-a adăus cîte ceva, potrivit împrejurărilor istorice, spiritului timpului sau concepției lor de viață, căutînd totuși să păstreze în general principiile care au stat dintru început la baza documentului.

În fruntea textului fiecărei Synghelii sau Gramate se află pronumele cu toate titlurile ierarhului ce o eliberează. Referindu-se la calitatea sa de succesor al sf. Apostoli, adresîndu-se credincioșilor enoriașilor sau poporenilor, Ierarhul prin Synghelia de față face cunoscut că pentru trebuințele bisericii cu hramul cutare din parohia cutare a hirotonit pe N. N., ales de credincioșii parohiei respective și întărit de autoritatea superioară bisericească.

Noului hirotonit, ales ori numit și instituit canonic în parohie, i se reamintesc toate îndatoririle pastorale, spirituale, sociale și culturale, avertizîndu-l că nerespectarea lor poate aduce cu sine căderea din treapta și cinsteapreoției și pierderea parohiei. Recomandarea dată ambelor părți — credincioșilor și preotului unei parohii — este edificatoare, făcînd astfel din Synghelie sau Gramată un ghid, o călăuză, un îndreptar moral absolut necesar pentru cîștigarea fericirii vremelnice și vecinice.

4) *Ibid.*, p. 151.

Nu mai puțin importantă este și limba în care s-au scris aceste Synghelii. Cele mai vechi singhelii care ni s-au păstrat sînt: cea de la Arad, din 1729, a episcopului Vichentie, în limba română, cea de la Caransebeș, a episcopului Ioan, din 1756, și a mitropolitului Gheorghe de la Timișoara din anul 1757, acestea două din urmă în limba oficială slaveno-sîrbească, dominantă secole de-a rândul în cancelaria domnilor și în Biserica românească din Țara Românească și Moldova.

Deși cei mai mulți sîrbi, urmașii aromânului IOAN Georgievici de la Caransebeș, începînd cu episcopul Iosif Ioanovici Șacabent (1786—1805), cu reședința mutată (în 1785) la Virșeț⁵⁾, au eliberat preoților români — care au format majoritatea absolută a preoților eparhiei — synghelii, caligrafiate cu mina ori tipărite, în limba românească, într-o frumoasă limbă românească, cu nimic mai prejos ca limba literară a scriitorilor români contemporani din toate țările românești de dincoace și de dincolo de Carpați. Pentru aceasta n-ar fi nicio mirare, dacă ne gîndim că în acest timp a trăit în Banat, la Virșeț, vestitul Paul Iorgovici, unul din părinții literaturii și ai gramaticii românești⁶⁾.

Pe lingă că sînt documente bisericești, Syngheliile de la Virșeț, scrise ori tipărite între anii 1787—1864, constituie tot atîtea documente de limbă românească de o deosebită importanță pentru studiul limbii române din sec. XVIII—XIX-lea.

II

Decît valoarea lor bisericească și cea de limbă, mai importantă este pentru noi valoarea documentară istorică a acestor decrete sau diplome arhieresti, adevărate izvoare pentru istoria Bisericii românești din Țara Banatului Timișan.

Inceputul și sfîrșitul textului acestor Synghelii este revelatoriu. Titulatura Ierarhului, orașul de reședință și legenda sigiliului aplicat sînt tot atîtea mărturii istorice sigure despre existența: 1. La Timișoara a scaunului MITROPOLITAN și la anul 1757; 2. La Caransebeș a scaunului episcopal și la anul 1756. Deși mutată la 1785 reședința episcopală de la Caranse-

5) Gh. Cotoșman, *Episcopia Caransebeșului pînă în pragul sec. XIX-lea*, Caransebeș, 1941, p. 162—180.

6) Paul Iorgovici, *Observații de limbă românească*, Buda, 1799, p. 2—5: „Ilustrissimului și Innalt Preaosfințitului Domnului Domn: IOSIF Ioanovici de Șacabent, Pravoslavnicului Episcop al Virșetului, Caransebeșului, Logojului, Orșavo—Mehadieș, ș. a. Prémioslivului Arhi-Ereu, și Patron a seu: dedică cartea aciasta în cea mai adîncă umilințe, Auctoru”.

beș la Virșeț, istorica episcopie continua să se numească și la 1847 EPISCOPIA CARANSEBEȘULUI, precum se vede din legenda de pe sigiliul aplicat pe Synghelia de la 1847, eliberată de episcopul (de origine românească) ȘTEFAN Popovici de la Virșeț: „Vostoci neunit. EPISKOP. KARANSEBES CONSISTOR Peceat“.

Revelator este și faptul că episcopul IOAN Georgievici (1749—1769), chiar și atunci când elibera Synghelii din Virșeț, cel de al doilea oraș de reședință al episcopilor Caransebeșului, creat de turci după răscoala româno-sîrbă de la 1594, se intitula EPISKOP al CARANSEBEȘULUI. Urmașii săi pun în titulatura lor Caransebeșul după Virșeț, indicînd astfel mutarea definitivă a scaunului episcopal în acest din urmă oraș.

Între anii 1818—1829 scaunul de la Virșeț fiind vacant, eparhia văduvită a fost administrată de însuși Mitropolitul de la Carloveț, sub a cărui jurisdicție se afla întreaga Biserică ortodoxă a Banatului. La Carloveț în acest timp era arhi-episcopul ȘTEFAN Stratimirovici (1790—1837), care se intitula Mitropolit și al Românilor din toate țările împărăției austriace, deci și al Românilor ardeleni, crișeni, maramureșeni și al celor din Ungaria: „ȘTEFAN Bojieiu Milostiiu Pravoslavniî Arhi-Episkop Karlovaciki i vsego v. T. K. Derjavah obreata-iuștagosia Slavenoserbskago i VALAHISKAGO Naroda Mitropolit Preizștnago Austriisko-Imperatorskago...“

În calitate sa de administrator în sedisvacanță, mitropolitul Ștefan a hirotonit întru Preot pe candidatul la preoție Petru Corneanu pe seama parohiei Ruginosu din regiunea Caransebeșului, eparhia Virșețului—Caransebeșului, investindu-l și cu Synghelie la 7 octombrie 1823.

III

Timișoara, ca vechiu centru mitropolitan, s-a bucurat secole de-a rândul de atenția patriarhilor sîrbi de la PECIU, turc. IPEK, sub a cărui jurisdicție a stat Biserica ortodoxă-românească a Banatului încă de la 1557, anul restaurării acestei patriarhii⁷⁾. În actele de cancelarie ale patriarhiei Peciiului Banatul figurează sub numirea de VLAȘCA⁸⁾, adică Țara Românească sau România. La 1652 mitropolitul IOSIF II, Sfîntul

7) Ladislav Hadrovics, *L'Eglise serbe sous la domination turque*, Paris, 1947, p. 108—112.

8) Dr. Dušan J. Popovici i Sv. Matici, *O Banatu i stanovistvu Banata u 17. veku*, Sr. Karlovji, 1933, *Opis Katastiga*, p. 16—20.

Banatului, se intitula MITROPOLIT VLAȘKOZEMSKI⁹⁾ — al Țării Românești.

Cronicele sirbești scriu că patriarhul CALINIC (1691—1710), care a urmat în scaunul de la Ipek după expatrierea patriarhului Arsenie III Cernoievici (1674—1690), venind în vizită canonică la Timișoara, la mitropolitul Constantin II (1704—1712), a murit „în Vlașca, la Timișoara”¹⁰⁾.

Continuând tradiția moștenită de la Ipek, al doilea patriarh sîrb cu acelaș nume, ARSENIE IV, părăsindu-și la anul 1737, din aceleași pricini, scaunul și țara, îl aflăm în anul 1741 la Timișoara, unde păstorea mitropolitul NICOLAE I (1728—1744). Mărturie a prezenței în Timișoara a patriarhului Arsenie IV Ioanovici Șacabent, cu reședința la Carlovei, în Sirmium (Srem), unde și-au așezat reședința, la 1713, urmașii patriarhului Arsenie III Cernoievici, începînd cu Vichentie Popovici (1713—1725), este actul oficial, în forma unei diplome sau gramate, datată în Timișoara, luna iunie 1741, prin care „fiul nostru AARON” se desleagă de toate păcatele săvîrșite „cu cuvîntul, cu fapta, cu gîndul...”

Mai puțin interesează cine a fost acest „fiu al nostru Aaron”, față de preoțească sau mirenească, vreun personagiu suspus, care probabil, în fața morții, a voit să primească, chiar din minile Patriarhului, „indulgența” pentru iertarea păcatelor.

Prețios pentru noi este documentul deoarece este datat în Timișoara, la centrul Mitropoliei, și că din el putem cunoaște titulatura acestui Patriarh, a cărui jurisdicție se întindea și asupra Banatului nostru, cîmpîns și el în expresia „oboî pol Dunaia” — al „ambelor maluri ale Dunării”.

Deși nu este o synghelie sau gramată, reproducem diploma patriarhului Arsenie IV, ca una care prezintă multe puncte asemănătoare cu cartea de preoție.

IV

După moartea mitropolitului Nicolae I al Timișorîi, în se-disvacanță patriarhul Arsenie IV hirotonește preoți pentru arhi-episcopia Timișorîi investindu-i și cu synghelii. La 30 noiembrie 1744 eliberează singhelie preotului namesnic Ilie Miloșevici din

9) Dr. Radoslav M. Gruici, *Duhovni Jivot*, în *Vojvodina*, Novi Sad, 1939, p. 395; Lyub. Stojanovici, *Stari srpski zapisi i natpisi*, I, nr. 1489 și 1518; cf. Ghi. Cotoșman, *Viața Sf. Iosif cel Nou Mitropolitul Timișorîi și a toată țara Banatului, 1659—1656*, Timișoara, 1956, p. 51.

10) Lyub. Stojanovici, *Stari srpski zapisi i natpisi*, V. nr. 7397, p. 19, și *ibid.*, II, nr. 2212, p. 24.

Itebei¹¹⁾, la 10 aprilie 1745 preotului Alexandru Sindiculamzovici din Cômloș¹¹⁾, iar la 23 noembrie 1744 preotului namesnic Isac Petrovici din Becicherecul Mare¹²⁾.

De cea mai mare valoare istorică și documentară este pentru noi synghelia eliberată în Timișoara „iz Rezi(denții) Nașoi Temișvar“, la 17 iunie 1757, preotului Sava Popovici, instituit, de Mitropolitul GHEORGHE, ca paroh al orașului „varoșa CIAKOVA“, la biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului — Uspeniia Presviatei Bogorodiți.

Desigur că nu este fără importanță faptul că putem cunoaște numele preotului de acum peste 200 ani din orașul Ciacova, care ca cetate a jucat un rol deosebit dealungul veacurilor în sistemul de apărare a Banatului împotriva cutropitorilor otomani.

Marea importanță a SYNGHELIEI acesteia rezidă în însăși titulatura arhierelui, care a hirotonit și instituit pe iereul Sava. Pe lângă ANTIMISELE ce ni s-au păstrat, Synghelia de față vine și confirmă odată mai mult că cel ce se intitula „GHEORGHE, pravoslavni MITROPOLIT Temișvarski, Lipovski, Sl. Land Miliții Banat i precî Diștriktov“ —, a fost cu adevărat „Mitropolitul GHEORGHE al Timișorii și Lipovei, al slăvitei Miliții a Țării și al tuturor districtelor Banatului“.

Prezența LIPOVEI, unde se știe că am avut scaun episcopal din cele mai vechi timpuri pînă la finea sec. XVII-lea¹³⁾, mențiunea despre Miliția țării și a tuturor districtelor Banatului, imprimă titlului mitropolitului GHEORGHE un prestigiu cu adevărat mitropolitan.

Legenda slavă de pe sigiliul sec, aplicat pe singhelie, vine să confirme adevărul că MITROPOLITUL GHEORGHE al TIMIȘORII, fost Mitropolit al Nișului — refugiat la nordul Dunării la 1737, împreună cu patriarhul Arsenie IV¹⁴⁾ — s-a bucurat nu numai de titlul, ci și de atribuțiile înaltei trepte ierarhice, cu care a fost investit de către patriarhul Arsenie IV,

11) D. Ruvaraș, *Temišvarska eparhija od nyena postanka do 1758. god.*, Srem Karlovți, 1914, p. 19.

11) *Ibid.*, p. 20, — născut în Caravlașca — iz Karavlaške — (turc. negru Kara, și slv. Vlaska — România Neagră), comuna Peșcivania, învăță la arhimandritul Ioan de la Mănăstirea TISMANA, hirotonit preot de episcopul INOCHENTIE AL RIMNICULUI.

12) *Ibid.*, p. 21.

13) Nicolau Tincu—Velea, *Istoriia bisericească politico-națională a Românilor preste totu...*, Sibiu, 1865; cf. D. Ruvaraș, *Opis temišvarske eparhije 1727. godine*, Sr. Karlovți, 1923, p. 15.

14) *Ibid.*, p. 75; Ladislav Hadrovics, *L'Eglise serbe sous la domination turque*, p. 152—153.

cu aprobarea Administrației militare imperiale din Timișoara¹⁵⁾:
 GEORGII B: M: MITROPOL: NIȘ: TEMIȘVAR: I LI-
 POVS: — GHEORGHE FOST MITROPOLIT AL MITROPO-
 LIEI NIȘULUI, AL TIMIȘORII ȘI LIPOVEI.

Din mulțimea preoților hirotoniți și instituiți la parohiile din arhiepiscopia Timișorii și Lipovei de către mitropolitul GHEORGHE în cei 12 ani cât a păstorit în Banat, din știrile ce ni s-au transmis au primit singhelia următorii: În anul 1745 preotul Ioan Stoicov de la Seceani¹⁶⁾; la 2 ianuarie 1746 preotul Chiril Dimitrievici de la Beodra¹⁷⁾; la 1 ianuarie 1748 preotul Dimitrie Popovici de la Iosefovo¹⁸⁾; la 30 mai 1748 preotul Iosif Popovici de la Elemir¹⁹⁾; la 21 iulie 1751 preotul Gavril Anghelevici, născut în Rîmnice, hirotonit preot de episcopul Neofit al Rîmniceului, primește singhelia pentru parohia Iancahid²⁰⁾; la 8 mai 1751 preotul Pavel Tomici de la Șanaț Vranievo²¹⁾; la 3 aprilie 1753 preotul Teodor Petrovici de la Șanaț Vranievo²²⁾; la 14 octombrie 1753 preotul Teodor Gavrilovici de la Mocrin²³⁾; la 8 martie 1754 preotul Vasile Adamovici de la Chichinda Mare²⁴⁾; la 11 iunie 1754 preotul Filip Iovici de la Bociar²⁵⁾; la 1 aprilie 1754 preotul Pavel Petrovici de la Comloșul-Mare²⁶⁾; la 27 ianuarie 1755 preotul Timotei Ioanovici de la Beodra²⁷⁾; preotul Ioachim Popovici de la Melenți la 15 aprilie 1755²⁸⁾; la 15 aprilie 1756 preotul Teodor Ostoici de la Centa²⁹⁾; la 11 februarie 1757 preotul Gavril Blajici de la parohia Cristur³⁰⁾.

De la înaintașul său, mitropolitul NICOLAE I (1728-1744) s-a aflat, la 1758, singhelia eliberată, la 22 februarie 1739, preotului Nicolae Constantinovici de la parohia Madoș³¹⁾. Aceasta ar fi cea mai veche synghelia eliberată în arhiepiscopia Timișorii.

15) Dr. Baróti Lajos, *Adattár Délmagyarország XVIII. századi történetéhez*, I, Temesvár, 1893—1896, p. 199.

16) D. Ruvaraț, *Temišvarska eparhija od nyena postanka do 1758, god* p. 27.

17) *Ibid.*, p. 5.

18) *Ibid.*, p. 11.

19) *Ibid.*, p. 15.

20) *Ibid.*, p. 20.

21) *Ibid.*, p. 4.

22) *Ibid.*, p. 7.

23) *Ibid.*, p. 2.

24) *Ibid.*, p. 3.

25) *Ibid.*, p. 13.

26) *Ibid.*, p. 31.

27) *Ibid.*, p. 5.

28) *Ibid.*, p. 9.

29) *Ibid.*, p. 25.

30) *Ibid.*, p. 10.

31) *Ibid.*, p. 17.

V

Importanța deosebită a Syngheliilor sau Gramatelor, al căror text îl vom reproduce, rezidă nu numai în faptul că ele, cu excepția celei de la Arad din 1729, al cărei original se află depus în arhiva fostei episcopii române unite din Oradea, sînt toate originale, ci și pentru că pînă acum n-au fost cunoscute de către cercetătorii trecutului Bisericii noastre.

Reproducem mai întîi textul Syngheliei de la Arad:

VICHENTIE CU MILA LUI DUMNEZEU EPISCOPUL ARADULUI, A ORAZII CEI MARI, ȘI IENOPOLEI, ȘI A TOATA VARMEGE³²), A SARANDULUI ȘI A BIHARII ȘI A HALMAGIULUI.

Pavel marele Apostol al Domnului, va și poruncească să să dea Preoților poslanii³³) tocmita dela cea dei hirotonescu, de tocmirea preoților, deci unii porunci ca aceia plecîndușă și acest Kyr MIHAIL din satu KIRALEU³⁴) pentru aceasta tocmim CARTE dela noi, cu darul Duhului Sfînt a făcătoriului deplin Dumnezeu, lam hirotônît pre lege și pre Pravili Ceteș, Ipodiacon, Diacon și Preut, și poruncim tuturor celor ce cătră voi va veni acest slovo Preut, Arhiereilor zic, și Preoților igumenilor bărbaților, și mireanilor Boeari, cum sau înpodobit cu vrednicia preușii de smerenia Noastră, mărturisit de bărbat vreadnici credincioși, cum iese vreadnic de rînduiala aceasta. Dirept aceea și pentru tocmirea și întărirea lui dăsă această CARTE după cum este obiceia dela noi întărită. Anno 1729 Meseșă Martie 9 dni.

(L. S.).

Smeritul Episcop pravoslavnic
ss. VIKENTIE

Deși de neam sîrb, educat în spiritul tradițiilor neamului, venind la Arad, ca al treilea urmaș al întemeietorului acestei episcopii, Isaia Diacovici (1706—1708), vlădica Vincențiu Ioanovici (1726—1731) stînd în fruntea unei eparhii curat românești se simte îndemnat să elibereze preoților hirotoniți de el CARTE de Preoție „după cum este obiceiul”, scrisă în limba românească. Menționăm că cel mai vechiu document al episcopiei Aradului „și încă românesc”³⁵) este din anul 1728 de la

32) ung. *vármegye* = județ.

33) epistole, scrisori.

34) din Bihor, eparhia Orășii.

35) Dr. Gh. Ciuhandu, *Vichentie Ioanovici Episcopul Aradului (1726—31)*, apoi mitropolit, în *Triumful Ortodoxiei la Arad*, Arad, 1929, p. 222.

episcopul Vichentie, care se întitula: „VIKENTIE cu mila lui Dumnezeu Episcop pravoslavnic IOANOPOLIEI Aradului, Hălmaşului, a Orădiei cei mari, şi a Varmegii Sarandului şi a Bihăriei şi altora”³⁶⁾.

Un an mai tirziu, la 1729, scriind probabil din Oradea, unde va fi hirotonit pe preotul Mihail din Kiraleu (grec. Kyrie eleison) vlădica Vichentie pune în titulatura sa ARADUL înaintea IENOPOLIEI, şi este cel dintîi episcop al Aradului care menţionează Aradul în titulatura sa. Înaintaşii săi s-au considerat, ca şi Isaia Diacovici, episcopi ai IENOPOLIEI³⁷⁾.

VI

Considerînd autoritatea autorului şi emitentului diplomei de la 1741 din Timişoara, o vom reproduce înaintea Syngheliilor.

A R S E N I I

BOJIEIU MILOSTIU PRAVOSLAVNII ARHIEPISKOP PEK-SKII I VSIE SERBOV I BOLGAROV, POMORIA, DALMATII, BOSNI, OBOI POL DUNAIA, I VSEGO ILLYRIK I PATRIARH

Mernast, ot Blagodatî dara i Vlasti vsesveatago i jivotvoreastago Duha, daniia Bojestvennim i Sveastennim Ego ucenikom i Apostolom, vo eje viazati i reşiti celoveceskia grehi, rekl bo estî i nim, primite Duh Sveat, imje ot pustite grehi — otpusteatsia im, i imje derjite derjatsia: i Eje aste sveajate na zemli, sviazana budet i na nebeseh, i Eje aste razreşite na zemli, budut razreşena i na nebeseh, ot nihje daje dodnesi, prietiui sego prişestvia Bojestvenniia blagdati po Duhu sveatomu ciado naşe AARONA ije i toî iako celovek sogreşi, i v bita pregreşi, slovom, delom, pomîşleniem, navetom, i obolganiem i vsemi ciuvstvî, ili ot kleatvi Arhiereskiia ili Iereskiia, ili ot Otţa i Matere, ili svoiei anatemi podpade, ili v vedenii i nevedenii, ili v iunosti i nerazumii iako celovek plotonasen sogreşi. Ot vseh sih soderjanii i sveazanii, razreşam ego, isvobodna i proštena imam, Vsemoguşteiu vlastiu i Blagodatiiu, Otţa, i Sina i Sveatago Duha, shodataistvom presveatii Bogorodiţi: i Sveatih serbskih prosvetitelei Simeona mirotocivago, Sveatitelea Savvi, Arsenia Ciudotvorţa, i vseh sveatih Amin.

Leta Gospodnia 1741 Meseaţa Iun(ia) 5 TEMIŞVAR.

ss. ARSENII CETVERTII³⁸⁾

36) *Ibid.*, p. 224.

37) Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente...*, V, I, p. 441—441; Pesty Frigyes, *A szörényi Bánság és Szörény vármegye története*, I, Budapest, 1877, p. 353—354.

38) Original, hîrtie, scris cu cerneală.

Traducerea:

A R S E N I E

DIN MILA LUI DUMNEZEU ARHIEPISCOP ORTODOX AL PECIULUI ȘI PATRIARH AL TUTUROR SIRBILOR ȘI AL BULGARILOR, DEALUNGUL MARI, AL DALMAȚIEI, BOSNIEI, AL AMBELOR LATURI ALE DUNARII ȘI AL INTREGULUI ILLIRIC.

Amăsurat din bunătatea darului și puterii preasfântului și de viață dătătorului Duh, date Dumnezeieștilor și Sfinților Lui învățăcei și Apostoli, prin care să lege și să deslege păcatele omenеști, zicînd către ei: Luați Duh Sfînt și cărora veți deslega păcatele deslegate vor fi, și cărora le veți ține, ținute vor fi: și orice veți lega pe pămînt, legate vor fi și în ceruri, și orice veți deslega pe pămînt deslegate vor fi și în ceruri, de atunci și pînă astăzi, după primirea acestei venituri a Dumnezeescului har, după sfîntul Duh fiul nostru AARON, carele și el ca om a păcătuit, și în viață fiind a păcătuit cu cuvîntul, cu fapta, cu gîndul, cu birfirea și înșelarea și cu toate simțurile, sau din blestem Arhieresc sau Preoțesc, sau de la Tată sau Mamă sau sub anatema sa a căzut, sau cu știință sau cu neștiință, sau în tinerețe și din cauza nepriceperii ca om trupească a păcătuit. De toate aceste apucături și legături îl deslegăm, să aibe eliberare și iertare prin puterea Atotstăpînitorului și prin harul Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh, cu mijlocirea preasfîntei Născătoare de Dumnezeu și a sfinților sirbi dătători de lumină: Simeon izvoritorul de mir, Savva lăminătorul, Arsenie făcătorul de minuni și a tuturor Sfinților, Amin.

În anul Domnului 1741 luna iunie, Timișoara.

ss. ARSENIE al IV-lea.

VII

Vom reproduce, după original, Singheliile sau Gramatele preoțești ținînd seama de gradul ierarhic, de orașul de reședință al ierarhilor autori și emițători, precum și de vechimea actului.

Episcopia Caransebeșului, ai cărei ierarhi sînt cunoscuți încă din sec. XIII-lea, începînd cu episcopul Ghenadie de la 1296, va figura cu două reședințe, una la Caransebeș, pînă la 1785, și alta la Vîrșeț (între anii 1596—1690—1724, 1785—1865). În anii revoluției 1848—49 se restaurează vechea episcopie a Caransebeșului în frunte cu vicarul Ignatie Vuia, ales la 15/27 iunie 1848 de adunarea națională de la Lugoj, odată cu vicarul Mitropoliei Timișorii, Dimitrie Stoichescu³⁹⁾.

39) Teodor V. Păcățean, *Cartea de Aur*, I, ed. II, Sibiu, 1904, p. 349-354.

1. *De la Mitropolitul GHEORGHE (1745—1757) al Timișoarei*

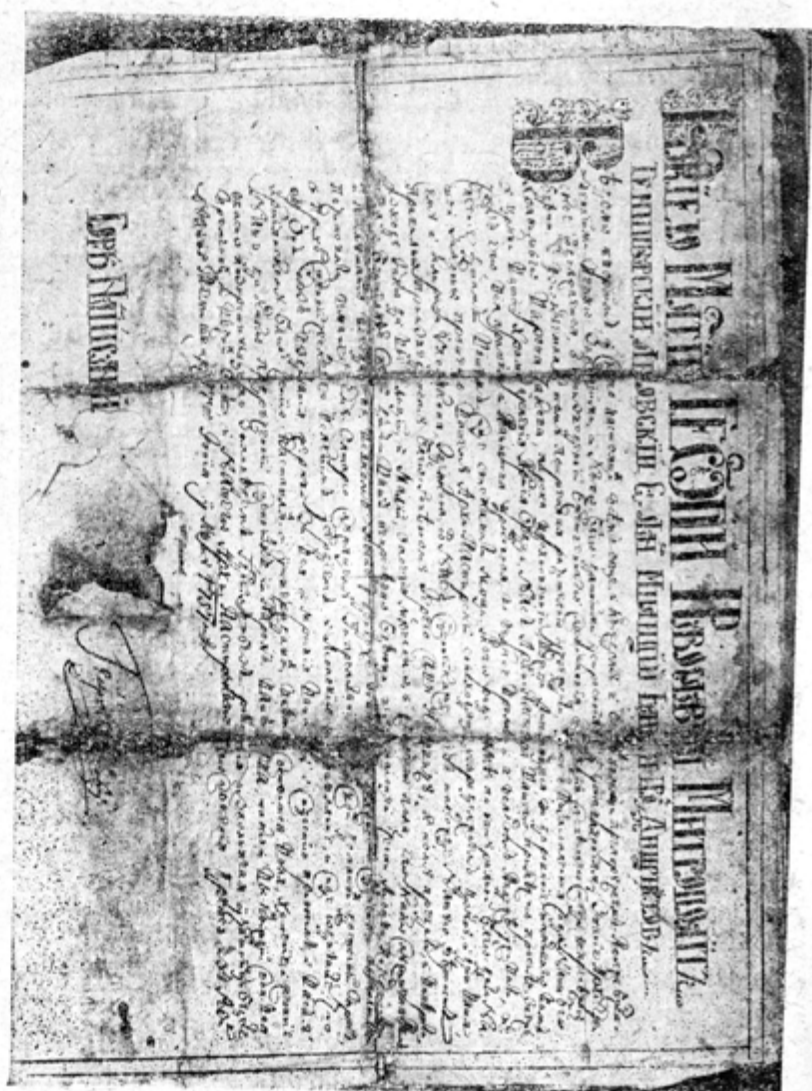
BOJIEIU MILOSTIIU GEORGII PRAVOSLAVNI MITROPOLIT TEMIȘVARSKI, LIPOVSKI, SL. LAND MILIȚII BANAT. I PROCI DISTRIKTOV.

Veadomo tvorim i siloiu nastoiastih vseam obște i kojdomu v o... v pamiati preporuceam; poneje B(o)jestvenniimi Vetho-Zakoniimi, i Novo-Bl(a)go-datniimi u ustroeniim(?) i ustavlenniiami Zvanie Arhi-Ereiskoe ot doljaetsia ot proizvedennii B(o)jestvennago Slavosloviia i ... sennia Slovieasnago Stada nepreseacine(?) bdiati, i vziskuemaia v tomu potrebniaia racitelno u cirejati S... je ot vozlobleniaia Ciada Naša, Bl(a)-gohranimago Varoša CIAKOVA, paroha vdehnovennii vojda lis... oštiasia za darovanie takovago vam i trkvi vașoi hramo Uspeniiia Pr(esvia)tiia B(ogo)rodiți Nas Arhi-Pastira Vașego prileajno prosite zaeje cirez ego vsia pravim i tainstva trkovnaia, vo vsiakoe vremi i v vsiakom padejea u jivati, i sp(a)-senie d(u)șam vașim sițe sniskavati moști. Togo radi i Mi po naturalnoi Bl(a)godati Nașei Zakonne proșenno Vașemu Arhi-Pastirskii snishodiasť neprodoljaem trkvu, i d(u)și Nașia Semu v klirika Ypodiakona, i Diakona ot Nas S(ve)štenneikaje cirez takojde Nașuiu mearnost pravilno proizvedenomu Bl(a)goveannomu Iereiu SAVI POPOVICIU, k'tomu predati, i voveariti izhodu iako da vi liți i Malii, oboiego m(u)jeskago i jenskago pola iego kako Slujitelia Tain G(ospod)nih i bditelia ot Sp(a)senii d(u)ș(i) vașih nepreseacino bdieușcia, v tamošciei cesti ljubvi pokoinost i polușanio vsegda na Vsiakom miesto dondeje on vři doljnosti S(via)štenstva i ispolniti pocitovati i mateh i iemu Oltariu Slujiaștemu za prepitamii... i Svoih domașnih destoinii obrokiu i prihod S(vie)ștenniiceski, so velkiim u serdiem i ljuboviiu i praviliaite, i Sițe otdevaite, citobi Oni az vzdihaniia jertvi za vsia, i mrtviia vașa, u s sadostiui prinosil, i vas v hristiianskomu blago ceștiui nastavliai, i utverjdaval vsiemo, sosteitel volia, hotenie, i jelianie Nașe, da kako prdreciennii S(vei)ștennik; i Paroh vaș Sava, tako i Vi kijdii Svoia vsia opasno pozorstvuiuștie po zapoviadem G(ospo)dniim bez roptaniiia i zpolniavaia u ciastniști budete vremennih i viecinih vieh i Nașego Arhi-Pastirskago Blagosloveniiia pretsia iz Rezid(enții) Nașei TEMIȘVAR 17-go Joniia u leatu 1757-mu.

Gorie nadpisani

ss. GEORGII POPOVICIU⁴⁰⁾

40) Original, hîrtie, dim. 43×35,2 cm scris cu cerneală neagră, caligrafic, sigur, Titulatura Mitropolitului scrisă cu cerneală roșie, cu majuscule. Sigiliul sec, cercual, diam. 4,8 cm. Limba slavo-sîrbească veche, greu de tradus chiar de sîrbi. Mulțumesc Prot. Șt. Tomici și M. Belentan pentru ajutor.

Synghelia mitropolitului GHEORGHE al Timișoarei și Lipovei din 1757

Românește:

CU MILA LUI DUMNEZEU GHEORGHE MITROPOLIT OR-
TODOX AL TIMIȘOAREI, LIPOVEI, MĂRITEI MILITII DE
ȚARA A BANATULUI ȘI AL CELORLALTE DISTRICTE

Facem tuturora cunoscut și, prin puterea prezentei, reco-
mandăm, spre știre, că potrivit dumnezeștilor rînduieli ale Ve-
chiului și Noului Testament, prin har statornicite și prelungite
prin oficiul arhieresc de dumnezeiască mărire, de a suprave-
ghea continuu turma cea cuvîntătoare și a-i împlini dorințele
și trebuințele ei, pentru păstoria iubiților noștri fii duhovni-
cești din binecinstitul oraș CIACOVA, am instituit paroh, con-
ducător duhovnicesc, lor și bisericii cu hramul Adormirea Prea
Sfintei Născătoare de Dumnezeu.

Noi, Arhipăstorul vostru, folosim acest prilej să vă cerem
ca toate rînduiele și tainele bisericii să se oticieze prin el în
tot timpul și la toate ocaziile pentru mîntuirea sufletelor voas-
tre, bucurîndu-se el de toate beneficiile.

De aceea și Noi, după darul natural al legii Noastre, pri-
mit în chip neînterupt de Biserică de la al vostru Arhipăstor
și pentru mîntuirea sufletelor voastre, acestui cleric, Ypodiacon
și Diacon de Noi hirotonit prin aceasta și de smerenia Noa-
stră legal promovat Iereu SAVA POPOVICI, i-am încredințat
spre păstoria ambele sexe, bărbătesc și femeiesc, pe cei mici
ca și pe cei mari, și așa pe el să-l cinstiți ca pe slujitorul Tai-
nelor Domnului, pentru mîntuirea sufletelor voastre, și să-i fiți,
neînterupt, în totlocul și pînă-și îndeplinește slujba de preot,
iubitori, ascultători, și plini de stimă, să-i hrăniți ca pe un siu-
jitor al sf. Altar, pe el și pe casnicii lui, să-i dați cu cea mai
mare rîvnă și iubire venitul preoțesc și acele lucruri care ar
cere jertfă pentru toți și pentru morții voștri și pentru prinosul
cel de acum, ca să vă învețe înțelepciunea creștină și să vă în-
tărească voia voastră, spre a împlini dorința Noastră, cum s-a
spus mai sus-numitului Preot și Paroh al vostru SAVA și așa
voi toți să vegheați după învățătura creștinească, fără cîrtire,
spre a fi cu cinste părtași în toate timpurile și în veci de a
Noastră arhipăstorească binecuvîntare.

Data, în Reședința Noastră din Timișoara la 17 Iunie
anul 1757.

Suscrisul
ss. GHEORGHE POPOVICI.

VIII

EPISCOPIA CARANSEBEȘULUI—VIRȘETULUI

1. *De la Episcopul IOAN (1749—1769) al Caransebeșului*

BOJIEIU MILOSTIIU IOANN EPISKOP KARANSEBIȘSKI,
VERȘACIKI, UIPALANCIKI, I MEHADISKII, SVIATIIA, SO-
BORNIIA, APOSTOLSKIIA VOSTOCINIIA TĖRKVE PRA-
VOSLAVNII.

Po Bl(a)godati, Daru, i Vlasti, vse S(via)tago, i jivotna-
cialnago D(u)ha, Dannia Nam ot Samago velikago, Arhi Erea
G(ospo)da Našego Ii(su)sa Hr(is)ta, cerez S(via)tiia, i S(vea)-
štenia Ego Ap(osto)l i Uceniki, i ih Nameastniki; Bl(a)go-
cestivago Segu Muja MIHAILA TURGURESCA, vsiateam
opa(s)nim i zitia zaniem i spstavsia i dostovearnimi Svidea-
telstvi onem uvearivšisia, paceje ot egova D(u)hovnago ota
zakonnago sudihom biti S(via)tago Sina prezviterškago. Itako
cinov nea po ustavu S(via)tiia Sobornia, Ap(os)tolskii TĖrkve
vostocinia, Prejde vo Menšia Pricetnicestva stepeni siseet: vo
svešteno(s)ta cetta, peavja, ypodiakona, i vo diakona, bla-
gosloviom i rukopolozihom Ego. Taje po vremeni i obucenije
vo Diakonskom cineia i Nasamii preziaštnij S(via)tvei stepeni
presviterstva bl(a)godatiiu togojde vse s(via)stago, jivonacial-
nago i Vsesoversiauštago D(u)ha, pro i zvedohom: I se vozlo-
jeniem ruk, Ego Ierea os(via)tihom, ko Hramu TĖrkve S(via)-
tih verhovnih Ap(osto)l Petra i Paula u selu KELNIKU paro-
hialnim S(ve)štennikom biti, i vručiom emu Taini S(via)tiia
d(u)hovnia, kreštati, myromazati, i spoveadati, liturghisati,
veanciat, i paslednee Eleie mazaniie nad boliaštimi soversati:
(nad zdravimi je nikakoje derzati) I vsia t(e)rkovnaia slujeniia
po cinu deaistvovati bl(a)gosloviom emu iako slujiteliu, i stro-
iteliu tain B(o)zih. I ispoveadavših emu svoia sogrešenii, via-
zati, i reašiti greah razsudno, po pravilam S(via)tvih, i uce-
niiu b(o)gonosnih O(te)t, i po našemu Arhi Ereiskomu nau-
ceniiu je i poveleaniiu. Viaššiiaje i ne udoborazsudnia vini,
nam Arhi Eriiu prinositi da imaci.

K tomu je ot hrama, k nemuje bl(a)gosloven esti i namo
bez Sobetvennago Našego bl(a)goslovenia preiti da ne derz-
net. Po tretiemu pravilu sobora Antiohiskago, i dvema TĖrk-
vami da ne oblaet: Po piatna desatomu pravilu sedmego Vse-
lenskago sobora: da ne S(via)taia korcemetvuia iavitsia, no
edinomu, i tomu j de prestolu vinu da slujit.

Doljen je Ierei MIHAIL po našemu poveleaniiu i po svoe-
mu obeatu vsedušno prieleazati b(o)jestvennago pisanii cite-
niiu, i tlatise o spasenii d(u)š celoveaceskih: I sebe obuciavati
po Apostolu, ko blagocestiiu, tealomudriiu, i bl(a)gogoveaniiu.

I bști cestnu, strannoliubivu, ne piianița, ne biîtea, ne tatu, i svarlivu no krotku, smotrelivu, ne zavistlivu, ne gârdeliyu, i ne srebrolubîu, no ucitelnu; I vo vseam predstavliati sebe vo ob-razea bl(a)gih deal.

K semuje doljen Ierei MIHAIL, vsia procîia s(ve)štenstvu ego priliciniia dobrodeateli, iako vsia vidiastimi ocesi B(o)jiimi nazirom, tștatisia i stolnati sovnmianiem. I vo vearennuiu emu pastvu dobraa pasti, da ne postiditsia v den i strașnago ispștania G(ospo)dnia, No da uslvșit glas sleciden presladkii: Dobrii rabe i verne: nadv malimi bvil esiveren nad mnogimi tia postavliu, vnidi v radost G(ospo)da tvoego.

Așteje nacinet jiti bez strașno, i cinu s(ve)ștenniceskomu neprilicino, i nașemu Arhi Ereiskemu poveleaniiu v cem libo protiven iavitsia, zapreșteniia Iereistva da priimet (dândeje i spravitsia, i pokajet jitie nezazornoe, ibl(a)gocinnoe, Iereem podobaiuștee) Ejeli cito sodeaet vozbraniaiuste s(via)štenstvo, i zverjeniiu Iereistva da podlejit.

I poneje ih Ţesaro kralevscoe velicestvo S(via)toiu Ţarskoiu rukoiu svoeiu, svitok podpisali, i bl(a)govolili za s(ve)ștenniciiski urok, i liti prihod: Tako po svitku obštenarodnomu da priemleși, vișse da ne usudișisia poiskat, kolmi pace uzeti.

Izveastnagoje radi svideatelstva, iako ot Nas cinno na stepen presviterstva vozveden, i rukopolojen: vrucisia emu siia Nașa Grammata, da vsiak vzemliai, i procitaia, ego v ceasti, i iubvi, i poslușaniiu vo bl(a)gih da imeaet, iako cestna Ierea, i po zakonu B(o)jiu S(via)tvih O(te)t uceniiu, vo vsem da slușaiut ego.

Danno v rezidenții Nașei KARANSEBIȘKOI M(ese)ța Iolia dne 1 leata 1756.

Smirennii

ss. IOAN GEORGIEVICI

(Sigiliul de ceară roșie)

rukoiu⁴⁰⁾

Pe verso: „SYNGELIIA S(ve)ștennika MIHAILA TURGU-RESKA paroha sela KLNKA goda 1756 Iolia 1”.

Traducerea

IOAN, CU MILA LUI DUMNEZEU EPISCOP ORTO-DX AL SFINTEI, SOBORNICEȘTEI, APOSTOLICEȘTEI BISERICI DE RASARIT, AL CARANSEBESULUI, VIRȘETULUI, LOGOJULUI, NOII PALANCE ȘI MEHADIEI.

După harul, darul și puterea atotsfintului și de viață în-

40) Original, hirtie coală întreagă, dim. 26×36 cm plus o coală co-pertă, legate cu șnur de mătase verde. Hirtia cu dungi perpendiculare lili-granate, cu coroană cu cruce la mijloc în filigrane. Seris pe 4 pagini, cal-grafic, obișnuit, cu cerneală neagră, Sigiliul de ceară roșie, oval, 1,9×2,01 cm, peste capetele șnurului. In colecție personală.

cepătorului Duh, date Nouă de la însuși Marele Arhiereu, Domnul nostru Iisus Hristos, prin sfinții și sfinții Apostoli și învățăcei ai Lui și urmașii lor, pe acest cucernic bărbat MIHAIL TURGURESCU, pe care l-am supus la toate încercările și ispitirile prin mărturii primite de la legiuitul părinte duhovnic al lui, l-am socotit a fi vrednic de sfântul cin al preoției. Și astfel, după regulile orînduiei sîntei, sobornicești și apostolicești Biserici de Răsărit, l-am învrednicit de treptele mai mici, adică de treapta ceteșului, cîntăreșului, ipodiaconului și diaconului, binecuvîntîndu-l și hirotonindu-l întru preot. De asemenea după vreme și învățătură l-am ridicat la cinul diaconesc și la cea mai înaltă sîntă treaptă a preoției, prin același har al sfîntului, de viață dătătorului și a toate încredințătorului Duh. Și prin punerea mîinilor l-am sfințit iereu la biserica cu hramul Sfinților Verhovnici ai Apostolilor Petru și Pavel în satul CILNIC, ca să fie preot-paroh și i-am înmînat sfintele Taine duhovnicești, să boteze, să ungă cu sfîntul Mir, să spovedească, să liturgisească, să cunune și să săvîrșiască ultima ungere cu sfînt mir asupra celor bolnavi, (asupra celor sănătoși să nu îndrăznească cu niciun chip să facă acest lucru). Toate slujbele bisericești să le îndeplinească după cinul său, cu cucernicie, cum se cuvine unui slujitor și săvîrșitor al dumnezeieștilor Taine. Celor ce își vor mărturisii păcatele să-i lege și să-i deslege de păcate cu înțelepciune, după canoanele sfinților și învățătura purtătorilor de Dumnezeu Părinți și, după sfatul și porunca Noastră arhierească, vinile grele și nu ușor de deslegat să ni le aducă Nouă la cunoștință.

Fără propria Noastră binecuvîntare să nu îndrăznească a primi în biserică pe nimeni. După canonul 3 al sinodului din Antiohia, (preotul) să nu stăpînească două biserici, iar după al 15-lea canoan al sinodului al VII-lea ecumenic, să nu facă negoț, ci să slujească numai unuia și aceluiași prestol.

Iereul MIHAIL, după porunca Noastră și făgăduința sa, trebuie să se nevoiască din toată inima la cetirea sfîntei Scripturi, sîrguindu-se pentru mîntuirea sufletelor oamenilor. Și după învățătura Apostolului să se deprindă a fi cucernic, înțelept și smerit. Să fie cinstit, iubitor de streini, nebețiv, nebătăuș, neucigaș, neagonisitor de cîștig urît, blind, treaz, nezavîtnic, nemîndru și ne iubitor de argint, învățător, purtîndu-se întru toate după chipul faptelor bune.

La acestea, iereul MIHAIL mai trebuie să adauge toate celelalte virtuți ce se cer preoției, căci toate sînt văzute de ochiul dumnezeesc. Să se trudească a îndeplini toate cu atenție. Să păstorească bine turma încredințată lui, ca să nu se rușineze în ziua înfricoșatei judecăți a lui Dumnezeu, ci s-audă prea-

dulcele glas: „Bine slugă bună și credincioasă, peste puține ai fost credincios, peste multe te voi pune, întră întru bucuria Domnului tău“.

Iar de va începe să viețuiască fără temere și nu cum se cuvine cinului preoțesc și în vre-o privință oarecare se va arăta potrivit poruncilor Noastre arhieresti, i se va lua preoția (iar de se va îndrepta și va avea o viață fără prihană și plină de cucernicie iarăși i se va încuviința preoția). Dacă va săvârși cele oprite preoției, va fi supus caterisirii.

Și deoarece Majestatea Sa cesaro-crăiască cu sfînta Sa mină împărătească a semnat decretul de numire și a binevoit să-i încredințeze o enorie preoțească, urmează să primească cuvenitele venituri după actul oficial (norma ștolară) și nimic mai mult să nu caute a lua.

Deci, pentru știuta mărturie, iată și Noi îl ridicăm la treapta preoției și-l hirotonim prin punerea miinilor, înmînîndu-i această GRAMATA a Noastră, ca oricine o va ceti să-i dea cîntea, dragostea și ascultarea întru toate. Și ca unui cinstit PREOT și după legea dumnezeiască și învățătura Sfinților Părinți să i se supună întru toate.

Data, în reședința Noastră de la CARANSEBES. Luna Iulie, ziua 1 anul 1756.

Smeritul

ss. IOAN GEORGIEVICI

(Locul Sigilului de ceară roșie)

Pe verso: „Singhelia preotului Mihail Turguresca, parohul comunei Cilnic, anul 1756 Iulie 1“.

2. De la episcopul IOAN al Caransebeșului

IOANN BOJIEIU MILOSTIIU PRAVOŠLAVNII EPISKOP KARANSEBESKII, VRŠACIKII, LOGOŠSKI - UIPALANACIKII I MEHADISKII, IPROCI:

S(via)ttia, Sobornia Ap(ostol)skia Trkve Vostocinlia.

Po Bl(a)godati, daru, i vlasti, vse S(via)tago, i životnacialnago D(u)ha, dannia nam ot samago velikago, Arhierea G(ospo)da našego Ii(su)sa Hr(is)ta, cerez S(via)ttia, i S(vea)štennia ego Ap(osto)li i uceniki i ih Neameastniki, Bl(a)gocestivago sego muja MATHEA POPOVICIA vsiațeam opa(s)nim i zitia zaniem i spštavšia i dostovearnimi Svideatelsvi o nem uvearivšisia paceje ot egova D(u)hovnago Ota zakonnago, sudihom biti S(via)tago Sina prezvitorskago. I tako cinov u prejde vo Menšia Pricetnicestva stepeni siiest: vo svešteno(s)ta cetța, peavta, ypodiakona, i vo diiakona bl(a)govlenihom i rukopolojihom ego.

Taje po vremeni i obuceniije vo diakonskom cinea i nasa-mii preiziaštnei S(via)tvei stepeni presviterstva bl(a)godatiu togojde vse s(via)tago, jivonacialnago i vse soveršaiuštago D(u)ha pro i zvedohom: I se vozlojeniem ruké ego lerea osv-(ia)tihom, ko Hramu tčrkva SOBOR S(VIA)TIH ARHAGHEL... L bezplotiuh u selu SEKAŠU parohialnīm S(ve)štennikom biti, i vručiom emu Taini S(via)tiia d(u)hovnīia, kreštati, myromazati, i spoveadati (in continuare, pînă la fine, afară de încheiere, textul este identic cu cel al Gramatei de la 1 iulie 1756).

...Danno v rezidenții Nașei Veršacikoi, M(ese)ta dek(embria) 20: 1757 goda.

Smirenii

ss. IOAN GEORGIEVICI⁴¹⁾

La 7 septembrie 1769 fiind ales Mitropolit la Carloveș, vladica Ioan Georgievici continuă să administreze și eparhia vacantă a Caransebeșului, pe seama căreia hirotonește preoți, pe care-i investește și cu synghelie.

IOANN BOJIEIU MILOSTIIU PRAVOSLAVNII ARHI-EPISKOP KARLOVACIKI I VSEGO PODERJAVEA TESARO KRALEVSKAGO I APOSTOLSKAGO VELICESTVA OBREATAIUŠTAGOSIA SLAVENO-SERBSKAGO I VALAHIISKAGO NARODA MITROPOLIT.

По bl(a)godati, Daru, i Vlasti, vse S(via)tago, i jivotnacialnago D(u)ha... bl(a)gocestivago lerea Iakoba Popovicia... Parohiiu pri tčrkvī hrama Rojdestva Pre(svia)tiia B(ogoro)diši meste DALBOCETI blagospasaēmīia Eparhii KARANSEBIŠ-KOI...

Danno v Rezidenții Nașei Episkopoi KARANSEBIŠKOI M(ese)ta Iulia 30 dne 1770 goda.

(Sigil ceară roșie
cu stema Mitropoliei
Carloveșului)

Arhiepiscop i Mitropolit
ss. IOAN GEORGIEVICI⁴¹⁾

Este de reținut că pe preotul Iacob Popovici pentru parohia Dalboșeț din Valea Almăjului, protopopiatul Bozovici, mitropolitul Ioan Georgievici (1769—1773) îl hirotonește în catedrala episcopală din Caransebeș și-i eliberează Synghelia da-

41) Original, hirtie, aceeași calitate și dimensiuni ca și cea de 1756. A fost eliberată preotului Matei Popovici pentru parohia Secaș, prot. Lugoj, cu biserica cu hramul „Soborul Sf. Arhangheli cei fără de trupuri”.

41) Original, hirtie, scris cu cerneală, în posesiunea prof. pens. Vichen-tie Ardeleanu, din Timișoara, care a primit-o de la descendenții familiei scriitorului Damascchin Bojincă.

lată și semnată în reședința episcopală din Caransebeș. O nouă și prețioasă mărturie că și la anul 1770 sediul-reședința episcopiei era tot la Caransebeș.

IX

II. EPISCOPIA VIRȘETULUI—CARANSEBEȘULUI

1. De la episcopul VICHENTIE (1774—1875) al Virșetului—Caransebeșului.

VIKENTIU BOJIEIU MILOSTIIU PRAVOSLAVNII EPISKOP VERSACIKII, KARANSEBEŠKII, LOGOJKII, MEHADINSKII I...

Po blagodatı daru i vlasti vse S(via)tago jivonacialnago D(u)ha dannıia nam ot samago velikago Arhi Erea G(ospo)da našego Ii(su)sa Hr(is)ta, cerez S(via)tiia i S(vea)štenıia ego Ap(osto)li i Uceniki i Nameastniki; Bl(a)gocestivago sego muja GRIGORIA POPOVICIA i zıtiia zaniem i spitavše, i dostovearnımi svidatelstvi paceje ego duhovnago Ota zakonnago onem uvearıvesıia sudıhom dostoina biti S(via)tago Sina presvıterskago i tako cinov nea po ustavu S(via)tiia Sobornıia, Ap(os)tolskıia Tırkve vostocinıia perves vo menšıia prıcestni-cestva stepeni sie est: vo S(ve)štenošta, cetša, peavša, ypodiakona, i vo Diakona blagoslovıhom i rukopolojıhom Ego: Taje po vremeni i obucentı vo Diakonskom cineä, i na samıi prıizšnıi stepen presvıterstva blagodatııu togoj vse s(via)tago D(u)ha proızvedohom i sovozlojeniem ruk ego İeree osvıatıhom ko Hramu USPENİIA SLDCIŦI NAŠEİA BOGORODIŦI ije sem v meast PRILEPIT i vrucim emu S(via)tiia Taini duhovnıia, kreštati, myromazati (ın continuare acelaș text ca și cel din gramata episcopului Ioan de la 1756, afară de pasajul privind semnarea decretului de către Împărat).

...Danno v Ep(i)skopskoi Rezidenții Nașei v VERȘET, 25 dne M(ese)ta Noemvrıia 1778 leata.
(Locul Sig. de ceară roșie) ss. VIKENTIE POPOVICI.

Pe verso: „SINGHELİIA İerea GRIGORİIA POPOVICIA paroha u PRILEPTU na 1778 leato“.42).

2. De la episcopul IOSIF (1786—1805) al Virșetului

IOSIF CU MILA LUI D(U)MNEZEU PRAVOSLAVNICUL AL SF(I)NTEI SOBORNICEȘTI ȘI APOSTOLICEȘTI BESEARICII RASARITULUI EPYSCOP, AL VERȘET—CARANSEBEȘULUI, LOGOJULUI, ȘI AL MEHADIEI, I PROCI.

După bunătatea Darului, și puterea Prea sf(i)ntului și de

42) Original, hirtie cu filigrane, coală dublă, 22,9×37,9 cm×2 ori, plus o coală copertă, șnuruite. Scris obișnuit, pe 4 pagini, cu cerneală cafenie. Eliberată preotului Grigorie din Prilipeț—Almăj. Sig. ceară roșie, aplicat pe capetele șnurului. În colecție personală.

Viațăfăcătorului D(u)h, care Noao iaste dela Singur Marele Arhi-Ereul D(o)mnul nostru Ii(su)s Hr(is)tos prin Sf(i)ntii lui Ucenici și Ap(os)toli, și alor Următori, dela cari până astăzi unul dela altul primind, aceluiasi Dar și Noi fiind moștenitori, a așeza chiline cinuri și treapte besearcești ream în vrednicit; Pentru aceea și acestui bineîncuviințat Preot PAVEL POPOVICI, care iaste în presvyter prin Mine după rînduială hyrotonisit, îi rînduim parohia în satul cameralnic CÎCLOVA, la besearca care are hramul ÎNĂLTAREA D(O)MNULUI; Și așa pe el ca pe un paroh lucrătoriu de sf(i)ntenie arătîndu-l il încredințez tuturor din această Parohie pravoslavnicior creștini, precum: lui ca unui parohialnic Preot, d(u)hovnicesc Păstoriu și Învățătoriu, toată cîntea care să cuvîne, și cătră ținea-re a lui ceale datornice după svitac, și mai mult precum oare-care ar voi de bună voe, și fără răpștire săi dea, adicînduși aminte de cuvintele lui Hristos: Vreadnic iaste lucrăbriul de plata sa, Și pe dătătorul de bună voie iubeaște D(u)mnezeu.

Iară el Preotul PAVEL, datoriu iaste după porunca lui D(u)mnezeu și a Sf(i)ntilor Ap(os)toli, și după a Noastră Arhi-Erească sfătuire datorințelor sale celor mai de căpetenie dindestul făcînd, cu tot sufletul să se îndeletnicească în cetirea D(u)mnezești(i) Scripturi a leagii cei veachi și cei noao, și de acolo să se înveațe pe sine întru pravoslavie, și să fie de cînte, întreg în înțălepciune, smerit, iubitoriu de streini, nebetiv, nebătătoriu, nici să fie fur, nice sfăditoriu, ci blînd, purtătoriu de grijă, nezavistuioriu, nesumeț, neubitoriu de argînt, ci învățătoriu și întru toate puindu-să pe sine întru chip de fapte bune.

Cătră aceeaia datoriu iaste Preotul PAVEL, toate cealelalte slujiri besearcești după rînduială ale lucra, adecă: ca un văzut de atotvăzătorii Ochii lui D(u)mnezeu, cu luare aminte a împlini să se nevoiască, și turma cea încredințată lui neîncetat și credincios cu cuvîntul lui D(u)mnezeu să o pască, și să o înveațe, ca să nu să rușineaze în zîoa cea înfricoșată a ispitirei D(o)mnului, ci să auză glasul cel prea dulce al Stăpînului: Slugă bună și credincioasă, spre puțin ai fost credincios, spre multe te voiu așeza, întră întru bucuria D(o)mnului tău.

Iară de va înceape a viețui fără frică, și cinului preotesc fără cuviință și a Noastre învățături și îndireptărei Arhi Erești în oarece protivnică să va arăta, lipsirei de lucrarea de sfințenie va fi vinovat, până să va îndirepta, și va arăta viață fără prihană și cu bună rînduială care Preoților să cuvîne; însă pentru înștiințătorearea mărturie precum dela Noi după rînduială la mai sus zisa parohie așezat și întărit iaste, i să dă lui aceasta a Noastră GRAMMATA, ca fiește cine care o va lua și

o va ceti, pe el în cinste, dragoste și ascultare întru ceale bune săl aibă.

Data în rezidenția Noastră cea Ep(is)copească, în Verșeț, 21 zi a lunii lui Iulie Anul D(o)mnului 1789.

Smirennii

ss. IOSIF IOANOVICI ȘACABENT⁴³⁾.

(Locul Sigiliului sec)

3. De la episcopul IOSIF al Verșețului—Caransebeșului

IOSIF cu MILA LUI D(U)MNEZEU PRAVOSLAVNICUL AL SF(IN)TEI SOBORNICEȘTEI ȘI APOSTOLICEȘTEI BI-SEARICII RESARITULUI EP(ISC)OP AL VERȘEȚ—CARANSEBEȘULUI, LOGOȘULUI ȘI AL MEHADIEI iproci.

După bunătatea Darului, și putearea Preaosi(i)ntului și de Viațăfăcătorului D(u)h, care Noao iaste dela Singur Marele Arhi-Ereul D(o)mnul nostru Ii(su)s Hr(is)tos prin Sf(i)ntii lui Ucenici și Ap(os)toli, și alor Următori, dela carii pînă astăzi unul dela altul primind, aceluiași dar și Noi fiind moștenitori, a așeza chiline cinuri și trepte besearcești neam învrednicit; Pentru aceeaia și acestui bineîncuviințat Preot PETRU POPOVICI, hirotonit de arhiereul de oarecînd al Verșețului—Caransebeșului, IOAN GEORGIEVICI pentru parohia militărească RUDARIA la biserica care are hramul ÎNĂLTAREA DOMNULUI. Și așa pe el ca pe un paroh lucrătoriu... (textul, în continuare, este identic cu cel din Gramata de la 1789, dată preotului Pavel Popovici, hirotonit de episcopul Iosif, pentru parohia Ciclova).

...Dat în rezidenția Noastră cea Ep(is)copească, în Verșeț, 23 zi a lunii August Anul D(o)mnului 1787".

Smirenii

ss. IOSIF IOANOVICI ȘACABENT⁴⁴⁾

(Locul sig. sec.).

4. De la episcopul IOSIF al Verșețului—Caransebeșului

IOSIF CU MILA LUI D(U)MNEZEU PRAVOSLAVNICUL AL SF(I)NTEI SOBORNICEȘTEI ȘI APOSTOLICEȘTEI

43) Original, hirtie cu filigrane, dungi paralele perpendiculare, coroană cu inscripția „I Honig 2001". Coală dublă, scris caligrafic, text de trei pagini, plus o coală copertă, șnuruite. Sigiliul sec, cercual diam. 3,4 cm., aplicat pe capetele șnurului. Singhelia preotului Pavel de la Ciclova Oraviții o păstrează strănepotul său, protopopul Dr. Iosif Ieremia de la Reșița.

44) Original, hirtie, scrisă cu cerneală, caligrafic, în posesiunea prof. Vichentie Ardeleanu, din Timișoara, primită de la descendenții lui Damaschin Bojinca, din Gîrlăște.

BESEARICII RĂSĂRITULUI EP(ISC)OP AL VERȘET—CARANSEBEȘULUI, LOGOȘULUI ȘI ORȘAVO—MEHADIEI ȘI ALOR SFÎNȚITEI ÎMPĂRATEȘTII CRAEȘTII APOSTOLICEȘTII MĂRIRI SFEATNIC.

După bunătatea Darului, și putearea Preaof(i)ntului și de Viațăfăcătorului D(u)h, care Noao iaste dela Singur Marele Arhi-Ereul D(o)mnul nostru Ii(su)s Hr(is)tos prin Sf(i)nții lui Ucenici și Ap(os)toli, și alor Următori, dela carii până astăzi unul dela altul primind, aceluiași dar și Noi fiind moștenitori, a așeza chiline cinuri și trepte beserecești neam învrednicit: Pentru aceia și acestui bineîncuviințat Preot IOANN POPOVICI, care iaste în Presviter prin Mine după rînduială hironotisit, îi rînduim Parohia în satul RUDERIA, la besereaca care are hramul ÎNALȚAREA D(O)MNULUI HRISTOS.

Și așa pe el ca pe un paroh lucrătoriu de sf(i)nțenie arătîndu-l, îl încredințez tuturor din această Parohie pravoslavnicilor creștin... (textul, în continuare, este identic cu cel din Gramatele de mai sus, din anii 1787 și 1789).

...Dată în Rezidenția Noastră cea Ep(is)copească în Verșet, zi a luni lui April, Anul Dōmnului 1796.

Smeritul

ss. IOSIF IOANOVICI ȘACABENT⁴⁵⁾.

(Sigil sec).

5. De la episcopul IOSIF al Virșefului—Caransebeșului

IOSIF CU MILA LUI D(U)MNEZEU, PRAVOSLAVNICUL AL SF(I)NTEI SOBORNIECȘTII ȘI AP(OS)TOLICEȘTII BESEARICII RĂSĂRITULUI EP(I)SCOP AL VERȘET—CARANSEBEȘULUI, LOGOȘULUI, ȘI AL ORȘAVO—MEHADIEI, ȘI ALOR SF(I)NȚITEI ÎMPĂRATEȘTEI—CRAEȘTII APOSTOLICEȘTII MĂRIRI SFEATNIC.

După bunătatea Darului, și Puterea Preasf(i)ntului, și de viațăfăcătorului D(u)h, care Noao iaste dată dela Singur marele Arhi-Ereul D(o)mnul nostru Ii(su)s Hr(i)stos, prin Sf(i)nții săi ucenici și Ap(o)stoli, și Alor Următori, dela carii până astăzi unul dela altul primind, aceluiași dar și Noi fiind moștenitori, a așeza chiline Cinuri și Treapte Beserecești neam învrednicit; pentru aceia și acestui Bine încuviințat Preot MI-

⁴⁵⁾ Original, hîrtie, scrisă cu cerneală, dată preotului Ioan Popovici, probabil fiul lui Petru din Rudăria, din Valea Almăjului, locul de naștere al tribunului Eutimiu Murgu. Singhelia în păstrarea prof. V. Ardelean, provenind de la fam. Damaschin Bojincă, fost mare paharnic și ministru al Moldovei.

Gramata episcopului IOSIF al Virşelului—Caransebeşului din 1796

HAIL STEFONI, care iaste în Presvyter prin mine după rînduială Hyrotonisit, îi rînduim parohiia în Provințial sat EZE-RIȘ la Besearca care are hramul ADORMIREA NESCATOAR(E)I DE DUMNEZEU. Și așa pe el ca pe un Paroh Lucrătoriu de sf(i)ntenie arătîndu-l, îl încredințez tuturor din aceeaiaș Parohie Pravoslavnicilor Creștini, precum lui ca unul Parohialnic Preot, și d(u)hovniceasc Păstoriu, și Invățătoriu, toată cîntea care să cuvine, și cătră ținerea lui ceale datornice după Svitac fără răpștire săi dea.

Iară el Preotul MIHAIL datoriu după Porunca lui D(u)mnezeu, și a sf(i)ntilor Ap(o)stoli, și după a Noastră Arhi-Ereiască Stătuire datorințelor sale celor mai de căpetenie din destul făcînd, cu tot Suflitul să se îndeletnicească în cetirea D(u)mnezeestii Scripturi a leagii cei veachi și cei noao, și de acolo să se înveațe pe sine întru Pravoslavie, și să fiie de cînte, întreg în înțelepciune, smerit, iubitoriu de streini, nebețiu nebătătoriu, nici să fie fur, nici sfădătoriu, ci blind, purtătoriu de grijă, nezavistuioriu, nesumeț, neiubitoriu de argint, ci învătătoriu, și întru toate puindusă pe sine întru chip de fapte bune.

Alor IMPĂRATEȘTII-CRAEȘTII ȘI AP(O)STOLICEȘTII MARIRI, ȘI a tot PREALUMINATEI CASEI AUSTRIEI Singur întru credință să petreacă, și pe Parohiiani(i) săi cătră aceeaiaș Credință și Supunere săi înveațe și săi povățuiască.

Cătră aceeaia datoriu iaste Preotul MIHAIL toate celelalte Slujiri Besearcești după rînduială ale lucra, și ca un vază de etot vazătorii Ochii lui D(u)mnezeu, cu luare aminte a împlini să se nevoiască, și Turma cea încredințată lui neîncetat și credincios cu Cuvîntul lui D(u)mnezeu să o pască și să o înveațe, ca să nu să rușineaze în zița cea înfricoșată a Ispitirei D(o)mnului, ci să auză Glasul cel preadulce al stăpînului: Slugă bună și credincioasă, spre puțin ai fost credincios, spre multe te voi u așeza, întră întru Bucuria D(o)mnului tău.

Iară de va înceape a viețui fără frică, și cinului Preoțesc fărăcuvîință, și a Noastrei învățături și îndireptărei Arhi-Erești în lucrurile ceale d(u)hovnicești, protivnic să va arăta, Lipsirei de Lucrarea de sf(i)ntenie va fi vinovat, până să va îndirepta și va arăta viață fără prihană, și cu bună rînduială care Preoților să cuvine; i(n)să pentru înștiințătoarea Mărturie, precum dela noi după rînduiala mai sus zisa Parohiie așezată, și întru ceale d(u)hovnicești înlărit iaste, i să dă lui aceasta a Noastră GRAMMATA, ca fiiește cine care o va lua, și o va ceti, pe el în cînte, în dragoste, și Ascultare întru ceale bune săl aibă.

Data în Rezidenția Noastră cea Epyscopească, în Verșet,
zi a luni(i) lui Martie 25 Anul D(o)mnului 1801.

Smeritul ss. IOSIF IOANOVICI ȘACABENT"
(Locul Sig. sec).

Pe verso: „Syggelia Mihaila Stefoni paroha iz Ezerișa“⁴⁶).

6. *De la episcopul PETRU (1806—1818) al Vîrșetului—Caransebeșului.*

PETR B(O)JIEIU M(ILOS)THIU PRAVOSLAVNII S(VI-
A)THIA SOBORNIIA I AP(OS)TOLSKIIA T(E)RKVE VOS-
TOCINIIA EP(IS)KOP VERȘEACIKAGO—KARANSEBIȘKI,
LOGOJKII, I ORȘAVO—MEHADIISKII, EGO JE S(VE)S-
TENNEAIȘAGO—TESARO KRALEVSKAGO, I APOSTOLI-
CESKAGO VELICESTVA DEISTVITELNII TAINII ȚARSTVA
SOVETNIK.

Po Bl(a)godati, Daru, i Vlasti vses(via)tago i jivonacial-
nago D(u)ha, dannoi Nam ot samago Velikago Arhiereia G(os-
po)da nașego li(su)sa Hr(is)ta, cerez S(via)tiia ego uceniki
i Ap(os)tolii, i ih Preemniki, ot nihje daje i do dnes Drgoprii-
matelnea toiaje Bl(a)godati, i Mi Nasleadniki bîvșe, postavliati
razliciniia Ciini i Stepeni T(e)rkovniia udostoihomsia; Segó
radi i semu Bl(a)gogoveainomu Iereiu MIHAILU PAIKA mno-
iu ciinovnea vo Presvytera rukopolojennomu opredealiaem Pa-
rohiu MILITAR. MEASTA FENEASA pri T(e)rkvi Hrama
S(IVA)TAGO VEL(IKAGO) M(U)CENIKA DIMITRIA i tako
ego za deaistvitelnago Paroha obiavliaia, preporuciaem vseam
v toeije Parohii Pravoslavnim Hr(i)stiianom, voeje emu iako
svoemu Parohialnomu S(ve)stenniku, i d(u)hovnomu Pastiriu,
i Uciteliu, vsiakuiu podobaiuștiiu ceest, i k soderjaniu ego dol-
jnaia po Svitku bez roptaniiia vzdavati.

On je Ierei MIHAIL doljen po poveleaniiu B(o)jiiemu, i
S(via)tih Ap(os)tolov, i po Nașemu Ep(is)kopskomu uveașta-
niiu Glavneaișei svoei doljnosti udovletvorიაia, vsedușno prilea-
jati B(o)jestvennago Pisaniia vethago i novago naveata cite-
niiu, i otudu sebe obuciati ko Bl(a)gocestiu, i biti ceestnu, ȣea-
lomudru, smirenu, strannoliubŭ, nepiianiȣea, nebiȣea, ni tatu,
ni svarlivu, negordelivu, i nesreboliubŭ, no ucitelnu, i vo vsem
predstavliati sebe vo Obraz bl(a)gŭh deal.

46) Original, hirtie, coală întreagă (dim. 23,4×37 cm 2 ori), cu fili-
grane identice cu cele dela syngheliile de la 1756, 1778 și 1816), cu textul
tipărit cu chirilice pe trei pagini, chenar din ghirlande de trandafiri, avînd
pe frontispiciu la fiecare pagină o coroană cu cruce. Sig. cercual diam.
4,5 cm. Textul privind persoana, biserica, hramul, data, este scris cu cer-
neală neagră. În posesia Prot. Dr. Iosif Ieremia — Reșița.

Ih ȚESARO-KRALEAVSKOMU, I AP(OS)TOLICEESKOMU VELICESTVU, I Vsepresveatleaișemu DOMU AUSTRIISKOMU sam vo vearnosti, i Parohiianî svoia toeije vearnosti i poddanstvu uciniti i nastavliati. K semu doljen Ierei MIHAIL vsia prociaia Ț(e)rkovnaia Slujeniia po ciinu deaistvovati, i iako vsevidiaștimî Oceesî B(o)ojiimi naziraem, ȧstatisia ispolniati so vnimaniiem i vovearennuiu sebea Pastvu neusipno i vearno Slovom B(o)jiim pasti i uciti, da ne postiditsia v den strașnago Ispitaniia G(ospo)nia, no da uslișit Glas Vladicen presladskii: Bl(a)gii Rabe i vearnii, nad malimi bil esi vearen, nadi mnogimi tia potavliu, vnidi v Radost G(ospo)da tvoego.

Așteli je nacinet jiti bezstrașno, i ciinu S(ve)ștenniceskomu neprilicimo, i Nașemu Arhiereiskomu nauceniu i nastavleniiu v D(u)hovniî protiven iavitsia, zapreșteniiu S(ve)ștenno-deaistvii povinen budet, dondeje ispravitsia, i pokajet jitie nezazornoe i bl(a)gocinnoe Presvyterom podobaiuștee; izveaștelnago je radi svideatelsva, iako ot Nas ciinoo na predrecennuiu Parohiiu postavlen, i v D(u)hovniî soutverjden, vrucena emu siia Nașa GRAMMATA, da vsiak vzemliai i procitaia, ego v cesti, liubbi, i poslușanii v bl(a)gih imeaet.

Danno v Rezidenții Nașei Ep(is)kopskoi v Verșeșea dne 3-o M(ese)ia Avgusta Leata G(ospo)dnia 1816.

Smirenii

ss. PETR IOANOVICI VIDAK⁴⁷⁾

(Sigil sec).

Traducerea:

PETRU, CU MILA LUI DUMNEZEU, EPISCOP ORTODOX AL SFINTEI SOBORNICEȘTEI ȘI APOSTOLICEȘTEI BISERICI DE RASARIT, AL VIRȘETULUI—CARANSEBEȘULUI, LOGOJULUI ȘI ORȘOVEI—MEHADIEI, SFETNIC INTIM AL PREA SFINTEI ÎMPĂRĂȚII CESARO-CRĂEȘTI ȘI APOSTOLICEȘTI MARIRI.

După harul, darul și puterea Prea Sfîntului și Incepătorului de viață Duh, date Nouă de însuși Marele Arhiereu, Domnul nostru Iisus Hristos, prin sfinții Săi învățăcei și Apostoli și urmașii lor, de la care pînă astăzi unul de la altul primind, aceluiasi Har și noi fiind moștenitori, Ne-am învrednicit a așe-

47) Original, hîrtie, cu filigrane asemănătoare cu cele de la 1756, 1778, dim. 44,50×36,5 cm. Textul privind persoana preotului, parohia, hramul bisericii, data, scris cu cerneală neagră. Sigiliul uscat, stema episcopiei un vultur înaripat între doi îngeri. Păstrat de preotul Vasile Paica de la Feneș, prot. Caransebeș, strănepotul preotului Mihai.

za diferite cinuri și trepte bisericești; pentru aceea și acestui bine încuviințat Preot MIHAIL PAICA, prin mine întru presbiter după rînduială hirotonit, îl instituim la parohia din comuna grănicerească FENEȘ, la biserica cu hramul Sfîntul Marele Martir Dimitrie, și așa îl numim Paroh lucrător de cele sfînte, recomandîndu-l tuturor dreptcredincioșilor creștini din acea parohie, ca pe preotul parohial și păstorul duhovnicesc și învățătorul lor, spre a i se da fără împotrivire cinstea cuvenită și cele ce țin de întreținerea lui.

Iar el Preotul MIHAIL dator este, după porunca dumnezeiască, a sfinților Apostoli și după sfatul nostru episcopesc, să-și îndeplinească cele mai de seamă îndatoriri ale sale, nevoindu-se din tot sufletul la cetirea dumnezeieștii scripturi a legii celei vechi și noi, și de acolo să se învețe pe sine buna cucernicie, să fie cinstit, înțelept, smerit, iubitor de streini, nebețiv, neucigaș, nesfădnic, nemîndru, ne iubitor de argint, ci învățător, ca să se înfățișeze pe sine în toate faptele sale pildă de fapte bune.

Impărăteștei-Crăeștei și Apostoliceștei Măririi și a tot Prealuminatelor Case de Austria însuși să arate credință și pe parohienii săi spre aceeași credință și supunere să-i învețe și să-i povățuiască.

De aceea, dator este preotul MIHAIL toate celelalte slujiri bisericești a le lucra, și ca unul care este văzut de ochii cei a toate văzători ai lui Dumnezeu, cu luare aminte să se nevoiască a le îndeplini, și turma cea încredințată lui neîncetat și credincios cu cuvîntul lui Dumnezeu să o pască și să o învețe, spre a nu se rușina în ziua înfricoșatei ispitiri a Domnului, ci să audă glasul cel prea dulce al Stăpînului: „Slugă bună și credincioasă, peste puține ai fost pus, peste multe te voi pune, intră întru bucuria Domnului tău”.

Iar de va începe să trăiască fără temere și să facă de rușine cinul preoțesc, arătîndu-se potrivnic învățaturii și sfatului nostru Arhieresc întru cele duhovnicești, va fi oprit de a săvîrși cele preoțești pînă cînd se va îndrepta și va dovedi o viață fără pată și cucernică, așa cum se cuvine presviterilor. Iar ca mărturie doveditoare iată îl confirmăm întru cele duhovnicești, înmîinîndu-i această GRAMATA a Noastră, ca oricine văzîndu-o și cetîndu-o să-l aibă întru cinste, iubire și ascultare în faptele cele bune.

Data în reședința Episcopiei Noastre în Virșeț, ziua 3, luna August, anul Domnului 1816.

Smeritul,

ss. PETRU IOANOVICI VIDAC"

(Sigil sec).

7. De la episcopul MAXIM al Virșeșului—Caransebeșului

MAXIM CU MILA LUI D(U)MNEZEU DREPTCREDINCIOȘUL AL SF(I)NTEI SOBORNICEȘTII, ȘI AP(OS)TOLICEȘTII BISEARICI EP(IS)COP AL VERȘETULUI, CARANSEBEȘULUI, LUGOJULUI, ȘI ORȘAVO—MEHADIEI.

După bunătatea, Darul și Puterea Preasf(i)ntului, și de viață făcătorului D(u)h, carea Noao este dată dela singur Marele Arhiereul Nostru Ii(su)s H(risto)s, prin sf(i)nții săi Ucenici și Ap(os)toli, și alor Următori; dela carii până astăzi unul dela altul primind, aceluias Dar și Noi fiind Moștenitori a așeza chiline Cinuri (Cete) și Treapte Bisearicești neam învrednicit: Pentru aceaia și acestui bine încuviințat Preot VASILIE Constantinovici, carele este în Presvyter prin Preaosfinț(itul) Arhiereu GHEDEON Petrovici după rînduială hirotonisit, îi rînduim Parohiaa satului provinc(ial) MACOVIȘTE la biserica, carea are Hramul SF. ARHISTRAT(IGI) MIHAIL ȘI GAVRIIL. Și așa pre el, ca pre un Paroh, lucrătoriu de Sf(i)nțenie arătîndul, îl încredințem tuturor din aceeaiași Parohie Dreptcredincioșilor Creștini, precum lui, ca unui Parohialnic Preot, și D(u)hovnicesc Păstoriu, și Invățătoriu, toată cinstea, carea se cuvine, și cătră ținearea lui ceale datornice, după Svitac, fără cirtire să i se dea:

Iară el Preotul VASILIE CONSTANTINOVICI datoriu este după Porunca lui D(u)mnezeu, și a Sf(i)nților Ap(os)toli învățături, precum și după a Noastră Arhiereiască Sfățuire, datorințelor sale celor mai de căpetenie, din destul făcînd, cu tot sufletul să se îndeletnicească în cetirea D(u)mnezeeshii Scripturi a Leagii ceii veachi, și ceii noo; și de acolo să înveațe pre sine întru Pravoslavie, și să fie de cinste, întreg întru înțelepciune, smerit, iubitoriu de streini, nebețiv, nebătătoriu, nici să fie fur sau tilharius, negîlcevitoriu, ci blînd, și purtătoriu de grijă, nezavistitoriu, nesumeț, neiubitoriu de argînt, ci învățătoriu, și întru toate puînduse pre sine întru Ecsemplu de fapte bune.

Alor Impărăteștii, și Ap(os)toliceștii Măririi FRANTISC I-iului, și atot Preluminatei Casei Austriei singur întru credință să petreacă și pre Parohialnicii săi cătră aceeaiași Credință și Supunere săi înveață, și săi povățuiască.

Cătră aceaia datoriu este Preotul VASILE CONSTANTINOVICI toate cealelalte slujiri Bisearicești după Rînduială a le lucra, și ca un văzut de atotvăzătorii Ochii lui D(u)mnezeu, cu luare aminte a împlini să se sirguiască și Turma cea încredințată lui ne încetat, și credincios, cu cuvîntul lui D(u)mnezeu să o pască, și să o înveață; ca să nu se rușinează în zioa cea

Gramata episcopului MAXIM al Virșeșului—Caransebeșului din 1832

Synghelia episcopului ȘTEFAN al Virșeșului—Caransebeșului din 1845

infricoșată a Cercării (ispitirei) Domnului; ci să audă Glasul cel preadulce al Stăpinului: „Slugă bună și credincioasă, spre puțin ai fost credincios, spre multe te voi așeza, întră întru bucuria Domnului tău“.

Iară de va înceape a vieții fără frică, și cinului (treaptei) Preoțesc fără cuviință, învățături și îndreptării Noastre cei Arhieriești, în lucrurile ceale duhovnicești protivnic se va arăta, lipsirei de lucrarea de Sf(i)ntenie va fi vinovat, până se va îndrepta, și viață fără prihană și cu bună rânduială, carea preoților se cuvine, va arăta. Inșă pentru înștiințatoarea Mărturie, precum dela Noi după rânduială la mai sus zisa Parohie așezat și întru ceale D(u)hovnicești întărit este, i să dă lui aceasta a Noastră GRAMMATA, ca fiește cine, care o va lua, și o va ceti, pre el în cinste, dragoste și ascultare întru ceale bune săl aibă.

Dată în Reziidenția Noastră cea EpiSCOPEască în Verșet. Zioa 28 lunei lui Iunie. Anul Domnului 1832.

Numitul Smerit

(Sig. sec).

ss. MAXIM MĂNUILOVICI⁴⁸⁾

8. De la episcopul ȘTEFAN (1843—1848) al Virșetului

ȘTEFAN CU MILA LUI DUMNEZEU DREPTCREDINCIOȘUL A SFINTEI BISEARICI AI RĂSĂRITULUI EPISCOP AL VERȘETULUI, CARANSEBESULUI, LOGOJULUI, ORȘAVO—MEHADIEI ȘI ALTOR ATIRNĂTOARE ȚINUTURI.

După bunetatea și darul Preasfântului și de viață făcătorului Duh, carele sau dat Dumneze(e)știlor învățăcei și Apostoli, dela carii până astăzi petrecindu-se dela unul la altul, și Noi moștenitori făcîndune dea așeza chiline rînduri și a împărți, celor ce sau făcut vrednici de slujirea la Sfîntul Oltariu, trepte Bisearicești, am voit și pre acest binecucernic Preot NICOLAE T. VELIA al arăta ca de toți să fie cunoscut de adevărat, și ai hotări Parohie la bisearica Hramului ss. ARHANGHELI MIHAIL ȘI GAVRIIL în locul cameral SECAȘ.

Iară el țiinduse de predările Sfinților Părinți la cele șapte Sobo(a)re de a toată lumea, și dealocurea pravoslavnice, fiind Noi în credința cea pravoslavnică așezate, după acelea va învăța și va face, ca să fie pildă turmei spre tot lucrul bun, și până când întru acestea și în credința sa va rămînea, până

⁴⁸⁾ Original, hirtie, text tipărit, cu chenar cu motive geometrice. Pe frontispiciu Sf. Apostoli Petru și Pavel și 2 imagini încadrînd numele episcopului MAXIM. În colecția prot. Dr. Iacob Crețiu — Caransebeș, originar și fost preot-paroh în Macoviște, prot. Oravița.

atuncea și de cinstea preoțască și de Parohia aceasta părtaș a fi va avea.

Dat în Epișcopeasca Noastră Reziidenție, carea e în Verșeț, în ziua 17. a lunii lui Mai. A. D. 1845.

Maisus numitul smerit Epișcop

ss. ȘTEFAN POPOVICI⁴⁹⁾

(Sigil ceară roșie,

cercual, cu legenda: „VOSTOCI: NEUNIT:

EPISKOP: KARANSEB(ES)

KONSISTOR PECIAT⁵⁰⁾

„Hogy jelen püspöki Adománylevél az alól irt napon s' helyen a Szentségyszékében egybengyült Hiveknek annyanyleveken kihirdetvén adományozott nagyon tisztelendő Vélja Miklós úr plébáni hivatalában fennálló rendszer s bévett szokás szerént ünnepélyessen beiktatott légyen; ezennel hitelesen bizonyítottuk. Kelt Székásson Nyárhó 20-kén 1845. évben.

L. S.

ss. Szosebegyer Károly

Krassó vármegye Főszolgá és Tábla Birája

ss. Kis Hindi Szabó József kintstári Ispán

mint kintstári Uradalom képviselője

ss. IVACICOVICI SOFRONIUS

Váradiai Esperes

Püspöki Biztos mint Beiktató⁵⁰⁾

XI

9. De la episcopul ȘTEFAN al Virșetului—Caransebeșului

ȘTEFAN CU MILA LUI DUMNEZEU DREPTCREDINCIOȘUL A SFINTEI BISEARICI AI RASARITULUI EPISCOP AL VERȘETULUI, CARANSEBESULIU, LOGOJULUI, ORȘAVO—MEHADIEI ȘI ALTOR ATIRNĂTOARE ȚINUTURI.

După bunetatea și darul Preasfântului și de viață făcătorului Duh, carele sau dat Dumneze(e)știlor învățăcei și Apos-

49) Fotocopie după orig. artistic caligrafiat, în posesia prot. Ion B. Mușianu, consilier arhiepiscopesc, Timișoara.

50) Preotul Nicolae Tincu Velia, profesor la Institutul Teologic secția românească din Virșeț, a fost instalat în oficiul de paroh în ziua de 20 Mai 1845, în prezența reprezentanților autorităților de stat, județene și bisericesti, care semnează Synghelia după textul maghiar, scris în partea dreaptă de jos, și prin care se certifică publicarea în limba maternă în fața poporului din Secaș a Syngheliei arhieresti.

toli, dela carii până astăzi petrecându-se dela unul la altul, și Noi moștenitori făcându-ne dea așeza chiline rînduri și a în-părți, celor ce sau făcut vrednici de slujirea la sfîntul Olta-riu, trepte Bisearicești, am voit și pre acest binecucernic Preot NICOLAE JURCA al arăta ca de toți să fie cunoscut de ade-vărat și ai hotărî Parohie la bisearica Hramului a POGORII PREASF(IN)TULUI DUH în locul PROV(INCIALNIC) VARADIA.

Iară el ținînduse de predările Sfinților Părinți la cele șapte Sobo(a)re de a toată lumea (în continuare, textul identic cu cel din singhelia dată preotului Nicolae Tincu-Velia la 1845).

Dat în Epiiscopeasca Noastră Reziidenție, carea e în Ver-seș, în zioa 23-lea a lunei Maiu A(nul) D(omnului) 1847.

Mai sus numitul smerit Episcop
ss. ȘTEFAN POPOVICI⁵¹⁾

(Sigil sec, cu aceeași
legendă: „Vostoci: Neunit.
Episkop: KARANSEB(ES)
KONSISTOR PECIAT“).

„S-au publicat aceasta Grammată prin subscrișii în 29-lea Iulie 1851.

ss. Popovici
protopresbiter

ss. ... Jancsó

k. k. ... Commissarium⁵²⁾.

51) Original, hirtie pergament, dîm. 61,5×48,5 cm. artistic scrisă, ca și Synghelia preotului Nicolae Tincu-Velia. Sig. sec. cercual diam. 3,8 cm. cu legenda: „VOSTOCI: NEUNIT: EPISKOP: KARANSEB(ES): KONSISTOR PECEAT“. În colecția personală.

52) Text scris în partea dreaptă de jos a Syngheliei. Se certifică pu-blicarea GRAMATEI în biserica din Vărădia, dacica Arcidava a lui Bue-rebista.

PAGINI NECUNOSCUTE DIN VIAȚA LUI V. BABEȘ

de: NICOLAE CORNEAN

Vicențiu Babeș a întreținut legături strânse cu toate personalitățile românești din țară. Astfel, în chip firesc a purtat o bogată corespondență și cu ierarhii români din fosta monarhie Austro-Ungară. Ca fost profesor preparandial în Arad, mai apoi în revoluția din 1848 ca director al școalelor naționale, în fine ca membru al congresului național-bisericesc, al sinodului eparhial, și peste tot ca avocat al intereselor românești în procesul de despărțire ierarhică, contactul permanent cu Biserica și conducătorii acesteia a impus o întinsă corespondență.

O seamă de scrisori adresate arhiereului Filaret Musta, în acel timp protosincel iar mai apoi arhimandrit, în tot cazul un factor de seamă al fostei episcopii de Caransebeș, s-au publicat acum vre-o 25 de ani fără nici un criteriu sau comentariu în Foaia Diecezană.

De sigur că din felurite motive, multe din acele scrisori s-au distrus sau au apucat pe mâini străine. Citeva s-au păstrat totuși, dacă nu din cele mai importante, care înfățișează pe vrednicul român bănățean ca personalitate de seamă, care a știut să utilizeze poziția sa în favoarea poporului său și cea a Bisericii Ortodoxe, muncind cu sîrguință de albină pînă la adînci bătrînețe și jertfind din propria sa avere pentru binele și înaintarea acestui popor.

Acum prezentăm o scrisoare către Nicolae Popea, proaspăt instalat episcop la Caransebeș. Cuprinsul este următorul:

Budapesta, 12/24 Nov. 1889.

Présențite Părinte Episcoape,

Mie amic pré stimat!

Din princip m'am deprins, a nu molesta — fără mare necesitate — pe amicii din fruntea afacerilor și — mai puțin, când îi sciu pururia ocupați, pururia pe cale bună, pentru interesele căror a servi li este chiămarea.

Către acésta, ca mai bine de trei luni, cam de pe timpul când ne-am despărțit la instalare, cuprins am fost de durerile reumatice în brațul și umărul drept, cari m'au torturat înfrico-

șat, făcându-mi imposibilă odihna de dzi și de noapte, precum și verice activitate.

Maltratat-m'au medicii, special profesorul Dr. Schwimmer — după toate metodele și cu toate lecurile — vechi și moderne, încât d'o miă de ori îmi venea să cred, „că — medicina malo peius“.

Dar în fine tot am ajuns, de durerile, mai vertos cele acute, mi s'au domolit, măcar p'atâta, de pot să dorm noaptea și pot să scriu câte o oră ziua. Și fiindcă necesitatea mi se impune, etă-me vin a Te ruga, să-mi dai nițică ascultare.

Ți-am fost amintit ocașionalmente, de manuscrisul lui *Petrus Bod de Felső-Csernatón*, ce se intitulează: „*Brevis Valachorum Transilvaniam incolentium Historia, in qua Populi Valachici in Transilvania status civilis et ecclesiasticus, profani item ac Sacri Ritus, praecipue vero Unionis cum Romano-Catholicis — inde ab anno 1698 adtentatae, et ad praesens usque tempus — magno nisus variis modis procuratae Momenta enarrantur et exhibentur.*” (Scurtă istorie a poporului valah locuitor al Transilvaniei în care se povestește și se tratează starea civilă și bisericească a poporului român în Transilvania, apoi rânduiala profană și sacră, îndeosebi însă momente asupra uniunii cu romano-catolicii inițiată de atunci dela anul 1698 și pînă în timpul de față, momente procurate cu mare trudă și în felurite chipuri).

Acest manuscris, care 125 de ani a stat ascuns de noi ortodoxii, care se extinde pe pagine 570 în *două părți*, una istoricopolitica, scurtă, *ér altă istorico-bisericesca*, de patru ori mai lungă, procurînd eu prin amici în copia exactă pe sîma Bibliotecii Dlui Ales. Mocioni, și comunicînd spre citire unuia și altuia, astădзи, după-ce amicul nostru G. Barițiu, în opul său *Istoria Transilvaniei* cită și explică în modul seu, din toate părțile mi s'a cerut ca sê-l dau publicității prin ziar, acesta însă nefiindu-mi permis, noi cei de aici într'o conferință ne-am înțeleș, sê-l multiplica prin autografiă în 25 de exemplare, pe sîma Bărbaților noștri ce se interesază de cauzele noastre naționale și bisericești, *ér* spesele sê le repărțesc (sc. repartizez) asupra Diecesanilor și a celor ce vor dori a fi făcut partași la câte un esemplar. Am urmat acestui conclud și am început asemenea publicare, dar am aflat de bine, a începe cu partea a doua, care propriamente (sc. propriu zis) este pentru noi cea principală.

Astfel vin deci a-Ți comunica aci cele 5 côle, pân'acum terminate, cu rogarea, să Te convingi de importanța lucrului. Am socotit că — câte 20 fl. n'a fi pré mult pentru Pré Sînțiții noștri — contribuirea la spese, cari pentru toate cam 40 côle

iele à 16 pagini, se urcă cam la 130—140 fl. Am destinat pentru ai noștri din Diecesa Caransebeșului 6—7 exemplare, ăr prețul pentru un exemplar 5—6 fl. Cred că la Caransebeș în centru abia se vor găsi mai mult decât 2, 3, 4 cumperători, deci Pré Sânției Tale, ad personam rezerv 3 exemplare, și ași dori să știu, că acolo — pentru cine să mai rezerv câte un exemplar?

Acésta este una dintre afacerile, ce m'au făcut a Te molesta. A doua este de natură-oreșicum mai delicată. Și Te rog, în această privință a Te mulțumi cu o espunere mai restrinsă.

Câți-va patrioți mari și de influența din Franța au întemeiat o fôia hebdomadală în forma lui *Moniteur Universele* și a lui *Le Nord* din Brüzela. Unul, chiar autorul spiritual, călătorind înainte cu 6 septemani prin Croația, Serbia, Boemia și Ungaria, m'a căutat pe mine special, ca să iee informațiuni esacte despre noi și ale nostre, și în fine mi-a dechiarat, că — întreprinzătorii sunt decși, a face pentru noi Românii tôte-tôte. Vom ęngagia un bărbat al nostru, care să citescă foile noastre, să primească comunicațiunile noastre și să scrie regulat, în fiecare numer întru interesul nostru: ăr, dela noi nu cer alta, decât — *să citim acea foidă și să prenumerăm un orecare nr. măcar atâta, încât să se pôta plăti colaboratorul din Paris (român).*

Fôia a început sub titlul „L'Europe“, au apărut deja 3 nri, cari toți se ocupă de noi, special de ale Bis. nostre, autonome, — în sensul programului nostru. Acum vorba este, să-i facem câteva abonamente. Ar fi bine, ca acestea să se facă prin mine, ca să am cunoștință de tôte. În Caransebeș să putem avé măcar 2—3, și în Banatul întreg 10—15, ar fi satisfăcător. Eu sum atutorisat, a plăti — pentru cei ce n'ar fi în stare a depune prețul întreg — ci numai jumetate, a plăti restul ca să complectăm nrul.

Prețul e pe un an 20 franci, deci decă s'ar găsi cari se depună numai 10, restul de 10 eu îl voi plăti.

Eu am trâmisi un nr. de vr'o 25 adrese de prin tôte părțile și mi-am permis a face ca și Pré Sânției Tale să se spezeze de Nrul 4, resp. toți nrii. Te rog a nu-Ți detrage sprijinul în acésta cauză care ni promite ajutoriu față de contrarii vieții și desvoltării noastre naționale.

Casina d'acolo anume va primi pentru 10 franci fôia pe anul întreg.

Cred că în această privință ai poté consultă cu Dl. Proto-sincel, apoi cu Ionaș, fie profesorii.

Altele nici nu încerc — pentru astă dată a mai atinge, mă-

car că multe ar mai merita și chiar recere. Dar eu mă măgulesc cu speranța că, în curând am să scap de durerile reumatice, și atunci plec, plec în jos, cercetându-Ve pe toții.

Apropos! Să nu treci cu vederea în „Luminătorul” — corespondența dela *Clusiu*, în numărul anteultim.

Cu salutări cordiali și tot respectul al Pré S. Tale

Devotat

V. Babeș

(Lipót utca 37).

Se știe că Vicențiu Babeș, a avut deosebită pasiune pentru istorie. Nici că se putea altfel, căci numai cunoscând deplin evenimentele trecutului, el a izbutit a se înarma în lupta pentru susținerea și apărarea drepturilor națiunii sale.

Descoperirea acelei „*Brevis Valahorum Historia*”, care 125 de ani a stat ascuns de noi constituie eveniment. Reunește mănunchiul de intelectuali români aflați în capitala Ungariei într-o consfătuire, în care „se înțeleg să-l multiplice pe seama bărbaților noștri cari se interesează de cauzele noastre naționale și bisericești”.

O dată ce cunoaștem pricina bucuriei lui Babeș în legătură cu descoperirea unui manuscris ce cuprindea fragmente din trecutul poporului român, deschidem o mică paranteză înăuntrul căreia să identificăm un complex de fapte și împrejurări o dată cu acest autor al interesantului fragment de istorie, Petru Bod.

Petrus Bod de Felsőcsernáton preot reformat în Magyar Igen a fost înzestrat cu frumoasă cultură umanistă. Pe lângă alte lucrări de seamă, se impune mai ales cu dicționarul latino-hungaric al lui Franciscus Paris Pápai pe care îl publică într-o ediție nouă și îmbogățită cu versiunea germană, în Sibiu, anul 1767.

Dicționarul lui Pápai apăruse în 1708 în Lőcse, și se epuizase încît i se simția lipsa în școli, îndeosebi între tineretul care studia teologia. Bărbat cu vederi largi și cu bune relații, el mobilizează o echipă de profesori și cărturari, retipărind în tipografia lui Samuel Sárdi din Sibiu amintitul dicționar, căruia îi adaugă de astădată și versiunea germană.

Interesant de știut că în cuvîntul introductiv prin care Petrus Bod pe o extindere de opt pagini, elogiază în latinește pe traducătorul principal Ladislau Málnáši, la pag. 5, se cetesc următoarele: „*Translatus est utilis hic Liber a viro quodam Polyglotto in Linguam Valachicam, forte in usum Principis Valachiae, cujus exemplar unicum in rationem Monasterii SS. Trinitatis Basilitarum Balasfalvensis, non pridem ter centum florenis Rhenensibus est coemptum*”. („S-a tradus această carte

folositoare de către un oarecare bărbat poliglot în limba română, poate pentru folosința domnitorului Valahiei; al cărui exemplar unic a fost cumpărat pentru inventarul mănăstirii SS. Treimi a Basilitanilor din Blaj, nu demult, cu trei sute de floreni renani“).

Retipărind dar Petru Bod dicționarul lui Pápai în 1767, de astă dată îmbogățit cu versiunea latino-germană și germano-latină, pe pagina de titlu el trece la loc de frunte pe autor Franciscus Paris Pápai cu titlul său de „Medicinae Doctore, Ejusdem Facultatis in Celeberrima Academia Basileensi, asse-sore; et in Illustri Collegio Nagy-Enyedensi Professore Publico“.

Franciscus Paris Pápai a studiat medicina în Basel, vestitul centru umanist al lui Erasmus de Rotterdam, ajungând mai apoi așesor al faimoasei școli, după cum reiese din cele arătate.

Pentru noi românii, două momente mari se desprind de aci. Anume, întâi, că la promovarea lui Pápai ca doctor, Mihail Halici din Caransebeș îi dedică o odă în hexametri cu ortografie maghiară. Lăudându-și prietenul, nobilul român afirmă latinitatea neamului său și a originii sale romane prin succinta dar cuprinzătoarea sa odă.

Al doilea moment se conturează din descoperirea lui Petru Bod despre traducerea dicționarului latin în limba „valachica“, adică română, de către un oarecare bărbat poliglot. Obârșia acestui dicționar care la tipărirea aceuia al lui Bod de la 1767 figura deja în biblioteca mănăstirii blăjene, cumpărându-se cu trei sute de florini renani, trebuie căutată tot în cercul celor doi învățați Mihail Halici, tatăl ca și fiul, care posedau la perfecție limba latină.

Mihail Halici fiul, numai minat de un puternic impuls atavic a afișat pe oda sa caracterul său de Nob(ilis) Romanus Civis, în realitate, ca și părintele său cu acelaș nume de bottez, a lucrat ca anonim „caransebesiensis“ cum îl arată și versiunea dicționarului aflat la Buda, și cum peste tot, a activat și s-a comportat el în viață.

Lui Petru Bod, înflăcărat de torța umanistă, îi revine meritul de a fi pomenit, ca adevărat om de carte ce a fost, de exemplarul românesc al dicționarului. De altfel tot așa cum, stimulat de același imbold înalt, a compus acea Brevis Valachorum Historia. Oamenii superiori, cucerii de frumoase preocupări culturale, au reușit să depășească nivelul tulbure al epocii lor!

Revenind după această incursiune istorică, la scrisoarea lui V. Babeș, neobositul cercetător român afirmă despre manuscrisul lui Petru Bod, că „amicul nostru Gh. Barițiu, în opul său *Istoria Transilvaniei* cita și explica în modul său“.

În a doua parte a scrisorii sale, Babeș, tot așa, vrea să trezească interesul conaționalilor săi cărturari, dar asupra unei publicații franceze „L'Europe“, care se angaja să susțină și cauza naționalităților din fosta monarhie austro-ungară. El propune angajarea unui „bărbat al nostru, care să citească foile noastre, să primească comunicările noastre și să scrie regulat, în fiecare număr, în interesul nostru“.

Merită a fi reținută împrejurarea, nu că prenumără o cincime din abonamente pentru Caransebeș (pentru Casină, plătind el jumătate) și aici vizează pe cei din fruntea Episcopiei: ca și pe aceia de la cele două institute ale sale, teologia și pedagogia, ci angajamentul de a face însuși față la jumătate din costul abonamentului. Că această jumătate, 10 franci anual pentru fiecare abonament o plăteau Mocioneștii, sau însuși el, Babeș, care nu era om bogat, nu are importanță. Important este faptul că acești intelectuali au jertfit din proprii lor bani pentru înaintarea în cultură a Românilor.

De altă parte, Episcopul cărturar Nicolae Popea se bucura îndată la începutul arhipăstoririi sale de un harnic și prețios colaborator, în persoana lui Vicențiu Babeș, nu numai în treburile administrative, dar și pe plan național și cultural românesc.

VIZITA UNOR REPREZENTANȚI AI PATRIARHIEI ECUMENICE

Între 25 februarie și 14 martie Înalt Prea Sfințitul Meliton, mitropolit de Heliopolis și Teira însoțit de Prot. George Țeșis, au vizitat ca reprezentanți ai Sanctității Sale Patriarhului Athenagoras și ai Sfântului Sinod din Constantinopol, patriarhatele ortodoxe ale Moscovei, Jugoslaviei, României și Bulgariei.

Vizita la București s-a desfășurat între 8 și 11 martie. Priimiți în audiență de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, oaspeții au prezentat o scrisoare a Sanctității Sale Patriarhului Athenagoras în care se amintea despre relațiile Ortodoxiei cu Biserica anglicană, cu Biserica veche-catolică și cu Bisericile necalcedoniene.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Meliton și Prot. G. Țeșis au fost primiți în audiență în ziua de 8 martie de Dl. Prof. Dumitru Dogaru, secretar general al Departamentului Cultelor.

Reprezentanții Patriarhiei Constantinopolului au vizitat apoi așezăminte bisericesti în Capițală, mănăstirile Cernica, Pasărea, Țigănești, Ghighiu, Viforita, Dealul și Antim, orașele Tirgoviște și Ploiești, Institutul Teologic din București. Peste tot ei au luat contact cu realizările din Biserica noastră. O deosebită impresie a produs asupra lor munca poporului nostru și înfăptuirile sale. Pentru toate cele ce le-au văzut au găsit cuvinte de elogioasă apreciere.

În ziua de 9 martie la catedrala patriarhală a fost oficiată o sfințită liturghie pontificată de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Meliton.

Vizita celor doi oaspeți reprezintă o nouă contribuție la consolidarea unităților Bisericilor ortodoxe.

REDESCHIDEREA UNEI VECHI ȘCOLI TEOLOGICE

După 350 de ani s-a redeschis în mănăstirea Krk de pe coasta Dalmației vechea școală de teologie înființată aici în 1615. În decursul timpului, școala s-a transformat în seminar și a fost mutată la Šibenik, unde a activat între alții și învățatul episcop Nicolae Milaș. Mutată la finea secolului XIX în Zadar, școala a încetat să mai existe în 1921. Redeschiderea ei s-a făcut în numele Sinodului de episcopul Ștefan al Dalma-

ției însoțit de clerici și credincioși. O delegație a Consiliului Mondial al Bisericii a vizitat această mănăstire înființată în secolul XIV de o cumnată a țarului Ștefan Dușan, în dosul căreia se află și o catacombă în care tradiția spune că ar fi predicat însuși Sfântul Pavel în drumul lui spre Roma. (*T. Bodogae*)

PASTOR LUTERAN DEVENIT PREOT ORTODOX

Pentru prima dată în istoria peninsulei Scandinavia, un pastor luteran a devenit preot ortodox, informează revista *Ecclesia* (Paris, nr. 205, aprilie 1966, p. 12). E vorba de pastorul suedez Christofor Klasson în vîrstă de 52 ani care nu de mult a fost hirotonit la Londra de către Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Athenagoras al Thiatirelor, exarhul Patriarhiei Constantinopolului în Anglia.

INCENDIU LA MUNTELE ATOS

La Muntele Atos unde precum se știe se află numeroase mănăstiri construite în epoca bizantină, s-a produs în luna februarie unul din cele mai mistuitoare incendii din cîte a cunoscut istoria acestui teritoriu. Noaptea, pe timpul unui vînt puternic, mănăstirea Vathopedi a devenit teatrul unui adevărat dezastru, flăcările neputînd fi stinse vreme de mai multe ore. Un mare număr de fresce și mozaicuri bizantine au fost distruse în întregime sau parțial. Cele mai importante daune le-a suferit biblioteca mănăstirii care conține manuscrise de o valoare considerabilă. (*Rev. Lumea*, nr. 8 (121) din 17 februarie 1966, p. 9.).

NOUL SECRETAR GENERAL AL MIȘCĂRII ECUMENICE

Cu prilejul sesiunii Comitetului central al Consiliului ecumenic al Bisericii ținută la Geneva în luna februarie a fost ales cu majoritate de voturi noul secretar general care îl va înlocui pe pastorul W. A. Visser't Hooft. Acesta este pastorul Eugene Carson Blake. El va intra în funcțiune în decembrie 1966. Născut în 1906 la St. Louis, Missouri (S.U.A.), aparține Bisericii presbiteriene, al cărei secretar general este.

E. C. Blake e cunoscut ca unul din reprezentanții cei mai de frunte ai protestantismului în Statele Unite și unul din purtătorii de cuvînt respectați ai cauzei unității creștine.

Angajat de mai mulți ani în mișcarea ecumenică, este membru al Comitetelor executiv și central ale Consiliului ecumenic al Bisericii din 1954, președinte din 1961 al Comitetului Diviziei de într-ajutorare și fost președinte al Comitetului financiar între anii 1954 și 1961.

În Statele Unite propunerea sa de unire a Bisericilor, făcută împreună cu episcopul protestant James Pike din San Francisco, a dus la organizarea „Consultării asupra unirii Bisericilor” care angajează la ora actuală șapte din cele mai importante Biserici americane.

Pastorul Blake este bine cunoscut pentru contribuția sa la lupta pentru dobândirea egalității drepturilor cetățenești pe seama negrilor, în special în calitate de președinte al Comisiei Rasă și Religie a Consiliului național al Bisericilor.

În vara anului trecut, în cadrul unei călătorii prin mai multe țări europene, pastorul Blake a vizitat și Patria noastră, fiind primit în audiență de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Indată după alegerea sa, pastorul Blake și-a anunțat intenția de „a păstra pentru Consiliul ecumenic al Bisericilor pe cât posibil mai real, darurile și serviciile pastorului Visser't Hooft... Eu voi propune oficial Comitetului executiv, a spus, să definească raporturile viitoare ale lui Visser't Hooft cu Mișcarea ecumenică potrivit unei forme care îi va conveni și care să răspundă nu numai calităților sale personale...”

CINSTIREA MEMORIEI LUI NATHAN SÖDERBLOM

Un serviciu religios oficiat în catedrala din Uppsala la 15 ianuarie, a marcat cea de a suta aniversare a nașterii Arhiepiscopului Nathan Söderblom, mort în 1931 și al cărui mormânt se găsește în această biserică.

Primatul Suediei, arhiepiscopul Gunnar Hultgren a omagiat pe acest pionier al ecumenismului, evocând căldura inimii sale, imaginația sa creatoare și neostenitele sale eforturi pentru a promova unitatea creștină care au dus la convocarea celei dintii Conferințe mondiale a mișcării „Creștinismului practic” în anul 1925.

O conferință intitulată „Söderblom la Leipzig” a prezentat profesorul de istoria religiilor dr. Carl-Martin Edsman, în cadrul unei festivități comemorative ce s-a desfășurat în 15 ianuarie la universitatea din Leipzig.

La Geneva a fost dezvelit un basorelief în memoria marelui arhiepiscop la Centrul ecumenic. Ceremonia aceasta a avut loc în ziua de 11 februarie când pastorul W. A. Visser't Hooft a rostit, alături de alții, un discurs ocazional. „Ideea ecumenismului a mijit în veacurile 16 și 17, 18 și 19, dar ea n-a ajuns să pătrundă viața Bisericilor, a spus vorbitorul. Nathan Söderblom a fost acela care a pus Bisericile ca Biserici în fața responsabilității lor ecumenice. Într-o anume epocă, reședința sa de la Uppsala a devenit centrul gândirii ecumenice”.

NOI ADEZIUNI LA CONSILIUL ECUMENIC AL BISERICILOR

Comitetul central al Consiliului ecumenic al Bisericilor a hotărât cu prilejul sesiunii sale din februarie a. c. să aprobe cererea de afiliere la Mișcarea ecumenică a următoarelor Biserici: Biserica ortodoxă a Cehoslovaciei, Biserica unită din Zambia, Biserica luterană din Madagascar și Biserica episcopaliană din Brazilia. Cu acestea numărul Bisericilor membre ale Consiliului ecumenic al Bisericilor se ridică la 218.

Biserica ortodoxă a Cehoslovaciei numărând 400.000 credincioși, are 300 parohii, 250 preoți și o facultate de teologie la Prešov.

Biserica unită din Zambia rezultă din unirea în ianuarie 1965 a Bisericii unite a Africii centrale din Rhodesia, a Bisericii metodiste din Zambia și a Bisericii din Barotseland. Are un număr de 30.000 credincioși.

Biserica luterană din Madagascar are 252.000 credincioși împărțiți în 2048 parohii cu 333 pastori.

Biserica episcopaliană din Brazilia deține 35.000 credincioși, 3 episcopi, 86 preoți și un seminar teologic.

PROPUNERE PENTRU FIXAREA DATEI PAȘTELOR

Consiliul executiv al Bisericii luterane din America a hotărât să colaboreze la eforturile ce se întreprind în vederea stabilirii Paștelor la o dată comună pentru toate Bisericile creștine. Consiliul a propus ca această zi să fie duminica care urmează celei de a doua simbetă din luna aprilie, conform calendarului gregorian.

PE DRUMUL APROPIERII DINTRE CALVINI ȘI LUTERANI

Teologi aparținând Bisericilor calvină și luterană s-au întrunit înaintea cu câteva luni la Princeton (S.U.A.) pentru „a examina problemele capitale care au suscitat controverse teologice între aceste două tradiții în cursul istoriei”. Afirmând acordul lor în ce privește învățătura despre Cina Domnului, participanții au declarat că inter-comuniunea între Biserici este nu numai legitimă dar chiar indispensabilă în toate cazurile în care există un acord privitor la aceasta pe temeiul Evangheliei.

Delegații care s-au întrunit, reprezentau comitetul național din S.U.A. al Federației luterane mondiale, regiunea nord-americană a Alianței reformate mondiale, sinodul din Missouri al Bisericii luterane, Biserica presbiteriană ortodoxă și Biserica creștină reformată.

În rezoluția adoptată se spune printre altele: „... Noi trebuie să punem capăt la un oarecare număr de divergențe.

Avem toate motivele să nădăjduim că noi schimbări vor duce la stabilirea de noi acorduri între Bisericile cărora aparținem. Noi nu considerăm nici una din diferențele care subzistă suficient de importante pentru a împiedica Bisericile noastre să trăiască în legătură una cu cealaltă... Noi recunoaștem în doctrina Bisericilor noastre aceeași concepție cu privire la mesajul Evangheliei și... nu putem să mai considerăm chestiunile care despart cele două principale ramuri ale Reformei ca reprezentând obstacole pe drumul înțelegerii mutuale".

CONSULTARE TEOLOGICA AFRICANA

La Immanuel College din Ibadan (Nigeria) s-a ținut între 5 și 19 ianuarie o întrunire a aproximativ 20 teologi africani, sub auspiciile Conferinței Bisericilor din întreaga Africă și cu sprijinul Fondului de învățămînt teologic al Consiliului ecumenic al Bisericilor.

Sub titlul general „Revelație biblică și credințe africane” au fost prezentate expuneri dedicate unor variate subiecte: Dumnezeu (E. Bolaji Idowu), cultul (I. S. Lawson), jertfa (H. Sawyerr), participare vitală la tribul Bantu (V. Mulago), duhul, spiritele și lumea spiritelor (S. N. Ezeanya), evaluarea teologică a făpturii (S. Sidhon), fundamentul teologic al eticii (A. Adegbola), eshatologia și viața de dincolo (J. Mbiti), cultele ancestrale și comuniunea sfinților (K. A. Dickson). Studii biblice au fost prezentate asupra mitului biblic al originilor (J. Ngally) și asupra conceptului preoției în Epistola către evrei (Dr. E. A. Dahunsi).

Au participat și cîțiva neafricani în calitate de consilieri, printre care sînt de amintit preotul Paul Verghese din Geneva și profesorul Noël King de la Makerere University College.

Participanții veniți dintr-un mare număr de țări africane, reprezentau marile confesiuni creștine ortodoxă, catolică, anglicană și protestantă.

INTRUNIREA COMITETULUI DE LUCRU AL CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

Comitetul de lucru al Conferinței creștine pentru pace și-a ținut obișnuita sesiune, prima din acest an, între 21 și 26 martie la Praga. După ce s-a făcut o evaluare a rezultatelor întrunirii Comitetului consultativ de la Budapesta din octombrie 1965 cum și o trecere în revistă a activității celor cinci comisii (teologică, internațională, ecumenică, economică și de tineret), au fost discutate probleme de organizare cum și programul viitoare sesiuni a comitetului consultativ ce se va ține la Sofia

în luna octombrie avînd ca temă: „Pacea internațională și independența popoarelor în responsabilitatea noastră pentru viitorul umanității”. A. K. Thampy (India), vice-președinte al Conferinței creștine pentru pace a prezentat un referat privitor la situația internațională actuală. La sfîrșit a fost adoptat un comunicat și două documente privitoare la situația din Vietnam. În numele Bisericilor și comunităților religioase pe care le reprezintă cum și din necesitatea de a exprima convingerea lor intimă participanții la sesiune s-au declarat gata să sprijine în continuare eforturile ce se depun în lumea întreagă pentru apărarea păcii, antrenînd în această acțiune pe toți frații lor. Apreciînd rolul pozitiv ce-l poate juca Conferința creștină pentru pace, ei au adoptat hotărîri menite a-i lărgi sfera de activitate prin atragerea cît mai multor creștini din toate continentele, prin colaborarea cu alte organizații internaționale și ecumeniste.

La lucrările sesiunii au participat președintele C. C. P., prof. dr. J. Hromadka, secretarul general J. N. Ondra, vice-președinții, membrii Comitetului de lucru, lucrători din conducerea Conferinței, invitați. Din partea Bisericii Ortodoxe Române au fost de față Înalt Prea Sfințitul Nicolae, Mitropolitul Banatului și dl. Ilie Georgescu, inspector patriarhal.

PĂTETIC APEL LA PACE

La începutul anului un grup de mai mulți preoți romano-catolici din Vietnam au dat publicității un patetic apel prin care cer încetarea războiului ce se duce în patria lor. Apelul este semnat de Do Xuan Que, Ho Dinh, Nguyen Ngoc Lan, Nguyen Thang Cao, Tran Viet Tho, Truang Ba Can, Truong Dinh Hoa, Hoang Kim, Vu von Thien, Dinh Khac Tien și Nu-yen The My. Textul reprodus printre altele de revista Junge Kirche din Dortmund (27 Jahrgang, Nr. 3, 10 März 1966, pp. 167—9) spune printre altele următoarele:

„... A curs destul sînge omenesc pe acest pămînt vietnamez și războiul fratricid a ajuns la punctul culminant al barbariei...

„... Împreună cu toți oamenii voitori de bine, dorim să cugetăm și noi la soarta oamenilor, la demnitate, la dreptul la libertate, precum și la frăția cu toți și cu fiecare din acești oameni, frații noștri din Nordul și din Sudul vietnamez care sînt jertfe prăpădului prin bombardamente... În numele acestor oameni, noi voim să ridicăm puternic vocile noastre, pentru idealul și dorința tuturor acelor care sînt în mijlocul suferințelor și aproape că nu mai au glas: voim pacea în libertatea personală și dreptatea în societate pentru fericirea tuturor.

„Nu mai voim să vedem dăinuind mult timp această dramă nefirească, ca frați din aceeași țară, care au aceeași respectuoasă dragoste pentru patria și poporul lor, aceeași hotărâre de a interveni într-o problemă mare, aceeași dorință de pace, de a-și fi potrivnici și de a se ucide cu ură...

„... Să se renunțe la afirmația de a vedea în victoria armelor o garanție în tratative și sfârșitul dușmăniei, și noi cerem să se renunțe la ambiția de a răspîndi sau îngrădi o ideologie prin subversiuni sau bombardamente. Toate acestea pot duce numai la genocid și la intensificarea dramei subdezvoltării și înstrăinării țării.

„Cerem ca marile puteri să recunoască dreptul la autonomie și autodeterminare al popoarelor, și să nu acționeze unilateral ca astfel războiul din Vietnam să devină tot mai crunt, pînă va ajunge la un punct de la care nu mai rămîne altă alternativă decît un război mondial...

„... A sosit clipa de a mobiliza tot ce există în oameni și în popor ca putere de credință și energie spirituală, nu pentru a ațîța ura, ci pentru a stinge vrajba și gelozia, pentru a reface încă astăzi, pînă nu va fi prea tîrziu, legătura de unire în numele tuturor inimilor, familiilor și grupurilor, restabilind pînă în adîncul structural al societății noastre adevărul, dreptatea și libertatea, ca fundamente solide ale adevăratei realități și fericiri.

„În această formă de viață omul va învăța că nu mai are nevoie ca, pentru drepturile existențiale și pentru libertatea de gîndire, să se supună celorlalți oameni, și că toți își vor uni eforturile pentru a valorifica forțele naturii, împărțind în mod cinstit posibilitățile și mijloacele descoperirilor materiale, precum și cele ce sînt necesare, din punct de vedere spiritual, pentru edificarea personală și socială.

„În numele oamenilor am ridicat glasul pentru aceia care nu mai au glas.

„Înceind, luăm încă o dată cuvîntul în numele oamenilor, pentru aceia care s-au hotărît să nu se lase subjugăți de nenorocire, pentru aceia care nu se lasă cuprinși de desnădejde, pentru aceia care doresc biruința, dar nu victoria dobîndită prin război, exploatare și ură, victoria în care omul își oprimă și mai departe aproapele și în care unul rămîne sclavul celui-lalt. Noi pretindem victoria adevărului, a dreptății, libertății și iubirii, singura victorie care poate aduce pacea pentru adevărata onoare a oamenilor”.

PROTEST ÎMPOTRIVA RĂZBOIULUI DIN VIETNAM

Pastorul Martin Niemöller (Wiesbaden) și profesorul Helmut Gollwitzer (Berlin) figurează împreună cu alte personali-

tăți din Germania Federală — teologi, scriitori, medici, profesori, etc. — printre semnatarii unui protest contra războiului din Vietnam, contra „intervenției militare absolut nejustificate a S.U.A.” în această țară. Protestul cere „oprirea totală a bombardamentelor în Vietnamul de Nord” și preconizează „negocieri între părțile în cauză, inclusiv Frontul de eliberare națională, precum și reîntoarcerea la acordurile de la Geneva din 1954”.

APEL ÎN FAVOAREA VICTIMELOR RĂZBOIULUI DIN VIETNAM

Un număr de 2500 personalități religioase protestante, catolice și mozaice din S.U.A. și-au dat sprijinul unui Comitet internațional pentru Vietnam („International Committee of Conscience on Vietnam”), a declarat în luna februarie un purtător de cuvânt al Mișcării pentru Reconciliere care este la originea acestui nou comitet.

A. Hassler, secretarul mișcării, a precizat că zilnic se adaugă cam 200 noi iscălituri pe apelul pregătit de acest comitet. Apelul a fost făcut cunoscut opiniei publice prin intermediul cotidianului „New York Times” la 23 ianuarie, iar declarația ce o conținea era semnată de o mie de clerici din toate țările.

Se semnalează că responsabili unei alte grupări constituite recent — „National Emergency Committee of Clergy Concerned About Vietnam” — au publicat și ei un apel în care deplâng reluarea bombardamentelor americane în Vietnamul de Nord și victimele ce le cauzează.

PENTRU ÎNCETAREA FOCULUI ÎN VIETNAM

Între 15 și 17 martie s-a organizat la Washington o Conferință națională interculturală pentru pace. Au participat aproximativ 500 de delegați în frunte cu John J. Wright reprezentând Episcopia romano-catolică din Pittsburgh, dr. Mcl. Greelay președintele asociației universalistilor unitarieni, rabinul M. N. Eisendrath președintele organizației „American Hebrew Congregations”, John E. Hines episcop al Bisericii protestante episcopaliene, John W. Lord episcop al Bisericii metodiste și arhiepiscopul Iakovos al Bisericii ortodoxe grecești din America de Nord și de Sud.

Participanții au cerut oprirea bombardamentelor americane asupra Vietnamului și încetarea focului în timpul sărbătorilor Sfintelor Paști. Totodată ei s-au declarat pentru admiterea Republicii Populare Chineze în Organizația Națiunilor Unite.

GEST SIMBOLIC

Nu de mult la New York, un rabin, un pastor luteran și un preot catolic au tras împreună clopotul unei biserici episcopaliene. Prin aceasta ei au voit să facă un gest simbolic manifestând omagiul lor adus victimelor războiului din Vietnam și, în același timp, protestul lor împotriva agresiunii S.U.A. în sud-estul Asiei.

BISERICA FRAȚILOR DIN S.U.A. ȘI PROBLEMA VIETNAMULUI

Comitetul central al Bisericii Fraților din S.U.A. care numără 200.000 membri s-a întrunit la Elgin (S.U.A.) în 25 martie curent. Cu acest prilej a fost adoptată o rezoluție cu privire la războiul din Vietnam în care se protestează contra politicii de „escaladare” pe care o duce guvernul american, reluarea bombardamentelor, metodele pe care le întrebuițează distrugând recoltele și rezervele alimentare, trimiterea de noi trupe și materiale, refuzul de a intra în tratative cu Frontul de Eliberare Națională.

Rezoluția cere guvernului american să ordone: încetarea imediată a focului, convocarea Conferinței de la Geneva asupra Vietnamului, participarea Frontului de Eliberare Națională la negocierile pentru pace, retragerea tuturor trupelor americane, recunoașterea Republicii Populare Chineze și admiterea ei în O.N.U.

Pe de altă parte Comitetul central cere tuturor membrilor Bisericii Fraților să studieze, în lumina învățaturii creștine, problemele morale puse de război, să-și exprime opinia cu privire la războiul din Vietnam și să dea mărturie publică în favoarea unei păci drepte și imediate în sud-estul Asiei.

CREȘTINII DIN AUSTRALIA CONDAMNA AGRESIUNEA AMERICANA ÎN VIETNAM

Împotrivindu-se politicii guvernului de sprijinire a războiului agresiv dus de S.U.A. în Vietnam, Consiliul Bisericilor din Australia a votat o rezoluție cu prilejul adunării sale anuale cerînd conducerii statului să renunțe la atitudinea de pînă acum și să contribuie la găsirea unei soluții pașnice pentru rezolvarea crizei din sud-estul Asiei. Rezoluția face aluzie la principiile care, potrivit opiniei Consiliului, trebuie să inspire demersurile australiene. „Orice reglementare a problemei vietnameze trebuie să se întemeieze, în ultimă analiză, pe autodeterminarea populației Vietnamului cu acordarea de garanții în stare să prevină orice încercări de constrîngere...”

ORORILE APARTHEIDULUI IN AFRICA DE SUD

Discriminarea rasială continuă în Republica Sud-Africană îmbrăcînd forme din cele mai crude. Recent din ordinul guvernului, 1500 de africani de la o mină părăsită de diamante din Holpan Kimberley au fost transportați forțat cu camioanele în rezervația Mamuthla la aproape 100 km distanță și lăsați în cîmp deschis. Mulți erau fără lucru, fără hrană sau apă. Drept adăpost le serveau ruinele colibelor de lut ale vechilor locuitori. Eduard Crowther episcopul de Kimberley și Kuumann, a auzit despre aceste întîmplări și, a pornit într-acolo spre a cerceta situația. Despre vizita sa el a spus următoarele: „Am părăsit Mamuthla deoarece nu mi-am putut ascunde lacrimile. Am fost copleșit de nemăsurata mizerie omenească, de degradarea omenească. Am cugetat la ceea ce va aduce cu sine noaptea; nu aveau nici un fel de hrană, iar apa ce era acolo, era prea sărată pentru a putea fi băută. Am cugetat la ziua de mîine, deoarece în cea de a patra zi, cei mai mulți nu mai aveau ce mîncă. În urechi îmi răsună plînsul copiilor care țipau de foame, și acest țipăt deosebit de apăsător, nu-l voi uita niciodată”. La cîteva minute după ce episcopul a spus acestea, au început să-i sosească daruri pentru comunitatea infometată. Ziua următoare, un comerciant din Mamuthla, în înțelegere cu episcopul, a început să împartă mii de mese gratuite. El singur a trimis 1000 livre de făină. Un funcționar guvernamental a ordonat însă comerciantului să înceteze cu distribuirea, adăugînd că, dacă va continua, va fi arestat și considerat comunist.

Episcopului Crowther i s-a interzis de asemenea intrarea în această regiune. El însă a organizat un convoi de camioane care să ducă alimente celor infomețați. Acest incident deschide un nou capitol în împovărata istorie a lipsei de umanitate care domnește în Africa de Sud. (După revista engleză New Christian din 18 februarie 1966).

MOARTEA UNUI PREOT PATRIOT

Camillo Torres, preot catolic de 37 ani care după ce a cerut să fie considerat ca membru laic al Bisericii s-a alăturat unui grup de insurgenți columbieni, a fost ucis în cursul unor lupte cu trupele guvernamentale în munții din nord-estul țării, informează „Serviciul ecumenic de presă și informare” (nr. 7 din 10 martie 1966, p. 5).

Sociolog și profesor universitar, Torres a considerat că lupta revoluționară este singurul mijloc de a stabili dreptatea socială în Columbia. Incadrîndu-se deci în ianuarie trecut în rîndul armatei de eliberare națională, a plătit cu viața dorința

sa de mai bine. Vestea morții acestui patriot a trezit vii reacții. Mii de cetățeni din Bogota și Cali au manifestat pe străzi scandând: „Libertate sau moarte“.

PLEDOARIE PENTRU MODERNIZAREA LITURGHIEI ANGLICANE

Potrivit unor informații oferite de ziarul „The Church Times“, sute de mesaje au fost primite în urma faptului că un preot anglican Rev. Gordon Philipps, și patru din ajutoarele sale au publicat o scrisoare cerind ca liturghia să se officieze în engleza modernă. Parohii întregi și-au dat adeziunea la poziția adoptată de autorii scrisorii.

Referindu-se la ecoul trezit de acțiunea sa, Rev. Gordon Philipps a redactat o declarație pe care a trimis-o amintitului ziar în care spune printre altele: Nici un episcop, diacon sau reprezentant al facultăților de teologie nu m-a susținut. Aceasta dovedește în ce măsură ei sînt lipsiți de o preocupare vitală care interesează societatea.

HOTĂRIREA VATICANULUI PRIVITOARE LA CASĂTORIILE MIXTE

Sub titlul „Matrimonii Sacramentum“ Vaticanul a promulgat în luna martie unele norme privitoare la căsătoriile mixte. Deși se ridică excomunicarea îndreptată împotriva credincioșilor catolici care primesc căsătoria în afara Bisericii latine, totuși nu se recunoaște validitatea căsătoriei oficiată de preoți necatolici. Pe lângă aceasta, în cazul unor căsătorii mixte, se impune soțului care nu este catolic, să dea o declarație prin care se angajează să crească viitorii copii în credința catolică.

Documentul amintit care este semnat de cardinalul Ottaviani și de arhiepiscopul Parente, în numele Congregației pentru doctrină și credință (vechiul Sfînt Oficiu), a trezit vii reacții. Astfel Înalt Prea Sfînțitul Emilianos Timiadis, reprezentantul Patriarhiei ecumenice pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor consideră că documentul Vaticanului este „juridic și confesional, inadecvat sub raport pastoral și ecumenic“. Într-o declarație făcută la 30 martie prelatul constantinopolitan a spus că „dragostea familiară pare a fi aici sacrificată pe altarul fidelității canonice“. Notînd caracterul provizoriu al hotărîrii Congregației pentru doctrină și credință — papa nespunîndu-și încă ultimul cuvînt — Înalt Prea Sfînțitul Emilianos și-a exprimat nădejdea că reacțiile suscitade în Biserica romană și în afara ei vor putea duce la redactarea unei noi versiuni definitive „mai mult inspirată de dragostea creștină autentică, de grija pastorală și spiritul ecumenic...“ (Service oecuménique de presse et d'information, nr. 10, 31 mars 1966, p. 3).

NUMIRE DE EPISCOP CONTESTATA DE CREDINCIOȘI

Printr-un buletin oficial de stat și un comunicat semnat de Franco, catolicilor catalani li s-a făcut cunoscut că Mgr. Gonzales Martin a fost numit arhiepiscop coadjutor al Barcelonei, cu drept de succesiune. Noul numit, până aici episcop de Astorga, născut și crescut la Valladolid, în inima Castilliei, este străin de dialectul catalan.

Măsura luată de Franco, cu asentimentul Vaticanului, a trezit o puternică reacție, explicabilă de altfel dacă ținem seama de faptul că neîntrerupt catalanii au pretins să li se respecte limba și tradițiile proprii. Chiar dacă în urma unor admonestări severe venite din partea congregațiilor consistoriale române, începînd din 1930, catalanilor li s-au refuzat ierarhi proprii, ei n-au încetat să-și exprime deschis revendicările.

Iată de ce numirea lui Gonzales Martin a fost vehement contestată îndată ce s-a adus la cunoștința publică. Amintim doar de scrisoarea trimisă la 27 februarie a. c. de 23 intelectuali catalani, noului episcop coadjutor prin care îi cereau să renunțe la sarcina ce i s-a încredințat: „Nu avem nimic cu dumneavoastră, se spune în scrisoare, dar ar însemna să nu ne îndeplinim datoria dacă n-am mărturisi adevărul... Cum s-ar putea refuza vechii și glorioasei Barcelone un drept de care a beneficiat de exemplu Guinea căreia i s-a recunoscut dreptul de a avea un episcop autohton? Numirea dumneavoastră a risipit nădejdlile pe care catalanii și le-au pus în conciliul II Vatican”.

„Situația e foarte gravă, încheie scrisoarea. Ea poate evolua pînă la scandal în arhidieceză și să aibe consecințe fatale pentru viața spirituală a multor inși. De aceea vă cerem o soluție apostolică și întru totul pastorală pentru a rezolva problema: aceea de a renunța la sarcina ce vi-a fost încredințată”.

PREOTUL

Despre preot și preoție s-a scris mult: tratate și eseuri, studii și articole. Unele s-au impus ca lucrări ce au rămas până astăzi clasice, altele abia dacă le mai cunosc specialiștii și, în fine, nenumărate s-au pierdut între paginile unor cărți sau publicații deja uitate. Bune sau rele, acestea se referă, cele mai adesea la preot așa cum era sau cum se considera că trebuie să fie în vremea cînd s-a scris despre el.

Preotul n-a rămas însă la fel același de-a lungul veacurilor. Deși în fond misiunea sa nu poate fi decît mereu neschimbată, a mijloci între credincioși și Dumnezeu, totuși în modul de a o realiza s-a schimbat de la un timp la altul, pe măsura transformării mentalității celor pentru care a fost instituită.

Citim și acum cu emoție paginile înaripate ale unui Ioan Gură de Aur sau Efrem Sirul, ale unui Ambrozie, Ieronim sau Grigorie cel Mare. Cele spuse de ei vor rămîne de-a pururi valabile pentru ceea ce însemnează preoția în esența ei. Și parcă totuși noi cei de astăzi așteptăm să ni se spună ceva în plus, ceva despre felul în care se poate exercita darul primit la hirotonie în condițiile specifice ale epocii pe care o străbatem.

Și într-adevăr, din orice latură am privi vremea noastră, oricîte ar fi permanențele mereu valabile care o apropie de îndiferent care altă, ea apare ca ceva cu totul aparte. Ceea ce o caracterizează este pe de o parte căutarea înfrigurată a unor căi noi de validitate a uriașelor potențe ce zac în însăși structura ființei noastre, ca să nu mai vorbim de aceea a universului luat în totalitatea sa, iar pe de altă parte apariția unui ne-mai întîlnit umanism care să pună totul în slujba omului și a trebuințelor sale. Pe această linie apar elemente inedite, care formează conținutul vieții cotidiene, și dispar structuri vechi peste care timpul își așterne încet colbul.

În fața unei atari situații, preotul ca slujitor al lui Dumnezeu dar nu mai puțin al credincioșilor săi, nu poate rămîne același de altădată. El merge și trebuie să meargă în pas cu vremea fără a-și altera misiunea căreia i s-a dedicat.

De la un deceniu la altul, și de atîtea ori încă mai rapid, lumea se transformă în profunzime și la suprafață. Într-un

atare iureș, preotul stînd alături de fiii săi duhovnicești, trebuie să se regăsească pe sine și răsturile sale. Nu apelînd la experiențele depășite de odinioară ci adăpîndu-se din șuvoiul mereu proaspăt al vieții care curge, al acelei vieți pe care Mîntuitorul ne spune că a venit s-o aducă turmei Sale, și încă din belșug (Ioan 10, 10).

Deseori preotul vremii noastre poate fi deconcertat de forme oarecînd în cinste care își pierd valoare, de practici ținute cu sfințenie care încetează de a mai fi respectate. De atîtea ori în această plămădire din nou a vieții, el este tentat a se retrage în carapacea rutinei și a se izola într-un rău înțeles dar comod tradiționalism. Incercăm să-l înțelegem și nu-l condamnăm. Dar nu-l putem accepta.

Preotul e chemat a fi „lumină”, „sare” și „aluat” care să folosească păstoriților săi. În împrejurările noi de viață el este chemat a-și aduce contribuția sa, pe temeiul încredințării date de Domnul și Stăpînul său.

Misiunea îi este nobilă și datoria sfîntă. Dar cum va împlini-o? Desigur nu limitîndu-se la simple forme și formule, la cuminți activități și comode obișnuințe.

Așadar, tu preotul de astăzi, adapă-te cu nădejde din învățătura lui Iisus Hristos Domnul și slujește-ți cu entuziasm semenii, dăruiește-te turmei ce ți s-a încredințat, făcîndu-te „tuturor toate” după cuvîntul Apostolului. De multe ori îți va veni greu să pornești la drum nou și curajul îți va lipsi. Adu-ți aminte însă de îndemnul Celui ce a spus: „îndrăzniți” (Ioan 16, 33). Veacul atît de minunat pe care-l străbatem cere și din partea ta încordarea tuturor puterilor pentru a-ți aduce partea de contribuție la temeluirea mai binelui. Misiunea îți este sfîntă și datoria mare. Împlinește-o ca pe o încredințare primită din partea Învățătorului care te-a asigurat că: „jugul meu e bun și povara mea ușoară” (Ioan 11, 30.).

BIBLIA ECUMENICA

Nu spunem absolut nimic nou atunci cînd afirmăm că Sfînta Scriptură, cartea de căpătii a tuturor creștinilor, reprezintă factorul de legătură între ei, indiferent de confesiunea sau denomiinațiunea căreia ar aparține. Peste orice deosebiri, textul sacru este acceptat și respectat ca unul ce cuprinde într-însul revelația dumnezeiască. Ortodocșii, catolicii, protestanții și neoprotestanții, fără deosebire, văd în Biblie, instrumentul prin care Divinitatea a făcut cunoscute credincioșilor învățăturile necesare dobîndirii mîntuirii.

Numai că, precum constata cineva, „Biblia închisă, ne unește; îndată ce-i deschidem însă paginile, ea ne desparte. Noi

citim în chip diferit, noi citim aici adevăruri diferite". Și într-adevăr Cartea aceasta a devenit, tocmai ea, originea celor mai neasemănătoare puncte de vedere. Textul original, cel ebraic pentru Vechiul Testament și cel grecesc pentru Noul Testament, a putut fi într-un fel stabilit și în același timp unanim acceptat. Munca neobosită a unor serii întregi de teologi și filologi, a dus la alegerea lecțiunilor celor mai autentice, peste tot acolo unde existau diferite variante, iar descoperiri recente, cum sînt cele ale manuscriselor de la Marea Moartă, au confirmat, pentru Vechiul Testament mai ales, versiunea canonică. Traducerile însă, au fost și continuă să rămînă numeroase și contradictorii, generatoare de dispute și disensiuni.

Intr-un anume fel, cititorii creștini ai Bibliei au căutat, și din păcate mai caută încă, nu atît înțelesul genuin al textului sacru, cît justificarea pe care acesta ar putea-o oferi poziției lor confesionale. Înălăturarea unui astfel de „scandal“, cum a fost numit pe bun drept, a constituit de aceea o preocupare care se potențează pe măsură ce crește dorința creștinilor de a se apropia unul de altul.

Tentative de a uniformiza textul diferitelor traduceri ale Sfintei Scripturi s-au înregistrat destule în decursul timpurilor. Acestea au ajuns astăzi deosebit de insistente, strînite mai ales de curentul ecumenist care cîștigă din ce în ce mai mult teren. Ele apar cu osebire în lumea catolică și protestantă, în care marea ruptură din veacul al XIV-lea s-a fundamentat tocmai pe felurita traducere și interpretare a Sfintei Scripturi. Rînd pe rînd limbile în care a fost exprimat Cuvîntul lui Dumnezeu sînt chemate să-l înveșmînteze într-o tîlmăcire unanim acceptată. Astfel pentru luna aprilie a acestui an era programată să se termine o versiune ecumenică spaniolă a Noului Testament, dată în grija unui grup mixt de teologi catolici și protestanți spanioli și latino-americani (vezi *Service oecuménique de presse et d'information*, nr. 42, 25 novembre 1965, p. 8.). În Franța apoi s-au pus bazele unui proiect similar (François Refoulé, *La Bible oecuménique*, în rev. *Ecclesia*, nr. 202, janvier 1966, pp. 31—38.).

În Anglia casa de editură Thomas Nelson and Sons a publicat prima versiune a Noului Testament, pusă la punct de către un grup de erudiți protestanți, care va putea fi citită și de catolicii de limbă engleză. Deja publicată în Statele Unite, această versiune a Noului Testament este opera unui grup de teologi protestanți aparținînd mai multor Biserici. Pentru a da satisfacție catolicilor, autorii au acceptat 30 de modificări a unei versiuni de la începutul veacului al XVII-lea. Autorii au adoptat, în afară de aceasta, un stil modern, silindu-se în ace-

lași timp să nu rupă ritmul familiar al vechiului text (rev. Mitropolia Moldovei și Sucevei, an. XLI, nr. 9—10, septembrie—octombrie 1965, pp. 575—6). E de așteptat ca inițiative de același gen să apară și în alte părți.

Ele confirmă toate, dorința creștinilor de a înlătura una din marile și importante pricini de neînțelegere între ei. Greutățile care stau în calea realizării unor atari proiecte sînt deosebit de mari. În spatele fiecăruia din cei care se angajează la o astfel de muncă se găsesc tradițiile specifice fiecăruia și apartenența la una sau alta din ideologiile religioase cărora aparțin. Scopul ce și l-au propus este însă mare și nobil, el meritînd orice strădanii. Așa cum spunea nu de mult pastorul M. Boegner, unul din pionierii mișcării ecumenice actuale, „Biblia este cu adevărat locul ecumenic în care, oricare ar fi înăa apreciablele noastre deosebiri, noi ne regăsim într-o comuniune frățească foarte mare și deosebit de eficace“.

O traducere ecumenică este la ora actuală mai mult decît oportună. Deosebirile confesionale și teologice nu pot fi depășite decît printr-o autentică fidelitate față de Sfînta Scriptură. Noi nu ne putem apropia unii de alții decît supunîndu-ne cu smerenie Cuvîntului lui Dumnezeu. El va fi acela care ne va emancipa de orice îngustimi și devieri de care ne-am făcut vinovați. E neîndoielnic că o realizare pozitivă privind esențialul vieții creștine — și traducerea comună a Bibliei atinge tocmai acest lucru esențial — constituie în momentul de față mijlocul privilegiat de a pregăti în mod real apropierea în credință a creștinilor aparținînd diferitelor confesiuni. „Problemele pe care le pune traducerea cărților Bibliei duc și coboară la izvoarele credinței“ (E. C. Fabre, *De Sa parole, Dieu seal est traducteur*, în rev. *L'Illustré protestant*, 13-e année, avril 1965, p. 8.). Or, tocmai spre aceste izvoare e necesar să ne îndreptăm spre a înțelege originea și scopurile noastre comune.

ASPECTE ALE UNEI MARI PROBLEME

După date statistice din 1965, în lume trăiesc 3.308.000.000 de oameni. Cu numai 300 de ani în urmă — spre mijlocul veacului al XVII-lea — pămîntul nostru era locuit, după evaluările specialiștilor, de numai 550.000.000 de oameni. Așadar o înșesire a numărului fiilor Terrei în numai trei veacuri! Această „explozie demografică“, cum i s-a spus, e însoțită de probleme complicate: necesitatea de a hrăni pe toți oamenii, de a le asigura locuințe corespunzătoare, de a le înlesni accesul la învățătură, la cultură, la binefacerea civilizației contemporane...

Pe deasupra, perspectivele de viitor indică o creștere ce va spori cu mult numărul actual al populației. Biroul de statis-

tică a populației cu sediul la Washington anunța nu de mult, că dacă actualul ritm de creștere se va menține, în anul 2000 Pământul va fi locuit de peste 7 miliarde de oameni.

Cercetători și organizații internaționale, în frunte cu O. N. U. și forurile sale corespunzătoare, au pus în centrul atenției lor problemele demografice. Anul trecut bunăoară s-a ținut la Belgrad al doilea Congres Mondial al Populației la care peste 1000 de experți ai științelor sociale au analizat cele mai variate aspecte ale relației dintre creșterea demografică și dezvoltarea economică (rev. Contemporanul, nr. 38 (1988), vineri 17 septembrie 1965, p. 8.).

În prezent fondul agricol prelucrat este de numai 1,4 miliarde ha, în timp ce terenurile bune pentru agricultură pe întreg globul sînt de cca 6,5 miliarde ha. Specialiștii apreciază că în însăși condițiile actuale, printr-o exploatare normală a pămîntului, ridicînd numai productivitatea medie la nivelul economiilor înaintate, se poate asigura hrana pentru cifra de peste 9 miliarde de locuitori. Dacă însă întreg pămîntul bun pentru agricultură ar intra în circuitul normal al producției agricole, dacă pentru prelucrarea lui s-ar folosi mijloacele tehnice existente, recoltele lui ar fi suficiente și pentru hrana a 30 miliarde de oameni. Și aceasta fără a ține seama de resursele biologice, minerale și energetice ale oceanului planetar, care pot fi transformate în surse de existență inepuizabilă... (Vasile Cucu, „Explozia demografică”, în rev. Știință și tehnică, an. XVIII, seria II, nr. 1, ianuarie 1966, pp. 16—17 și D. Hîncu, Un flagel care poate fi învins: foamea, în rev. Flacăra, an. XIII, nr. 46 (494), 14 noiembrie 1964, pp. 16—19.).

Potrivit opiniei majorității zdrobitoare a cercetătorilor și oamenilor de bun simț, în centrul preocupărilor viitoare trebuie să stea luarea unor măsuri care să vizeze nu „planificarea familiei”, cît mai ales, planificarea măsurilor menite să ducă la o ridicare rapidă a producției de bunuri materiale și spirituale la dispoziția societății. Deci nu limitarea fecundității prin mijloace administrative și anticoncepționale este soluția, ci dezvoltarea economică, socială și cultural-sanitară.

V I A Ţ A B I S E R I C E A S C A I N C U P R I N S U L M I T R O P O L I E I B A N A T U L U I

ARHIEPISCOPIA TIMIŞOAREI ŞI CARANSEBEŞULUI

SARBATORIREA PRAZNICULUI PAŞTELOR

Şi în acest an praznicul Sfintelor Paşte a fost sărbătorit în întreaga Arhidieceză potrivit rânduiei. La catedrala mitropolitană toate dumnezeieştile slujbe au fost oficiate de Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae asistat de preoţi şi diaconi.

După sfânta liturghie din ziua Învierii Domnului au venit la reşedinţa mitropolitană preoţi şi mireni spre a felicita pe Întăistătorul Arhiepiscopiei noastre. Răspunzînd, Înalt Prea Sfinţia Sa le-a mulţumit tuturor şi a scos în evidenţă semnificaţia praznicului după care, împărtaşind tuturor arhieriasca binecuvîntare, le-a adresat cuvinte de urare şi a ciocnit cu fiecare, potrivit datinei, ouă roşii.

În ziua a doua de Paşte, Chiriarul s-a găsit în mijlocul credincioşilor din Caransebeş. Şi aici după săvîrşirea sfintei liturghii, în cadrul căreia a îndreptat spre credincioşii adunaţi în biserica catedrală un cuvînt de părintească învăţătură, la vechea reşedinţă vlădicească s-a întîlnit cu preoţi şi credincioşi, membrii consiliului parohial şi ai corului bisericesc. Dînd glas simţămintelor bunilor credincioşi caransebeşeni, P. On. Părinte Dimitrie Grama a adresat Înalt Prea Sfinţiei Sale obişnuitele felicitări. Cuvinte de părintească dragoste şi bună urare a rostit şi Chiriarul închinînd în sănătatea celor prezenţi şi ciocnind cu ei tradiţionalul ou roşu.

La „Duminica Tomii” a venit rîndul credincioşilor din Lugoj a se întîlni cu părintele lor sufletesc. Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae a slujit înainte de masă sfînta liturghie iar după masă vecernia. De fiecare dată a predicat tîlcuind însemnătatea praznicului.

În cadrul agapei ce s-a servit la amiază şi la care pe lingă preoţii slujitori au participat membrii consiliului parohial şi bisericieni, P. On. Părinte Virgil Turcan s-a adresat Chiriarului mulţumindu-i pentru cîntecul ce a făcut şi de astă dată parohiei Lugojului. Luînd cuvîntul, Înalt Prea Sfinţia Sa şi-a exprimat bucuria de a fi printre credincioşii lugojeni şi a vorbit despre sarcinile ce revin conducerii parohiei.

DISTINCȚIE PRIMITA DE ÎNȚESTĂTORUL MITROPOLIEI
BANATULUI

Cu prilejul participării la sesiunea Comitetului de lucru al Conferinței creștine pentru pace ce s-a ținut la Praga, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, însoțit de dl. Ilie Georgescu, inspector patriarhal, a făcut în ziua de 26 martie o vizită oficială Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Dorothei al Pragăi și al întregii Cehoslovacii. Întâlnirea dintre cei doi ierarhi a avut loc la sediul Mitropoliei în prezența P. C. Părinte vicar dr. Jivi Novack și a altor colaboratori ai Întâistătorului Bisericii ortodoxe cehoslovace.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a transmis salutul frătesc al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și dorința clerului și credincioșilor ortodocși români de a contribui împreună cu ortodocșii cehi, alături de popoarele cărora aparțin, la instaurarea în lume a păcii și buneii stări.

Ca mărturie a legăturilor ce unesc cele două Biserici surori, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Dorothei, pe temeiul hotărârii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Cehoslovace, a conferit Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae ordinul Sfinților Chiril și Metodiu. Tot atunci a fost distins și dl. Ilie Georgescu, inspector patriarhal.

HIROTONIRI ȘI HIROTESII

În vederea completării unor parohii vacante, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae și Consiliul Arhiepiscopesc au numit pe candidații la preoție Petru Ioțcovi, Ioan Roșu și Arsenie Radu la parohiile Banloc din protopopiatul Deta, Hisiaș din protopopiatul Lugoj și Bruznic din protopopiatul Lipova.

După împlinirea tuturor formelor de numire, fiecare din cei amintiți au primit darul preoției precum urmează:

Licențiatul în teologie Petru Ioțcovi, hirotont mai dinainte întru diacon, a fost hirotont preot și hirotosit duhovnic în cadrul sf. liturghii arhieresti oficiată la catedrala mitropolitană cu prilejul Duminicii Floriilor.

Absolventul de Seminar teologic Ioan Roșu a fost hirotont diacon la sf. liturghie arhierescă săvârșită în catedrala din Caransebeș a doua zi de Paște și apoi preot duhovnic cu prilejul vizitației canonice de la Lugoj din Duminica Tomii.

Ierodiaconul Arsenie Radu a fost hirotont preot și hirotosit duhovnic la sf. liturghie arhierescă celebrată la Caransebeș în 12 aprilie.

Fiecare din noii hirotonti, înainte de a-și lua postul în primire, au făcut obișnuita practică la catedrala mitropolitană, unde li s-au dat toate îndrumările necesare slujirii lor preoțești de viitor.

Pe lângă grija arătată noilor cadre de preoți, Chiriariul nu trece cu vederea nici preoții mai vîrstnici care și-au adunat merite printr-o îndelungată activitate pusă în slujba Bisericii. Astfel pe temeiul hotărîrii Sinodului mitropolitan, Prea Onoratul Părinte dr. Iosif Ieremia, preot pensionar în Reșița, a fost înălțat la rangul de iconom stavrofor. Ceremonia distincției sale s-a făcut în cadrul sf. liturghii arhieresti din 3 aprilie cînd numitul preot a și fost hirotosit, înminîndu-i-se însemnele rangului acordat.

BISERICA DIN CHIȘODA

În duminica din 13 martie 1963, a fost resfințită biserica din Chișoda protopopiatul Timișoarei, care a fost repictată și frumos împodobită de curînd prin purtarea de grijă și din daniile preotului Dimitrie Băloni și a credincioșilor.

Serviciul religios și al tîrnosirii a fost săvîrșit de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae înconjurat de un sobor de preoți format din P. On. Părinți Ion B. Mureșianu, consilier arhiepiscopesc, Victor Faur, protopop tractual, Petru Bancea, Ladislau Teglașiu, Ștefan Tereteanu, P. C. Părinți Horia Vișoiu, Dimitrie Băloni, P. On. Protodiacon Simion Bîtea și P. C. Diacon Ioan Popeti.

În ambianța de duhovnicească trăire, Înalt Prea Sfinția Sa a rostit un cuvînt de învățătură, deslușind că a-L urma pe Hristos Domnul înseamnă a-I împlini învățăturile propovăduite de Biserica Sa, ele cuprinzînd toate îndatoririle ce fac din credincios un adevărat creștin, folositor sie-și și întregii societăți. Părinteștile sfaturi s-au încheiat cu indemnul pentru o înnoire sufletească, care să fie în concordanță cu înnoirea ce se desăvîrșește în Patria noastră, spre binele și fericirea tuturor.

După îndătinatul raport al preotului locului ce a înfățișat vrednicia creștinească și hărnicia păstoriților săi despre care stau mărturie înfăptuirea ce a prilejuit acest praznic, cun și gospodăriile lor în care se oglindește bunăstarea, Înaltul Ierarh a rostit cuvinte de meritată prețuire a ostanelilor lor, slujind apoi prinoasele aduse de enorași și participînd la alegerile membrilor consiliului și comitetului parohial, stabilite pentru această zi în întreaga Arhiepiscopie.

Masa oferită în casa parohială zidită de curînd, a ocazionat o plăcută și folositoare întreținere cu membrii noului consiliu și cu invitații.

VIZITAȚIE CANONICĂ LA OȚELUL ROȘU

În actualul oraș Oțelul Roșu există două parohii, cea linții a orașului propriu-zis, și cealaltă aparținînd comunei Cha-

ba Bistra, înglobată astăzi în orașul Oțelul Roșu. Răspunzând poftirii credincioșilor de aici, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae însoțit de P. On. Părinte dr. Ioan Petreună, consilier eparhial și de P. On. Protodiacon Simion Bătea le-a făcut o vizită canonică duminică 24 aprilie. Ea s-a legat și de tîrnosirea bisericii din Ohaba Bistra, nesfințită încă de arhiereu.

ITINERAR PASTORAL

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae însoțit de P. On. Părinte Constantin Comșulea, consilier eparhial, s-a deplasat în ziua de 8 februarie la Orșova.

Cu acest prilej, Întîistătătorul Bisericii bănățene a poposit și în parohia Tufări, vizitînd locașul de rugăciune și înteresîndu-se de felul în care se desfășoară aici viața bisericească și obștească.

PRINTRE PROFESORII ȘI ELEVII SEMINARULUI TEOLOGIC

Din grija deosebită față de pregătirea armonioasă a viitorilor slujitori ai Bisericii, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a făcut o vizită la Seminarul Teologic din Caransebeș, în duminica din 13 februarie 1966.

Întîmpinat în fața vechii biserici episcopale de aici, Înalt Prea Sfinția Sa a oficiat sfînta liturghie înconjurat de un sobor format din P. On. Părinte consilier Ion B. Mureșianu, P. On. Părinte director al Seminarului, Gheorghe Neda, preoți și diaconi.

Liturghia care s-a desfășurat într-o atmosferă de înălțare sufletească, a fost sporită prin frumoasa cîntare a corului de elevi condus de profesorul Constantin Vladu și de impresionantul act al hirotiesirii întru hipodiaconi împărtășit tinerilor profesori seminaryali Silviu Anuichi, Dumitru Abrudan și Sorin Cosma, cum și de hirotesia întru duhovnic a P. Cuv. Părinte ieromonah Efrem Chișcaru, spîritualul școlii.

În cuvîntul de învățătură rostit, Întîistătătorul Bisericii bănățene a stăruit asupra pericopei evangheliei, îndemnînd pe credincioși să răspundă chemării Mîntuitorului spre o viață dăruită semenului în care să fie văzut El însuși. Se impune deci o comportare corespunzătoare, ținta fiind mai binele întregii societăți. Căci numai o astfel de trăire, a încheiat Înalt Prea Sfinția Sa, poate îndreptăți la purtarea bine meritată a numelui de creștin și numai ea constituie singurul și adevăratul răspuns la chemarea Domnului nostru Iisus Hristos, pe care o îndreaptă spre fiecare credincios.

După săvîrșirea sfîntei liturghii, Chiriarchul a luat masa împreună cu profesorii și elevii Seminarului. Apoi în sala fes-

tivă după un cuvînt ocazional al P. On. Părinte director Gheorghe Neda care a exprimat recunoștința pentru deosebita purtare de grijă și pentru sprijinul continuu acordate școlii, Înalt Prea Sfințitul Părinte s-a adresat părințește elevilor, sfătuindu-i să gîndească cu toată seriozitatea la rostul venirii lor la seminar, să-și agonisească toate cele trebuincioase viitoarei lor misiuni, ca atunci cînd vor deveni preoți, să fie spre folosul păstoriiilor, tuturor semenilor și Patriei, potrivit și faptelor cu propovăduirea Evangheliei și slujind lui Dumnezeu.

În fine, a urmat o întîlnire cu membrii corpului didactic cu care prilej Înaltul Ierarh a dat prețioase îndrumări pentru activitatea de viitor.

CONFERINȚELE DE ORIENTARE DIN MARTIE

Cea dintîi conferință de orientare a preoțimii din acest an s-a desfășurat între 28 martie și 1 aprilie. Ea a fost precedată de serviciul divin împreună cu predică, cu spovedania și împărtășirea preoților.

Referatele tratînd tema: „Contribuția preoților la îndrumarea cetățenească a credincioșilor în lumina apostolatului social”, au fost lucrate de către toți preoții, alegîndu-se de către comisiile instituite în acest scop la fiecare protopopiat, elaboretele cele mai corespunzătoare. Acestea au scos în evidență faptul că preotul trebuie să fie pentru credincioși o pildă vie și îndemn și sprijinirea continuă a acțiunilor pentru mai binele obștesc.

În avîntul de înnoire și construcție fără precedent ce a cuprins întreaga țară — au subliniat referenții — preoților le revine îndatorirea ce face parte din însăși misiunea lor, de a întări în inimile credincioșilor dragostea de Patrie, conștiința necesității împlinirii tuturor sarcinilor cetățenești, de a-i îndruma spre aplicarea legilor și normelor de conviețuire pașnică, de acțiuni menite să promoveze bunăstarea obștească cum și pacea în lumea întreagă, avînd ca temei învățătura creștină și îndemnul Sfîntului Sinod în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Numeroasele luări de cuvînt pe marginea referatelor, au adus completări utile și au oferit preoților posibilitatea de a adînci subiectul, a cărui importanță deosebită a fost corect înțeleasă.

Conferințele au fost prezidate de către delegați ai Centrului Arhiepiscopesc, care pe lingă lămuririle privind tema, au dat îndrumări în diferite probleme cu caracter pastoral, gospodăresc și administrativ.

INTRUNIRI CU PERSONALUL EPARHIEI

În primăvara acestui an personalul Arhiepiscopiei împreună cu cei 11 protopopi s-au întrunit în două rânduri, la 11 martie și 26 aprilie, în vederea unei cât mai mulțumitoare îndrumări a muncii ce se desfășoară în protopopiate și la parohii. La cea dintâi ședință s-a analizat activitatea tuturor preoților.

La cea de-a doua ședință pe a cărei ordine de zi să găseau probleme de ordin pastoral, administrativ și gospodăresc, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae și consilierii eparhiali au dat lămuririle trebuincioase și au arătat sarcinile de viitor. De atenție deosebită s-a împărtășit cunoașterea valorilor istorice și artistice în vederea conservării lor. S-a insistat apoi asupra gospodăririi corecte a tuturor bunurilor bisericești și a respectării cu strictețe a disciplinei financiare. S-au stabilit în fine norme pentru o cât mai corespunzătoare activitate pastorală a preoților parohii, astfel încât aceasta să se ridice la nivelul cerințelor credincioșilor și a exigențelor vremii noastre.

Intrunirile periodice de genul celor aici menționate contribuie cu succes, precum s-a putut constata din amplele discuții ce s-au angajat, la continua consolidare a unității de vederi între conducerea Eparhiei pe de o parte, protopopi și preoți pe de altă parte.

POMENIREA UNUI VREDNIC ÎNAINȚAȘ

Una din ctitoriile bănățene care au înscris pe frontispiciul lor nume de preoți vrednici și jertfelnici la rîvna turmei drept-măritoare este și biserica Nașterea Maicii Domnului din parohia Timișoara IV care a slujit cîțiva ani și de catedrală a nou restauratei eparhii bănățene. Concepută după un plan original urmînd întru totul tiparelor bizantine, ea poartă pecetea strădaniilor adormitului întru Domnul, Preotul Ioan Imbroane (1890—1941).

Pentru această dăruire parohiei pe care cu pilduitoare rîvnă a păstorit-o vreme îndelungată și în mijlocul căreia a lăsat o amintire neștearsă, cu prinosul recunoștinței urmașilor, în duminica din 20 februarie 1966 s-a comemorat împlinirea a 25 ani de la săvîrșirea sa din viață.

Astfel, după sfînta liturghie la care a asistat Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae a avut loc slujba parastasului la mormîntul defunctului, aflat sub altarul bisericii. În cuvîntul rostit cu acest prilej Înalț Prea Sfinția Sa a relevat meritele Părintelui Ioan Imbroane pentru Sfînta Biserică, nu numai ca vrednic ctitor și slujitor al Domnului ci și ca unul ce s-a dovedit a avea o înaltă cultură teologică, ca

profesor, publicist și sfătuitor al fraților de preoție întru cele ale Teologiei și pentru o activitate folositoare obștei, subliniind totodată, potrivit pericopei evangheliei duminicale, că adevărata răsplătire a muncii sale se poate abia acum arăta, odată cu scurgerea vremii, prin cinstirea sa și pomenirea ce i se face.

După împlinirea celor convenite, cu participarea preoților și credincioșilor, a cunoscuților și foștilor săi colaboratori, la cavou a fost depusă o cunună de flori.

DECESE

Preotul pensionar Remus Suru a trecut la cele veșnice la 16 februarie în parohia Buceșnița din protopopiatul Caransebeș, pe care a servit-o trei decenii.

Înmormântarea a avut loc în ziua de 19 februarie în cimitirul parohial, fiind prohodit de un sobor de preoți în frunte cu P. On. Dimitrie Grama protopopul tractual, care a și vorbit despre activitatea decedatului.

Preotul pensionar Petru Adam din parohia Tincova, același protopopiat, a încetat din viață în ziua de 22 martie. A servit cu dragoste în această parohie iar după pensionare, în parohiile Ruginosu și Goleț.

Înmormântarea s-a făcut în ziua de 22 martie în cimitirul din Caransebeș. Slujba înmormântării a fost săvârșită de P. On. Protopop Dimitrie Grama însoțit de un sobor de preoți, iar panegiricul ce a rostit s-a referit la activitatea decedatului, depusă în parohiile pe care le-a păstorit.

Preotul pensionar Sever Șepejan fost la parohia Chizătău, a decedat la 9 aprilie în etate de 75 ani.

Născut în Chizătău protopopiatul Lugojului dintr-o străveche familie de preoți, a terminat studiile teologice la Sibiu, slujind cu abnegație credincioșilor din satul natal, aproape patru decenii.

A fost cinstit cu ridicarea la rangul de protopop onorific, iar meritele câștigate pe tărâm cultural, ostenele depuse pentru reorganizarea vechiului și binecunoscutului cor din Chizătău cu faimă dusă pînă departe, au fost răsplătite cu „Medalia Muncii” clasa III-a.

Slujba înmormântării a fost săvârșită de un sobor de preoți, fiind parentat de P. C. Părinți Alexandru Bălaș din Tinișoara și Teodor Șchiopu din Chizătău, iar înhumarea s-a făcut în cimitirul din Timișoara IV.

EPISCOPIA ARADULUI

ANIVERSAREA ZILEI DE NAȘTERE A PEA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN LA ARAD

Intiistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a împlinit, la 22 februarie 1966, vîrsta de 65 de ani.

Inconjurat de dragostea și prețuirea înaltă a clerului și credincioșilor din întreaga Patriarhie Română pentru duhul de viață nouă evanghelică pe care l-a insuflat Bisericii noastre, pentru înțeleapta cîrmuire și mărețele realizări pe care le-a inițiat și îndrumat în ogoșul duhovnicesc și în cel gospodăresc deopotrivă, ridicînd prestigiul Bisericii Ortodoxe Române, tot sufletul credincios ortodox a înălțat rugăciuni pentru sănătatea și îndelunga înziliră a Prea Fericii Sale.

Astfel, în catedrala din Arad Prea Sfințitul Episcop Teocrist însuflețit de deosebită dragoste, admirație și recunoștință față de Prea Fericea Sa căruia i-a fost colaborator timp îndelungat și de la care a luat neprețuite îndrumări și exemple, — a săvîrșit împreună cu soborul de preoți și diaconi, în ziua de duminică 20 februarie, după sf. liturghie, un Te-Deum cu Polihroniu înălțînd rugăciuni pentru Intiistătătorul Bisericii noastre.

Cu acest prilej Prea Sfințitul Episcop a dăltuit în alese și însuflețite cuvine, chipul iubit al Celui sărbătorit, arătînd credincioșilor din Catedrală cele mai de seamă dintre bogatele și însemnatele înfăptuiri care au înscris, de pe acum, cu litere de aur, numele Prea Fericii Sale în istoria Bisericii noastre.

Reorganizarea învățămîntului bisericesc, refacearea unității credincioșilor, inaugurarea unor raporturi de rodnică apropiere între cultele din patria noastră, care sînt luate drept pildă de către marile Biserici din alte țări; legarea lucrării preoțimii de viața de toate zilele a credincioșilor, ridicarea nivelului lor de cunoștințe prin reviste teologice de prestigiu mondial, prin cursuri de îndrumare, conferințe preoțești, prezența reprezentanților Bisericii noastre în diversele manifestări interortodoxe, ecumenice și de apărare a păcii peste hotare, făcînd cunoscute comorile Ortodoxiei în general și ale Ortodoxiei românești în special, lucrările de restaurări la sfintele mănăstiri, la atîtea și atîtea biserici monumente istorice, care au antrenat întreaga

preoțime din Patria Română la urmarea acestei înalte pilde. Iată numai câteva din fețele neostenitei și înțeleptei lucrări a Prea Fericirii Sale înfățișate de Prea Sfințitul Episcop Teoctist credincioșilor din Arad.

Impresionați de rugăciunile înălțate și de căldura chipului luminat ce le-a fost conturat de graiul Prea Sfinției Sale, credincioșii vor păstra mereu în inima lor, ca pe o icoană scumpă, acest portret, rugînd pe Bunul Dumnezeu să-l învrednicească, timp de cît mai mulți ani, de o tot atît de bogată arhipăstorire a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

INTILNIRI ÎN BUCURIA PRAZNICULUI INVIERII DOMNULUI

Prăznuirea Învierii Domnului este prilejul celei mai mari bucurii a oricărui creștin. Dulceața acestei bucurii sporește atunci cînd ea e împărtășită în comun, pentru că nimic nu poate întări și înălța inima mai mult decît dragostea creștinească întreolaltă. O asemenea dragoste de creștini și de fii duhovnicești a înconjurat la Sfintele Paște din acest an pe Prea Sfințitul Episcop Teoctist și a încălzit reședința episcopescă arădană.

În șirul de bucurii a fost și vizita la reședință a P. C. Pr. prof. dr. Ioan Coman titularul catedrei de Teologie patristică de la Institutul Teologic Universitar din București, autor de prețioase cărți, studii și osîrduitor de prestigiu al Sfintei noastre Biserici în lucrarea de apropiere dintre creștini.

Distinsul oaspete al Episcopiei noastre și al Prea Sfințitului Episcop Teoctist a slujit în soborul arhieresc la mai multe slujbe legate de marele praznic, iar la sf. liturghie din ziua a doua de Paște a rostit în catedrală o predică despre temeiurile Învierii Domnului, mult apreciată de credincioși.

Sărbătoreasca bucurie de Paște a sporit cînd, după sfînta liturghie arhierescă solemnă din „Ziua Învierii”, după înălțătoarele momente ale hirotoniei preotului Viorel Ardelean pe seama parohiei Ruda, protopopiatul Hunedoara, după ascultarea Pastoralii chiriarhale atît de plină de luminoase învățăminte, preoții din sobor, membri ai Consiliului eparhial și credincioși, au venit la reședința vlădicească spre a face Păstorului lor calde urări și a ciocni aici cel dintîi ou tradițional de Paște.

Dragostea cu care au fost întîmpinați de Ierarh a prilejuit cu adevărat bucurie tuturor.

PRIMIREA CORULUI CATEDRALEI

În cea de a doua zi de Paște Prea Sfințitul Episcop a ciocnit ouă roșii cu membrii corului catedralei și cu alți credincioși veniți la reședință după sf. liturghie din acea zi la care a

fost hirotonit preotul Ioan Buzdugan pe seama parohiei Covragi, protopopiatul Hațeg. Chiriarhul a vorbit coriștilor despre frumusețea contribuției lor la împodobirea sfintelor slujbe subliniind îmbunătățirea îmbucurătoare a execuției cîntărilor bisericești datorită osteneții dirijorului și tuturor membrilor corului.

OMAGIUL PREOȚIMII DIN ORAȘUL ARAD

În după amiaza aceleași zile preoțimea din orașul Arad a ținut să-și vadă Ierarhul și să-și exprime prin rostul P. C. Prot. Gheorghe Șerb, dragostea și respectul pe care i-l poartă.

Prea Sfinția Sa răspunzînd cuvîntului ce i-a fost adresat, a vorbit preoțimii prezente despre învierea noastră la o lucrare preoțească și cetățenească la nivelul pildei ce ne-o dă Întîistătătorul Bisericii pe care o slujim, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și membrii Sfîntului Sinod, precum și la nivelul vremurilor noastre caracterizate printr-o activitate constructivă atît pe plan spiritual, ecumenic, de apropiere între inși, de pace, cît și pe plan material, de ridicare și îmbogățire nemaiîntîlnită a patrimoniului de valori create de om.

La toate acestea, a mai spus Prea Sfințitul Episcop, preotul trebuie să ia parte activă ca membru al Bisericii, ca cetățean al Patriei, ca slujitor al semenului făcîndu-se astfel și slujitor al lui Hristos cel înviat.

Din bogăția de daruri ce se revarsă din Învierea Domnului, a spus Prea Sfinția Sa, rezultă și acela de refacere a unității Bisericii, de reîntregire a plinătății ei. Preoții prin aceea se arată a fi ucenici ai Domnului dacă se străduiesc ca trupul lui Hristos care este Biserica, să fie una. Pe o astfel de activitate la parohie se sprijină lucrarea și strădaniile Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, ale Sfîntului Sinod și ale Bisericii noastre.

Pe acest tărîm avem de făcut multe, a continuat Prea Sfinția Sa, mai ales aici în aceste părți unde trăiesc laolaltă diferite culte creștine și unde Biserica a slujit și în trecut, prin vlădicii și preoții ei, idealul de apropiere între creștini și unde preoțimea poate avea și astăzi un rol deosebit de important.

Pe aceeași linie, Prea Sfințitul Episcop a mai dat preoților prezenți și alte îndemnuri părintești care le-au mers la inimă.

Fîind de față la această mișcătoare întîlnire și părintele profesor dr. Coman, P. C. dr. P. Deheleanu preot la parohia Arad-Centru a dat glas bucuriei celor de față de a-l avea în mijlocul lor la acest praznic creștinesc, ceea ce a prilejuit oaspetelui un răspuns care s-a transformat într-o măiastră și foarte folositoare dizertație despre valoarea preoției, a preotului și despre înaltele lui îndatoriri.

Intilnirea dintre Prea Sfinția Sa și preoții arădeni a continuat în convorbiri constructive, fiecare dintre dînșii luînd cuvînt de mîngiere, de ajutor și de învățătură de la Chiriarhul său.

INCA O DOVADA A GRIJII CE SE ARATA PREOTIMII

Pentru a se reglementa cît mai precis și în conformitate cu legiuirile și regulamentele în vîigoare, condițiile de asigurare a drepturilor la pensie ale preoților și celorlalți salariați din cadrul Bisericii Ortodoxe Române, Casa de pensii și ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române a emis o circulară cu instrucțiuni date pe temeiul hotărîrii Adunării Naționale Bisericești care ajută pe membrii ei să-și întocmească, încă din timpul activității, toate formele necesare așa încît la pensionare să se poată bucura de toate drepturile legale.

În vederea prelucrării acestei circulare Prea Sfințitul Episcop Teoctist a convocat pe toți protopopii de raioane în ziua de 26 aprilie, la o conferință de lucru la Centrul eparhial din Arad, cu care prilej s-au dezbătut și alte probleme administrative și pastorale.

Deschizînd conferința, Prea Sfințitul Episcop Teoctist primit cu Imnul Arhiereului și după ce s-a cîntat troparul Paștilor „Hristos a înviat”, a vorbit părinților protopopi despre permanenta înnoire și prosepțime de lucrare a Bisericii vii. O religie care nu-și poate verifica prin viață, în actualitate, tezaurul ei de învățătură, e sortită pieirii, a spus Prea Sfinția Sa.

Prea Sfinția Sa a arătat apoi că preoții trebuie să fie activi față de problemele actuale ale vieții, să cultive principiile creștine de trăire cu răspunderea de factori călăuzitori pe care o au, căci Biserica pe care o slujesc este un pilon de ordine și de progres, de realizări pașnice la care preoții trebuie să-și dea aportul pentru binele poporului care i-a vlăstărit, spre a merita încrederea pe care le-o acordă. Vizitatori de înalt prestigiu din străinătate au declarat că Biserica Ortodoxă Română este cea mai lucrătoare și vie între Biserici realizînd progrese în toate sectoarele ei de activitate.

Toate acestea, a încheiat Prea Sfințitul Episcop, ne obligă să fim mereu lucrători spre a adăuga și noi la tezaurul de înfăptuiri al Bisericii noastre și spre a fi cît mai folositori pentru propășirea vieții poporului și Patriei noastre.

Prea Sfinția Sa a dat apoi cuvînt consilierului administrativ de la Sectorul bisericesc care a expus circulara amintită a Casei de pensii B.O.R., dînd toate lămuririle cerute de P. G. Protopopi în cadrul discuțiilor la care ea a fost supusă. P. G. Consilier a mai discutat cu protopopii și alte probleme de or-

din bisericesc și pastoral. De asemenea P. G. Consilier al Sectorului economic, împreună cu contabilul șef eparhial, au dat lămuriri cu privire la o serie de probleme de ordin gospodăresc și financiar pentru bunul mers al lucrărilor de la parohii și pentru păstrarea disciplinei financiare.

După încheierea lucrărilor conferinței Prea Sfințitul Episcop a invitat pe P. C. protopop, să viziteze lucrările ce s-au mai adăugat la reședința episcopală și în cadrul agapei ce le-a oferit, le-a mai dat povețe folositoare pentru munca lor.

CONFERINȚE PREOTEȘTI DE ORIENTARE DIN LUNA MARTIE

Continuând lucrarea de orientare a preoțimii în problemele vremii, sub îndrumarea Sfântului Sinod, și la sediile protopopiești din Eparhia Aradului s-au ținut, în cursul lunii martie, obișnuitele conferințe dezbătând tema despre „*Contribuția preoților la îndrumarea cetățenească, în lumina apostolatului social*”.

Acordând o deosebită importanță unui subiect atât de actual, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a dat delegaților chiriarhali pentru prezidarea conferințelor la protopopiate prețioase îndrumări spre a le fi de folos în vederea obținerii unor rezultate cât mai bogate și rodnice la lucrările ce urmau să le conducă. Pe baza referatului întocmit de P. C. inspector eparhial, punctele esențiale ale temei au fost lămurite prin discuții sub președinția și îndrumarea Ierarhului.

La protoierii tema de mai sus a fost îmbrățișată cu mult interes de preoți care, atât în referate, cât și prin discuțiile purtate asupra lor, au scos în relief mândria lor de a putea fi în slujba credincioșilor lor și a Patriei noastre celei noi de astăzi, prin îndrumările și lămuririle pe care le dau, în toate împrejurările lor de lucrare și de trăire, făcându-se pildă și cu fapta. Un mare număr de preoți au ilustrat cu exemple concrete din activitatea lor, atașamentul lor și al credincioșilor față de avântul creator al oamenilor muncii din Patria noastră și entuziasmul cu care ei au contribuit la cele mai multe realizări pe plan local, fiind gata să-și dea aportul și pe viitor, cu cuvântul și cu fapta, ori de câte ori se va simți nevoia, atât pentru formarea unei conștiințe cât mai ridicate, cât și pentru înfăptuirea aspirațiilor de mai bine în care întreg poporul nostru este angajat cu atita succes.

Preoții au arătat în discuțiile purtate, cu cită bucurie stau ei la îndemina credincioșilor și sprijină din tot sufletul preocupările pentru dreptatea și fericirea socială a tuturor cetățenilor Patriei noastre.

La concluzii Prea Sfințitul Episcop Teoctist a constatat cu satisfacție interesul și pasiunea cu care preoții au pregătit

și au dezbătut asupra temei propuse precum și rezultatele pe care le-au obținut și pînă acuma în munca lor pastorală și de apostolat social, înaripată de avîntul de viață nouă cu care și-au împletit întreaga activitate.

Prea Sfinția Sa a arătat preoților din protopopiatul Arad a căror conferință a prezidat-o, care este esența lucrării preoțești, anume aceea de a ne pregăti, a fi la curent cu tot ceea ce se petrece în jurul nostru și a căuta căile pe care putem fi folositori în lumina Evangheliei.

Și delegații Prea Sfinției Sale au ținut să accentueze că Biserica dorește ca omul să fie fericit.

La mai multe conferințe ca, de pildă Pr. Gh. Păiușan la protopopiatul Ineu, preoții au dat glas recunoștinței lor față de Conducerea Patriei noastre și față de Sfîntul Sinod în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, pentru organizarea conferințelor de orientare care le sînt de un neprețuit ajutor, făgăduind ca și pe viitor să răspundă cu toată însuflețirea și rivna la prețuirea și încrederea ce li se arată.

•NUMIRI LA CENTRUL EPARHIAL

Prea Sfințitul Episcop Teoctist și Venerabilul Consiliu eparhial au completat posturile vacante, cu elemente dintre absolvenții merituoși ai Institutelor noastre de învățămînt teologic din București și Sibiu.

Astfel postul de secretar eparhial devenit vacant a fost completat prin numirea licențiatului în Teologie de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, Benjamin Gligor.

La sfința liturghie de duminică 13 februarie 1966, 1-a învrednicit pe noul secretar eparhial de punerea mîinilor arhieresti împărtășindu-i taina hirotoniei întru diacon.

De curînd apoi preotul Andrei Cuznețov după o slujire de 40 de ani ca funcționar al Centrului eparhial din Arad și de doi ani ca preot al catedralei, împlinind vîrsta de 70 ani, s-a retras la binemeritată pensie. În postul P. C. Sale a fost numit tînărul doctorand în Teologie de la Institutul Teologic Universitar din București, Emil Roman.

Un alt licențiat în Teologie de la Institutul din Sibiu, Virgil Suci, a fost numit într-un post administrativ la Centrul eparhial.

Prin aducerea unor elemente tinere în munca de la Centrul eparhial, Conducerea Eparhiei își arată grija sa nu numai pentru prezent, ci și pentru viitor.

CINSTIREA ZILEI DE 8 MARTIE

La Centrul eparhial lucrează, la birouri, la atelierul de lu-

minări și ca personal de serviciu, un număr de peste 20 de salariate îndeplinindu-și cu sîrguință îndatoririle.

Și în acest an, ca și în alții de cînd noua rînduială de viață din Patria noastră a ridicat, pe plan social, pe femei alături de bărbați învăluindu-le într-o aleasă prețuire, la Centrul eparhial s-a luat, prin grija Chiriarhului, măsura de a se arăta față de salariatele care lucrează aici, toată atențiunea cuvenită. Astfel s-au făcut tuturor acestora daruri însoțite de urările cuvenite.

Acest gest a impresionat în mod deosebit de plăcut pe salariatele Centrului eparhial care și-au exprimat caldă recunoștință față de Conducerea instituției.

TRECEREA LA CELE VEȘNICE A UNUI PREOT OCTOGENAR

În dimineața zilei de 3 martie 1966 a trecut la cele veșnice preotul pensionar Terente Gavrilă din parohia Brusturi, protopopiatul Gurahonț.

Duminică 6 martie a. c. preoții Petru Bejan-Hălmagiu și Petru Bulea-Brusturi, după slujirea panahidei, au transportat trupul neînsuflețit în biserica parohială. La orele 10 a. m. cei doi preoți au slujit sf. liturghie făcînd rugăciuni pentru fericita odihnă a defunctului preot. La priceasnă preotul Petru Bejan a rostit o predică.

Cu acest prilej a fost prezentat credincioșilor din Brusturi noul lor preot, succesor al defunctului, tînărul Petru Bulea. S-a evidențiat purtarea de grijă a lui Dumnezeu, care a rînduit ca atunci cînd a chemat la Sine pe veteranul părinte duhovnicesc Terente Gavrilă să nu lase turma fără păstor.

Cuvîntul de despărțire familiară a fost rostit de preotul N. Șandru.

În cîntece de jale, în plînsul familiei și în regretele unanime ale credincioșilor, preoții au ridicat coșciugul de pe catafalc și înconjurînd biserica l-au coborît în mormîntul săpat la umbra sfîntului locaș unde se va odihni pînă la obștească înviere.

Indrumătorul bisericesc pe anul comun de la Hristos 1966, Sibiu, Tiparul tipografiei eparhiale, pp. 148.

Carte așteptată cu mult interes în fiecare an de slujitorii altarelor și credincioși, cuprinzând în afară de sinaxar și îndrumările tipiconale și teme religioase variate de un real folos în desfășurarea activității liturgice și pastorale a preoților, *Indrumătorul bisericesc* din anul acesta, încă a căutat să satisfacă toate exigențele.

Tratînd, atît cît a permis spațiul grafic, probleme din cele mai actuate ca munca, pacea, relațiile dintre oameni și popoare și unele de factură strict teologică, a reușit să atingă scopul propus, acela de a fi de folos celor cărora este destinat.

Almanahul cuprinde 148 pagini format obișnuit de carte și începe cu prezentarea calendarului creștin ortodox pe anul 1966, cu indicarea fenomenelor astronomice, a posturilor mari de peste an, a zilelor de post, a timpurilor oprite pentru a se face nunți, comemorări, slujbe deosebite și zilele de pomenire a morților. Urmează apoi calendarul propriu-zis pe luni cu sinaxarul specificînd pericopa Apostolului și Evangheliei din duminici.

Cu „Gînduri de anul nou sau despre buna folosire a timpului” începe ciclul unor scurte expuneri tematice în care sînt tratate probleme din cele mai actuale, ca munca — concepția creștină despre muncă, atitudinea ce trebuie s-o aibă creștinul față de muncă, și pacea — dezideratul de totdeauna al omenirii, cu privire specială asupra concepției Sf. Vasile cel Mare despre pace în a cărui operă teologică găsim nenumărate îndemnuri la bună înțelegere și din care se desprinde concluzia că „nimic nu poate fi mai sublim, mai folositor și mai aducător de mîntuire decît slujirea permanentă a binelui, a dragostei

față de Dumnezeu și față de oameni, a fericirii tuturor”.

Urmează expunerea „Iisus Hristos” legată de praznicul nașterii Domnului, „Răscumpărarea prin Iisus Hristos” care evidențiază una din învățăturile fundamentale ale credinței noastre, subliniind întreita lucrare a Mîntuitorului, aceea de profet, achiereu și împărat; și „Din învățătura de viață a Mîntuitorului”, în care se arată cum trebuie să fie purtarea creștinului de fiecare zi, față de Dumnezeu, față de noi înșine, față de semenii, familie, Patrie și Biserică, urmînd pilda vieții Mîntuitorului.

Cinstirea ce i se face în Biserica Ortodoxă, Maicii Domnului este arătată în „Sfînta Fecioară Maria în Cultul Bisericii noastre Ortodoxe”.

Concepția creștină despre Biserică, cristalizată în „Simbolul de credință” este reliefată în expunerea intitulată „Biserica” privită atît ca sfînt locaș cît mai ales în starea ei de comuniune duhovnicească.

„Despre mîntuire” este o altă expunere în care se arată condițiile mîntuirii după învățătura Bisericii noastre dreptmăritoare: harul, credința, faptele bune și apartenența la Biserică.

Dintre virtuțile morale ne este înfățișată cumpătarea sau înfrînarea, aceea care menține echilibrul trupesc și sufletească a creștinului. „În orice activitate, citim aici, credinciosul trebuie să fie cumpătat pentru a putea ajunge la izvorul vieții la Dumnezeu... Ea nu admite ca noi să avem mai multe trebuințe decît acelea care ne sînt firești”.

Sub titlul „Vieți de sfinți” este prezentată sumar viața, activitatea și moartea martirică a Sf. Ioan Botezătorul și frînturi din viața și activitatea Sf. Trei Ierarhi Vasile, Grigorie și

Ioan, cei trei luceferi ai Creștinismului primar.

„Ne grăiesc Sf. Părinți” este un alt titlu sub care sînt expuse cîteva „Din învățăturile Sfîntului Vasile cel Mare”. Fiind un adînc cunoscător al sufletului omenesc, Sf. Vasile este un neîntrecut învățător, îndrumător și luminător al creștinilor de totdeauna.

„Despre scopul și ținta vieții duhovnicești” este expunerea în care se subliniază că „ținta ultimă a făgăduinței noastre este împărăția lui Dumnezeu, iar scopul fără de care este cu neputință a ajunge la sfîrșitul acela, este curăția inimii, adică curăția de patimi”.

Îndrumătorul bisericesc pe anul 1966 cuprinde și diferite rugăciuni. Înaintea acestora sub titlul „Sfîinți Părinți, despre rugăciune” sînt prezentate, după Evagrie Ponticul, învățături despre ce este rugăciunea și despre felul cum trebuie să se roage creștinul. „Nu te ruga împlinind numai formele din afară, învață acest Sfînt Părinte, ci îndeamnă-ți mintea spre simțirea rugăciunii duhovnicești cu multă frică”. Urmează, apoi, rugăciuni de dimineața, rugăciuni de peste zi, înainte și după mîncare și rugăciunea de seara.

„Liturgia darurilor mai înainte sfîințite” este ultima expunere tematică în care după ce se face o sumară prezentare a liturghiei Sf. Ioan Gură de Aur și a Sf. Vasile cel Mare, trece la liturgia darurilor mai înainte sfîințite, numită și a Sf. Grigorie cel Mare. După ce arată timpul cînd se oficiază această liturghie, autorul prezintă un scurt istoric al formării ei, izvorîtă din pietatea creștinilor de odinioară, după care trece la expunerea rînduiei propriu-zise încheind prin a sublinia însemnătatea ce o are pentru noi creștinii. Urmează apoi cîteva vorbe înțelepte, luate din clasici literaturii noastre și universale, după care sînt prezentate fapte și realizări din toată lumea.

Partea ultimă a Îndrumătorului bisericesc pe anul 1966, sub titlul „Îndrumări tipiconale și bisericesci pe anul comun de la Hristos 1966, prezintă: momente mai de seamă din anul calendaristic bisericesc 1966, un răspuns la întrebarea de ce variază

data serbării Paștilor și îndrumările tipiconale propriu-zise pe luni, subliniind particularitățile legate de timpul Triodului și Penticostarului.

Cuprinsul lucrării de față este presărat și cu unele reproduceri și frontispicii care încă ridică valoarea lucrării.

Diacon Ilie Maier

Dr. PAUL CHAUCHARD: „*Le respect de la vie*”, Paris, Beauchesne, 1963, pp. 207.

Titlul ne invită, parcă, la lectura unui poem sau a unui discret tratat de etică profesională. Numele și reputația autorului ne trimite la un riguros tratat științific. Citind cartea, de fapt, găsim toate elementele pe care ni le sugerează titlul și autorul: un cadru suflu umanitar, de esență creștină, o poziție etică și probleme grave, dezbătute cu competență.

Doctor în medicină și științe, profesor la Sorbona, Paul Chauchard este autorul a numeroase cercetări asupra sistemului nervos și a creierului și a multor lucrări privind cunoașterea biologică, morală și socială a omului.

În lucrarea pe care o prezentăm, publicată în colecția Beauchesne, autorul sulevează probleme cu profunde și variate implicații în viața cotidiană, le confruntă cu rezultatele pozitive ale științei și le situează consecvent într-un plan moral. Nu putem detalia, nu putem reda varietatea, amploarea și acuitatea acestor probleme în cîteva sublinieri, citate sau parafrazări. Conținutul lor, condensat și unitar în multiplicitatea aspectelor, converge spre un țel bine definit și consacrat: respectul vieții.

Spicuiem cîteva din aceste probleme, mai mult sau mai puțin cunoscute cititorilor revistei noastre.

Gîndurile exprimate în această lucrare, după cum ne mărturisește autorul, alit în prefață cit și în concluzii, i-au fost sugerate în timpul și în urma unor procese de eutanasiu, printre care subliniază îndeosebi procesul de la Liege, din 1962. O familie din Liege, cu ajutorul unui medic, și-a otrăvit fiica, de cîteva zile, pentru că se născuse fără brațe și fără picioare.

Astfel de cazuri s-au mai semnalat și autorul citează câteva de notorietate publică. Este vorba de „copii monștrii”, copii născuți cu anumite malformațiuni, cu anumite anomalii, mai mult sau mai puțin grave. Și s-au găsit părinți care din dragoste, din generozitate — „împingând mila până la minciună” — și-au ucis copii născuți cu malformațiuni, pentru a-i scuti de suferință.

Procese de autanasie au suscitât interes și înverșunate discuții. Amintim, printre altele, conferința de presă, organizată de „Confederația generală a orbilor, surzilor, marilor infirmi și bătrînilor”, la 28 iunie 1962*). Inițiativa au avut-o persoane care au fost, în același timp, și obiectul dezbaterilor. La dezbateri au participat reprezentanți ai „dezmoșteniților”, clerici, juriști, medici etc. Comentînd unele procese care s-au terminat cu achitarea „părinților uci-gași”, vorbitorii au scos concluzia, că justiția este prea indulgentă față de eutanasiile și au lansat un mișcător apel la societate ca aceasta să ia apărarea copiilor născuți cu anumite anomalii.

Revenind la autorul pe care l-am prezentat, subliniem poziția lui principală în această problemă. El ridică discuțiile peste cazurile particulare, pentru a defini, dacă nu o doctrină, cel puțin o atitudine morală, medicală și socială față de eutanasiile.

Formele sub care se prezintă aceste anomalii și cauzele lor sînt foarte variate. O statistică impresionantă ne arată că la 79.844 copii născuți, vii sau morți, în trei maternități pariziene, între 1941—1950, au fost înregistrate 674 malformațiuni (picioare chirice, anomalii ale sistemului nervos și ale craniului, anomalii genitale, digestive, anomalii ale membrilor, buze de iepure, etc.).

Sînt malformațiuni ereditare, datorită unor tulburări cromozomiale — patologice genetice, — și malformațiuni cauzate de boli, de accidente în timpul sarcinii, de medicamente — cum ar fi talidomida — etc.

*) Un début sur l'euthanasie des enfants malformés, Semaine des Hôpitaux, 4—10 Juillet 1962.

Progresele medicine — mai ales ale embriologiei experimentale și ale specialității sale teratologia, care studiază anomaliile morfologice ale viețuitoarelor — vor permite cunoașterea cauzelor tuturor malformațiunilor, pătrunzînd în adîncul subiectului purtător de „gene anormale”. Deocamdată însă nu se pot preveni și preveni, cu certitudine astfel de cazuri. Se vor mai produce încă cazuri dezagreabile.

Ce este de făcut?

Să ucidem... din milă, pruncii născuți cu astfel de anomalii? Cei care susțin și recomandă uciderea lor — cu orice mijloace — își formează judecata: un astfel de copil e un monstru și dacă-i un monstru nu este o ființă umană și uciderea lui e legitimă.

Dar, illogic, se adaugă: pentru a-i scuti de suferință, prii ceea ce se recunoaște însă că așa-zisul monstru este totuși o ființă umană. Argumentul nu afirmă monstruoșitatea unor astfel de anomalii, ci confirmă o prerogativă a ființei umane.

Autorul, ca și alți reprezentanți ai științei și moralei care au participat la dezbaterile unor astfel de probleme, formulează un protest umanitar împotriva utilizării cuvîntului „monstru”, cînd este vorba de o ființă umană. Să se renunțe la acest calificativ, care este acceptat doar în embriologie, în teratologie, care „fabrică monștri, modificînd artificial dezvoltarea la animale” pentru a studia cauzele tulburărilor de dezvoltare...

Moarte, în orice caz nu este o soluție.

Cum este firesc, ar trebui să existe o atitudine comună, ce puțin a medicilor în această problemă.

În această pledoarie pentru moartea inocenților, adevărații monștri nu sînt „malformații”! Cine are dreptul să ucidă? Folosirea unui astfel de drept nu se știe pînă unde ar putea să ajungă. Să ucidem pe cei care suferă? La ce rezultate paradoxale am putea ajunge?

Astfel de copii cer să fie „iubiți și ajutați”.

E necesar să facem totul, să folosim progresul științelor pentru a elimina factorii care produc tulburări în

dezvoltarea fătului. Și, când acestea nu pot fi prevenite, copilul și părinții lui să fie tratați cu simpatie, cu înțelegere. Societatea în numele „respectului vieții” trebuie să creeze condiții optime, pentru ca aceștia să nu sufere sau suferința să le fie ușurată. Nu ajunge să iubești pe aproapele, zice autorul. E necesar să ști ce să faci în numele acestei iubiri...

Eutanasia bătrînilor și a bolnavilor este un alt aspect al problemei fundamentale, care vizează respectul vieții.

Respectul vieții — necondiționat — este un semn al progresului și al civilizației. Au existat popoare primitive care și-au ucis, fără scrupule, pruncii și bătrînii în anumite împrejurări sau în numele unor credințe mistice.

La nivelul civilizației noastre, în termeni adecvați, se vorbește de suferința durerii, procurînd bolnavilor incurabili sau bătrînilor neputincioși, o moarte fără durere, dulce, plăcută — eutanasiu. În caz de boală incurabilă? Dar niciodată un medic nu va putea afirma că o boală este total și definitiv incurabilă. Medicul nu are altceva de făcut decît să aline suferința și să prelungească viața.

Bătrînețea este un stadiu normal în ciclul vieții umane, cel mai expus maladiilor, pe care medicina le combat tot mai eficace. Gerontologia și gerezia, în plină dezvoltare, urmăresc să asigure o bătrînețe normală.

Eutanasia este inadmisibilă. Sînt bolnavi sau bătrîni care se sinucid. Aceștia reprezintă cazuri patologice. Unii apelează la ajutorul medicului sau al semenilor, pentru a le curma viața — sinucidere prin intermediar. — Să se răspundă la un astfel de apel? Ar fi o crimă!

Ca un memento, etern valabil, ar trebui să răsune și în conștiința noastră jurămîntul lui Hipocrat din Kcs, părintele medicinei raționale și autorul primului cod de etică medicală: „Și nu voi da, oricine mi-ar cere, un drog ucigător și nici nu voi lua inițiativa ca să sugerez vreodată așa ceva”...

Autorul dezbate în continuare, probleme, tot atît de interesante și actuale, care se pun eticii și medicinei, ca: limitele reanimării, legiferarea avortului (în Franța avortul este prohibit

dar clandestin se practică foarte frecvent) „sarcină în sticlă” („in vitro”, se referă la experiențele lui Petrucci), toxicomaniile, abuzul de medicamente, nașterea fără dureri, experiențele pe om, probleme de chirurgie și psihiatrie (lobotomia, remodelajul genital, sterilizarea) probleme de etică socială, etc.

La noi problemele acestea nu se pun cu atît acuitate ca în țările capitaliste, unde „dragostea de om, cum zice autorul nostru, apare adeseori ca un tranchilizant, care ar obliga pe cei oprimați să se supună”.

În socialism grija pentru om fiind un principiu de bază al orînduirii înșăși, respectul vieții e indiscutabil. Relații și probleme de etică socială, care suscită interes și îngrijorare într-o anumită parte a lumii și pe care le dezbate autorul, la noi sînt rezolvate în sensul „respectului vieții”.

Aspectul pozitiv al interdicției de a ucide, este obligația de a iubi, care deschide drumul spre deplinul respect al persoanei umane. Și nu avem dreptul să vorbim despre respectul vieții dacă vom eluda cea mai gravă problemă a zilelor noastre: războiul.

Este posibil, se întreabă autorul nostru, să pledăm împotriva asasinării pruncilor născuți cu defecte și să nu protestăm împotriva transformării copiilor noștri drăgălași în carne de tun?

Războiul este „o maladie socială, o consecință a dezordinilor și in justiției lumii” scrie autorul. În circumstanțele actuale războiul al însemna „sinuciderea umanității”.

Pentru credincioși și necredincioși, respectul omului este un „umanism” care trebuie să impregneze toate științele, să favorizeze stabilirea unor relații social-economice ... să rezolve toate problemele omenirii.

În zborul avîntat al dragostei de viață e necesar să luptăm „pentru umanizarea pămîntului înaintea umanizării cosmosului”.

Dr. M. Bănescu

T. F. TORRANCE, (*Université d'Edimbourg*), *Viens, esprit créateur*, în *Revue d'Histoire et de Philosophie religieuses*, Paris, 1955, nr. 2, pp. 193—211.

Prin rugăciunea „Vino, Duhule creator”, noi retrăim Rusaliile, rostind o participare la natura divină, fiind convingeți că singură forța lui Dumnezeu poate salva credinciosul căzut în păcat și nimic în afară de adevărata viață și Duhul dumnezeiesc nu reînnoiesc ființa noastră. Astfel pentru Biserică, a slăvi pe Dumnezeu înseamnă a primi Duhul Sfânt al vieții divine, a trăi în ea, într-o existență de doxologie și mărturisire adusă slavei Sale. Pietatea protestantă a pus accentul pe interioritate și pe actul religios imediat, în timp ce timpurile apostolice subliniau prezența vie a lui Dumnezeu printre credincioși, în toată forța Sa, în întreaga Sa sfințenie, deoarece Duhul Sfânt, numai El ne poate face participanți la viața necreată a Sfintei Treimi. Accentul cădea nu pe creatura care primește, ci pe Dumnezeu care se dăruiește, puterea transcendentă a Duhului creator. Theosis era termenul prin care sfinții părinți subliniau prezența lui Dumnezeu, sublimitatea supremă și sfințenia totală. Termenul exprima nuanța că avem de a face cu Dumnezeu, în sensul cel mai absolut, revelat prin Mintuitorul, reunind natura creaturală și divină. Duhul Sfânt vine de la Dumnezeu și se reîntoarce în El. Prin aceeași putere a Duhului Sfânt revărsat la Rusaliile, credincioșii cresc în credința lor și gustă bucuria unirii cu Hristos. Toate rugăciunile, laudele noastre sînt nedemne, dacă ele nu-s în Duhul Sfânt dacă nu sînt purificate în El. Întregul cult este în același timp epiclesă și paraclesă, adică invocare și coborîre a Duhului Sfânt, ridicîndu-ne în Iisus, pentru a ne face să participăm la cultul din ceruri și eterna comuniune a Sfintei Treimi. Cultul nostru e prezentarea pe care Hristos o aduce în jertfelnicul ceresc, înaintea Tatălui, o participare la procesul de sfințire continuă. Noul Testament ne arată în mod clar că Duhul Sfânt e dat celor care cred în Mintuitorul, celor care cresc în har și cunoașterea divină. Totul devine opac, nedistinct, dacă nu acționăm în voia largă al Duhului Sfânt, mărturisindu-L și purificîndu-ne prin El.

Const. Bărbulescu

SILVIU DRAGOMIR, *Avram Iancu*, București 1965, pp. 301, preț (legat) 17,50 lei.

După regretatul istoric bisericesc rămas, între altele, nanuserisul pe care Editura științifică din București îl publică sub titlul: *Avram Iancu*. Se tratează aici viața și activitatea lui Avram Iancu, exponentul drepturilor naționale ale românilor transilvăneni dintre anii 1848—1849.

Silviu Dragomir a scris mult și bine. Considerăm că este cazul să amintim cititorilor noștri pe cele mai reprezentative din lucrările sale: Citeva date despre familia mitropolitului Sava Brancovici, Sibiu 1908; Contribuții la istoria legăturilor românilor ardeleni cu rușii, Sibiu 1909; Corespondența episcopului Cherasim Adamovici și mișcarea de emancipare a clerului și poporului românesc în anul 1791, Sibiu 1911; Contribuții privitoare la relațiile bisericii românești cu Rusia în veacul X/I, București 1912; Clericii români pelerini în Rusia, Sibiu 1912; Relațiile bisericăști ale românilor cu Rusia în veacul XVII, 1914; Din istoria mai veche a românilor de pe teritoriul diecezei aadane, 1917; Istoria desrobirii religioase a românilor din Ardeal, vol. I Sibiu, 1920; vol. II Sibiu, 1930; Români din Transilvania și unirea cu biserica Romei, 1959; ș. a.

Monografia Avram Iancu înfățișează figura luminoasă a „mîndrului mîț și lupta lui plină de abnegație pentru drepturile țărînimii transilvănene”, pe bază de documente strîse din diferite arhive românești și străine, privitoare la revoluția din 188 din Transilvania și Banat.

Monografia cuprinde zece capitole, în care tratează: copilăria și adolescența lui Iancu, relațiile lui Iancu cu Hatvani, Kemény, Kossuth cu împăratul din Viena și luptele ale.

Scrisă într-un limbaj antrenant și curgător și în același timp într-o înaltă înaltă științifică, lucrarea impresionează prin inedit și contribuie nu numai la îmbogățirea cunoștințelor asupra vieții lui Avram Iancu, dar și la educarea unor largi mase de cititori în spiritul tradițiilor glorioase ale poporului român. Un merit deosebit al

cerării îl constituie prezentarea justă a raporturilor româno-maghiare în anii 1848—1849, a fazelor și caracterului revoluției.

Într-o lumină clară se înfățișează contribuția prețioasă pe care o aduce reoțimea anilor 1848—1849 la cauza reaptă a luptei lui Avram Iancu: în căsuțele popilor de la țară și ale țăranilor iobagi, care îl cinstesc cu dragostea lor, Iancu găsește peste tot semnele reînnoșării țării" (p. 34).

Profesorul Academician Vasile Mău are tot dreptul să afirme că această monografie a lui Silviu Dragomir este nu numai o valoroasă operă istorică, dar și o creație valoroasă a istoriografiei românești menită să stabilească adevărul într-una din problemele cele mai zguduitoare din trecutul patriei noastre.

Prof. dr. N. Neaga

VIRGIL VINTILESCU, *Dimitrie Țichindeal*, Timișoara, 1965, pp. 124.

Bazat pe izvoare sigure autorul cărții pe care o prezentăm a reușit să ne adreseze pe Dimitrie Țichindeal în cadrul evenimentelor istorice, religioase și culturale din secolul XVIII—XIX, dînd astfel o lucrare de o certă valoare. În preocuparea de a prezenta factorii care au contribuit la emanciparea culturală a românilor bănățeni, Virgil Vintilescu tratează o pagină din istoria zbuciumatului trecut al provinciei noastre.

În avîntata luptă patriotică din secolul XIX, care urmărea ridicarea românilor bănățeni, Țichindeal ocupă un loc de cinste. Numele lui este pus aături de cel al lui Mihail Roșu, Paul Orgovici și Constantin Diaconovici-Loga, reprezentînd astfel „ideologia uminilor în Banat și, totodată, spiritul de reînnoșare a românilor bănățeni” (p. 9). Acest „apostol al culturii române din Banat”, s-a impus în fața contemporanilor săi, fapt ce l-a determinat pe Eminescu să-l amintească în poezia sa Epigonii dîndu-i falnică deumire de „gură de aur”. Astfel el a fost încadrat în șirul marilor creatori de limbă română. Ținînd seama de preocupările lui Țichindeal, autorul îl neadresează în Școala ardeleană, alături de Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior, precizînd însă, că în

timp ce aceștia în vederea redactării lucrărilor lor au cercetat bibliotecile mari din Europa, au apelat la documente dintre cele mai felurite, Țichindeal s-a gîndit la mijloace mai modeste, la traduceri și adaptări...” (p. 9). În timpul în care s-a născut Țichindeal românii simțeau mai mult ca oricînd nevoia de cărți în limba română, de școlii, preoți și învățători luminați.

Nobilele aspirații i-au fost insuflate de către tatăl său, și de la el „va fi moștenit și darul vorbirii, de la el va fi învățat să transforme predicile în adevărate pledoarii pentru cauza națională a românilor și să combată superstițiile, obscurantismul” (p. 20). Activitatea sa ca preot în Becicherecul Mic și ca profesor la Preparandia din Arad, i-a dat prilej de-a fi în contact direct cu poporul și aspirațiile lui. Insuflînd încă din tinerețe de idealul care urmărea ridicarea românilor, mai tirziu de pe „amvon se adresa poporului cu predici înflăcărâte și convingătoare, indemnîndu-i ca la întrebările ce-i frămîntau să caute răspunsurile în cărți, iar nu în credințele și superstițiile deșarte” (p. 28).

Pentru preocupările sale el este considerat ca un vajnic iluminist. Cu toate că el n-a fost un creator de tipul cărturarilor ardeleni, totuși „el a reușit să devină unul dintre oamenii cei mai culti ai Banatului de la începutul secolului XIX-lea” (p. 24). În misiunea sa de preot ceea ce l-a preocupat mai mult a fost luminarea poporului prin intermediul predicator și prin publicarea de lucrări prelucrate, sau traduse direct. O asemenea activitate a așteptat el de la toți preoții. Autorul a intuit bine rolul Bisericii ortodoxe române din Banat, căreia „îi revenea misiunea de a lupta împotriva neștiinței de carte”, și care „trebuia să se transforme... într-o instituție care să vegheze la păstrarea ființei noastre naționale, să contribuie la trezirea conștiinței naționale, adormită în unele locuri datorită veacurilor de asuprire care s-au scurs pînă a-tunci” (p. 28—29).

Ceea ce a adus deosebite elogii lui Țichindeal, au fost muft controversele fabule ale lui Dositei Obradovici,

pe care el le-a tradus și aplicat la situația concretă.

Una din cerințele cele mai acute ale vremii în care a activat Țichindeal era culturalizarea poporului. Pe această linie el a militat pentru „obținerea unui episcop român la Arad” (p. 44). Aceasta, însă, nu se putea realiza decât progresiv și anume prin înființarea de școli române și introducerea limbii române în biserică. Tocmai un asemenea rol l-a avut Preparatoria din Arad, a cărei înființare Țichindeal a salutat-o cu entuziaste versuri.

În introducerea la lucrarea „Epitoul sau scurte arătări”, apărută în 1808. Țichindeal „duce ideea necesității predicii după slujbă, iar pe aceasta o înțelege ca un mijloc de luptă împotriva superstițiilor, ca un prilej de a pleda în favoarea necesității științei de carte, dar, mai ales pentru înflăcărea sentimentelor românești” (p. 58). Pentru aceea și apreciază că „liturgia fără învățătură este ca mincarea fără sare”. Mijlocul cel mai eficient prin care preotul poate contribui la ridicarea poporului, socotea Țichindeal, este predica, însă pentru ca aceasta să-și poată atinge adevăratul său tel este necesar ca preotul să fie „un om cult, care, la rîndul său, să poată lumina poporul păstorit” (p. 93).

Una din preocupările de capetenie ale lui Țichindeal a constituit-o traducerea, deoarece el nu se considera scriitor, ci numai „prefăcătoriu”, adică „traducător”.

O altă contribuție a lui Țichindeal, prin care a căutat să promoveze unitatea românilor, este menținerea unității limbii. Cu toate că principial el era adeptul școlii latinești, practic el „e singurul scriitor bănățean care a ocolit cu prudență, dar sistematic regionalismul și a preferat o limbă pe care s-o cunoască toți românii” (p. 113).

La sfîrșitul lucrării există 17 fotografii care prezintă imagini din viața și activitatea lui Dimitrie Țichindeal, printre care și biserica ortodoxă din Becicherecul Mic clădit pe locul celei vechi în care a slujit Țichindeal ca preot.

Lucrarea lui Virgil Vintilescu prin investigațiile sale oferă o imagine de

ansamblu asupra stării sociale, religioase și culturale a Banatului din veacurile XVIII—XIX. El este bine încheagată și edificatoare pentru orice dornic de a cunoaște evoluția culturală a Banatului, rolul de precursor și îndrumător pe care îl are Țichindeal în definirea acestei mișcări de mare amploare, din care nu lipsesc aspectele sociale, nici gîndurile de înnoire și nici largă viziune a unității etnice, ce le popularizează în măsură mai mare decât contemporanii săi, între cei mulți și asupriți.

Pr. Vasile Petrica

KURT HORED, *Cu privire la problema valurilor de pămînt din Banat și din Crișana*, în „Studii și cercetări de istorie veche”, Tom. 6, nr. 4/1965, p. 725—730.

Una din particularitățile bazinului carpato-dunărean o constituie valurile mari de pămînt, care strîbat acest teritoriu în diferite direcții, pe sute de kilometri, și ridică o serie de probleme, legate de datarea și încadrarea lor istorică.

Cu privire la valurile de pămînt din Cîmpia Tisei se ocupă, în ultimul timp, în special, V. Batás (în Acta Arch. XV, 1963, p. 309—336). Cum traseul valurilor trece, în afară de teritoriul Ungariei și Jugoslaviei, pe o distanță de circa 200 km și prin partea apuseană a țării noastre, nu este lipsit de interes, spune autorul, să se discute unele concluzii ale studiului și să se menționeze anumite posibilități privitoare la perioada și la condițiile istorice în care ele au putut fi construite.

Valurile de pămînt sînt înregistrate încă de L. F. Marsigli și de primele hărți topografice întocmite în secolul al XVIII-lea de autoritățile austriace. Sectorul nordic al sistemului defensiv începe în regiunea coltului Dunării, înaintînd în direcția nord-est, traversînd valea Tisei și cotînd spre sud în împrejurimile orașului Nyiregyháza. De aici valurile trec în sectorul răsăritean, de-a lungul orașelor Debrecin, Oradea, Arad, Timișoara, Virșeș, pînă la Dunăre. În partea sudică valurile apără, în Bacika, malul nordic al Dunării și cel apusean al Tisei. Deoarece aici se întretaie parțial ele datează

din perioade sau etape de construire deosebite. Numai prezentarea celor trei sectoare în ansamblul lor, spune autorul, permite să se recunoască unitatea planului și traseului acestor uriașe construcții de apărare, care delimitează o arie de stăpânire întinzându-se spre apus și sud pînă la Dunăre și spre nord și răsărit pînă la marginea șesului Tisei, fiind întretăiată în mijloc de cursul Tisei, care formează axa ei principală.

După cum rezultă din dispunerea valurilor, în ansamblul lor ele par să fie îndreptate împotriva unor atacuri venind din afară, apărînd cîmpia Tisei împotriva lor.

Problema concludentă pentru înțelegerea rostului acestor valuri este data construirii lor, pe care autorul o socotește a fi între secolele al IV-lea și al VIII-lea e. n.

Pentru a ajunge la rezultate concludente privitoare la data acestor întărituri va trebui, subliniază autorul, să se țină seama de acele perioade în care teritoriul înconjurat de ele a constituit o regiune unitară, dominată de o putere care a fost în stare, din punct de vedere militar și politic, să ridice și să așeze asemenea construcții uriașe. Această situație pare să fi existat în primul mileniu e. n., cînd pe acest teritoriu, în cîmpia Tisei, au locuit sarmații, hunii, gepizii și avarii. Dintre alternativele posibile este însă mai greu să se aleagă una, deoarece pentru fiecare dintre populațiile amintite se pot invoca argumente pentru a i se atribui valurile.

Autorul analizează, în continuare, aceste argumente, pentru fiecare dintre populațiile amintite.

Descoperirile sarmate din secolele III—IV e. n. se situează, în majoritatea lor, precumpănitoare, pe teritoriul delimitat de valuri, încît din punct de vedere arheologic nu se pot ridica obiecții împotriva unei asemenea datări. Nu este însă posibil, adaugă autorul, ca imperiul roman să fi îngăduit în „sacul panonic” construirea unor întărituri, iar izvoarele contemporane nu relatează nimic despre existența lor.

O posibilitate, subliniază autorul, ar exista totuși pentru atribuirea valuri-

lor în epoca imperiului roman târziu, admitîndu-se în cazul acesta că ele au fost ridicate în intervalul de timp de la abandonarea Daciei pînă la invazia hunilor, deci cu precădere în secolul al IV-lea e. n. Traseul lor s-ar putea lega de cel al „Brazdei lui Novac” din Cîmpia Română pentru care se susține o încadrare cronologică contemporană. Valurile din Cîmpia Tisei trec de-a lungul limitei interioare a Carpaților, separînd șesul de regiunea colinelor și se termină la sud de Virșeț la Dunăre, acolo unde fluviul începe să străpungă Carpații. La capătul răsăritean, unde iese Dunărea din Carpați, începe „Brazda lui Novac”, care traversează Cîmpia Română la aceeași altitudine, pînă dîncolo de Ploiești, fiind orientată în direcția valurilor din sudul Republicii Moldovenești, între Prut și Nistru. În această ipoteză s-ar putea cuprinde toate trei sectoarele valurilor într-o unitate uriașă, ogîndind o concepție strategică unitară a imperiului târziu, care creează, după pierderea Daciei, în fața frontierei dunărene o zonă supravegheată pentru apărarea ei. Dacă se admite datarea în secolul al IV-lea, lucrarea gigantică de ridicare a acestor linii de valuri ar constitui totodată o dovadă grăitoare a forței și a posibilităților de care mai dispunea imperiul târziu.

Valurile se pot atribui și hunilor. Ei sînt cei care ar fi dispus de mijloacele necesare pentru săparea valurilor care închideau teritoriul în care se afla reședința lui Attila și care, pe hărțile arheologice, se conturează ca un centru important din acest timp. Întinderea marelui imperiu al hunilor și expedițiile lor de pradă nu pledează însă pentru faptul că ei s-ar fi îngrijit, concomitent, să întărească centrul acestei stăpîniri în Cîmpia Tisei, dar nu este exclus, adaugă autorul, ca cel puțin începuturile acestor întărituri să dateze încă din timpul hunilor¹⁾.

1) Cf. Ion T. Dragomir, *Descoperiri hunice la Bălteni, în nord-estul cîmpiei române*, în „Studii și cercetări de istorie veche”, 1/1966, pp. 181—188.

Sînt argumente și pentru originea gepidă a valurilor, dar și obiecțiuni. Aria de răspîndire a descoperirilor gepide din Cîmpia Tisei se încadrează în teritoriul apărut de valuri, dar nu-l acoperă în întregime.

În ultimă ipoteză, spune autorul, întăriturile puteau să fi fost ridicate de către avari. O asemenea atribuire nu este sprijinită însă de harta răspîndirii a descoperirilor avare, care cuprinde o arie cu mult mai întinsă și include și teritoriul Panoniei, situat spre apus de Dunăre²⁾. Valurile puteau să dateze și dintr-o perioadă premergătoare, fiind doar folosite în continuare de către avari, ca moștenitori ai teritoriului ocupat odinioară de celelalte populații și stăpîniri.

Față de diferitele valuri din Cîmpia Română și din Dobrogea, conclude autorul, pentru care studiile și cercetările din ultimul timp au adus o serie de contribuții noi, ar merita să se acorde și liniilor de fortificații din apusul patriei noastre o atenție sporită, pentru a preciza sau a restrînge măcar posibilitățile pentru datarea și interpretarea lor istorică, aduse documentat în studiul de față.

Pr. I. Ionescu

TEODORA ALEXANDRU-DOBRI-TOIU, *Istoricul așezării cehilor în Banatul de sud (Republica Socialistă România)*, în *Romano-slavica*, XII, Filologie, București, 1965, pp. 139—144.

În cadrul cercetărilor lingvistice și istorice privind naționalitățile conlocuitoare din țara noastră, se remarcă acest articol care tratează, succint dar bine documentat, problema așezării cehilor în Banat, în special în cele cinci sate: Sfînta Elena, Gîrnic, Bîgăr, Ravensca și Șumița din Banatul de sud.

Autoarea, în desfășurarea lucrării, începe prin a evidenția studiile istorice, geografice, lingvistice referitoare la problema colonizării cehilor în Banat, efectuate de către cercetători cehi și români (R. Urban, J. Schlögl, dr. Slavomir Utěšený, Jan Auerhan, G.

Cíplea, Alexandru Moisi, etc.), precum și anchetele privind cultura materială și spirituală a populației celor cinci sate (Vladimir Scheufler și Olga Skalniková).

În continuare, autoarea acordă atenție aspectelor generale ale colonizării Banatului, începînd cu prima jumătate a secolului al XVIII-lea, cînd sînt aduși aici germani și, în mai mică măsură, unguri, cehi, slovaci, spanioli, italieni, francezi, etc.

Cehii, de-a lungul secolului al XVIII-lea, au venit în număr mic, răsleț, prezența lor fiind consemnată, în a doua jumătate, în localitățile Moldova Nouă, în anul 1778 și Orșova, în anul 1791.

Cercetînd lucrările de specialitate române și străine, printre care harta lui Grisellini, din 1780, și cea a lui Nicolae Pop, întocmită pentru perioada 1718—1792, autoarea ajunge la concluzia că cele cinci sate menționate au fost întemeiate în prima jumătate a secolului al XIX-lea, între anii 1823—1830.

Satul *Sfînta Elena*, în apropierea localității Pescarii (fost Coronini), a fost întemeiat de grupul de cehi sosiți aici în anul 1825, aduși din regiunile Sázava, Plzen, Klatovy, etc. Lor li se adaugă, în 1847 colonștii cehi din așezarea *Elisabeta* înființată între anii 1823—1824, veniți din aceleași regiuni cehice. Înainte de anul 1825, pe locul satului Sfînta Elena, pecizează autoarea, a existat o mică cdonie de maghiari, care, din cauza unor condiții specifice, s-a desființat, locuitorii mutîndu-se în alte părți sau fiind asimilați de către cehi, în cadrul coloniei celei nou înființate.

Satul *Gîrnic*, la est de Moldova Nouă, care a fost colonia cu cei mai mulți locuitori, este întemeiat între anii 1826—1828, de către emigranți cehi originari din regiunea Plzen, așora li se spune „Plzáci”, din regiunile podișurilor ceho-morave și a munților Krkonose, numiți „Horáci”.

Satele *Bîgăr*, *Ravensca* și *Șumița* iau ființă între anii 1826—1830, fiind colonizate cu cehi veniți din regiunile Plzen, Domazlice, Klatovy și în partea centrală a Boemiei. În satele Ravensca (colonia cu cei mai puțini lo-

2) A se vedea și: Bakó Géza, *Avării în Transilvania*, în „Studii și articole de istorie”, VII, 1965, p. 367—371

cutoiri) și Șumița, cehii au continuat să se așeze, în grupuri mici, până în jurul anului 1860.

Autoarea designează așezarea Ravensca, datorită izolării ei, ca fiind păstrătoarea cea mai fidelă a graiului ceh respectiv.

Se fac apoi, referiri la ocupația locuitorilor cehi — tăietori de lemne, agricultori, mineri, producători de var — și la schimbările pe care le-a suferit populația în decursul timpului, mulți dintre cehi întorcându-se acasă, emigrând în alte țări sau așezându-se în diferite regiuri ale țării noastre.

Cele două hărți care însoțesc textul completează studiul și oferă cititorului posibilitatea de a se orienta în mediul geografic al Banatului de sud și în cel al regiunilor ceh respective. Notele subliniare, pe lângă referirile bibliografice, cuprind și date interesante care integrează optica problemei colonizării cehilor în Banat.

Lectura articolului, deosebit de instructivă, lasă să se întrevadă elaborarea materialului de lucru, în mod gradat și face să transpară conciziunea și îndeminarea autoarei în folosirea instrumentelor de lucru lingvistice și istorice.

Lucian Cotoșman

NICOLAE ISAR: *Concepția iluministă a lui Eufrosin Poteca în baza analizei discursurilor sale din anii 1825-1827*, în „Revista de filozofie”, București, 1965, nr. 12, pp. 1635—1644.

Titlul lucrării la care ne referim, lămurăște dintru început tema ce va fi tratată. Autorul își propune să valorifice ideile filozofice și social-politice ale lui Eufrosin Poteca pentru a se putea cunoaște contribuția sa la formarea filozofiei moderne.

Folosindu-se pentru date biografice privind prima parte a vieții lui Eufrosin Poteca de mai multe izvoare și mai ales de studiul Păr. prof. I. Moisescu¹⁾, autorul arată că Eufrosin Poteca s-a născut în anul 1786, într-o

familie simplă de țărani, că trecând peste multe situații grele a reușit să urmeze cursurile academiei grecești din București, și apoi, în străinătate, la Pisa și Paris. Specializându-se în domeniul filozofiei, s-a preocupat totodată și de istorie, teologie, drept, geografie, astronomie, fizică și alte obiecte de studiu. Terminând studiile în străinătate refuză mai multe oferte pentru postul de profesor la Paris, Roma, Londra și Petersburg, iar în vara anului 1825 el se reîntoarce în patria sa și este numit „profesor de filozofie în limba noastră”.

„Eufrosin Poteca era, după Gheorghe Lazăr și L. Erdeli, cel de-al treilea profesor de filozofie la școala în limba națională de la Sf. Sava. Sub raportul contribuției aduse la dezvoltarea ideilor filozofice românești, meritele sale sînt cu totul deosebite”. „Seria discursurilor lui Eufrosin Poteca din anii 1825—1827 a fost deschisă cu discursul inaugural al cursului de filozofie de la Sf. Sava din ziua de 1 octombrie 1825” (pp. 1635—1636).

Din analizarea ideilor cuprinse în discursurile lui Eufrosin Poteca, autorul constată că concepția etico-socială a gânditorului român conține idei luminoase, ca de pildă: încrederea în posibilitatea cunoașterii realității înconjurătoare, datorită de a învăța și de a contribui la înfăptuirea dreptății de obște. Rolul filozofiei trebuie să fie activ, ca unul ce trebuie să lucreze în societate dreptatea „spre fericirea omenirii pre pămînt”. Mai ales etica „filozofia moralnică” este necesară pentru educarea înșilor. Servindu-se de lucrarea filozofului german I. G. Heineccius, intitulată „Elementa Philosophiae rationalis et moralis”, Eufrosin Poteca adaptează principiile cuprinse în ea la realitatea societății românești, apreciindu-le ca fiind utile.

După Eufrosin Poteca, istoria filozofiei trebuie să includă începuturile ei, din cele mai vechi timpuri și pînă în prezent, pentru ca progresul filozofiei să apară în chip destușit. La baza filozofiei raționaliste, pe care o consideră ca un salt în cadrul isto-

1) Publicat în revista „Mitropolia Olteniei”, Craiova, an. X, 1958, nr. 11—12, pp. 767—779, sub titlul: O sută de ani de la moartea arhimandritului Eufrosin Poteca, egumenul mănăstirii Gura Motrului.

riei filozofiei, Eufrosin Poteca pune descoperirile științifice și progresul în domeniul științelor sociale. Luind ca metodă folosirea argumentelor prin contradicție pentru statornicirea adevărului, se dovedește a fi posesorul unor vederi înaintate pentru vremea sa, iar modul acesta de studiere a istoriei filozofiei ajută la conturarea trăsăturilor caracteristice ale gânditorului E. Poteca.

Concepția iluministă a lui Eufrosin Poteca se face vădită în chip explicit mai ales în însemnătatea pe care o atribuie el filozofiei în viața socială. „Filozofia moralnică” este după el, „știința cea mai bună decât toate științele”. De aceea Eufrosin Poteca arată că și la filozofii cei, care „n-au fost învățați în cunoștința cea adevărată a dumnezeirii” se pot găsi idei „înțelepte” și „lucruri moralnice”.

Eufrosin Poteca arată că scopul moralei trebuie să fie acela al formării prin educația tineretului în școală, a conștiinței sociale spre a deveni buni cetățeni. După concepția apuseană a absolutismului iluminat, căreia îi dă o anume interpretare, E. Poteca cere ca domnitorul care este „steaua cea povătuitoare” să împlinească speranțele poporului, să fie iubitor de dreptate și de învățătură, căci altfel nu-și are justificată cinstea ce i se dă și locul ce-l ocupă; el trebuie să lupte pentru fericirea poporului. Astfel recomandă domnitorului luminat o întreagă programă de reformă socială și culturală necesară în Țara Românească. În special, tipărirea cărților, înființarea școlilor și tot ce ține de buna educație, este obiectivul pentru care E. Poteca găsește argumente îndejuns de convingătoare.

Încercând o adaptare a Evangheliei și a religiei în general la nevoile societății, E. Poteca arată că nu numai filozofia moralnică ci și religia trebuie să aibe un rol social spre fericirea înșilor. Căci, zice el, „Evanghelia povătuiește spre folosul înnoirilor. În concepția sa între religie și lupta pentru făurirea unei vieți mai bune nu există nici o contradicție”, pentru că însăși religia trebuie să aibă în vedere un atare scop. Prin felul său cu totul aparte de a privi dogmele a

avut multe neplăceri din partea confrăților săi preoți și călugări care-l acuzau de ateism. Punind la baza concepției sale despre morală legile naturale a fost adeseori învințit de panteism. E. Poteca s-a folosit de mijloace religioase, într-o manieră specifică, pentru a face o critică aspră orinduirii feudale arătând totodată că noi pentru schimbarea situației din Țara Românească. Luptind pentru o renaștere socială și națională, și arată convingerea sa în calitățile și posibilitățile poporului român a condamna pe cei care țin în neștiință poporul, cerind pentru acesta dreptul la cultură. El prezintă ca idei apabile de radicale prefaceri: desființarea robiei și egalitatea privind chetuielile statului și aceea a promovării a slujbe. Dind ca exemple statele din Europa, arată că factorii de progres ai societății sînt descoperirile științei: tiparul, hirtia, busola și noi meșteșuguri necunoscute de cei vechi. Imposibilitatea întoarcerii neamului omenesc de la civilizație la barbarie, adică ireversibilitatea istoriei, este o foarte importantă idee a concepției sale iluministe. De asemenea, solidaritatea oamenilor de pretutinden „comunicația ideilor”, „slobozenia tiparului”, sînt idei ale gândirii sale luminate. Convingerea sa este restrămutată că și societatea românească va evolua, neputind rămîne mereu într-o stare înapoiată.

Dar dragostea sa fierbinte pentru popor și aspra condamnare a orînduirii feudale nu-l duce totuși în convingerea sa la ideea chemării maselor populare la lupta revoluționară, ci pledind pentru o irealizabilă cucerire iluministă, cere ca domnitorul înfrună cu miniștrii săi „bisericești și politicești” să schimbe totul în bine spre fericirea poporului, domnitorul folosindu-și puterea față de popor, ca un părinte față de fiii săi.

Fiind îndepărtat din învățămînt de timpuriu, la vîrsta de numai 41 ani, pentru poziția sa înaintată, este nînt de către cei ce au reacționat la fița vederilor sale progresiste, startî la mănăstirea Gura Motrului. Cu toate încercările sale de a reveni la Buu-

rești, în speranța de a-și putea continua munca culturală și patriotică, întreruptă de căpeteniile laice și bisericesti, după 26 de ani de așteptare, moare la 10 decembrie 1858.

În încheiere putem spune că Nicolae Isar, printr-un stil concis și antrenat, folosind pe alocuri expresii și idei citate din gândirea lui Eufrosin Poteca, fapt care nu îngreunează citirea studiului, ci îi dă un caracter documentat, ne dă astfel o imagine clară a unei figuri luminoase pentru vremea sa, cu vederi înaintate, a aceuia care a fost starețul Eufrosin Poteca.

Gavril Cernăuțeanu

ELENA GHERAN: *Ideologia mișcărilor de Reformă în secolul al XVI-lea în Transilvania*, în „Revista de filozofie”, București, 1965, nr. 12, pp. 1623—1634.

Autoarea studiului pe care-l prezentăm analizează rolul social al curentelor ideologice care au determinat mișcările de Reformă în secolul al XVI-lea în Transilvania.

Mișcările de Reformă în Transilvania nu sînt detașate de cadrul istoric, secolele XV—XVI, cînd au loc mișcările sociale antifeudale în diverse țări din Europa occidentală și centrală. Lupta burgheziei în formare împotriva feudalismului și Bisericii catolice se desfășoară concomitent cu lupta dusă de forțele înaintate, clerici și laici, deși interesele celor din urmă se deosebeau esențial de interesele celor din urmă, unii dorind eliberarea de puterea asupritoare feudală alții tinzînd spre o nouă formă de orînduire care să le asigure dominația. Vechimîntul sub care se manifesta protestul era cel religios.

Biserica ortodoxă română din Transilvania, lipsită de moșii și privilegii, asuprită de legile feudale, ca o consecință a lipsei de drepturi politice, avea o situație specifică, contribuind astfel la determinarea unor atitudini favorabile ideilor reformatoare.

Pe cînd celelalte confesiuni (catolicismul, luteranismul și calvinismul) se bucurau de libertate, Ortodoxia, religia majorității covârșitoare a românilor din Transilvania, care formau

și majoritatea zdrobitoare a populației țării, continua să fie considerată „schismă” (pp. 1623—1626).

Autoarea distinge două perioade în evoluția Reformei în Transilvania, prima (1520—1542) caracterizată prin răspîndirea ideilor Reformei sub forma luteranismului, iar a doua (1543—1579) evidențiindu-se „din punct de vedere ideologic prin trecerea de la luteranismul moderat la raționalismul calvinilor și unitarienilor” și determinînd „curente radicale asociate cu mișcări de masă antifeudale” (p. 1626).

Principalele focare ale răspîndirii ideilor de Reformă erau orașele Sibiu și Brașov. Tineretul săsesc reintors de la studii din străinătate, din Germania și Elveția, propaga intens în rîndurile populației noile idei reformatoare. Luteranismul este propovăduit de Johanus Honterus, deodată cu științele naturii și ideile umanismului. Cu toate măsurile aspre, cumplite (moartea pe rug de foc) luate de monarhia ungară, luteranismul se extinde din ce în ce mai mult. Dezastrul de la Mohács (1526) contribuie la accelerarea progresului mișcărilor de Reformă în Ungaria și Transilvania. „În 1542 Reforma triumfă în Transilvania, fiind adoptată la Brașov și în Țara Biserii” (pp. 1627—1628).

La adoptarea Reformei contribuie și atitudinea favorabilă a principelui Ioan Sigismund, care duce o politică de independență față de Habsburgi și împotriva vîrfurilor feudale.

Marea nobilime catolică se opunea cu înverșunare mișcărilor de Reformă apărîndu-și privilegiile și interesele de clasă. Mica nobilime acceptă formula moderată a Reformei luterane pentru a dobîndi avantaje în detrimentul marii nobilimi.

Conflictul între patriciatul săsesc și patriciatul maghiar produce o ruptură în sînul Bisericii reformate din Transilvania, creîndu-se pe de o parte Biserica luterană a sașilor de la Sibiu, iar pe de altă parte Biserica calvină a maghiarilor din Cluj. Centrul de propagare a calvinismului devine astfel orașul Cluj; ideile calvinismului fiind difuzate de Gáspár Heltai. În-

trucit aceste idei calvine erau raționaliste, au îndeplinit o însemnată funcție socială, zdruncinând pozițiile Bisericii catolice și vizând mai ales virfurile ierarhice, care erau unelte ale stăpînitorilor feudali (pp. 1628—1629).

Spre deosebire de situația clerului catolic și reformat starea preoților ortodocși nu se deosebea prea mult de cea a iobagilor. Plăteau dîjme față de stat și față de feudații proprietari de pămînt și moșii, lucrau pămîntul și nu aveau o ierarhie rigidă de tip feudal. Ei erau legați de mase și datorită în parte și acestui fapt majoritatea populației românești și mai ales țărănimea a rămas credincioasă vechii confesiuni ortodoxe. Încercările de luteranizare a Bisericii ortodoxe a românilor din Brașov de către Johannes Benker și de calvinizare a ei prin episcopii reformați aveau și un aspect politic urmărind despărțirea românilor de Biserica ortodoxă care se afla în strînsă legătură cu Biserica din Principate (p. 1630).

Reforma a prins adînc în rîndurile populației din orașele Transilvaniei și în rîndurile țărînimii maghiare — săsești, care aveau aceeași religie — catolică — ca și păturile conducătoare, încercau să se elibereze de obligațiile feudale față de Biserica catolică. Țărînimia română însă, și nu numai ea, ci și populația săracă de la orașe prin situația ei numerică, opunea cea mai mare rezistență împotriva exploatareii feudale, luptînd alături de masele oprite maghiare și săsești, folosindu-se de Ortodoxie. De altfel, masele populare din Transilvania au intervenit adesea în felul lor în mișcările de Reformă, ajutînd la lupta lor antifeudală și antiotomană (pp. 1630—1631).

Curențele radicale ale Reformei în Transilvania ca de pildă, Sacramentarianismul, Anabaptismul și Antitrinitarianismul, erau un amestec de influențe ale unor formule reformatoare apărute în lupta împotriva feudalismului și Bisericii catolice într-o serie de țări din Europa occidentală și centrală. În special, Antitrinitarianismul, sau Unitarienii transilvăneni în frunte cu Francisc David ridicîndu-se împotriva autorității Bisericii catolice

afirmau importanța rațiunii și a experienței, apărînd dreptul individului la gîndirea liberă. David susținea că „nu există creștin căruia Dumnezeu să nu-i fi dat atîta rațiune încît să înțeleagă singur Biblia”. Grupa unitarienilor s-a scindat mai tîrziu în două, moderată și radicală, prima, contopindu-se printr-un compromis religios cu nobilii transilvăneni, a dat naștere Bisericii unitariene, a cărei cult a fost recunoscut în mod oficial în anul 1579, iar a doua, cea radicală, reprezentată de sabațiști, care, persecutați, au dăinuit pînă la sfîrșitul secolului al XVII-lea.

Autoarea conchide în prezentarea tabloului istoric, în care s-au manifestat aceste mișcări — determinate de diverse curențe și interese de clasă — că în Reforma din Transilvania, în tot cursul secolului al XVI-lea au existat două orientări, una moderată, care slujea intereselor de clasă a păturilor privilegiate, care au aderat la Reformă și alta radicală, ce se sprijinea pe păturile meșteșugărești sărace de la orașe și țărînimia săsească și maghiară dar care prin neparticiparea țărînimii (de confesiune ortodoxă) avea o bază îngustă, fiind înfrîntă (pp. 1632—1633).

Curențele ideologice raționaliste ale Reformei (luteranismul, calvinismul, etc.) atacînd scolastica, au avut urmări și în domeniul culturii, favorizînd procesul de dezvoltare al învățămîntului laic și al apariției scrierilor în limba națională.

„Prin adoptarea oficială a Reformei în Transilvania s-a dat o lovitură Bisericii catolice, a cărei ierarhie a fost desființată, catolicismul persistînd în grupuri restrînse ale secuilor din părțile muntoase. În aceste condiții, prin separarea confesională a Transilvaniei de Ungaria catolică, alături de Ortodoxie, Reforma a devenit în secolele XVI—XVII și o platformă ideologică a luptei pentru independența Principatului Transilvănean”. (p. 1634).

Gavril Cernăuțeanu

LUTHERANISCHE RUNDSCHAU.
Revista oficială a Uniunii Mondiale Luterane, anul XV nr. 3, 1965.

Acest număr este destinat unui dia-

log între anglicani și luterani. Șapte articole (pag. 267—347) tratează această problemă.

În „prefață” redacția schițează problemele dialogului. Dat fiind faptul că — mai ales în America de Nord — sint la ordinea zilei consfătuiri și dialoguri între luterani și reformați-calvinii și fiindcă și anglicanismul este roada Reformei, o izolație între luterani și anglicani nu se poate justifica. În anul 1963, cu ocazia marii adunări a Uniunii Mondiale Luterane, s-a raportat despre încercări unioniste între Bisericile luterane și anglicane din Africa de Est și India de Sud, deschizându-se perspective încă mai largi pentru viitor. Deosebiri există mai ales în problema tradiției și a succesiunii apostolice, în problema învățăturii despre „funcția” în Biserică. Având în vedere că luteranii și anglicanii sint foarte izolați și distanțați din punct de vedere geografic, etnic, istoric și social, dialogul între aceste Biserici trebuie purtat cu multă bunăvoință și răbdare. Diferențierea între luteranism și anglicanism are la bază de multe ori păreri neîntemeiate, cum ar fi aceea că Biserica anglicană n-ar avea un crez-simbol sau o teologie bazată pe el, ori că luteranii n-ar avea o liturghie. În secolul al 16-lea și 17-lea diferențierea între aceste două Biserici a fost așa de neînsemnată că emigranții anglicani sau emigranții luterani s-au putut încadra fără mare greutate în Biserica anglicană sau luterană. Cu apariția pietismului și a iluminismului, diferențierile au luat proporții mai mari. Cu toate că aceste diferențieri sint și azi în vigoare, totuși trebuie subliniat că s-au pus bazele unui început de dialog, constind în sublinierea bazelor comune existente în ambele Biserici.

Urmează apoi studiul lui *Martin Schmidt* intitulat: *Luthertum und Anglikanismus. Gemeinsamkeiten u. Verschiedenheiten* = „Lutheranism și Anglicanism. Note comune și de diferență”.

Studiul se referă la bazele istorice ale celor două confesiuni. În acest sens autorul subliniază că accentul politic în reforma din Anglia a fost mai puternic decît în cea a lui Lu-

ther. Naționalismul german a întrebunătățit numai în secolul 19 ca pretext învățătura lui Luther, de unde rezultă că în timpul Reformei aspectul politic n-a jucat un rol așa hotărîtor, ca în Biserica Anglicană chiar de la începutul Reformei. Fondul lăuntric al anglicanismului nu s-a dezvoltat întocmai ca al luteranismului prin note dogmatice etc., ci pe baza politicii externe a statului britanic. Aici, în Biserica Anglicană, accentul a fost pus pe Biserică, în luteranism pe Cuvîntul lui Dumnezeu. Apologia Ecclesiae Anglicanae a episcopului anglican John Jewel de Salisbury, 1562, este baza concepției anglicane, din care reiese că reformatorii n-au întemeiat o nouă Biserică sau o ereză, ci au readus Biserica de la drumul opiniei eronate a papalității. Arhiepiscopul de Canterbury, Richard Bancroft (1604—1610) a subliniat de aceea teoria despre catolicitatea Bisericii Anglicane. Lancelot Andrews (1555—1626) a fost acela care a dezvoltat teoria succesiunii episcopale, baza învățăturii anglicane. Cu sublinierea acestei doctrine Biserica Anglicană a ajuns în cea mai apropiată vecinătate cu teologia ortodoxă-necatolică. „Teologia naturalis” a primit o accentuare mai temeinică în anglicanism decît în Biserica Evanghelică și aceasta este o notă caracteristică a diferenței între aceste două Biserici. Învățătura lui John Pearson (1612—1686) „Exposition of the Creed”, 1659, vorbește despre Biserică pe baza pozitivă istorică, și nu pe baza dogmatică, cum este cazul în luteranism. Biserica este întemeiată după această învățătură, pe activitatea ucnicilor lui Iisus, și nu este văzută, cum socotesc luteranii, că Biserica este mireasa lui Iisus și trupul Lui. „Ecclesia creatura Verbi divini”, teza luterană biblică, nu este expusă în Biserica Anglicană în așa fel ca și în Biserica Evanghelică. Pearson și ceilalți teologi anglicani vād în Biserică o cetate, o casă, așa că instituționalismul Bisericii Anglicane este baza cea mai subliniată din doctrina ecologică. Sacramentalismul anglican are unele note caracteristice. Atributul esențial al Bisericii este după teo-

logia anglicană sfințenia acesteia. Și așa primește tainele și succesiunea episcopală o importanță mai mare decât în luteranism. Pe când în luteranism episcopatul primește un caracter al succesiunii învățăturii lui Hristos, în Biserica Anglicană episcopul este un accesoriu în mod istoric al primilor Apostoli ai lui Hristos. Cu privire la Cîna Domnului teologii anglicani nu învățau prezența reală și corporală a lui Hristos în Cîna Domnului, ei ocupă o „via media” între aceste două Biserici, învățînd o participare tainică în Iisus Hristos prin euharistie. Profesorul Schmidt trage la urmă concluzia că între aceste două Biserici sînt diferențieri, dar sînt și doctrine comune.

Episcopul anglican Robert Mortimer și episcopul luteran Friedrich Hübner în două studii despre „Das Bischofsamt und die Apostolizität der Kirche”, vorbesc despre succesiunea apostolică pe baza doctrinelor specifice Bisericilor lor. Opiniile lor sînt interesante și ajung în ultima analiză la aceleași concluzii.

Astfel, Episcopul anglican socotește că apostolicitatea Bisericii este întemeiată în supunerea ei față de cele două porunci date de Hristos: „Duceți-vă și faceți ucenici din toate neamurile” și „Paște oile mele!” Biserica are prin urmare o misiune lăuntrică, în sine însăși, care impune a se rămîne în unitate cu Domnul ei și o misiune extensivă, în sensul de a aduce pe credincioși la picioarele Domnului Hristos și de a propovădui Evanghelia mîntuirii și a fîrtării prin faptele de îndurare.

Concluzia episcopului luteran subliniază că papalitatea este „catastrofa fundamentală” a Bisericii, fiindcă vorbește totdeauna de un singur conducător, de un „Hauptverantwortlichen”. Din această greșeală se poate scăpa doar dacă se împărtășește demnitatea respectivă cu preoții și credincioșii păstoriți. Este un act de binefacere în învățătura luterană că întemeiază demnitatea episcopală pe învățătura „Sine vi sed Verbo”, adică el este numai prin propovăduirea Evangheliei, prin activitatea pastorală, reprezentantul chemării lui de episcop. El trebuie să

merge pe urmele apostolilor. Pentru fiecare demnitate în Biserică Iisus Hristos este și trebuie să rămînă modelul de urmat. Dacă Domnul nostru Iisus Hristos, Domn al Bisericii, este în Biserică, atunci Biserica nu poate să fie un sistem al unui om, adică a „monarhiei”, a „episcopatului monarhial sau „monomania” păstorului în comunitatea bisericească, ci numai a rînduială a fraternității, în care singurul Domn este Domnul nostru Iisus Hristos. În Biserică se poate vorbi despre episcopat numai pe baza doctrinei „primus inter pares”. Nici Apostolii nu și-au văzut primejduită demnitatea lor apostolică, dacă au propovăduit că unicul Domn al Bisericii este Iisus Hristos. În consecință: episcopul de azi, trebuie să înțeleagă că demnitatea lui în Biserică nu constă în dominarea asupra sufletelor și a credincioșilor, ci numai în satisfacerea poruncii slujirii Cuvîntului și a Tainelor dumnezeiești.

Urmează un articol foarte interesant al lui Stephen Neill, intitulat „Als Anglikaner in einer Lutheranischen Umwelt” (Ca anglican într-o lume înconjurătoare luterană). Vorbind despre relațiile frățești între reprezentanții și credincioșii acestor două Biserici, ajunge la conduza necesității stabilirii unui „pod” prin care teologul evanghelic-luteran și cel anglican să poată găsi drumul spre lumea creștină și necreștină. Ecumenicitatea este punctul de plecare și totodată țelul, și nici un bolog nu poate spune că e pe drumul cel bun, dacă nu are suficiente cunoștințe despre marile mișcări ale erei noastre de a împăca pe oameni. „Biblia — afirmă Neill — se poate înțelegere numai ca o carte a propovăduirii. Istoria Bisericii nu se poate învăța ca istoria lăuntrică a Bisericii, ci numai ca istoria drumului lui Dumnezeu către credincioși”. Teologia sistematică nu se mai poate învăța într-un „ghetto” adică într-un circuit creștin; trebuie să revizuiem toate tezele noastre.

Urmează un alt studiu intitulat me înconjurătoare anglicană). Oferind „Als Lutheraner in einer Anglikanischen Umwelt” (Ca luteran într-o lu-

date foarte interesante cu privire la viața bisericească și la întâlnirile reciproce, ajunge la concluzia că aceste întâlniri frățești trebuie să fie fundamentul dialogului creștin între cele două Biserici.

În fine amintim de studiul profesorului *George W. Forell* intitulat „*Lutheraner in der Ökumenischen Bewegung*” (Luteranii în mișcarea ecumenică). Punctul de plecare al lui este că lumea lui Luther a fost o lume foarte strimță. Azi însă *Confessio Augustana* este cunoscută peste tot. Ecumenicitatea de azi, este un factor istoric, care trebuie văzut și din partea luteranilor ca ceva pe lângă care nu se poate trece cu dezinteres. Sarcina luteranilor este întâi de toate să rămână fideli Cuvinului lui Dumnezeu

interpretat profetic și apostolic în Vechiul și Noul Testament. Apoi ei trebuie să mărturisească prezența reală a Domnului în Euharistie ca o cheie a înțelegerii Bisericii și a Scripturii Sfinte. În cele din urmă ei au datoria să deosebească orice încercare tinzând la înlăturarea demnității Evangheliei și a poruncii lui Dumnezeu, ori la micșorarea uneia împotriva alteia.

În același număr al revistei ce prezentăm găsim comunicări despre viața luterană în Africa de Est, întronizarea episcopului *Josiah Kibira* din *Tanganica*, și o amplă documentație cu privire la unele cărți și studii recente apărute.

Prof. dr. Nagy Józsa

T. A. C. - Nr. 41 - 1966

Bisericilor. Propunere pentru fixarea datei Paștelor. Pe drumul apropi- erilor dintre calvini și luterani. Consultare teologică africană. Intrunirea Comitetului de lucru al Conferinței creștine pentru pace. Patetic apel la pace. Protest împotriva războiului din Vietnam. Apel în favoarea victi- melor războiului din Vietnam. Pentru încetarea focului în Vietnam. Gest simbolic. Biserica Fraților din S.U.A. și problema Vietnamului. Creștinii din Australia condamnă agresiunea americană în Vietnam. Ororile apartheidului în Africa de Sud. Moartea unui preot patriot. Pledcarie pentru modernizarea liturghiei anglicane. Hotărâre a Vatica- nului privitoare la căsătoriile mixte. Numire de episcop contestată de credincioși	Pag. 345
--	-------------

NOTE ȘI COMENTARII

Preotul. Biblia ecumenică. Aspecte ale unei mari probleme	357
---	-----

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI.

Sărbătorirea praznicului Paștelor. Distincție primită de Întistătătorul Mitropoliei Banatului. Hirotoniri și hirotesii. Biserica din Chișoda. Viz- tație canonică la Oțelul Roșu. Itinerar pastoral. Printre profesorii și elevii Seminarului teologic. Conferințele de orientare din martie. Intruniri cu ca- drele de conducere ale Eparhiei. Pomenirea unui vrednic înaintaș. Decese	362
---	-----

E P I S C O P I A A R A D U L U I

Aniversarea zilei de naștere a Prea Fericitului Patriarh Justinian la Arad. Întilniri în bucuria praznicului Învierii Domnului. Primirea co- rului catedralei. Omagiul preoțimii din orașul Arad. Încă o dovadă a grijii ce se arată preoțimii. Conferințele preoțești de orientare din luna martie. Numiri la Centrul eparhial. Cinstirea zilei de 8 martie. Trece- rea la cele veșnice a unui preot octogenar	369
--	-----

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Îndrumătorul bisericesc (I. Maier). Dr. P. Chauchard: Le respect de la vie (M. Bănescu). T. F. Torrance: Viens, esprit créateur (C. Bărbu- lescu). Silviu Dragomir: Avram Iancu (N. Neaga). V. Vintilescu: Di- mitrie Țichindeal (V. Petrica). Kurt Horedt: Cu privire la problema valurilor de pământ din Banat și Crișana (I. Ionescu). Teodora Ale- xandru-Dobrițoiu: Istoricul așezării cehilor în Banatul de sud (L. Cotoș- man). Nicolae Isar: Concepția iluministă a lui Eufrosin Poteca (G. Cer- năuțeanu). Elena Gheran: Ideologia mișcărilor de Reformă în sec. XVI în Transilvania (G. Cernăuțeanu). Lutheranische Rundschau (Prof. dr. Nagy József)	376
--	-----

42419